

**T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİSİPLİNLERARASI ANABİLİM DALI
KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GELENEKSEL DİYARBAKIR EVLERİNDE CAS
SÜSLEME**

Merve İNCİ

Mardin-2024

**T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİSİPLİNLERARASI ANABİLİM DALI
KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GELENEKSEL DİYARBAKIR EVLERİNDE CAS
SÜSLEME**

**ÖĞRENCİ
Merve İNCİ**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Evindar YEŞİLBAŞ**

Mardin-2024

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı 21903008 numaralı öğrencisi Merve İnci'nin hazırladığı “Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Cas Süsleme” başlıklı çalışma 27/09/2024 tarihinde yapılan tez savunma sınavında **oybirliği** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri	Ünvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan/ Danışman Üye	Prof. Dr. Evindar YEŞİLBAŞ	
Danışman Üye	Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ	
Danışman Üye	Dr. Öğrt. Üyesi Şerif TÜMER	

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...../...../ 2024 tarih ve .../.... Sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... / 2024

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tez çalışmasının hazırlık, bilgi, belge, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun davrandığımı,
- Tez çalışmada kullanılan tüm eserlere eksiksiz atıf yaptığımı ve kullanılan tüm eserlere kaynaklar/kaynakçada yer verdiğimi,
- Tez çalışmasının özgün olduğunu,
- Tez çalışmasının Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabullendiğimi bildiririm.

İmza

Merve İNCİ

27/09/2024

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	viii
İÇİNDEKİLER	v
ÖN SÖZ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT.....	x
KISALTMALAR	xi
ÇİZİMLER DİZİNİ.....	xii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xxxiv
1.GİRİŞ	1
2. DİYARBAKIR'IN COĞRAFİK KONUMU VE TARİHÇESİ.....	4
3. DİYARBAKIR GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNİN ÖZELLİKLERİ	8
3.1. Diyarbakır Konut Mimarisinde Süsleme	12
3.2. Cas Süsleme Tekniği	14
4. DİYARBAKIR EVLERİNDE CAS SÜSLEMESİ SAHİP ÖRNEKLER...	16
4.1 Konut 1	16
4.2. Konut 2	23
4.3. Konut 3	36
4.4. Konut 4	43
4.5. Konut 5	47
4.6. Konut 6	51
4.7. Konut 7	58

4.8. Konut 8.....	67
4.9. Konut 9.....	73
4.10. Konut 10	83
4.11. Konut 11	87
4.12. Konut 12	95
4.13. Konut 13	116
4.14. Konut 14	124
4.15. Konut 15	139
4.16. Konut 16	147
4.17. Konut 17	154
4.18. Konut 18	163
4.19. Konut 19	174
4.20. Konut 20	180
4.21. Konut 21	192
4.22. Konut 22	211
4.23. Konut 23	224
4.24. Konut 24	238
4.25. Konut 25	247
4.26. Konut 26	256
4.27. Konut 27	269
4.28. Konut 28	279
4.29. Konut 29	292
4.30. Konut 30	303
4.31. Konut 31	311
4.32. Konut 32	319

4.33. Konut 33	329
4.34. Konut 34	338
5. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA	346
5.1. Cas Süslemenin Uygulandığı Alanlar	347
5.2. Cas Süslemelerde Kompozisyon.....	359
5.2.1. Bitkisel Süslemeler.....	359
5.2.2. Geometrik Süslemeler.....	360
5.2.3. Yazı Süslemeler	363
5.2.4. Münferit Süslemeler.....	364
6. SONUÇ	371
KAYNAKÇA.....	374
ÖZGEÇMİŞ	377

ÖN SÖZ

Diyarbakır, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış zengin bir kültürel, tarihsel ve coğrafi konuma sahiptir. Bölge farklı zamanlarda birçok farklı medeniyetin hakimiyeti altında yaşamıştır. Kentte her medeniyet kendi döneminden, cami, hamam, türbe, kilise, konut vb. mimari eserler bırakmıştır. Hakimiyet kurmuş her medeniyet, mimari eserler üretirken mevcut eserlerin yapısını bozmadan süsleme programına kendine özgü özellikler ekleyerek geliştirmiştir.

Çalışmamızda “Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Cas Süsleme” başlığı ile konut mimarisinde karşımıza çok çıkan cas süslemeler incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı, Diyarbakır geleneksel konut mimarisinde cas süslemenin rolünü ve önemini vurgulamaktır. Cas süslemeler, özellikle bu bölgede yoğun olarak kullanılmış ve Diyarbakır evlerine karakteristik bir özellik katmıştır. Diyarbakır, zengin kültürel mirası ve farklı medeniyetlerin izlerini taşıyan mimarisine cas süslemelerin de dahil edilmesi ile dikkat çekmektedir.

Diyarbakır'da cas süsleme açısından yeterli bir çalışma olmaması nedeniyle böyle bir çalışmaya yönlendiren, bana rehberlik eden, hatalarımı düzelten ve hiçbir desteğini esirgemeyen, beni yüreklendirerek devam etmemi sağlayan çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Evindar Yeşilbaş'a teşekkürlerimi sunarım.

Tezin her aşamasında bilgilerini benimle paylaşan, kaynak konusunda desteğini esirgemeyen arkadaşlarıma ve çizimlerde destek olan Gamze Çetinkaya, İbrahim Karabulut'a ; tescilli evlerin listesini almamda yardımcı olan Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne; saha çalışmalarında yanımda olan ve beni yüreklendiren babam Osman İnci'ye, kardeşim İbrahim İnci'ye, tez yazım sürecimde beni motive eden aileme; arkadaşlarım İrem Karaer'e, Onur Talantimur'a, Müjde Çerçel'e ve neşe kaynağım olan yeğenlerime sevgi, saygı ve minnetlerimi sunar, teşekkür ederim.

ÖZET

KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR (DİSİPLİNLER ARASI)

GELENEKSEL DİYARBAKIR EVLERİNDE CAS SÜSLEME

Merve İNCİ

Diyarbakır geçmişten günümüze birçok medeniyetin hâkimiyeti altında kalmıştır. Son olarak Osmanlının hakimiyetinde gelişen bir bölge olmuştur. Diyarbakır konut mimarisini inceliğimizde de konutlarda yer alan tarihçe bilgileri çoğunlukla Osmanlı hakimiyeti dönemleri ile örtüşmektedir. Böylelikle daha çok bu dönemin etnik, dini ve sosyo- kültürel etkisi altında eserler yapılmıştır. 16. yüzyılda Osmanlı egemenliği altında olan Diyarbakır'da birçok konut inşa edilmiştir. Bu yapılar, mimari ve cas süsleme özellikleriyle günümüze ulaşmıştır. Daha önce bu bölgede hakimiyet kurmuş medeniyetlerin yapı özelliklerini bozmaksızın kendilerine özgü eklemeler yaparak mimari anlayışlarını devam ettirmişlerdir. Diyarbakır'da inşa edilen konutların bölgenin coğrafi konum ve iklim şartlarına uygun olarak çoğunun plan ve cas süsleme özellikleri birbirine benzemektedir. Konutlarda; avlu, eyvan, bahçe, gezemek, pencere, oda birimleri, ıslak hacimler bütüncül olarak plan şemasını ortaya koymaktadır. Geleneksel Diyarbakır evlerinde gördüğümüz cas süslemelerin değerlendirildiği bu tezde toplamda 34 konut ele alınmıştır. Bu çalışmada ele alınan bazı konutların özellikle pencere kemerleri ve kapı üstleri, cas süsleme bakımından zenginlik göstermektedir. Cas süslemeler geçmeli geometrik, yazı, bitkisel ve münferit kompozisyonlarla dikkat çekicidir. Cas süslemeler, özellikle Diyarbakır evlerinde bazalt taşın sade görünümünü hareketlendirmek için tercih edilmiştir. Bu süslemeler, dönemin süsleme anlayışı doğrultusunda geometrik, bitkisel, ay-yıldız, rozet ve şemseler gibi birçok farklı kompozisyonla işlenmiştir. Cas süslemeler, Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisinin zengin ve kültürel mirasının ayrılmaz bir parçası olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır, Osmanlı, Konut, Avlu, Cas Süsleme, Bitkisel-Geometrik.

ABSTRACT

ABSTRACT CULTURAL STUDIES (DEPARTMENT OF INTERDISCIPLINARY)

CAS DECORATION IN TRADITIONAL DIYARBAKIR HOUSES

Merve İNCİ

Diyarbakır has been under the rule of many civilizations throughout history. Most recently, it developed under the rule of the Ottoman Empire. When we examine Diyarbakır's residential architecture, we see that the historical information about these houses often aligns with periods of Ottoman rule. Thus, many structures were built under the ethnic, religious, and socio-cultural influence of that period. In the 16th century, many houses were constructed in Diyarbakır under Ottoman rule. These structures have survived to the present day with their architectural and decorative features. They continued their architectural approach by making unique additions without disrupting the building characteristics of the previous civilizations that ruled the region. Most houses built in Diyarbakır have similar layouts and decorative features that suit the region's geographical location and climate conditions. The houses feature elements like courtyards, iwans, gardens, walking areas, windows, rooms, and wet areas, forming a cohesive layout. In this thesis, which examines cas (decorative stone) ornamentation in traditional Diyarbakır houses, a total of 34 houses are studied. In some of these houses, especially the window arches and door lintels, cas ornamentation is rich. Cas decorations stand out with intricate geometric, script, floral, and unique compositions. Cas decorations were preferred, especially in Diyarbakır houses, to add liveliness to the plain appearance of basalt stone. These decorations were created in various compositions, such as geometric patterns, floral designs, crescent-stars, rosettes, and medallions, in line with the decorative style of the period. Cas ornamentation stands out as an integral part of Diyarbakır's rich cultural heritage and traditional residential architecture.

Key Words: Diyarbakır, Ottoman, House, Geometric, Floral, Cas Ornament

KISALTMALAR

DKVKK	: Diyarbakır Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
KTB	: Kùltür ve Turizm Bakanlığı
Yy	: Yüzyıl
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
Res	: Restorasyon

ÇİZİMLER DİZİNİ

Çizim 1. Konut 1'deki Evin Kapı Üzerindeki Kitabenin Çizimi	22
Çizim 2. Batı Cephesindeki Pencere Üzerindeki Ay Yıldız Formunda Süsleme Detayı.....	28
Çizim 3. Konut 2'nin Batı Cephesindeki Pencere Duvarında S ve C Kıvrımlı Süsleme.....	29
Çizim 4.. Konut 2'nin Batı Cephesinde Saçaklarda Palmet Haçvari Süsleme Çizim Detayı	29
Çizim 5. Konut 2'nin Batı Cephesindeki Penceresinden Genel Görünüm.	29
Çizim 6. Konut 2'nin Kuzey Cephesindeki 8 Dilimli Yuvarlak Pencere Çizimi	30
Çizim 7. Konut 2'nin Kuzey Cephesinde Saçaklardaki S ve C Kıvrımlı Süsleme	31
Çizim 8. Konut 2'nin Kuzey Cephesinde Eyvandaki Rozet Süsleme	32
Çizim 9. Konut 3'ün Pencere Arasında Kullanılan Rozet Süsleme Çizimi	40
Çizim 10. Konut 3'ün Pencere Arasında Yer Alan Bitkisel Formda Rozet Süslemesi	42
Çizim 11. Konut 3'te Saçaklarda Yer Alan Şemse Motifi Çizimi	42
Çizim 12. Konut 5'in Pencere Nişlerinin Arasındaki Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Çizimi.....	50
Çizim 13. Konut 6'nın Yapım Tarihini de Belirten Rozet Süsleme Çizimi	57
Çizim 14. Konut 6'nın Pencere Aralarında Vazodan Çiçek Çıkan Süsleme Çizim Detayı.....	57
Çizim 15. Konut 7'nin Güneydeki Şemse ve Haçvari Formda Süsleme Çizim Detayı.....	65
Çizim 16. Konut 7'nin S ve C Kıvrımlı ve Şemseli Rozet	65
Çizim 17. Konut 7'nin Saçaklarda S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizimi	66
Çizim 18. Konut 7'nin Vazodan Çıkan Süsleme Detayının Çizimi.....	66
Çizim 19. Konut 8'in Güney Cephesi Saçaklardaki Süsleme Çizim	69
Çizim 20. Konut 8'in Güney Cephe Duvarındaki S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizim Detayı.....	71
Çizim 21. Konut 9'un Eyvan Duvarı ve Niş İçerisinde Tek Sıra Halinde Palmet ve Haçvari Süslemeler.....	81
Çizim 22. Konut 9'un Pencere Kemerlerinde Süslemenin Çizim Detayı	81
Çizim 23. Konut 9'un S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizim Detayı	82
Çizim 24. Konut 9'un Vazodan Çiçek Çıkan Süsleme Çizim Detayı.....	82

Çizim 25. Konut 11'in Farklı Parsele Açılan Kapı Duvarındaki Kitabe Çizimi (Okunamamıştır).....	92
Çizim 26. Konut 11'in Güney Cephesindeki Bitkisel ve Geometrik Rozet Süsleme.....	93
Çizim 27. Konut 11'in Basık Kemerli Kapı Üzerindeki Rozet Süsleme Detayı	95
Çizim 28. Konut 12'nin Kuzey Cephesinin Basık Kemerde Yer Alan Vazodan Çıkan Süsleme Çizim Detayı	99
Çizim 29. Konut 12'nin Kuzey Cephesinde Saçaklarda Yer Alan Haçvari Süsleme Detayı	99
Çizim 30. Konut 12'nin Kuzey Cephesinde Pencere Arasındaki Geometrik, Çarkıfelek ve Ay Motifli Rozet.....	100
Çizim 31. Konut 12'nin Pencere Duvarının Süsleme Çizimi	100
Çizim 32. Konut 12'nin Güneydeki Eyvan Kemerinde Rozet.....	104
Çizim 33. Konut 12'nin Güneydeki Eyvanda İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Süslemesi	106
Çizim 34. Konut 12'nin Giriş Aralığının Doğusundaki, Çarkıfelek Motifli Rozet Süslemenin Çizimi.....	108
Çizim 35. Konut 12'nin Batı Cephesinde 1. Katta Saçaklardaki S ve C Kıvrımlı Süsleme.....	109
Çizim 36. Konut 12'nin Batı Cephesinde Farklı Yöne Bakan Ay Yıldız, Süsleme Detayı.....	110
Çizim 37. Konut 12'de Yer Alan 5 Dilimli Cas Süslemeli Başka Bir Nişin süsleme Çizimi	112
Çizim 38. Konut 12'nin Pencere Kemerlerinin Üzerindeki Çiçek Dalı Süsleme Detayı	115
Çizim 39. Konut 12'nin Batı Cephesinde Odanın İç Kısımında İbrikten Çıkan Çiçek Demeti	115
Çizim 40. Konut 13'ün 5 Saçaklardaki Palmet Süsleme Çizimi	118
Çizim 41. Konut 13' de İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Süslemenin Çizimi	119
Çizim 42. Konut 14'ün Niş İçerisindeki S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizim Detayı.....	129
Çizim 43. Konut 14'ün 5 Dilim Niş ve İçerisinde ve Saçaklardaki Sıralı Olarak Palmetler	129
Çizim 44. Konut 14'ün Kuzeydeki Pencere Aralarındaki Ay Güneş Motifli Rozet Süsleme Çizimi.....	132
Çizim 45. Konut 14'ün Kuzeydeki Pencere Aralarındaki Farklı Yöne Bakan Ay Güneş Motifli Rozet Süsleme Çizimi	133
Çizim 46. Konut 14'ün Kuzey Cephesine 5 Dilimli Pencere Üzerinde Çiçek Dalları ve Saçaklardaki Şemse Motifli Cas Süsleme Çizimi Detayı.....	135
Çizim 47. Konut 14'ün Kuzey Cephesinde 5 Dilimli Pencere Üzerinde Şemse Motifli İçerisinde Haçvari	136
Çizim 48 . Konut 14'ün Güney Cephesindeki İki Gözlü Eyvan Kemerlerinin Ortasında Yer Alan 8 Dilimli Pencere Nişi Çizimi.....	138

Çizim 49. Konut 15'in Kuzeye Geçiş İçin Kullanılan Kapı Üzerindeki S Kıvrımlı Cas Süsleme Çizimi.....	142
Çizim 50. Konut 15'in Güney Cephesindeki Saçaklarda S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizimi.....	146
Çizim 51. Konut 15'in Güney Cephesindeki Eyvan Kemer Arasındaki Rozet Süsleme Çizimi.....	146
Çizim 52. Konut 15'in Saçaklardaki Süsleme Çizim Detayı.....	151
Çizim 53. Konut 17'nin Doğu Cephesinde Eyvandaki Kapı Üzerinde Yuvarlak 8 Dilimli Pencere.....	157
Çizim 54. Konut 17'nin Pencere Duvarında S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizimi	158
Çizim 55. Konut 17'nin Doğu Cephesindeki Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Çizim Detayı	159
Çizim 56. Konut 17'nin Doğu Cephesindeki Farklı Yöne Bakan Ay Yıldızlı Rozet Süsleme	159
Çizim 57. Konut 17'nin Doğu Cephesindeki Kemer Karnında Haçvari Süsleme Çizimi	162
Çizim 58. Konut 18'in Doğu Cephesindeki Odanın Kapı ve Pencere Nişleri Detayı	167
Çizim 59. Konut 18'in Doğu Cephesindeki Pencere Aralarında Yer Alan Çarkıfelek, Ay Motifli Rozet Süsleme Çizimi	167
Çizim 60. Konut 18'in Doğu Cephesindeki Farklı Yöne Bakan Çarkıfelek, Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Çizimi.....	169
Çizim 61. Konut 18'in Güney Cephesindeki 8 Dilimli Yuvarlak Pencere Nişi	171
Çizim 62. Konut 18'in Güney Cephesindeki 5 Dilimli İki Pencere Arasında İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Detayının Çizimi.....	171
Çizim 63 . Konut 18'in Güney Cephesindeki Eyvandaki Nişteki Çiçek Demeti Süsleme Detayı.....	173
Çizim 64. Konut 19'un Güney Cephesindeki Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Çizimi	179
Çizim 65. Konut 19'un Güney Cephesindeki, Farklı Yöne Bakan Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Detayının Çizimi	179
Çizim 66 . Konut 20'nin Pencerelerin Üstünde Saçaklardaki Haçvari ve Palmet Motifli Süsleme Çizimi	184
Çizim 67. Konut 20'nin 5 Dilimli Pencereler Arasındaki Bitkisel Motifli Rozetin Çizimi	184
Çizim 68 . Konut 20'nin 5 Dilimli Pencereler Arasındaki Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Çizimi.....	185
Çizim 69. Konut 20'nin Güney Cephesinde Girişinin Karşısındaki 5 Dilimli Niş İçerisindeki S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizimi.....	187
Çizim 70. Konut 20'nin Odanın İç Cephesinde Duvar Yüzeyinde Pencere Aralarındaki 4'lü Şemse Motifi Süsleme Çizimi	189

Çizim 71 . Konut 20'nin Odanın İç Cephesindeki İbrikten Çıkan 5 Dallı Çiçek Demeti Süslemesinin Çizimi	190
Çizim 72. Konut 21'in Selamlık Saçaklardaki Süsleme Çizimi	197
Çizim 73. Konut 21'in Selamlıkta Eyvan Üst Kata Geçişteki Kapı Üzerindeki Pencere Detayı.....	200
Çizim 74. Konut 21'in Dış Cephesindeki Daha Önce Çeşme İçin Yapılmış Bir Alanın Süsleme Çizimi.....	208
Çizim 75. Konut 21'in Haremlik Bölümünde Avlunun Doğusundaki Basık Kemerli Kapının Çizimi.....	209
Çizim 76. Konut 22'nin Güney Cephesinde Pencere Niş ve Eyvan Kemerli Arasındaki İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Motifinin Çizimi.....	214
Çizim 77. Konut 22'nin Güney Cephesinde 8 Dilimli Pencere Nişinin Çizimi	216
Çizim 78. Konut 22'nin Güney Cephesinde Her Pencere Nişi Arasındaki Süsleme Çizimi.....	217
Çizim 79. Konut 22'nin Güney Cephesinde Her Yuvarlak Pencere Nişleri Arasındaki Süsleme.....	218
Çizim 80. Konut 22'nin Saçaklarda ve Birçok Duvar Yüzeyinde Oluşturulmuş Süsleme Çizim Detayı.....	219
Çizim 81. Konut 23'ün Doğudaki Cephesinde Ay Yıldızlı Rozet Süsleme	231
Çizim 82. Konut 23'ün Doğudaki Cephesinde Farklı Açığa Bakan Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Çizimi.....	232
Çizim 83. Konut 24'ün Üst Kattaki Rozet Süsleme Çizimi.....	245
Çizim 84. Konut 24'ün Güney Cephesindeki Ay Yıldız Motifli Rozet Süsleme Çizimi	246
Çizim 85. Konut 26'nın Girişindeki Çiçek Bezemeli Rozet Süsleme Detayının Çizimi.....	259
Çizim 86. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Ç Rozet Süsleme Çizimi.....	262
Çizim 87. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Bitkisel ve Geometrik Bezemeli Rozet Süsleme Çizimi.....	263
Çizim 88. Konut 26'nın Güney Cephesindeki İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Süsleme Çizimi	264
Çizim 89. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Saçaklardaki S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizim.....	264
Çizim 90. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Süslemenin Kemerler Arasından Görünümünün Çizimi	265
Çizim 91. Konut 28'in Pencere Üzerinde Oluşturulan Çiçek Dalı Çizimi	285
Çizim 92. Konut 28'in Eyvandaki Pencere, Saçak Seviyesindeki S ve C Kıvrımlı Cas Süsleme Çizimi.....	287

Çizim 93. Konut 28'in Kuzey Cephesinde İki Pencere Arasındaki Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süsleme Çizimi	291
Çizim 94. Konut 29'un Güney Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişleri Arasındaki Rozet Süsleme Çizimi	297
Çizim 95. Konut 29'un Batı Cephesindeki Zeminde Basık Kemerli S ve C Kıvrımlı Tarihçe Bilgisi İçeren Süsleme Detayının Çizimi.....	302
Çizim 96. Konut 31'in Doğu Cephesinde Pencere Duvarındaki S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı.....	315
Çizim 97. Konut 31'in Doğu Cephesindeki Odada Yer Alan Zikzak Formunda Aralarında Çiçek Motifi Kullanılan Süsleme Detayı.....	317
Çizim 98. Konut 31'in Doğu Cephesindeki Basık Kemerli Geometrik ve Çiçek Dalı Süsleme.....	318
Çizim 99. Konut 32'nin Kapı Girişin İç Kısımında Yer Alan Bitkisel Süsleme Çizimi	321
Çizim 100. Konut 32'nin Kapı Girişin İç Kısımındaki Kemer Çizim Detayı.....	321
Çizim 101. Konut 32'nin Doğu Cephesindeki Basık Kemerli Kapı Üzerinde Tepe Pencere Altındaki Süsleme Detayı	323
Çizim 102. Konut 32'nin Doğu Cephesindeki Palmet Motifli Basık Kemerli Kapı Süsleme Çizimi.....	324
Çizim 103. Konut 33'ün Cephe Duvarındaki Saçak Seviyesinde Süslemenin Çizimi	335
Çizim 104. Konut 33'ün Doğu Cephesin Pencere Aralarındaki Rozet.....	336
Çizim 105. Konut 33'ün Doğu Cephesin Pencere Aralarındaki Farklı Yöne Bakan Rozet	336
Çizim 106. Konut 34'ün Batı Cephesindeki Sivri Kemerli Nişin Altındaki Basık Kemerli Nişin Çizimi	343
Çizim 107. Konut 34'ün Batı Cephesindeki Sivri Kemerli nişin Duvar Yüzeyindeki Rozet.....	344

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1 . Konut 1'in Eyvanındaki Süsleme Detayı	18
Fotoğraf 2. Konut 1'in Yarım Daire Pencere Nişi	19
Fotoğraf 3. Konut 1'in Odasında Yer Alan Niş Detayı	19
Fotoğraf 4. Konut 1'deki Evin Kapı Üzerindeki Kitabe	20
Fotoğraf 5. Konut 1'de Yer Alan Pencere Nişi	21
Fotoğraf 6. Konut 1'de Yer Alan Eyvan Kemerli ve Pencereleri	21
Fotoğraf 7. Konut 2'nin Kuzey Cephesi	25
Fotoğraf 8. Konut 2'nin Batı Cephesi	25
Fotoğraf 9. Konut 2'nin Kuzey Cephesi Dilimli Pencere Detayı	26
Fotoğraf 10. Konut 2'nin Batı ve Kuzey Cephesinin Kesiştiği Alan	26
Fotoğraf 11. Konut 2'nin Batı Cephesinde Pencere Düzeni ve Süslemeleri	27
Fotoğraf 12. Konut 2'nin Batı Cephesinde Pencerenin Üzerinde Ay Yıldız Süsleme Detayı	28
Fotoğraf 13. Konut 2'nin Kuzey Cephesinde Yer Alan Dilimli Yuvarlak Pencere	30
Fotoğraf 14. Konut 2'nin Pencere Duvarındaki Rozet Süsleme Detayı	31
Fotoğraf 15. Konut 2'nin Batı Cephesindeki Eyvan Kemerli	32
Fotoğraf 16. Konut 2'nin Kuzey Cephesindeki Eyvan Kemerli	33
Fotoğraf 17. Konut 2'nin Kuzey Cephesinde Dilimli ve Yuvarlak Pencereler	34
Fotoğraf 18. Konut 2'nin S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı	34
Fotoğraf 19. Konut 2'nin Batı Cephesindeki Saçaklardaki Palmet ve Haçvari Süsleme	35
Fotoğraf 20. Konut 3'ün Dış Cepheden Görünümü, ...	37
Fotoğraf 21. Konut 3'ün dış cepheden görünümü 2	38
Fotoğraf 22. Konut 3'ün Doğu Cephesindeki Basık Kemerli Kapı	39
Fotoğraf 23. Konut 3'ün Güney Cephesindeki Pencere Kemer Süsleme Detayı	39
Fotoğraf 24. Konut 3 'ün Güney Cephesindeki Ay Yıldızlı, Bitkisel Motifli Rozet Süsleme	40
Fotoğraf 25. Konut 3'ün Güneydeki Pencere Kemerleri ve Saçaklardaki Süslemeler	41
Fotoğraf 26. Konut 3'ün Güney Cephesindeki Rozet Süsleme Detayı	41
Fotoğraf 27. Konut 4'ün Pencere Nişleri Detayı	44
Fotoğraf 28. Konut 4'ün Pencere Nişi Detayı	45
Fotoğraf 29. Konut 4'ün Oda Giriş Kapısı Kemer Detayı	45

Fotoğraf 30. Konut 4'ün Kapı Üzerinde Yer Alan Tarihçe Detayı.....	46
Fotoğraf 31. Konut 4'ün Yarım Daire Kemerli Pencere Nişleri	46
Fotoğraf 32 . Konut 5'in 1. Katta Bulunan Pencere Nişleri	48
Fotoğraf 33. Konut 5'in 1. Katta Bulunan Pencere 5 Dilimli Pencere Nişi Detayı	48
Fotoğraf 34. Konut 5'in 5 Dilimli Pencere Nişi Detayı	49
Fotoğraf 35. Konut 5'in Pencere Nişlerinin Arasındaki Vazodan Çıkan Çiçek Demeti	49
Fotoğraf 36. Konut 6'nın Batı ve Güney Cephe Duvarı	53
Fotoğraf 37. Konut 6'nın Batı Cephesinde Yer Alan “Allah ve Muhammed” Yazısı.....	53
Fotoğraf 38. Konut 6'nın Güney Cephesinden Kapı ve Pencere Nişinden Bir Detay	54
Fotoğraf 39. Konut 6'nın Duvar Yüzeyindeki Tarihi Belirten Geometrik Bezemeli Rozet Cas Süsleme.....	54
Fotoğraf 40. Konut 6'nın Pencere Nişleri ve Aralarındaki Süsleme Detayı.....	55
Fotoğraf 41. Konut 6'nın Pencere Nişleri Arasındaki Süsleme Detayı	55
Fotoğraf 42. Konut 6'nın Güney Cephe Duvarındaki 5 Dilimli Pencere Nişleri.....	56
Fotoğraf 43. Konut 7'nin Zemin + 1 Kat planlı Güney Cephesi	60
Fotoğraf 44. Konut 7'nin 1. Katta Yer Alan Eyvan Kemer Detayı	60
Fotoğraf 45. Konut 7'nin Güneybatısında Yer Alan Pencere Nişleri	61
Fotoğraf 46. Konut 7'nin Güney Cephesi Eyvan Kemer Detayı	61
Fotoğraf 47. Konut 7'nin Eyvan ve Pencere Arasındaki Rozet ve Bitkisel Motifli Süsleme	62
Fotoğraf 48. Konut 7'nin Rozet Süsleme Detayı	62
Fotoğraf 49. Konut 7'nin Doğu Cephesi ve Güney Cephesinin Kesiştiği Alan	63
Fotoğraf 50. Konut 7'nin Doğu Cephesinde Yer Alan Pencere Detayı	64
Fotoğraf 51. Konut 7'nin Kuzeyindeki Güneş, Ay yıldızlı Süsleme Detayı	64
Fotoğraf 52. Konut 8'in Güney Cephesinde Pencere Nişlerinin Görünümü	69
Fotoğraf 53. Konut 8'in Doğu Cephesindeki İki Gözlü Eyvan kemeri ve Pencere Detayı	70
Fotoğraf 54. Konut 8'in Güneydeki 5 Dilimli Pencere Detayı	70
Fotoğraf 55. Konut 8'in Güney Cephesindeki Pencere Detayı.....	71
Fotoğraf 56. Konut 8'in Güney Cephesindeki Eyvandan Geçişen Kapı Formu Detayı	72
Fotoğraf 57 .Konut 8'in Güney Cephesindeki Kemer Karnı Süsleme Detayı.....	72
Fotoğraf 58. Konut 9'un Güney Cephesindeki Mutfak Bölümünün Pencere Nişleri	75
Fotoğraf 59. Konut 9'un Güney Cephesindeki Yarım Daire Kemerli Kapı Niş detayı.....	75
Fotoğraf 60. Konut 9'un Güney Cephesindeki Oda Kapısı	76
Fotoğraf 61. Konut 9'un Güney Cephesindeki Kapı Süsleme Detayı	76

Fotoğraf 62. Konut 9'un Zemin Kattaki Kuzey- Güney Doğrultusundaki Oda	77
Fotoğraf 63. Konut 9'un Zemin Kattaki Kuzey- Güney Doğrultusundaki Odanın Süslemeleri	77
Fotoğraf 64. Konut 9'un Güney Cephesindeki Eyvana Bakan Süsleme Detayları.....	78
Fotoğraf 65. Konut 9'un Zemin Katta Doğu Cephesindeki Eyvan ve Niş Detayı.....	78
Fotoğraf 66. Konut 9'un Zemin Katta Güney Cephesindeki Eyvanın Duvar Süsleme Detayı.....	79
Fotoğraf 67. Konut 9'un Zemin Katta Güney Cephesindeki Eyvan Kemerinin Detayı	79
Fotoğraf 68 . Konut 9'un Zemin Kattaki Kuzey- Güney Doğrultusundaki Odanın Süsleme Detayı.....	80
Fotoğraf 69. Konut 9'un Zemin Katta Güney Cephesindeki Eyvanın 5 Dilimli Niş Detayı	80
Fotoğraf 70. Konut 9'un Zemin Katta Kuzey- Güney Doğrultusundaki Odanın Kuzeydeki Niş Detayı	81
Fotoğraf 71. Konut 10 'un Görünümü	84
Fotoğraf 72 . Konut 10'un Avluya Bakan Cephe Duvarı	84
Fotoğraf 73. Konut 10'un Avluya Bakan Cephe Duvarının Pencere Detayı.....	85
Fotoğraf 74. Konut 10'un Avluya Bakan Cephe Duvarının Pencere Detayı 2	85
Fotoğraf 75. Konut 10'un Pencere Arasındaki Süsleme Detayı	86
Fotoğraf 76. Konut 11'in Batıdaki Sivri Kemerli Eyvandan Görünüm.....	89
Fotoğraf 77. Konut 11'in Batıdaki Sivri Kemerli Eyvandan Görünüm 2	90
Fotoğraf 78. Konut 11'in Kapının Üzerinde Taşa Kazılmış "El Baki, El Hallak 1881" Yazılı Bir Kitabe.....	90
Fotoğraf 79. Konut 11'in Başka Bir Kapının Üzerinde Taşa Yazılan "1881 " Tarihi Yer Alan Kitabe	90
Fotoğraf 80. Konut 11'in Farklı Parsele Açılan Kapı Duvarında Yer Alan Kitabe (Okunamamıştır).....	91
Fotoğraf 81. Konut 11'in Güney Cephesindeki Bitkisel ve Geometrik Rozet Süsleme	92
Fotoğraf 82. Konut 11'in Güney Cephesindeki Odanın 5 Dilimli Pencere Nişi	93
Fotoğraf 83. Konut 11'in Güney Cephesindeki Odanın Basık Kemerli Kapısı.....	94
Fotoğraf 84. Konut 11'in Güney Cephesindeki Odanın Basık Kemerli Kapı Üzerindeki Süsleme.....	94
Fotoğraf 85. Konut 12'nin Kuzey Cephesinden Görünüm	98
Fotoğraf 86. Konut 12'nin Kuzey Cephesinden Basık Kemerli Eyvan ve Süsleme Detayı	98
Fotoğraf 87. Konut 12'nin Kuzeyden Güney Cephesinin Görünümü	101
Fotoğraf 88. Konut 12'nin Kuzey ve Batı Cephesinden Görünüm.....	101

Fotoğraf 89. Konut 12'nin Batı Cephesinin Zemin ve 1. Kat Görünümü.....	102
Fotoğraf 90. Konut 12'nin Güneydeki Eyvanda Buluna 5 Dilimli İbrik İçerisin "Allah" Yazısı ve S ve C Kıvrımlı Cas Süslemeli Niş Detayı.....	103
Fotoğraf 91. Konut 12'nin Güneydeki Üç Gözlü Eyvan Kemerinin Ortasında Yer Alan Rozet Süsleme Detayı.....	104
Fotoğraf 92. Konut 12'nin Güneydeki eyvanda İbrikten Çıkan Çiçek Demeti	105
Fotoğraf 93. Konut 12'nin Batı Cephesinde Zeminde Basık Kemerli Eyvan Detayı.....	107
Fotoğraf 94. Konut 12'nin Giriş Aralığının Doğusundaki, Çarkıfelek Motifli Rozet Süsleme Detayı.....	108
Fotoğraf 95. Konut 12'nin Batı Cephesinde 1. Katta Ay Yıldız, Süsleme Detayı	109
Fotoğraf 96. Konut 12'nin Basık Kemerli Giriş Kapısı ve Süsleme Detayı.....	111
Fotoğraf 97. Konut 12'de Nişin İçerisinde İbrikte Yazan "Maşallah" Ve Yapım Tarihi Yazılı Süsleme Detayı	111
Fotoğraf 98. Konut 12'de Yer Alan 5 Dilimli Cas Süslemeli Başka Bir Niş Detayı.....	112
Fotoğraf 99. Konut 12'nin Girişten Sonra Aralıktan Bir Görünüm.....	113
Fotoğraf 100. Konut 12'nin Batı Cephesinde 1. Kattan Yer Alan Odanın İç Cepheden Görünümü.....	114
Fotoğraf 101. Konut 12'nin Batı Cephesinde 8 Dilimli Yuvarlak Pencere ve İbrikten Çıkan Çiçek Demeti	114
Fotoğraf 102. Konut 13'ün 5 Dilimli Pencere Nişleri Süslemeleri.....	118
Fotoğraf 103. Konut 13' de İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Süsleme Detayı	119
Fotoğraf 104. Konut 13'te Nişin İçerisinde Tek Sıra Halinde Ters Düz Palmet Motifi.....	120
Fotoğraf 105. Konut 13'ün Avludan Yükseklikte Olan Yarım Daire Kemerli ve Haçvari Motifli Cas Süsleme Detayı.....	120
Fotoğraf 106. Konut 13'te 4 Basamaklı Merdivenle Çıkılan Eyvandan Görünüm	121
Fotoğraf 107. Konut 13' te Güney Cephesinden Bir Görünüm	122
Fotoğraf 108. Konut 13'ün Güney Cephesindeki Oda Kapısı ve Pencere Nişleri.....	123
Fotoğraf 109. Konut 14'ün Avludan Kuzey ve Batı Cephesinden Bir Görünüm.....	126
Fotoğraf 110. Konut 14'ün Güneybatı Cephesindeki Odanın Avluya Bakan Pencere Nişleri.....	126
Fotoğraf 111. Konut 14'ün Kuzeybatıda Kalan Odanın Avluya Bakan Pencere Nişleri.....	127
Fotoğraf 112. Konut 14'ün Kuzey Cephesinde Pencere Nişlerinin Görünümü.....	127
Fotoğraf 113. Konut 14'ün Kuzey Cephesindeki Basık Kemerli Kapı ve Duvardaki Sıralı Haçvari, Palmet ve Ay Yıldızlı Rozet Cas Süslemeler.....	128

Fotoğraf 114. Konut 14'ün Kuzeydeki 5 Dilim Niş ve İçerisindeki Palmetler, Haçvari, S ve C Kıvrımlı Süslemeler	129
Fotoğraf 115. Konut 14'ün Kuzeydeki 5 Dilim Niş ve İçerisindeki Vazodan Çıkan 5 Dallı Çiçek Motifi Süsleme Detayı.....	130
Fotoğraf 116. Konut 14'ün Kuzeydeki Nişlerin Arasındaki Şemse İçerisinde S ve C Kıvrımlarının Olduğu Süsleme Detayı	131
Fotoğraf 117. Konut 14'ün Kuzey Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişi ve Cas Süsleme Detayı.....	131
Fotoğraf 118. Konut 14'ün Kuzey Cephesinde Pencere Aralarındaki Ay Güneş Motifli Rozet Cas Süsleme.....	132
Fotoğraf 119. Konut 14'ün Batı Cephesinde Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süslemesi	133
Fotoğraf 120. Konut 14'ün Kuzeydeki Ay Güneş Motifli Rozet Cas Süsleme Detayı 2	134
Fotoğraf 121. Konut 14'ün Kuzeydeki 5 Dilimli Pencere Üzerinde Çiçek Dalları ve Saçaklardaki Palmet Motifli Cas Süsleme Detayı	135
Fotoğraf 122. Konut 14'ün Kuzey Cephesinde 5 Dilimli Pencere Üzerinde Şemse Motifli İçerisinde Haçvari Süsleme	136
Fotoğraf 123. Konut 14'ün Kuzey Cephesinde Şemse Motifli İçerisinde S ve C Kıvrımlı Süsleme.....	137
Fotoğraf 124. Konut 14'ün İki Gözlü Sivri Kemerli Güney Cephesinde Yer Alan Eyvan	137
Fotoğraf 125. Konut 14'ün Güney Cephesindeki İki Gözlü Eyvan Kemerlerinin Ortasında Yer Alan 8 Dilimli Pencere Nişi ve Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Motifli Cas Süsleme Detayı.....	138
Fotoğraf 126. Konut 15'in Kuzeydeki Avluya Bakan Cephesi	141
Fotoğraf 127. Konut 15'in Kuzeye Geçiş İçin Kullanılan Basık Kemerli Yarım Şemse Motifli Kapı ve Üzerindeki S Kıvrımlı Süslemeler	142
Fotoğraf 128. Konut 15'in Kuzey Cephesine Girişi Sağlayan Yarım Daire Kemer Detayı.....	143
Fotoğraf 129. Konut 15'in Kuzey Cephesinde Zemin ve 1. Katta Yer Alan Pencere Nişleri Detayı.....	143
Fotoğraf 130. Konut 15'in Güney Cephesindeki Eyvan Kemerli	144
Fotoğraf 131. Konut 15'in Güney Cephesindeki Eyvan Kemerli Detayı	144
Fotoğraf 132. Konut 15'in Güney Cephesindeki S ve C Kıvrımlı Cas Süsleme Detayı	145
Fotoğraf 133. Konut 15'in Güney Cephesindeki Rozet Süsleme ve S ve C Kıvrımlı Süslemeler.....	145

Fotoğraf 134. Konut 16'nın Kuzey Cephesinden Bir Görünüm	149
Fotoğraf 135. Konut 16'nın Batı Cephesinden Bir Görünüm.....	149
Fotoğraf 136. Konut 16'nın Kuzey cephesindeki Dilimli Pencere Nişleri ve Kapı Detayı.....	150
Fotoğraf 137. Konut 15'in Kuzey Cephesindeki 8 Dilimli Yuvarlak Pencere Nişi.....	151
Fotoğraf 138. Konut 15'in Kuzeydeki Odada Yer Alan Süsleme Detayı.....	152
Fotoğraf 139. Konut 15'in Kuzeydeki 5 Dilimli Pencere Nişi ve Süsleme Detayı	152
Fotoğraf 140. Konut 15'in Kuzeydeki Cephe'deki Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süsleme.....	153
Fotoğraf 141. Konut 17'nin Doğu Cephesinden Bir Görünüm.....	156
Fotoğraf 142. Konut 17'nin Doğu Cephesinde Eyvanda Geçilen Kapı ve Pencere Nişleri	156
Fotoğraf 143. Konut 17'nin Doğu Cephesindeki Eyvana Bakan 5 Dilimli Pencere Nişi ve Süsleme Detayı	157
Fotoğraf 144. Konut 17'nin Pencere Duvarındaki S ve C Kıvrımlı ve Vazodan Çıkan Çiçek Demeti.....	158
Fotoğraf 145. Konut 17'nin Doğu Cephesindeki Yarım Şemse Motifli Eyvan Kemerli ve Ay Yıldızlı Rozet.....	159
Fotoğraf 146. Konut 17'nin Doğu Cephesindeki S ve C Kıvrımlı ve Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Motifi Süslemesi	160
Fotoğraf 147. Konut 17'nin Basık Kemerli Detayı v e Kapı Üzerindeki Süsleme.....	160
Fotoğraf 148. Konut 17'nin Doğu Cephesinde Ters Düz Palmet Motifi.....	161
Fotoğraf 149 . Konut 17'nin Doğu Cephesindeki Kemer Karnında Haçvari Süsleme	161
Fotoğraf 150. Konut 18'in Doğu Cephesinden Bir Görünüm.....	165
Fotoğraf 151. Konut 18'in Güney Cephesinde 1. Katta Yer Alan Pencere Düzeni.....	165
Fotoğraf 152. Konut 18'in Doğu Cephesindeki Odanın Kapı ve Pencere Nişleri Detayı	166
Fotoğraf 153. Konut 18'in Doğu Cephesindeki Giriş Aralığının Üzerinde Yer Alan Pencere Nişleri.....	166
Fotoğraf 154. Konut 18'in Doğu Cephesindeki Oda Kapısının Üzerinde Yer Alan Pencere Nişi Tarih Bilgisi ve Yarım Şemse Motifli Süsleme Detayı	168
Fotoğraf 155. Konut 18'in Doğu Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişi, Çarkıfelek, Ay Yıldızlı Rozet Süsleme, S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı.....	169
Fotoğraf 156. Konut 18'in Güney Cephesindeki 5 Dilimli İki Pencere Arasında İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Motifi 8 Dilimli Yuvarlak Pencere Nişi ve Tek Sıra Halinde S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı.....	170

Fotoğraf 157. Konut 18'in Güney Cephesindeki 1. Kata Geçişte Aralıkta Yer Alan Duvar Niş İçerisinde Vazodan Çıkan Çiçek Demeti, S ve C Kıvrımlı Tek Sıra Halinde Süsleme ve Detayı İstifli Yazı İle "La İlah İllallah Muhammed'in Resulullah" (Allah'tan Başka İlah Yoktur ve Hz. Muhammed Onun Elçisidir.) yazılmış.....	172
Fotoğraf 158. Konut 18'in Güney Cephesindeki Eyvandaki 3 Dilimli Duvar Nişi ve İçerisinde Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süsleme Detayı.....	172
Fotoğraf 159 . Konut 18'in Güney Cephesindeki Eyvan Kemerinin İç Bölmesinde Çiçek Demeti.....	173
Fotoğraf 160. Konut 19'un Doğu ve Güney Cephesinden Görünüm	176
Fotoğraf 161. Konut 19'un Güney Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişi	176
Fotoğraf 162. Konut 19'un Doğu Cephesindeki Pencere Nişleri	177
Fotoğraf 163. Konut 19'un Güney Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişi ve Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Detayı	177
Fotoğraf 164. Konut 19'un Güney Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişi ve Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Detayı 2	178
Fotoğraf 165. Konut 20'nin Dış Cepheden Görünümü.....	182
Fotoğraf 166. Konut 20'nin Güney Cephesinden Bir Görünüm.....	182
Fotoğraf 167. Konut 20'nin Güneydeki 4 Adet 5 Dilimli Penceresi ve Kapı Detayı	183
Fotoğraf 168. Konut 20'nin Güney Cephesinde Yapının Doğusunda Yer Alan Odanın Basık Kemerli Pencere Nişleri.....	183
Fotoğraf 169. Konut 20'nin 5 Dilimli Pencere Arasındaki Bitkisel Motifli Rozet ve Üzerinde Haçvari Süsleme.....	184
Fotoğraf 170. Konut 20'nin Pencere Arasındaki Ay Yıldızlı Rozet ve S ve C Kıvrımlı Süslemeler.....	185
Fotoğraf 171. Konut 20'nin Güney Cephesindeki Palmet ve Haçvari Süsleme Detaylı Giriş Kapısı Üzerinde Çiçek Formunda Yuvarlak Pencere, Tek Sıra Halinde S ve C Kıvrımlı, Haçvari ve Şemse Motifli Cas Süsleme Detayı	186
Fotoğraf 172. Konut 20'nin Güney Cephesinde Girişinin Karşısındaki 5 Dilimli Yoğun Süsleme Tezyinatı İle S ve C Kıvrımlı, Haçvari, Şemse ve Geometrik Süslemeleri	187
Fotoğraf 173. Konut 20'nin Güney Kanadındaki Odanın İç Cephesi.....	188
Fotoğraf 174. Konut 20'nin Odanın İç Cephe Duvarında Süsleme Detayları	188

Fotoğraf 175. Konut 20'nin Güney Kanadındaki Odanın İç Cephesindeki Pencere Duvarında İbrikten Çıkan 5 Dallı Çiçek Demeti, Haçvari, Ters Düz Şemse Motifli Süsleme Detayı.....	189
Fotoğraf 176 . Konut 20'nin Odanın İç Cephesindeki Sıralı Bir Şekilde s ve c Kıvrımlı, Şemse İçerisinde Yıldız Motifli Süsleme Detayı.....	190
Fotoğraf 177. Konut 20'nin Odanın İç Cephesinde Yer Alan Şemse İçerisinde Geometrik, Yıldız Motifli Süsleme Detayı.....	191
Fotoğraf 178. Konut 20'nin Başka Bir Odaya Geçiş İçin Kullanılan Kapı Detayı.....	191
Fotoğraf 179. Konut 21'in Selamlık Bölümü Güney Cephesinden Görünüm.....	196
Fotoğraf 180. Konut 21'in Selamlıkta Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süsleme ve Saçaklardaki Süsleme	197
Fotoğraf 181. Konut 21'in Selamlık Bölümündeki Pencere Nişleri ve Saçaklardaki Palmet Motifli Süsleme.....	198
Fotoğraf 182. Konut 21'in Selamlık Bölümünün Güneydeki Giriş Aralığından Sonraki Yarım Şemse Bezemeli Sivri Kemer ve Pencere Nişleri.....	198
Fotoğraf 183. Konut 21'in Selamlık Bölümündeki Eyvandan Bir Görünüm	199
Fotoğraf 184. Konut 21'in Selamlık Bölümündeki Eyvan Üst Kata Geçişi Sağlayan Bölüm	200
Fotoğraf 185. Konut 21'in Selamlık Bölümündeki Eyvanın Pencere Nişleri ve 5 Dilimli Duvar Nişi Detayı	201
Fotoğraf 186. Konut 21'in Selamlık Bölümündeki Eyvan Kemer Karnında Haçvari Süsleme	202
Fotoğraf 187. Konut 21'in Selamlık Bölümündeki Odanın Saçaklardaki Süsleme Detayı ve Pencere Nişleri Detayı	202
Fotoğraf 188. Konut 21'in Haremlık Bölümünün Doğusundaki Eyvanın Kemer Süslemesi Detayı.....	203
Fotoğraf 189. Konut 21'in Haremlık Bölümünde Avlunun Doğusundaki Cepheden Bir Görünüm.....	204
Fotoğraf 190. Konut 21'in Haremlık Bölümünden Doğu ve Kuzey Cepheden Bir Görünüm	204
Fotoğraf 191. Konut 21'in Haremlık Bölümünde Avlunun Kuzey Doğusundaki Kemer ve Pencere Nişlerinden Bir Detay	205
Fotoğraf 192. Konut 21'in Haremlık Bölümünde Avlunun Kuzey Cephesinden Bir Görünüm	205
Fotoğraf 193. Konut 21'in Haremlık Bölümünde Avlunun Güneydoğusundaki Eyvandan Bir Görünüm	206
Fotoğraf 194. Konut 21'in Haremlık Bölümünde Doğusundaki Eyvan Kemerini	206

Fotoğraf 195. Konut 21'in Haremlik Bölümünde Avlunun Kuzey ve Doğu Cephesinin Görünümü	207
Fotoğraf 196. Konut 21'in Dış Cephesindeki Daha Önce Çeşme İçin Yapılmış Bir Alanın Süsleme Detayı	208
Fotoğraf 197. Konut 21'in Haremlik Bölümünde Avlunun Doğusundaki Basık Kemerli Kapı Detayı.....	209
Fotoğraf 198. Konut 21'in Haremlik Bölümünde Avlunun Kuzey Cephesindeki Basık Kemerli Kapı Detayı ve Üzerindeki 5 Dilimli Pencere Nişi	210
Fotoğraf 199. Konut 22'nin Güney Cephesinden Bir Görünüm.....	213
Fotoğraf 200. Konut 22'nin Güney Cephesinden Eyvana Geçiş Sağlanan Merdiven ve Eyvandan Bir Görünüm	214
Fotoğraf 201. Konut 22'nin Güney Cephesinde Duvar Yüzeyindeki Süslemeler	214
Fotoğraf 202. Konut 22'nin Güney Cephesindeki Pencere Nişleri.....	215
Fotoğraf 203. Konut 22'nin Güney Cephesinde Pencere Cephesi Süsleme Detayı	215
Fotoğraf 204. Konut 22'nin Güney Cephesinde 8 Dilimli Pencere Nişi Detayı.....	216
Fotoğraf 205. Konut 22'nin Güney Cephesinde Her Pencere Nişi Arasındaki Süsleme Detayı	217
Fotoğraf 206. Konut 22'nin Güney Cephesindeki Eyvanın S ve C Kıvrımlı ve Şemse Motifli Süsleme Detayı	218
Fotoğraf 207. Konut 22'nin Güney Cephesinde 5 Dilimli Pencere Niş ve İçerisinde Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Motifi, Tek Sıra Halinde Haçvari, Palmet ve S ve C Kıvrımlı Cas Süsleme Detayları.....	219
Fotoğraf 208. Konut 22'nin Güney Cephesindeki Eyvandan Geçiş Sağlanan Odanın Kapısı ve Yuvarlak Pencere Nişi	220
Fotoğraf 210. Konut 22'nin Güneyde Odanın Yuvarlak Pencere Nişi ve Süsleme Detayı	220
Fotoğraf 209. Konut 22'nin Cephe Duvarında S ve C Kıvrımlı Süsleme	221
Fotoğraf 211. Konut 22'nin Güneydeki Duvar Yüzeyindeki Geometrik, Çarkıfelek, Yıldız Şemselerin Süsleme Detayı	221
Fotoğraf 212. Konut 22'nin Cephe Duvarında Saçaklarda Yer Alan Sıralı Palmet Motifi Detayı.....	221
Fotoğraf 213. Konut 22'nin Güney Cephesindeki Odanın İç Bölümünde Pencerelerdeki Süslemeler.....	222
Fotoğraf 214. Konut 22'nin Güneydeki Odanın İç Bölümündeki Pencere Üzerinde Yer Alan Haçvari Süsleme Detayı.....	222

Fotoğraf 215. Konut 22'nin Güneydeki Odanın Pencere Duvarında 3 Dalı Çiçek Demeti.....	223
Fotoğraf 216. Konut 23'ün Doğu Cephesinden Bir Görünüm.....	227
Fotoğraf 217. Konut 23'ün Zeminden Doğu Cephesinin Görünümü	227
Fotoğraf 218. Konut 23'ün Doğu Cephesinde Yarım Daire Kemerli S ve C Kıvrımlı Süsleme Kapı	228
Fotoğraf 219. Konut 23'ün Doğu Cephesindeki Güneyde Terasa Geçiş Kapısı	228
Fotoğraf 220. Konut 23'ün Doğu Cephesindeki Odanın 5 Dilimli Pencere Nişlerinin Detayı	229
Fotoğraf 221. Konut 23'ün Doğu Cephesindeki Oda İçerisindeki Süsleme Detayı	229
Fotoğraf 222. Konut 23'ün Doğu Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Niş Rozet ve Bitkisel Süsleme Detayı	230
Fotoğraf 223. Konut 23'ün Doğudaki Cephesinde Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süslemesi	230
Fotoğraf 224. Konut 23'ün Doğudaki Cephesinde Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Detayı.....	231
Fotoğraf 225. Konut 23'ün Doğudaki Cephesinde Farklı Açığa Bakan Ay Yıldızlı Rozet Süsleme.....	232
Fotoğraf 226. Konut 23'ün Güney Cephesinin Yukarıdan Görünümü.....	233
Fotoğraf 227. Konut 23'ün Batı Cephesinden Bir Görünüm.....	233
Fotoğraf 228. Konut 23'ün Batı Duvarındaki Duvar Yüzeyinde Rozet ve Haçvari Süsleme Detayı.....	234
Fotoğraf 229. Konut 23'ün Güney Cephesindeki Eyvan Kapısı ve 1 Üzerindeki Tarih ve Saçaklardaki Haçvari Süsleme Detayı.....	234
Fotoğraf 230. Konut 23'ün Güney Cephesindeki Yarım Daire Kemerli Pencere Nişleri ve Saçaklarda Haçvari Süsleme Detayı	235
Fotoğraf 231. Konut 23'ün Güney Cephesindeki Eyvanın Güneyinde Kullanılan Duvar Nişi ve Niş İçerisindeki Ay Yıldız, Güneş, Vazodan Çıkan Çiçek Demeti, Palmet Motifli Süsleme Detayı	236
Fotoğraf 232. Konut 23'ün Güney Cephesindeki Eyvanın Palmet ve Çiçek Dalı Süsleme Detayı.....	236
Fotoğraf 233. Konut 23'ün Güney Cephesindeki Eyvanında Haçvari ve S ve C Kıvrımlı Süslemeler.....	237
Fotoğraf 234. Konut 23'ün Güney Cephesindeki Eyvanda Odanın Pencere Arasındaki Çiçek Dalı Motifi	237
Fotoğraf 235. Konut 24'ün Güneybatının Cephe Duvarında Görünüm	240
Fotoğraf 236. Konut 24'ün Güneyinde Üst Kattaki Yarım Daire Kemerli Balkon (Aralık)	241

Fotoğraf 237. Konut 24’ün Üst Kattaki Yarım Daire Yarım Şemse Bezemeli	241
Fotoğraf 238. Konut 24’ün Eyvan ve Üst Kattaki 5 Dilimli Pencere Nişi Detayı.....	242
Fotoğraf 239. Konut 24’ün Güneydoğusundaki Odanın Pencere Nişleri Detayı.....	242
Fotoğraf 240. Konut 24’ün Güneybatısındaki Odanın Pencere Nişleri Detayı	243
Fotoğraf 241. Konut 24’ün Güneydoğudaki 5 Dilimli Pencere Nişleri ve Aralarındaki Süslemeler.....	243
Fotoğraf 242. Konut 24’ün Güneydoğudaki Pencere Nişleri ve Süsleme Detayları	244
Fotoğraf 243. Konut 24’ün Üst Katında Çiçek Demeti ve Rozet Süsleme Detayı.....	244
Fotoğraf 244. Konut 24’ün Güney Cephesindeki Çiçek Demeti Süsleme Detayı.....	245
Fotoğraf 245. Konut 24’ün Güney Cephesindeki Ay Yıldız Motifli Rozet Süsleme Detayı	246
Fotoğraf 247. Konut 25’in Dış Cepheden bir Görünümü	249
Fotoğraf 248. Konut 25’in Güney Cephesinden Bir Görünüm.....	249
Fotoğraf 249. Konut 25’in Batı Cephesinden Bir Görünüm.....	250
Fotoğraf 250. Konut 25’in Güney Cephesinde Pencere Nişleri ve Süslemeleri	250
Fotoğraf 251. Konut 25’in Batı Cephesinde Yer Alan Pencere Nişleri ve Süslemeleri	252
Fotoğraf 252. Konut 25’in Batı Cephesindeki Rozet ve Saçaklardaki Süsleme.....	253
Fotoğraf 253 . Konut 25’in Batı Cephesinin Zemin Kattaki Bölümü.....	253
Fotoğraf 254. Konut 25’in Güney Cephesindeki Üst Kata Geçişi Sağlayan Merdiven.....	254
Fotoğraf 255. Konut 25’in güney cephesinde Kapı Üzerinde Mavi Bir Şerit Üzerinde “Bismillahirrahmanirrahim” Yazısı (Rahman Ve Rahim Olan Allah’ın Adıyla) Arapça Yazı ve Süslemeler	254
Fotoğraf 256. Konut 26’nın Basık Kemerli Giriş Kapısı	257
Fotoğraf 257. Konut 26’nın Girişinde, Saçaklardaki Rozet Süsleme Detayı	258
Fotoğraf 258. Konut 26’nın Girişindeki Çiçek Bezemeli Rozet Süsleme Detayı.....	259
Fotoğraf 259. Konut 26’nın Girişindeki Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Detayı.....	260
Fotoğraf 260. Konut 26’nın Güney Cephesindeki Rozetler ve Saçaklardaki Süsleme Detayı.....	261
Fotoğraf 261. Konut 26’nın Güneyindeki Pencereler ve Aralarındaki Süsleme Kompozisyonu	261
Fotoğraf 262. Konut 26’nın Güney Cephesindeki Rozet Süsleme Detayı.....	262
Fotoğraf 263 . Konut 26’nın Güney Cephe Duvarındaki Rozet ve Çiçek Demeti Süsleme.....	263
Fotoğraf 264. Konut 26’nın Güney Cephesindeki Tarih Detayı Veren Çiçek ve Geometrik Bezemeli Rozet Süsleme Detayı.....	265

Fotoğraf 265. Konut 26'nın Çiçek ve Geometrik Ay Yıldız Bezemeli Rozet Süsleme ve Sivri Kemerli Yarım Şems Motifli Kemerli	266
Fotoğraf 266. Konut 26'nın Zemindeki Yarım Daire Kemerli Yarım Şemse Motifli Pencere Nişi.....	266
Fotoğraf 267. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Çiçek ve Geometrik Bezemeli Rozet, Saçaklarda S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı	267
Fotoğraf 268. Konut 26'nın Güney Cephesindeki S ve C Kıvrımlı Süsleme ve Çörten Detayı.....	268
Fotoğraf 269. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Eyvanın İç Kemer Detayı	268
Fotoğraf 270. Konut 27'nin Parselin Avludan Görünümü.....	272
Fotoğraf 271. Konut 27'nin Güney ve Batı Duvarında Bir Görünüm	272
Fotoğraf 272. Konut 27'nin Güney Cephesindeki Eyvan Duvarında Tek Sıra Süsleme Detayları.....	273
Fotoğraf 273. Konut 27'nin Güney Cephesinde Yer Alan Duvarın Süsleme Detayı	273
Fotoğraf 274 . Konut 27'nin Güneydeki Serdapta Pencere Duvarındaki Süsleme Detayı	274
Fotoğraf 275. Konut 27'nin Güney Cephesinde Pencere Üzerinde Palmet, Geometrik Formda Süsleme Detayı.....	274
Fotoğraf 276. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Eyvan Kemerinin Detayı	275
Fotoğraf 277. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Odanın Güney Duvarında 5 Dilimli Nişin İçerisindeki Süsleme Kompozisyonları	276
Fotoğraf 278. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Odanın İç Duvardaki Şemse ve Haçvari Motifli Süsleme Detayı.....	276
Fotoğraf 279. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Eyvan Kemerinin Vazodan Çıkan Çiçek Demeti, Palmet ve Haçvari a Süslemeler.....	277
Fotoğraf 280. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Yarım Daire Kemerli Pencere Nişi, Saçaklarda Haçvari Süsleme ve Şemse Motifli Süsleme Detayı.....	277
Fotoğraf 281. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Eyvanda Yer Alan Batıdaki Başka Bir Odaya Açılan Kapı Detayı	278
Fotoğraf 282. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Eyvanda Yer Alan Batıdaki Başka Bir Odaya Açılan Pencere Detayı	278
Fotoğraf 283. Konut 28'in Basık Kemerli Giriş Kapısı	282
Fotoğraf 284. Konut 28'in Güney Cephesinden Bir Görünüm.....	282
Fotoğraf 285. Konut 28'in Güney Cephesinden Bir Görünüm Detayı	283

Fotoğraf 286. Konut 28'in Güney Cephesindeki Süslemeleri	283
Fotoğraf 287. Konut 28'in Güney Cephesindeki 1. Katta Yer Alan Kapı Üzerindeki Tarih Bilgisi Detayı.....	284
Fotoğraf 288. Konut 28'in Güney Cephesindeki pencere süslemeleri	284
Fotoğraf 289. Konut 28'in 5dilimli Pencere, Şemse ve Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süslemeleri.....	285
Fotoğraf 290. Konut 28'in 5 dilimli Pencere Nişleri Arasındaki Çiçek Demeti Süsleme Detayı.....	286
Fotoğraf 291. Konut 28'in Eyvandaki Dilimli Pencere ve S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı.....	287
Fotoğraf 292. Konut 28'in Güney Cephesindeki Kemer Karnı Detayı	288
Fotoğraf 293. Konut 28'in Kuzey Cephesine Avludan Merdiven ile Geçiş Detayı	289
Fotoğraf 294. Konut 28'in Kuzey Cephesinden Bir Görünüm	289
Fotoğraf 295. Konut 28'in 5 Dilimli Pencereelerde, Arasında ve Saçaklardaki Süslemeleri.....	290
Fotoğraf 296. Konut 28'in Kuzey Cephesindeki Kapı Üzerindeki Tarih Bilgisi, S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı	290
Fotoğraf 297. Konut 28'in Kuzey Cephesinde İki Pencere Arasındaki Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Motifi Detayı.....	291
Fotoğraf 298. Konut 29'un Güney Cephesinden Bir Görünüm.....	295
Fotoğraf 299. Konut 29'un Güney Cephesi ve Batı Cephesinden Bir Görünüm.....	295
Fotoğraf 300. Konut 29'un Batı Cephesinde Yer Alan Yarım Daire Kapı Detayı	296
Fotoğraf 301. Konut 29'un Güney Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişleri Rozetler ve İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Süslemeleri, Saçaklara Geometrik, Haçvari S ve C Kıvrımlı ve Şemse Motifli Süsleme Detayı.....	296
Fotoğraf 302. Konut 29'un Güney Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişleri Aralarında Geometrik ve Çiçek Motifli Süsleme Detaylı Rozetler	297
Fotoğraf 303. Konut 29'un Güney Cephesindeki 1. Kattaki Pencere Nişleri ve Batı Cephesiyle Bağlantılı Balkon Detayı.....	298
Fotoğraf 304. Konut 29'un Güney Cephesindeki 1. Kattaki Pencere Nişleri ve Batı Cephesiyle Bağlantılı Balkon Saçaklardaki Süslemeler ve 8 Dilimli Yuvarlak Pencere Nişi.....	298
Fotoğraf 305. Konut 29'un Güney Cephesindeki Zemin + 1 Kat Planı Cephe Düzeni Sivri Yarım Şemse Motifli Kemer Detayı.....	299
Fotoğraf 306. Konut 29'un Güney Cephesindeki Zemin Katta İki Gözlü Eyvan Kemeri	300

Fotoğraf 307. Konut 29'un Güney Cephesindeki Eyvan Duvarındaki Vazodan Çıkan Çiçek Demeti.....	300
Fotoğraf 308. Konut 29'un Batı Cephesindeki Pencereleer	301
Fotoğraf 309. Konut 29'un Batı Cephesindeki Zemindeki Kapı ve Saçaklardaki Haçvari Süsleme.....	301
Fotoğraf 310. Konut 29'un Batı Cephesindeki Zemindeki Kapı Detayı	302
Fotoğraf 311. Konut 30'a Giriş Sağlanan Basık Kemerli Kapısı.....	305
Fotoğraf 312. Konut 30'un Güneydeki Cephesinden Bir Görünüm	306
Fotoğraf 313. Konut 30'un Kuzey Cephesinden Bir Görünüm	306
Fotoğraf 314. Konut 30'un Güney Cephesindeki Yarım Yuvarlak, Yarım Şems Bezemeli Pencere Nişleri ve Sivri Kemerli Eyvan Detayı	307
Fotoğraf 315. Konut 30'un Pencere Nişleri Detayı	307
Fotoğraf 316. Konut 30'un Pencere Niş Detayı.....	308
Fotoğraf 317. Konut 30'un Kuzey Cephesindeki 1. Katta Yer Alan Eyvan Kemerli.....	309
Fotoğraf 318. Konut 30'un Kuzeydeki Üst Kata Geçişi Sağlayan Merdiven ve Batısında Kemer Detayı, Kemer Detayın İçerinde İse Sivri Kemerli Niş Detayı	309
Fotoğraf 319. Konut 30'un Batı Cephesinde Nişte Tarih ve Kitabe (Okunamamıştır)Üzerinde İse Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süsleme Detaylı Sivri Kemerli Nişi.....	310
Fotoğraf 321. Konut 30'un Batı Cephesindeki Zeminde Bulunan Eyvan Kemer Detayı.....	310
Fotoğraf 322. Konut 31'in Doğu Cephesinden Bir Görünüm.....	313
Fotoğraf 323. Konut 31'in Doğu Cephesindeki Gezemek Detayı	313
Fotoğraf 324. Konut 31'in Doğu Cephesindeki Odaya Geçişi Sağlayan Kapı.....	314
Fotoğraf 325. Konut 31'in Doğu Cephesi Kapı Üzerindeki Süsleme Detayı	314
Fotoğraf 326. Konut 31'in Doğu Cephesinde Pencere Duvarındaki S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı.....	315
Fotoğraf 327. Konut 31'in Şemse İçinde S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı	316
Fotoğraf 328. Konut 31'in Doğu Cephesindeki Oda İçinden Bir Görünüm.....	316
Fotoğraf 329. Konut 31'in Doğu Cephesindeki Odada Yer Alan Zikzak Formunda Aralarında Çiçek Motifi Kullanılan Süsleme Detayı.....	317
Fotoğraf 330. Konut 31'in Doğu Cephesinde Basık Kemerli Geometrik ve Çiçek Dalı Bezemeli Süsleme.....	318

Fotoğraf 331. Konut 32'nin Kapı Girişin İç Kısımındaki Bitkisel Motif Süsleme ve Kemerde Yarım Şemse Süsleme Detayı.....	321
Fotoğraf 332. Konut 32'nin Doğu Cephesinden Bir Görünüm.....	322
Fotoğraf 333. Konut 32'nin Doğu Cephesindeki Basık Kemerli Pencere Nişleri Üzerinde Çiçek Dalı Süslemeleri ve Haçvari Süsleme Detayı.....	322
Fotoğraf 334. Konut 32'nin Doğu Cephesindeki Basık Kemerli Pencere Nişleri ve Kapı Detayı.....	323
Fotoğraf 335. Konut 32'nin Doğu Cephesindeki Şemse Motifli Basık Kemerli Kapı Detayı	324
Fotoğraf 336. Konut 32'nin Doğu Cephesindeki Basık Kemerli Pencere Nişi ve Üzerinde Bitkisel Süsleme Motifi	325
Fotoğraf 337. Konut 32'nin Güney Cephesinden Bir Görünüm.....	325
Fotoğraf 338. Konut 32'nin Güney Cephesindeki Şemse Motifli Sivri Kemerli Eyvan Detayı.....	326
Fotoğraf 339. Konut 32'nin Güney Cephesindeki Yıldız Motifi ve Damla Motifi Pencere Nişi.....	326
Fotoğraf 340 . Konut 32'nin Güney Cephesinde Yer Alan Yuvarlak Formda Pencere Nişleri.....	327
Fotoğraf 341. Konut 32'nin Güney Cephesindeki Eyvan Kemerinin Süsleme Detayı.....	327
Fotoğraf 342. Konut 32'nin Güney Cephesindeki Giriş Kapısı ve Pencere Nişi.....	328
Fotoğraf 343. Konut 33'ün Avludan Cephelerinin Görünümü	331
Fotoğraf 344. Konut 33'ün Güney Cephesindeki Oda Kapısı ve Yanındaki Eyvan	331
Fotoğraf 345. Konut 33'ün Doğu Cephesindeki Kapı Detayı.....	332
Fotoğraf 346. Konut 33'ün Güney Cephesindeki Oda Kapısının Detayı	332
Fotoğraf 347. Konut 33'ün Batı Cephesindeki Kapı Detayı	333
Fotoğraf 348. Konut 33'ün Güneydeki Oda Kapısının Süsleme Detayı.....	333
Fotoğraf 349. Konut 33'ün Doğu Cephesindeki Pencere Nişleri ve Arasındaki Süslemeler	334
Fotoğraf 350. Konut 33'ün Cephe Duvarındaki Saçak Seviyesinde Süsleme Detayı	335
Fotoğraf 351. Konut 33'ün Doğu Cephesin Pencere Aralarındaki Rozet ve Çiçek Demeti Süslemesi	336
Fotoğraf 352 . Konut 33'ün Güney Cephesindeki Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süsleme Detayı.....	337
Fotoğraf 353. Konut 33'ün Güney Cephesindeki Pencere Aralarındaki Süsleme Detayı	337
Fotoğraf 354. Konut 34'ün Güney Cephesinden Görünüm	340
Fotoğraf 355. Konut 34'ün Güney Cephesindeki Pencere Üzerindeki Süslemeler	340

Fotoğraf 356. Konut 34'ün Pencere Arasındaki Haçvari Süsleme Detayı.....	341
Fotoğraf 357. Konut 34'ün Kuzeydeki Giriş ve Eyvan Görünümü	341
Fotoğraf 358 . Konut 34'ün Kuzeydeki Cephesinden Bir Görünüm 2	342
Fotoğraf 359. Konut 34'ün Batı Cephesindeki Sivri Kemerli nişin Duvar Yüzeyindeki Rozet Süslemeler.....	342
Fotoğraf 360. Konut 34'ün Batı Cephesindeki Sivri Kemerli Nişin Altındaki Basık Kemerli Niş Detay	343
Fotoğraf 361. Konut 34'ün Batı Cephesindeki Sivri Kemerli nişin Duvar Yüzeyindeki Rozet Detayı.....	344
Fotoğraf 362. Konut 34'ün Kuzeydeki Sağır Kemer Detayı	345
Fotoğraf 363. Konut 34'ün Kuzeydeki Oda Kapısının Detayı	345
Fotoğraf 364. Siverekte Hasan Çelebi Evi Avluya Bakan Cephe Duvarı (Kaynak Mustafa Topalan).....	349
Fotoğraf 365 . Siverek'te Hasan Çelebi Evindeki Pencere Nişleri(Kaynak Mustafa Topalan).....	349
Fotoğraf 366 . Siverek'te Hasan Çelebi Evinin Eyvanı (Kaynak Mustafa Topalan).....	350
Fotoğraf 367. Siverek'te Halfanlar Evinin Pencereleri (Kaynak Mustafa Topalan).....	350
Fotoğraf 368. Siverek'te Halfanlar Evinin Pencere Duvar Yüzeyi (Kaynak Mustafa Topalan)	351
Fotoğraf 369. Siverek'te Halfanlar Evinden Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan).....	351
Fotoğraf 370. Siverek'te Halfanlar Evinden Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan).....	352
Fotoğraf 371. Siverek'te Halfanlar Evinden Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan).....	352
Fotoğraf 372. Siverek'te Hasan Gülel Evinden Pencere Duvarından Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan).....	353
Fotoğraf 373. Siverek'te Hasan Gülel Evinin Eyvanı (Kaynak Mustafa Topalan)	353
Fotoğraf 374. Siverek'te Hasan Gülel Evi Eyvandan Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan).....	354
Fotoğraf 375. Siverek'te Hasan Gülel Evi Eyvandan Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan).....	354
Fotoğraf 376. Siverek'te Cudi Paşa Konağından Avludan Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan).....	355
Fotoğraf 377. Siverek'te Cudi Paşa Konağından Avlıdan Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan).....	355
Fotoğraf 378. Siverek'te Cudi Paşa Konağından Avlıdan Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan).....	356
Fotoğraf 379. Siverek'te Cudi Paşa Konağından Avludan Eyvanın Görünümü (Kaynak Mustafa Topalan).....	356

Fotoğraf 380. Siverek'te Cudi Paşa Konağından Kapı ve Pencereden Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan).....	357
Fotoğraf 381. Siverek'te Cudi Paşa Konağından Kapı ve Süsleme Detayı (Kaynak Mustafa Topalan).....	358

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Konutlardaki Süsleme Türleri	359
Şekil 2. 34 Konutun Süsleme Kompozisyonları.....	366
Şekil 3. 34 Konutun Süsleme Kompozisyonları 2.....	366
Şekil 4. 34 Konutun Süsleme Kompozisyonları 3.....	367
Şekil 5. 34 Konutun Süsleme Kompozisyonları 4.....	367
Şekil 6. Duvar Yüzeylerine İşlenen Geometrik ve Bitkisel Süsleme Türleri.....	368
Şekil 7. Duvar Yüzeylerine İşlenen Münferit Süsleme Türleri	369
Şekil 8. Duvar Yüzeyine İşlenen Rozet Süslemeler	370

1.GİRİŞ

Geleneksel Diyarbakır evleri, bölgenin sert iklim koşullarına uygun şekilde tasarlanmış ve yerel malzemelerle inşa edilmiştir. Bazalt taşı, bu evlerin mimarisinde önemli bir yer tutar. Bu malzeme, yazın sıcaklarına ve kışın da soğuklarına dayanıklı bir malzemedir. Bazaltın tercihinde mimari yapının dayanıklılığı ve işlevselliği öncelenirken, süsleme özellikleri ise genellikle daha az vurgulanmıştır. Güneydoğu Anadolu'da konumlanan ve köklü bir geçmişe sahip olan Diyarbakır'ın geleneksel evleri, Anadolu'nun ev mimarisi içinde önemli bir yere sahiptir. Bu evler, bölgenin tarihî ve kültürel dokusunu yansıtan önemli yapı örnekleridir.

Mimari tasarımda yapı ve süsleme bir bütün olarak ele alınır. Bir bölgedeki taşınmazlar incelenirken öncelikle mimari yapının gelişimi ve değişimi değerlendirilir. Yapıda kullanılan süsleme özellikleri genellikle ikinci planda incelenir. Ancak, bir mimari yapının elemanlarını oluşturan genellikle bölgede hâkim olan kültürel dokudur. Kültürel dokunun içerisinde değerlendirdiğimiz bölgenin etnik, dini, sosyal-kültürel yapısı süsleme özelliklerini de şekillendirir.

Diyarbakır'da hali hazırda Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescillenmiş yaklaşık 427 adet tarihi ev vardır. Diyarbakır Kalesi'nin sınırlandırdığı ve günümüzde “Sur İçi” olarak isimlendirilen alanda yer alan tarihi evlerin kesin olarak tarihlendirilebilen örnekleri 18.-19. yüzyıla ait olsa da bazı evlerin tarihi genel olarak 16. yüzyıla kadar da indirilebilmektedir. Bu nedenle konutlar genel olarak kentin Osmanlı hâkimiyeti altında bulunduğu döneme aittir. (Tuncer, 2015, s.27).

Diyarbakır'ın geleneksel mimari yapı elemanları arasında avlu, eyvan, sofa, odalar ve havuz yer almaktadır. Bu yapılar, bölgenin iklim koşullarına uygun olarak tasarlanmış mimari planlarla öne çıkar. Ayrıca, bölge konut mimarisinde kullanılan süsleme özellikleri de Diyarbakır'a özgü bir nitelik taşır. Alçı, metal ve ahşap işçiliği gibi süsleme tekniklerinin yanı sıra yoğun bir şekilde konutlarda görülen cas süsleme tekniği de ön plana çıkmaktadır. Bu süslemeler, bazalt taş gibi doğal malzemelerin

sadeliğini hareketlendirerek yapıların estetik zenginliğini artırır. Bu bileşenlere ayrıca cas tekniğinin yüzeye uygulanarak oluşturulan süsleme kompozisyonları da eklenmiştir.

Diyarbakır mimari yapıları incelediğimizde cas süslemelerinin ev içerisinde çok yoğun olmasa da avlu etrafındaki yapı duvarında görebiliriz. Cas süslemeleri dönemin dini etnik ve sosyo-kültürel anlamda etkilerini süsleme kompozisyonlarında kullanılan semboller süslemeye kattığı özellikleri göstermektedir.

Tezimizin konusu da geleneksel Diyarbakır evlerinde cas süslemelerden oluşmaktadır. Bu konunun tercih edilmesinin iki farklı sebebi bulunmaktadır. En önemlisi Diyarbakır evleri ile ilgili yapılan çalışmalara konu edinilmemiş olmasıdır. Literatürde cas süslemelerle ilgili çalışma eksikliğini gidermek temel belirleyici olmuştur. Diğer bir sebep ise kısmen veya tamamen günümüze ulaşan cas süsleme motiflerinin katalogunu oluşturarak Diyarbakır'a has bu kadim süsleme geleneğini kayıt altına almaktır.

Çalışmamızın amacı geçmiş Diyarbakır'da 18. 19. yüzyıl Osmanlı tarihine kadar dayanan sivil mimari yapılardaki süsleme anlayışını belirleyen kompozisyonların yapılarda nasıl kullanıldığını belirtmektir. Özellikle cas olarak isimlendirilen tekniğin uygulama ve kullanım alanlarındaki süsleme unsurları değerlendirmeye alınmıştır. Bu bakış ile Sur İçi ilçesinde tescilli konutlardan sadece 34 tanesi çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Bu evler sahip oldukları cas süsleme kompozisyonları dikkate alınarak belirlenmiştir. Nitekim bu süsleme tekniğinde tercih edilen kompozisyonlar ya birbirinin aynısı ya da büyük benzerlik içermektedir. Çalışmanın ayakta duran ve kısmen restorasyon geçiren 34 yapıyla sınırlandırmanın bir diğer sebebi de 2016 yılında Sur İçi'nde gerçekleşen olaylar sonucunda zarar gören yapıların restorasyon süreçlerinin devam ediyor olmasıdır. Restorasyonu devam edenlerin bir kısmı ve bölgede süsleme anlamında oldukça nitelikli yapıların da bazılarının giriş sağlanamamıştır. Bunlar arasında Eski Esma Ocak Evi, Kuşdili Köşkü ve Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi bulunmaktadır. Bu konutlarda mevcutta devam eden restorasyon çalışmaları nedeniyle alana giriş yapılamadığından çalışmaya dahil edilememiştir.

Çalışmamız kendi içinde literatür taraması, alan araştırması ve metin yazımı şeklinde aşamalardan oluşmuştur. Çalışmada, öncelikle literatür taraması, arşiv

alışması ve saha çalışmaları şeklinde ilerleme sağlanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan gerekli izinler alınarak Sur İçi bölgesinde çekimlere başlanmıştır. Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün arşivinden, Diyarbakır Sur İçi bölgesinde bulunan tescilli konutların listesi alınmıştır.

Saha çalışmasında yapılar tek tek incelenerek gözlem fişleri oluşturulmuştur. Diyarbakır geleneksel ev mimarisindeki yapıların gözlem fişlerinde, plan özellikleri, konum ve tarihçe bilgileri belirtilerek anlatılmıştır. Bazı konutlarda tarih bilgisi bulunmamakla birlikte, süsleme ve plan açısından yapılan incelemelerle, bu yapıların aynı döneme ait olduğu belirlenmiştir. Fotoğraflamaya uygun yapıların çekimleri yapılmış ve süsleme detayları ayrıca fotoğraflanmıştır. Geleneksel Diyarbakır evlerinden kataloga dahil edilenlerin süsleme detayları ve motiflerinin çizimleri de yapılmıştır. Evlerde yer alan tarihçe bilgileri ve yazıtlardan okunaklı olanlar okunup değerlendirilmiştir. Yazıtlarda bulunan hicri tarih bilgisi, miladi tarih bilgisi ile belirtilmiştir. Osmanlıca ve Arapça yazılan kitabeler okunmuş, parantez içinde anlamları yazılmıştır. Yıkım aşamasında veya değişim göstermiş yapılarda, Orhan Cezmi Tuncer'in "Diyarbakır Evleri" kitabında yer alan yapı planları yorumlanarak gözlem fişlerinde yazılmıştır. Daha nceki çekimlerle karşılaştırılarak, restorasyon çalışmaları devam eden yapılar fotoğraflarla desteklenmiştir.

Tezimizin yazımında "Giriş", "Diyarbakır'ın Coğrafi Konumu ve Tarihi", "Diyarbakır Geleneksel Konut Mimarisi" ve bu başlık altında "Diyarbakır Konut Mimarisinde Süsleme", "Cas Süsleme Tekniği", Katalog kısmı olarak "Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Cas Sslemeye Sahip rnekler", "Karşılaştırma ve Değerlendirme" bu başlık altında cas süslemelerin uygulandığı alanlar, süslemelerde kompozisyon, "Sonuç" başlıklarıyla belli bir düzen takip edilmiştir.

Giriş bölümünde çalışmanın tanımı, amacı ve sınırları belirttikten sonra Diyarbakır'ın Coğrafi Konumu ve Tarihi" başlığında adı, konumu ve tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. "Diyarbakır Geleneksel Konut Mimarisi" başlığı altında kullanılan malzeme, mimari ve süsleme özellikleri hakkında detaylandırılmadan bilgi verilmiştir. Katalog olarak belirlediğimiz "Diyarbakır Evlerinde Cas Sslemeye Sahip rnekleri" başlığı altında tescillenmiş 34 konutun gözlem fişleri, her birinin konumu, tarihçesi, mimari plan ve süsleme özellikleri her konut içerisinde fotoğraflar ve çizimlerle desteklenerek açıklanmıştır. "Karşılaştırma ve Değerlendirme" de 34 konutun

süslemelerin uygulandığı alanlarla birlikte Diyarbakır evlerindeki süslemenin en yakın örnekleri görülen Siverek bölgesi ile karşılaştırma yapılmıştır. Değerlendirmede alt başlıklarla birlikte cas süslemenin uygulandığı alanlar ve oluşturulan süsleme kompozisyonları hakkında detaylı açıklamalar yapılmıştır.

Tezimizin “Sonuç” bölümünde ise geçmişten günümüze kültürel aktarımla birlikte özgünlüğü bozulmadan birtakım eklemeler yapılarak süslemelerin gelişim gösterdiğini belirterek, Diyarbakır evlerinde bazalt taş kireç harcı ile uygulanan bu süslemenin geleneksel konut mimarisindeki yeri üzerine düşüncelerimiz ifade edilmiştir.

2. DİYARBAKIR’IN COĞRAFİK KONUMU VE TARİHÇESİ

Diyarbakır, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Dicle Nehri'nin yukarı kesiminde yer alan tarihi ve stratejik öneme sahip bir şehirdir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin orta kısmında, Mezopotamya'nın kuzeyinde yer alan, Doğuda Siirt ve Muş, Batıda Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya Kuzeyde Elâzığ ve Bingöl, Güneyde ise Mardin ile çevrilidir. Bu konum, Diyarbakır'ı bölgesel bir kavşak noktası haline getirir ve çeşitli ticaret ve ulaşım yollarının kesişiminde bulunmasına olanak sağlar (Özyılmaz, 2007, s. 63).

Kentin merkezi dışında Bismil, Çüngüş, Çınar, Dicle, Ergani, Eğil, Silvan, Hani, Hazro Kocaköy, Kulp ve Lice olmak üzere kentin on üç ilçesi vardır. Güneydoğu Toros Dağları'nın Diyarbakır sınırları içerisinde kalan bölümün en yüksek noktası Çüngüş İlçesi'nin kuzeydoğusunda 2.230 metreyi bulur. Yüzölçümü 15.354 km² olan il, 37° 30' ve 38° 43' kuzey enlemleriyle, 40° 37' ve 41° 20' doğu boylamları arasında kalmaktadır. Diyarbakır, etrafında dağların yer aldığı, yükseltisi 600- 800 m arasında değişen bir havza görünümündedir (Tuncer, 2015 s. 7; Yeşilbaş, 2007, s.11)

Diyarbakır, iklim bölgelerinden sıcak-kuru iklim bölgesi grubunda yer almaktadır. Kuzeyde bulunan Güneydoğu Toroslarının engel oluşturması, Diyarbakır

ilinin yılın dört ayında bunaltıcı sıcakların etkisinde kalmasına neden olur. Bu bölgelerde yağış pek görülmez. Yılın belli zamanlarında kuzeyde gelen hâkim kuru rüzgârlar eser. Yaz aylarında günlük sıcaklık çok yüksektir (ortalama 45-50 derece) (Baran, 2017, s.424). Diyarbakır'ın çevresinde taşlık ve engebeli araziler bulunur, şehir ise alçak düzlüklere ve hafif eğimli tepelere sahip bir bölgede konumlanmıştır. Bu topografik özellikler, tarım ve yerleşim düzenlemelerini etkilemektedir. Dicle Nehri, Diyarbakır'ın batı kıyısında yer alır ve şehrin tarihi, ekonomik ve tarımsal faaliyetleri açısından büyük bir öneme sahiptir. Nehir, bölgedeki su temini ve sulama ihtiyaçlarının karşılanmasında kritik bir kaynak sağlar ve tarımsal verimlilik üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.

Diyarbakır, tarihi surları ile çevrili alan Sur İçi bölgesi olarak tanımlanır ve bu bölge kentsel sit sınırlarını da oluşturmaktadır. Kentin önemli tarihi yapıları bu surlar içindedir. Kentin dönemlere göre gelişiminin de izlendiği bu alan, Diyarbakır'ın turistler tarafından gezilen cazibe merkezidir.

Diyarbakır, M.Ö. IV. yüzyıldan günümüze kadar Amidi, Amid, Amida, Augusta, Kara Amid, Karakale, Karacakale, Diyar-Bekr, Diyarbekir, Diyarbakır gibi isimlerle anılmıştır (Yıldız, 2011, s.320).

Diyarbakır Karacadağ lavları üzerine kurulmuş olup tarihinin, Hitit ve Hurri dönemlerine kadar indiği (M.Ö. 3500'ler) kabul edilir. Ergani- Çayönü'nde yapılan arkeolojik araştırmalar, buradaki yerleşik düzeni M.Ö. 7000'lere kadar götürmektedir (Tuncer, 2015, s.7). Çayönü orta Paleolitik döneme tarihlenmektedir M.Ö.7.500-5.000 yılları arasında aralıksız olarak daha sonra da aralıklarla iskân edilmiş olan günümüzdeki kent uygarlığının ilk temellerinin atıldığı Çayönü, insanların göçebelikten yerleşik köy yaşantısına, avcılık ve toplayıcılıktan besin üretimine geçtikleri "Neolitik Devrim" olarak da bilinen teknolojik yaşam biçimi (Kılıç, 2016, G. s.10) insan ve doğal çevre ilişkilerinin tümüyle değiştiği , kültürel tarihle ilgili birçok buluşlarda ilki gerçekleştirmiştir.

Tam tarihi bilinmemekle birlikte yerleşmenin Dicle yatağından yüksekte olan Fiskaya adı verilen bölgenin bugünkü iç kalede kalan kesiminde gerçekleştiği bu alanda bulunan Amida ve Viran Kale adı verilen höyükte tespit edilmiştir. Kent, tarihin her döneminde önemini korumuş Anadolu ile Irak, İran ve Suriye arasında bir köprü görevi üstlenmiştir. 5000 yıllık bir geçmişe sahip olan Diyarbakır ili tarihin her

döneminde büyük uygarlıkların, kültür ve ekonomi merkezi olarak kabul edilmiştir (Yıldız, 2011, s.320)

M.Ö. II binin ortalarında Hurri ve Mittani Krallıklarının hakimiyetinde olan Diyarbakır, stratejik konumu dolayısıyla her dönemde önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Mittanniler'den sonra bölgeye Asurlular (Akurgal, 2003, s.175; Beysanoğlu, 1997, s.56) ve Urartular egemen olmuştur (M.Ö. 1260). Ardından Diyarbakır sırasıyla İskitlerin (M.Ö. 653-625), Medlerin (M.Ö.625-550), Perslerin (M.Ö. 550-331), Büyük İskender'in (M.Ö. 331-323), Selevkosların (M.Ö. 323-140), Partların (M.Ö. 140-85), Büyük Tigran'ın (M. Ö. 85-69) ve Romalıların (M.Ö. 69-M.S. 53) egemenliğine girmiştir (Yılmazçelik, 2014 s.3))

M.S. 53-395 tarihleri arasında Diyarbakır'ın Partlar- Romalılar, Sasaniler-Romalılar arasında sık sık cereyan eden mücadelelerde sürekli olarak farklı hakimiyetlere girdiği ancak daha çok Roma egemenliğinde kaldığı bilinmektedir. (Beysanoğlu, 1997)Diyarbakır, Roma İmparatorluğu'ndan 7. yüzyılın ilk yarısına kadar Bizans İmparatorluğu hakimiyeti altında kalmıştır). Diyarbakır'daki kültür miras; Hurriler, Mitanni, Asur, Urartu, İskit, Med, Pers, Büyük İskender, Selevkos, Part Roma İmparatorluğu, Sasani, Emevi, Abbasi, Şeyhoğulları, Hamdaniler, Büveyhoğulları, Mervani, Büyük Selçuklular, İnaloğulları, Nisanoğulları, Artuklular, Eyyubiler, Akkoyunlular ve son olarak da Osmanlıların bıraktığı kültürel mirası ile oluşmuştur (Beysanoğlu, 1995, s.28; Beysanoğlu, 1999, s.41).

Kuruluşu kesin olarak bilinmeyen kentin MS 349 yılında Roma İmparatoru II. Constantius zamanında etrafı surlarla çevrilmiştir. Diyarbakır kentinin yerleşik dokusunun asıl biçimlenişinin Geç Roma Dönemi'nde olmuştur. Kentin surları yapılmadan önce kentte küçük bir kale ve çevresinde birimlerin olduğu söylenmektedir. 639'dan itibaren ise İslam dünyasına katılarak bir İslam kenti kimliği kazanmıştır. Kent, Bizans ve İslam Dönemlerinde bir kilise veya cami ile pazaryeri çevresinde daracık sokaklarla tipik bir Orta çağ kenti görünümünü almıştır. Orta çağ İslam kentlerinde görülen cami veya mescitlerin çevresinde gelişen mahalle birimleri Diyarbakır Sur içinin genel karakterini de oluşturmuştur. Osmanlılar, Diyarbakır'ın yerleşim yapısında ve savunma sisteminde önemli değişiklikler yapmış, ancak surların önemi ve işlevselliği her dönemde korunmuştur

Diyarbakır Surları, bu süre zarfında şehrin "yaşamsal önemdeki savunma gereksinimini karşılayacak dirençte ve sürekli bir işlevsel bütünlük taşımak zorunda kalmıştır. Surlar hem askeri hem de ekonomik açıdan kentin stratejik önemini sürdürmüş ve her dönem şehirdeki yönetim değişikliklerine rağmen savunma işlevini kesintisiz bir şekilde sürdürmüştür. Osmanlı dönemine kadar, bu surlar Diyarbakır'ın tarihinin her aşamasında savunma ve kent yaşamının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Diyarbakır, Osmanlı İmparatorluğu döneminde önemli bir merkez olarak öne çıkmıştır. Bu dönemde, Diyarbakır birçok isyanla karşılaşmış, ancak Osmanlı yönetimi bu sorunları büyük ölçüde kontrol altına almayı başarmıştır. Diyarbakır, Birinci Dünya Savaşı boyunca ve Millî Mücadele döneminde Türkiye-Fransa arasında imzalanmış olan Ankara Antlaşmasına dek müttefik devletlerin en çok almak istedikleri yerlerden biri olmuştur (Uludağ, 2023, s.879). Özellikle Millî Mücadele dönemiyle birlikte, Diyarbakır'ın stratejik konumu ve önemi daha da belirginleşmiş ve bu dönemde istenen başarılar elde edilmiştir.

Osmanlı yönetiminde Diyarbakır, en parlak dönemlerinden birini yaşamıştır. Şehirdeki birçok konut, Osmanlı döneminden günümüze ulaşmıştır. Ancak, bu konutlarla ilgili ayrıntılı bilgi ve yazıtlar birçok yapıda mevcut değildir. Bazı konutlarda, inşa tarihleri Osmanlı hakimiyetine işaret etse de net bir bilgilendirme bulunmamaktadır.

Osmanlı döneminde, şehirde birçok önemli kamu yapısı da inşa edilmiştir. Sur içi bölgesinde, çeşitli çeşme, hamam ve cami gibi yapılar, Osmanlı'nın şehirdeki izlerini ve etkisini yansıtmaktadır. Bu yapılar, şehrin sosyal ve kültürel hayatında önemli bir rol oynamış ve Osmanlı döneminin mimari ve toplumsal özelliklerini günümüze taşımıştır. Osmanlı döneminde, Müslüman yapılarının yanı sıra kentte kiliseler de inşa edilmiştir. Kentin nüfus dağılımına bakılırsa Müslüman çoğunluğu Yenikapı- Urfa kapı ekseninde olduğu görülür. Buna kuzey yarı da eklenirse, kentin güneyinin Hristiyanlara ayrıldığı anlaşılır (Tuncer, 2015, s.14). Bu nüfus dağılımıyla da birlikte yapılan tüm yapılar ve bunların kent içindeki dağılımlarına bakıldığında, Müslüman ve gayrimüslim mahallelerinin birbirinden ayrıldığı görülmektedir.

Cumhuriyet döneminde, siyasal gelişim süreci ve kentin büyüme ihtiyacı doğrultusunda, sur içindeki yapılaşma yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, ilerleyen yıllarda şehir surlarının dışında gelişmeye başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, kentin iki

ana aksını oluşturan caddelerde yapılan genişletme çalışmaları ve açılan geniş bulvarlar, yüksek yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. Bu durum, geleneksel kent dokusuyla örtüşmeyen bir mimarinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

3. DİYARBAKIR GELENEKSEL KONUT MİMARİSİNİN ÖZELLİKLERİ

Diyarbakır, 4 kapısı ve kare, çokgen, daire planlı farklı büyüklükte 82 burçla tahkim edilen surlar ile çevrilidir. Şehir, bulunduğu konum itibarıyla batıda Orta Asya, Kafkaslar ve Mezopotamya'ya, doğuda ise Akdeniz ve Balkanlar'a uzanan bir köprü konumundadır (Yılmazçelik, 2014, s. 36). Coğrafi konumu bakımından farklı dönemlerde farklı kültürlere ev sahipliği yapmıştır. Buda bölgede konut mimarisinde farklı üslup özellikleri gösteren birçok tarihi eserin meydana gelmesine sebep olmuştur.

Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde varlıkları yüzyıllara inen geleneksel konut ve onun mekânsal işleyişiyle birlikte var olmuş yaşam tarzı; geleceğe aktarılacak geleneksel mimari kabullerinin ontolojisini, fiziki anlamda yapay çevrede hayat bulmasına fırsat vermiştir (Sami, 2015, s. 1103) Diyarbakır evlerinin oluşumunda da kullanıcıların ailevi yapısı gerek siyasal ve gerekse sosyal yapı ve ekonomik durum oldukça etkili olmuştur. Sivil mimarinin en iyi örneklerini temsil eden geleneksel konut; ayrıntılardan arındırılmış insani değerleri ve kendi mekânsal mahremiyetini fiziki suretinde ifade ederken; sosyal yaşam, dinsel kabuller, ahlaki ve kültürel alışkanlıklar doğrultusunda mekânsal fitratlarını ortaya koymuştur (Sami, 2015, s. 1103). Ailenin sosyal yapısını oluşturan aile bireylerinin meslekleri, eğitimleri, din ve dilleri, ekonomik yapıları, birey sayıları, aktiviteleri, akrabalık ilişkileri, gelenek ve görenekleri, Diyarbakır geleneksel konut mimarisinde harem ve selamlık bölümlerinin oluşmasına neden olmuştur. Kare, dikdörtgen veya arazinin şekline göre oluşan plan şekillerinde haremlik-selamlık bölümleri mahremiyet duygusundan dolayı yapılan bu düzenleme ile evlerin dışa yansıyan kısımlarının daha sade ve dışa kapalı olmalarını da

etkilemiştir. Anadolu’da inşa edilmiş olan evlerin plan şemalarında genellikle benzerlik görülmektedir. Benzer örnekleri; Şanlıurfa, Gaziantep, Mardin geleneksel evlerinde uygulanmıştır (Yariş, 2020, s.318).

Geleneksel Diyarbakır evlerinin karakteristik özelliklerinin oluşmasında coğrafi durumu, sosyo-ekonomik yapı, gelenek ve görenekler, inanç, şehrin tarihi, yöreye özgü bazalt taş ve karasal iklim etkili olmuştur (Yariş, 2020, s.319). Ekonomik yapısı güçlü olan ailelerin konutlarında konutun içinde ve avlu, eyvan gibi konut halkının iletişim içinde olduğu mekânlarda, ekonomik gücün yansıması doğrudan plan ve cephelerde de görülür. Geleneksel Diyarbakır konutlarını geçmişteki yaşam tarzının, kültürün ve fiziksel etmenlerin mekâna yansımasına güzel bir örnek olarak gösterebiliriz.

Diyarbakır'ın geleneksel evleri genellikle 18. ve 19. yüzyıllara tarihlenir; bazıları ise 16. yüzyıla kadar uzanır. Bu evlerin mimarisi, yapı elemanları ve süslemeleri genellikle aynı döneme aittir. Evlerin düzeni, kentin iklim şartlarına uygun olarak tasarlanmış ve her mevsimin farklı yaşanmasından dolayı sıcak ve soğuk mevsim şartlarına dikkat edilerek planlanmıştır. Diyarbakır konut mimarisinde yapıların süslemesinden çok işlevin ve iklim verilerinin kriter olarak alındığı, sokak düzenine göre şekillendirildiği öne çıkmaktadır. Bu durum, verilerin özgün mimariye yansıdığına bir göstergesidir. Bu göstergelerden olan eyvan ve avlu bu evlerin vazgeçilmez iki unsurudur. Bu yaklaşım bölgenin tüm tarihi konutlarında karşımıza çıkan bir tasarım kriteridir (Baş, 2010, sf.- 314.). Bazı konutlarda kullanılan serdab da bu anlamda örnek gösterilebilir. Serdâb, sıcak memleketlerde evin altında veya toprak içinde yapılan ve daima serin olan mahzen gibi yer altı odalarıdır (Kılıç, G. 2016, s.24). Bu yapı yaklaşımı bölgenin tarihi konutlarında karşımıza çıkmaktadır. Birden fazla avlu yer alan konutlarda mevcuttur. Bu konutlarda avlulular eyvan ile birbirine bağlanmaktadır.

Diyarbakır evlerinde genellikle geniş, sivri ve yarım daire kemerli eyvanlar bulunmaktadır. Bazı konutların eyvanlarında ayrıca havuz da yer alır; bu alanlar yaz aylarında özellikle tercih edilen yaşam alanlarıdır. 19. yüzyılda havuz tasarımında bir yenilik görülmemekle birlikte önemli teknik gelişmeler izlenir (Kılıç, G. 2016, s.20). Bazı evlerde odalar yazlık ve kışık olarak ayrılmıştır; odalar yaz aylarında serin, kış aylarında ise sıcak olacak şekilde konumlandırılmıştır. Eski Diyarbakır konutlarında

eyvan, avlu, soğukluklar(serdab), selsebiller, odalar, servis kısımları ve iklimin gerektirdiği özel bölüm depo, kiler ve bahçe elemanlarıdır (Baran, 2017, s.426).

Diyarbakır evleri genellikle kışlık bölümü tek katlı olarak tasarlanmış olup, bu kışlık bölüm kuzeyde bitişik parselin iki katlı yazlığına yaslanır. Bu düzenleme sayesinde iki katlı yazlık, tek katlı kışlık bölümün koruyuculuğunu sağlar. İklim koşulları nedeniyle, Diyarbakır evlerinde genellikle kuzey-güney yönlü bir yerleşim düzeni görülür.

Geleneksel Diyarbakır evlerinde merkezi bir ısınma sistemi bulunmaz. Evlerde genellikle tek ocaklı bir mutfak kullanılır. Bu nedenle kış odası, mutfağa yakın, güneş alan, bol pencereli ve diğer yönlerden korunaklı olarak tasarlanır. Kış odasının bir yönü sofaya açılır; bu sebeple kışlık kanatta eyvan yerine sofa kullanılmıştır. İç içe iki oda düzeni de bu yapılandırmaya bağlıdır. Yazlık kanatta ise eyvan yerine sofa, avlu yerine eyvan tercih edilir. Odalar daima avluya açılır, bu yüzden yazlık bölümde odanın iki duvarı sağır, üçüncü duvarı ise sofa, eyvan ve diğer odaya açılır.

Diyarbakır evleri, yığma sistemle inşa edilir ve duvarlarında genellikle kerpiç kullanılır. Temel yapı malzemesi olarak gözenekli bazalt taşı (dişi taş) tercih edilir. Bu taşın gözenekleri, soğuma hızına göre değişir ve daha az gözenekli bazalt taşlar (erkek taş) iç ve dış duvarlarda, döşemelerde, eşiklerde, kemerlerde ve silmelerde taşıyıcı olarak kullanılır. Kerpiç, evlerin tepe pencereleri hizasında görülür; ancak tamamen kerpiçten yapılmış evler yoktur. Kâgir sistemle inşa edilen evlerde harç olarak kireç kullanılır. Ayrıca, kireç kökenli özel harçlar süslemelerde dolgu gereci olarak kullanılır ve kireç kaymağına yumurta akı eklenerek yapılan özel macunla avlu yüzeyleri ve kemerler süslenir (Haspolat 2013, s.6)

Diyarbakır evlerinde zeminler ahşap veya tuğla ile döşenmemiştir; zeminler sal taşı ile kaplanmıştır ve özellikle eyvanlarda yaygındır. Kışlık odalarda horasan harcı kullanılırken, yazlık odalarda zemin sal taşı ile döşenmiştir. Tavanlar genellikle ahşaptır ve kâgir düz tavanlar çok nadirdir. Tavanların süslemeleri, yapının büyüklüğüne ve sahibinin ekonomik durumuna bağlı olarak değişir. Pencere doğramalarında ahşap malzeme kullanılır ve çoğu pencerede demir metal korkuluklar bulunur. Bazı evlerde merdiven korkulukları da mevcut olabilir. Kapı ve pencere biçimlendirmeleri son derece çeşitlidir; düz pencerelerle birlikte dilimli kemerli, sivri

kemerli, basık kemerli ve yarı daire kemerli pencereler bulunur. Kapılarda da benzer biçimlendirme seçenekleri uygulanır.

Yapıldıkları dönemlerdeki çevresel etmenler, farklı plan tiplerinin oluşmasına neden olmuştur. Bunlar; dış avlulu (L tipi, U tipi, Ara tip), iç avlulu ve orta avlulu plan tipleridir (Bekleyen, 1993, s.38). Plan bakımından incelendiğinde, Diyarbakır evlerinin çeşitli tipolojileri bulunmaktadır. Evlerin mimari düzeni dikdörtgen planlı avluyu çevreleyen U planı, L plan şemaları yaygındır. Bu plan şemaları, evlerin iç mekân düzenlemesi ve dış görünüşü üzerinde önemli etkilere sahiptir ve bölgedeki mimari çeşitliliği yansıtmaktadır.

Geleneksel Diyarbakır evlerinde U planı şeması birçok yapıda kullanılmıştır. Bu plan şeması genellikle daha büyük parsellerde yer alır. Ev, dış dünyaya kapalı ve içe dönüktür. Kare veya dikdörtgen avlu, üç cepheden çevrenmiş şekildedir. Bu plan şeması, Diyarbakır evlerinin tipolojisini oluşturan ana şemalardan biridir.

Günümüzde Saklı Konak Restoran ve Kafe olarak kullanılan 390 ada 29 nolu parsel, U planı şemasına en güzel örneklerden biridir. Bu yapıda, dış dünyaya kapalı içe dönük bir dikdörtgen avlu üç cepheden çevrenmiştir. Örneğin, U planı şemasına sahip bir diğer yapı ise Taş mahal Kafe olarak kullanılan 406 ada 16 nolu parselde bulunmaktadır. Bu kafe, Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisinin özelliklerini taşıyan bir yapıdır. Ayrıca, Çand Ma Müzik Atölyesi olarak kullanılan 56 ada 9 nolu parselde de U plan şeması mevcuttur.

Diyarbakır'ın önemli geleneksel konut örneklerinden biri olan Cemil Paşa Konağı ise geçmişte haremlik ve selamlık olarak kullanılmış ve şu an müze olarak hizmet vermektedir. Bu yapıda da haremlik kısmı U planı tipi şemasıyla inşa edilmiştir.

Diyarbakır konut mimarisinde bir diğer sıkça karşılaşılan L plan şemasını örnek olarak gösterebiliriz. Bu plan şemasında, kare veya dikdörtgen avluyu iki cepheden çevreleyen yapılar bulunur. L plan şemasına sahip konutlar genellikle bodrum ve zemin kattan oluşur. Yapılar doğu ve güney kanatlarda yer alır. Bölgedeki bu plan şemasına bir örnek olarak, 442 ada 11 nolu parselde bulunan ve şu an Zerzevan Kafe ve Kahvaltı olarak kullanılan mekânı belirtebiliriz. Bu yapılarda genellikle bir cephede eyvan yapı elemanı yer alır ve her konutta eyvana mutlaka yer verilmiştir. L plan şemasına verebileceğimiz bir diğer örnek ise 334 ada 4 nolu parselde bulunan ve şu

anda Ahmet Arif Müzesi olarak kullanılan mekândır. Bu yapı da aynı plan tipine sahiptir.

3.1. Diyarbakır Konut Mimarisinde Süsleme

Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisi, planlama, yapı elemanları ve süsleme özellikleri açısından zengin bir mirasa sahiptir. Bu yapılar, özellikle Osmanlı döneminin etkilerini taşır. Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisinde, alçı, ahşap, metal ve cas süslemeler yapılan süslemeler yer almaktadır. Bu çeşitlilik, bölgenin zengin kültürel mirasını ve estetik anlayışını yansıtır. Geometrik, yazı, figürlü ve bitkisel motiflerle oluşturulan süsleme kompozisyonları Diyarbakır'da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Figüratif süslemeler, genel süsleme anlayışı içerisinde ikonografik açılımları ile yerel unsurlarla birleşerek bir sentez oluşturmuştur (Yariş, 2023, s.2). Figürlü süslemelerin yoğun olarak işlendiği burç ve sur duvarları arasında Dağ Kapı, Tek Beden Burcu, Tek Kapı Burcu, Akrep Burcu, Büyük Selçuklu Burcu, Ulu Beden Burcu, Yedi Kardeş Burcu, Melikşah Burcu, Leblebi kıran Burcu, Mardin Kapı, Urfa Kapı ve İç Kale'de Aslanlı Kapı olarak bilinen Artuklu Kemerli bilinmektedir. Bu burç, kapı ve kemer üzerinde işlenen figürler arasında ejder, geyik, at, aslan, kartal (tek veya çift başlı), boğa, tavşan, akrep, insan, köpek, güvercin, doğan, ceylan figürleri yer alır (Yariş, 2024, s. 85) Güç, aydınlık, bereket, koruyuculuk ve egemenlik sembolik anlamlarıyla kimi yerde tek kimi yerde kompozisyon içerisinde işlenmiştir. Konut mimarisinde çörtendeki cas boyama tekniğiyle daha çok bu etkiyi vermişlerdir.

Toplumsal ve kültürel değerler gereği bu yapılar, dışa kapalı bir yapı anlayışını yansıtır. Diyarbakır'da sadece Müslümanlar değil, gayrimüslimler de aynı mimari düzeni koruyarak konutlar inşa etmiştir. Evler genellikle dar sokaklar ve küçük kapılarla giriş sağlanarak dış dünyadan soyutlanır ve avlunun etrafında şekillenir. Her avlu, bahçe ve havuz içerir. Evlerde avlunun çevresindeki odalar ve özellikle eyvanlar, bu yapıların süslemelerinde önemli bir rol oynar. Diyarbakır sur içindeki geleneksel konutların süslemeleri, bölge mimarisiyle bütünleşmiştir ve bu mimari süslemenin eksik olduğu çok az konut vardır.

Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisinde, evler sokağın bir parçası olarak düşünülmüş, dışarıdan sade ve kapalı bir görünüm sergilemiştir. Bu yapıların dış cephesi ve kapıları genellikle oldukça basit tutulur, ancak dış duvarlarda hareketlilik

sağlamak için saçaklar eklenmiştir. Bazı konutların dış kapı kemerlerinde ve kapı tokmaklarında süsleme unsurları gözlemlenebilir. Bu kapıların tokmaklarında kullanılan insan ve hayvan figürlerinin ev halkını kötülüklerden koruma amaçlı olduğu ileri sürülmektedir (Çakıl, 2005, s. 270).

Evlerin iç avlularına girildiğinde ise durum değişir. Her konutun avluya bakan cephelerinde, avluya açılan eyvanlarda ve odalarda kendine özgü süslemeler bulunur. Eyvanlar ve sofaya ulaşmak için kullanılan merdivenlerde de çeşitli süsleme detayları vardır.

Diyarbakır'ın geleneksel konutlarında, süslemeler çeşitli malzemelerle ve tekniklerle uygulanmıştır. Ahşap süslemeler, kapı, pencere kanatları ve tavanlarda kullanılırken, genellikle yapısal değil, dekoratif amaçlarla tercih edilmiştir. Günümüze ulaşan ahşap süslemeler arasında, kavak üzerine boyama ve ceviz üzerine oyma teknikleri dikkat çeker. Süsleme kompozisyonlarında çiçek dalları ve vazodan çıkan demetler gibi karakteristik konular öne çıkar.

Metal süslemeler ise evlerin kapılarında, pencere aksanlarında, pencere şebekelerinde ve korkuluklarda görülür. Dövme tekniği ile yapılan bu metal süslemelerde S ve C kıvrımları farklı biçimlerde işlenerek çeşitli kompozisyonlar oluşturulmuştur. Metal süslemeler beyaz ve mavi boyalarla renklendirilmiştir.

Alçı süslemeler, özellikle kireç harcı ile yapılan alçılardan oluşur ve odalardaki dolap nişleri, ayna ve pencere çerçevelerinde kalıplama tekniği ile uygulanır.

Taş süslemeler de evlerin belli noktalarında kullanılmıştır. Bazalt taşının siyah renginden dolayı izleyene soğuk ve durağan bir izlenim vermesinin yanı sıra, taşın işlenmesiyle bu soğuk ve durağan izlenimi yok ettiği söylenebilir (Mercin, 2004, s.122). Özellikle konutların çörlenlerinde hayvan motifli taş süslemeler vardır.

Cas süslemeler, Diyarbakır evlerine özgü en gösterişli süslemeler arasında yer alır ve bazalt taşlar üzerine uygulanmıştır. Bu süslemeler, bazaltın sade görünümünü azaltmak amacıyla kireç harcıyla yapılan ilk tekniktir. Cas süslemeler, düzgün kesme taşlarla oluşturulan duvarlarda yatay ve dikey derzlerin boyanmasıyla iki renkli hareketlilik kazandırılmıştır. Aynı süslemeler kapılarda, pencere nişlerinde (5 dilimli ve 8 dilimli), eyvanlarda ve eyvanlardaki nişlerde, odalarda da çeşitli kompozisyonlarda kullanılmıştır.

18. ve 19. yüzyıla ait konutların süslemelerinde kullanılan cas süslemeler, yapıların sonraki onarımlarında da uygulanmıştır. Cas süslemeler, geometrik, bitkisel, ay yıldız veya dönemin etnik ve kültürel özelliklerine göre şekillendirilmiştir. Diyarbakır'ın karakteristik süsleme özelliklerini kapsayan cas süslemeler, bölgede yoğun olarak kullanılmıştır.

3.2. Cas Süsleme Tekniği

Diyarbakır konut mimarisinde birçok süsleme tekniği kullanılmıştır. Metal, ahşap, alçı, taş gibi farklı malzemelerle oluşturulan süslemeler de mevcuttur. Ancak özellikle bu bölgeye has yerel bir süsleme çeşidi olan cas süslemeler önemli bir yere sahiptir. Diyarbakır geleneksel evlerinde süslemelerde yer alan cas tekniğiyle ilgili net olarak bir tarihçe belirtilmiş olmasa da konutların inşa tarihi bizlere tarihçesi hakkında bilgi verebilmektedir. Konutların üzerinde yazan tarihleri detaylı olarak incelediğimizde bu bölgede konut mimarisinin 18. ve 19. Yüzyıla tekabül ettiği görülür. Bu dönem Osmanlı hakimiyetinin olduğu dönemdir. Konutlar dışında dini mimaride bölgenin önemli tarihi anıtsal eserlerin de üzerinde bu teknikle karşılaştığımızdan dolayı en erken 16. Yüzyıla kadar inebilmektedir. Dini mimari olarak Surp Giragos Ermeni Kilisesi 16. Yy.'a tarihlendirilmektedir. Cas süsleme tekniğinin konutlar dışında dini birçok mimaride de aynı süsleme özellikleriyle farklı alanlarda kullanımı mevcuttur. Bu geleneksel süslemeler Diyarbakır kiliselerine de yansır. Ancak hiçbir zaman, bunların birer ibadethane oldukları unutulmamış, belli yerlere az oranda uygulanmıştır (Tuncer, 2015, s. 170). Diyarbakır'da Meryem Ana Kilisesi, Surp Sargis Ermeni Kilisesi Ermeni Katolik Kilisesi Surp Giragos Kilisesi ve Ulu Camii Hanefiler kısmı bu süslemelere örnek olarak gösterilebilir.

Şehir, Karacadağ volkanik dağının çıkarmış olduğu bazaltlar üzerine kurulmuştur. (Erginbaş, 1953). Bu durum 15-20 metre kalınlığı bulunan bu koyu siyah renkli bazaltlar, şehrin hemen dışında Dicle kenarında görülen kum, tortul kayaç ve küllerden de anlaşılmaktadır

Geleneksel Diyarbakır evlerinde, bölgenin jeolojik yapısından dolayı evlerin yapım malzemesi de bazalt taşıdır. Bazalt; gri-siyah renkli, sert, sağlam ve gözenekli bir volkanik taştır. Gözenekli (gaz boşlukları olan) bazaltın işlenmesi kolay, gözeneksiz bazalt ise sert ve sağlamdır. Buna bağlı olarak da gözenek durumuna göre farklı

noktalarda kullanılmıştır. Gözenekli taş, döşemelerde ve duvarlarda kullanılırken gözeneksiz taş ise duvarlarda, sütunlarda, sütun başlıklarında, sövelerde, lentolarda, eşiklerde ve havuzlarda kullanılmıştır (Bekleyen, 2011, s.456).

Cas Süsleme bazalt taşın sadeliğini ve monotonluğunu kırmak, hareketlendirmek için uygulanan bir tekniktir. Cas adı verilen bu teknik kireç harcıyla yapılan süslemelerdir. Killi kireç taşının özel fırınlarda 24-35 saat pişirilerek öğütülmesiyle elde edilen cas, su ile hamur haline getirilerek harç elde edilir. Duvar harcı olarak kullanımının yanında, iyi pişimi ve ince öğütülmüş kaliteli cas süslemelerde yaygın biçimde kullanılmış ve duvar yüzeyleri bu harç ile boyanmış veya belli kompozisyonlar dahilinde süslenmiştir (Tayla, 2007; Baş, 2010 s.314)

Mimaride tercih edilen bazalt taş koyu bir renk olması sebebiyle genellikle sade bir görünümün oluşmasına sebep olur. Ancak, bazalt taşının doğal sadeliği, yerel mimarideki cas süslemelerle dengeye kavuşturulmuştur. Bazaltın monoton görünümü bu teknik ile azaltılmıştır.

Bu cas süslemeler, bölgenin estetik anlayışına katkıda bulunarak aynı zamanda kompozisyon ve motif bakımından da sosyo-kültürel özellikleri yansıtmaktadır. Taşların işlenme şekli ve kullanılan süslemeler, bölgedeki konutların inşa sürecinde estetik detaylardan ziyade fonksiyonelliğe önem verildiğini de göstermektedir. Bu nedenle, birçok konutta süsleme unsurları ve detayları yetersiz kalmıştır.

Cas süsleme hazırlanan kireç harcının oluşturulan kompozisyonlarla bazalt taşın yüzeyine herhangi bir yapıştırıcı madde olmadan tatbiki ile meydana gelir. Bu tekniğin kullanımında ana malzeme kireç harcı ve süsleme kompozisyonun kalıplarıdır. Kalıpların ekseriyetle metal olduğu bilinir. Yaklaşık bir-iki cm yüksekliğine sahip metal kalıplar önceden hazırlanır. Kalıplar süslemenin yapılacağı duvar yüzeyine konularak harç, ince bir tabaka halinde sürülür. Belli noktalarda özellikle bitkisel süslemelerde kalıpsız elle veya ince uçlu malalarla bu tekniğin uygulandığı da görülmektedir. Yüzeye uygulanan bu kompozisyonlar kuruduktan sonra uzun bir süre yüzeyde varlığını koruyabilmektedir.

Diyarbakır mimarisinde özel bir teknik olarak karşılaştığımız bu süsleme en yakın bölge olarak Siverek konut mimarisinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu süslemedeki

uygulama amacı siyah ve gri renkteki inşa malzemesinin insan algısında yarattığı karamsarlığı ve tek düzeligi bertaraf ederek bir zenginlik katmaktır.

4. DİYARBAKIR EVLERİNDE CAS SÜSLEMELERE SAHİP ÖRNEKLER

Tezimizin bu bölümünde kataloğa dahil edilen örneklerimiz yeri, konumu, tarihçesi, mimari ve süsleme özellikleri bakımından detaylı bir biçimde incelenmiştir. Örnekler rastgele bir sıra takibiyle verilmiştir.

4.1 Konut 1

Yapının yeri ve konumu: Sur İlçesinde, Cemal Yılmaz Mahallesinde, 20145Ada 29,30 nolu parselde kayıtlıdır. Yapı günümüzde harabe halde olup, kullanılmaz durumdadır. Yapıda deprem sonrası tahribattan kaynaklı yıkılma tehlikesi olduğundan detaylı fotoğraflanamamıştır. Günümüzde sadece avluya bakan cephe duvarı kısmen sağlam olup, depremden sonra gördüğü tahrip ile yıkılma tehlikesi vardır bulunmaktadır.

Yapının tarihçesi: Yapının tarihçesini veren mevcutta herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak kaynaklardan edinilen bilgiye göre vaktiyle doğu cephesinde yer alan yarım daire kemerli kapı üzerinde 1180(1766) tarihinin yazılı olduğu ifade edilmektedir. Bu tarihin yapının inşa tarihi olduğu ifade edilmektedir (Tuncer, 2015 s.119).

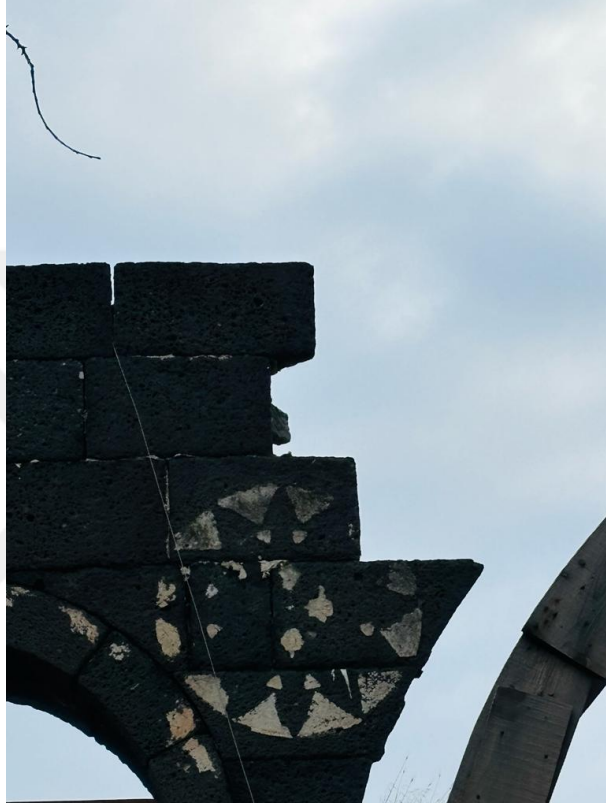
Mimari ve süsleme özellikleri: Yapımız, avlu, havuz, eyvan ve odalardan oluşmaktadır. Yapıya avlunun güneydoğusundaki basık kemerli bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Dikdörtgen planlı bir avlunun etrafında 3 cephede de yaşam alanları mevcuttur.

Yapı plan şeması olarak U plan tipindedir. Plan şemasına göre yapı girişinin sağında geleneksel Diyarbakır konut mimarisinde olduğu gibi hela yer almaktadır. Güney cephesinden giriş sağlanan yapının bodrum, zemin+2 kat mevcuttur. Doğru cephesi;

bodrum ve zemin kat, kuzey cephe; zemin ve 2 kat, batı cephesinde ise bodrum ve zemin kat mevcuttur. Doğu cephesine avluya bir metre yükseklikte olan kapıdan giriş sağlanmaktadır. Doğu cephesinde 6 pencere ve 7 tepe penceresi bulunmaktadır. Bodrum katına ise kuzey doğusunda yer alan bir kapıdan giriş yapılmaktadır (Fotoğraf 4). Batı cephesi de bodrum ve zemin kattan oluşup, avludan 5 basamaklı bir merdivenle eyvana girilmektedir. Bu bölüm odalardan ve eyvandan oluşmaktadır. Yapının planını incelediğimizde kuzey batıda yer alan bölüm daha önce mutfak olarak kullanılmıştır. Kuzeyde avluya taşkın bölüm ise bodrum, zemin ve 2 katlıdır. Avludan bir merdivenle sahanlığa, sahanlıktan doğudaki odaya, bir başka kapıdan ise mutfak bölümüne giriş sağlanmaktadır.

Yapı tamamen günümüze ulaşamamış olsa da kalan izlerden geleneksel Diyarbakır konut mimarisinin özelliklerini taşıdığı anlaşılmaktadır. Süslemenin günümüze ulaşan izlerinden hareketle nasıl bir kompozisyona sahip olduğunu anlayabilmekteyiz. Cas süslemeler bu konutta yapının pencere kemerlerinde ve pencere aralarındaki boşluklarda, eyvan kemerlerinde ve köşelerinde karşımıza çıkmaktadır. Doğu cephesindeki kapının yarım daire kemeri üzerinde yarım şemse motiflerinden oluşan süsleme kompozisyonu mevcuttur (Fotoğraf 2). Pencereleler dikdörtgen formdadır. Yapının batı cephesinin eyvanı sivri kemerli olup, birbirini takip eden bir siyah bir beyaz cas süslemelerine yer verilmiştir. Eyvan kemeri ve niş arasında kalan süsleme kalıntılarından geometrik bezemeli rozet olduğu anlaşılmaktadır (Fotoğraf 1) Eyvanın iç kısmında kalan süsleme izlerinden ise cas süslemelerine de tek sıra halinde palmetlere yer verilmiştir. Kuzey cephesi bu yapıda en gösterişli cephedir. Avluya taşkın cepheye kuzey doğusunda bulunan yarım daire kemerli, üç basamaklı merdiven ile bir odaya geçiş sağlanmaktadır. Yapının zemin kat pencerelerinde yarım daire kemerli pencere nişleri ve kuzey batısında da başka bir odaya giriş mevcuttur. Yapının birinci katına avludan bir merdivenle sahanlığa, ilk sahanlıktan bir odaya yanındaki yarım daire geometrik iki renkli süslemeli kemerden daha önce mutfak olarak kullanılan bir odaya geçiş sağlanmaktadır. Yapının bu katında avlunun batısına bakan pencereler dikdörtgen formda olup, güneye bakan pencere nişleri ise beş dilimlidir. Yapı genel olarak günümüze kısmen ulaşmış, süsleme öğeleri bakımından yetersizdir.

Fotoğraf 1 . Konut 1'in Eyvanındaki Süsleme Detayı

Fotoğraf 2. Konut 1'in Yarım Daire Pencere Nişi

Fotoğraf 3. Konut 1'in Odasında Yer Alan Niş Detayı

Fotoğraf 4. Konut 1'deki Evin Kapı Üzerindeki Kitabe

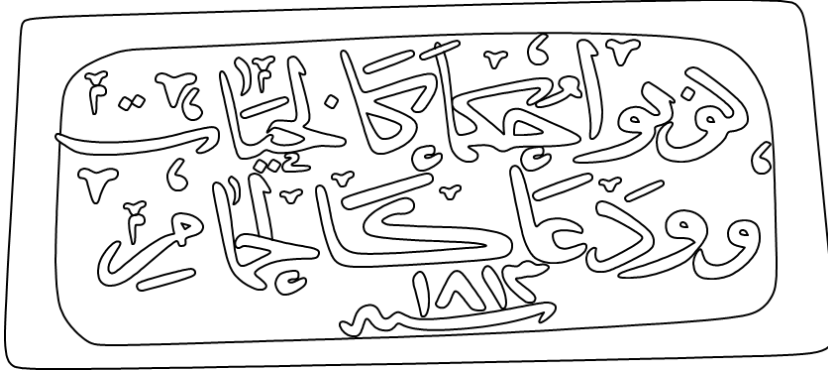

Fotoğraf 5. Konut 1’de Yer Alan Pencere Nişi

Fotoğraf 6. Konut 1’de Yer Alan Eyvan Kemerleri ve Pencereleri

Çizim 1. Konut 1'deki Evin Kapı Üzerindeki Kitabenin Çizimi

4.2. Konut 2

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın Sur ilçesinde Özdemir mahallesi sabuncu sokakta, 218 ada 25 nolu parselde kayıtlıdır. Diyarbakır kentsel sit alanında yer alan bu konut, mimari açıdan bölgedeki mekân bütünlüğünü koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Tarihçe: Yapının tarihçesini veren mevcutta herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Literatürde batı eyvan kemerinin üzerinde 1948 de yapıldığına dair bilgi yer almaktadır (Tuncer, 2015, s.161).

Mimari ve süsleme özellikleri: Sabuncu Sokağın kuzey yakasında bulunan bir kapıdan yapıya giriş sağlanır. Tek katlı yapı, avlu etrafında sıralanan kuzey, batı ve güneyindeki mekanları ile “U” plan şemasına sahiptir. Avlunun kuzeybatısında bir havuz bulunmaktadır.

Batı kanat tek katlı olup, 4 pencere ile açılan bir oda ve kuzeyde bir eyvandan oluşmaktadır. Üç basamakla çıkıldıktan sonra güneye dönülerek odaya giriş yapılır. Batı eyvanda pencere kemerleri ve kemerlerin üzerinde yapıyı hareketlendirmek için cas süslemeleri bulunmaktadır.

Yapının süslemeleriyle dikkat çeken en özenli kanadı kuzey kanadıdır. Dört basamaklı bir merdivenden basık kemerli bir eyvana giriş yapılır. Sağdaki oda 6 pencereyle avludan ışık alır. Kemerli pencerelerde yine cas süslemelerine yer verilmiştir. Beş dilimli kemerler birbirini takip eden bir siyah bir beyaz, pencere aralarında 8 dilimli, süslü yuvarlak üst pencerelerden de aydınlatma sağlanmıştır (Fotoğraf 9). Bunların üzerinde de yine S ve C kıvrımlı süslemeleri yer almaktadır. Eyvanın batısındaki odada 4 pencere bulunup, bunlardan üçü avluya, sonuncusu ise batı eyvanına açılmaktadır. Kuzey ve batı kanadında da bodrum katı yer almaktadır. Yapıda malzeme olarak, bölgede geleneksel mimaride en çok tercih edilen bazalt taşı kullanılmıştır. Batı ve kuzeyde yer alan eyvanlar ise sal taşı ile kaplanmıştır.

Yapının süslemeleri daha çok tek katlı yapının avluya bakan cephelerinde görülmektedir. Süsleme öğeleri batı ve kuzey kanadında bulunmaktadır. Batı kanadında bulunan süslemeler 5 dilimli pencerelerde olup, kemer üzerinde ay ve yıldız motifleri, pencere aralıklarında sıralı ise S ve C kıvrımlı süslemeler oluşturulmuştur (Fotoğraf 12). Batı kanadında bulunan 3 basamaklı merdivende çıkılan basık eyvan

kemerinde de ters şemse ve haçvari çiçek ve S, C kıvrımlı süslemeleri mevcuttur. (Fotoğraf 8). Doğu ve batıda odalara 4 basamaklı bir merdivenden sivri kemerli bir eyvanla giriş yapılır. Bu kemerde de yine motifler bulunmaktadır. Eyvan kemerinin doğu ve batı yönünde çiçek ve geometrik motiflerden oluşan iki rozet yer almaktadır (Fotoğraf 16). 5 dilimli pencere aralarında çiçek motifleriyle birlikte 8 dilimli pencerelerde yine çiçek motiflerine yer verilmiş olup, onların da üzerinde S ve C kıvrımlarından, aralarında çiçek motifleri bulunan tek sıra halinde süslemeler oluşturmaktadır.

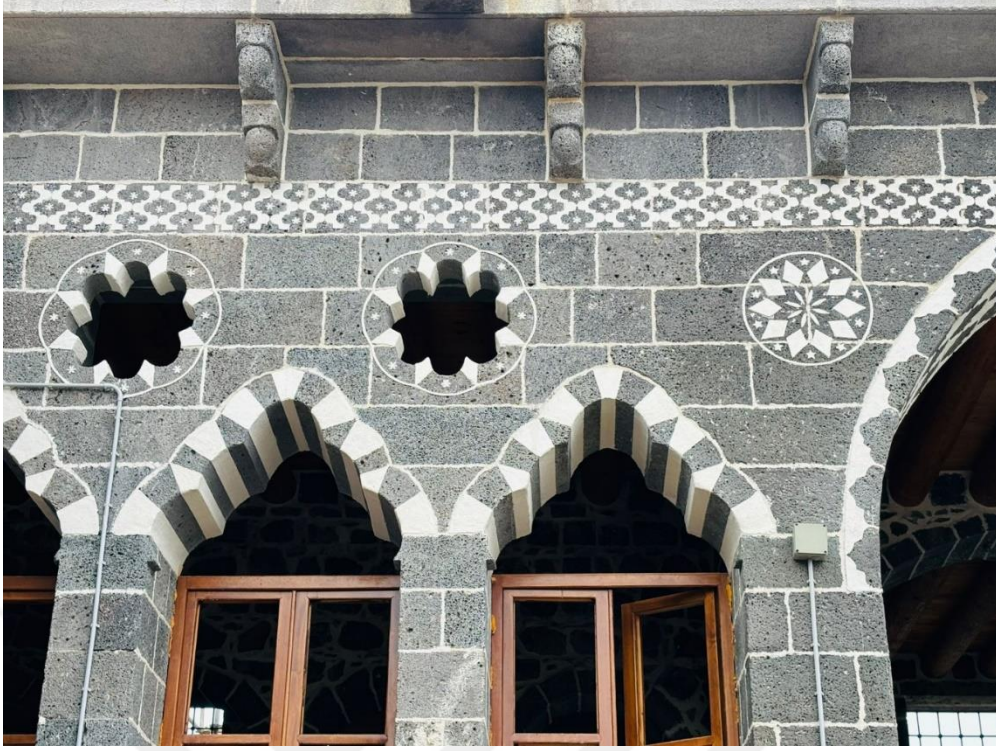

Fotoğraf 7. Konut 2'nin Kuzey Cephesi

Fotoğraf 8. Konut 2'nin Batı Cephesi

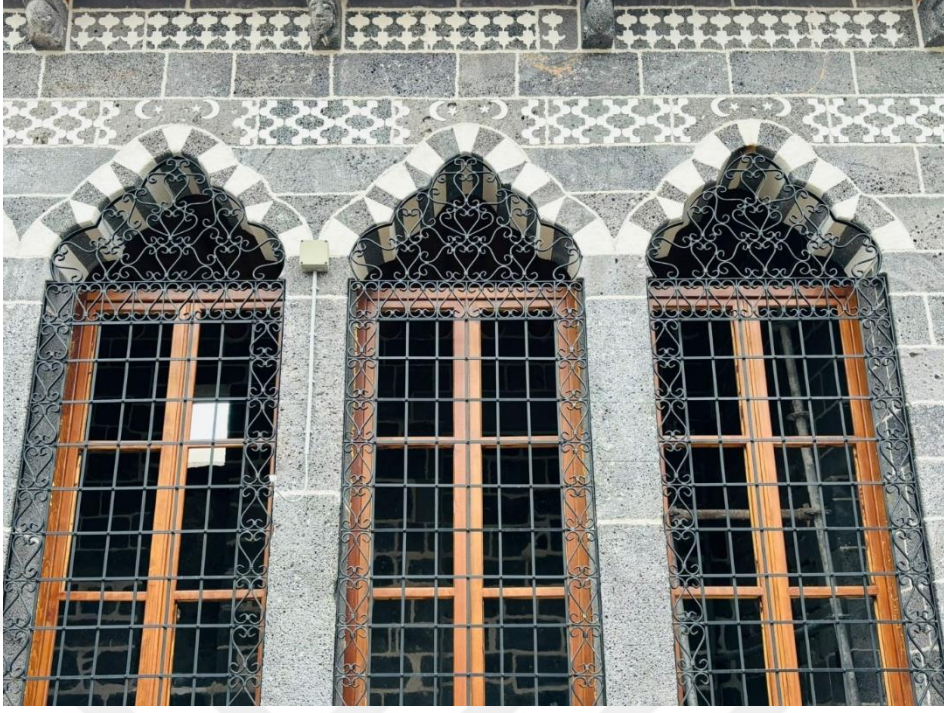

Fotoğraf 9. Konut 2'nin Kuzey Cephesi Dilimli Pencere Detayı

Fotoğraf 10. Konut 2'nin Batı ve Kuzey Cephesinin Kesiştiği Alan

Fotoğraf 11. Konut 2'nin Batı Cephesinde Pencere Düzeni ve Süslemeleri

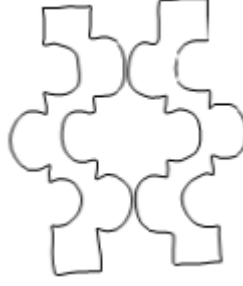

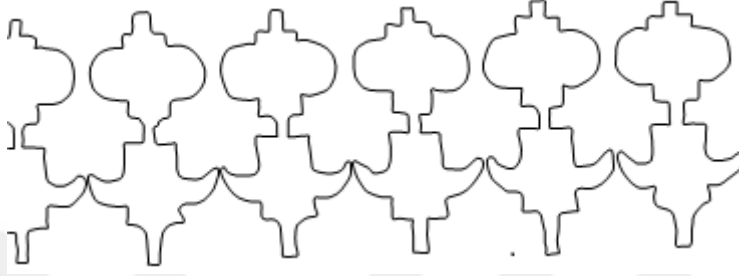
Fotoğraf 12. Konut 2'nin Batı Cephesinde Pencerenin Üzerinde Ay Yıldız Süsleme Detayı

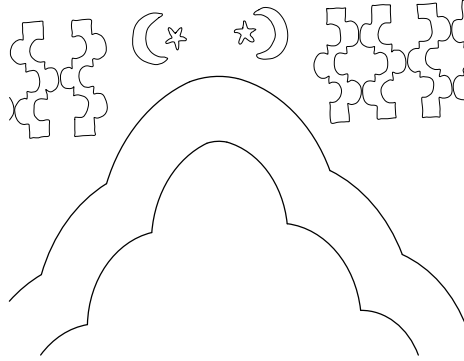
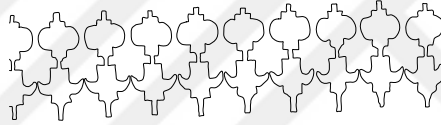
Çizim 2. Batı Cephesindeki Pencere Üzerindeki Ay Yıldız Formunda Süsleme Detayı

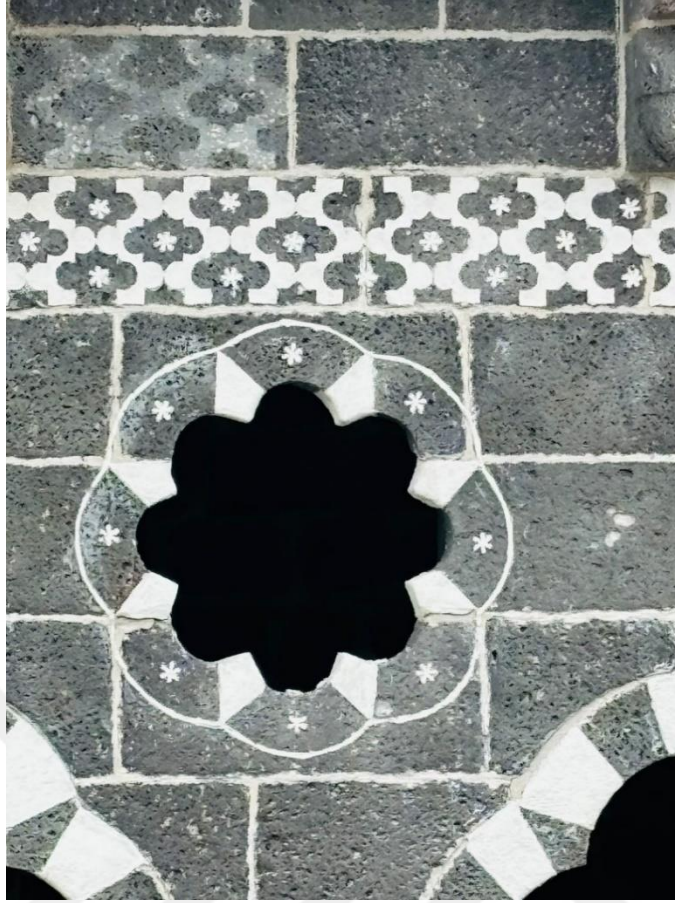
Çizim 3. Konut 2'nin Batı Cephesindeki Pencere Duvarında S ve C Kıvrımlı Süsleme

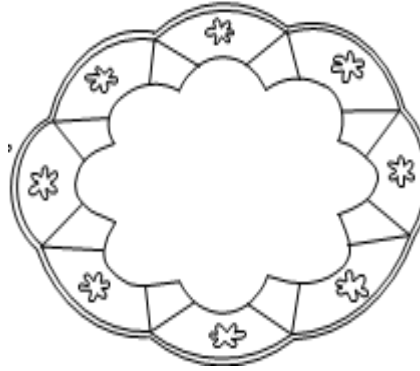
Çizim 4.. Konut 2'nin Batı Cephesinde Saçaklarda Palmet Haçvari Süsleme Çizim Detayı

Çizim 5. Konut 2'nin Batı Cephesindeki Penceresinden Genel Görünüm.

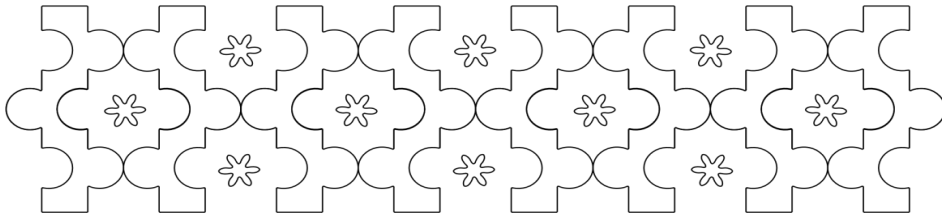
Fotoğraf 13. Konut 2'nin Kuzey Cephesinde Yer Alan Dilimli Yuvarlak Pencere

Çizim 6. Konut 2'nin Kuzey Cephesindeki 8 Dilimli Yuvarlak Pencere Çizimi

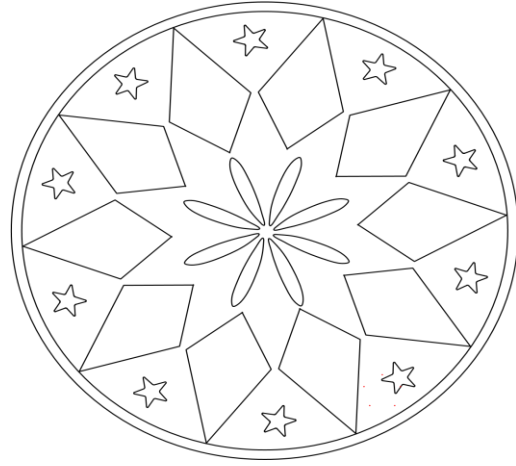

Fotoğraf 14. Konut 2'nin Pencere Duvarındaki Rozet Süsleme Detayı

Çizim 7. Konut 2'nin Kuzey Cephesinde Saçaklardaki S ve C Kıvrımlı Süsleme

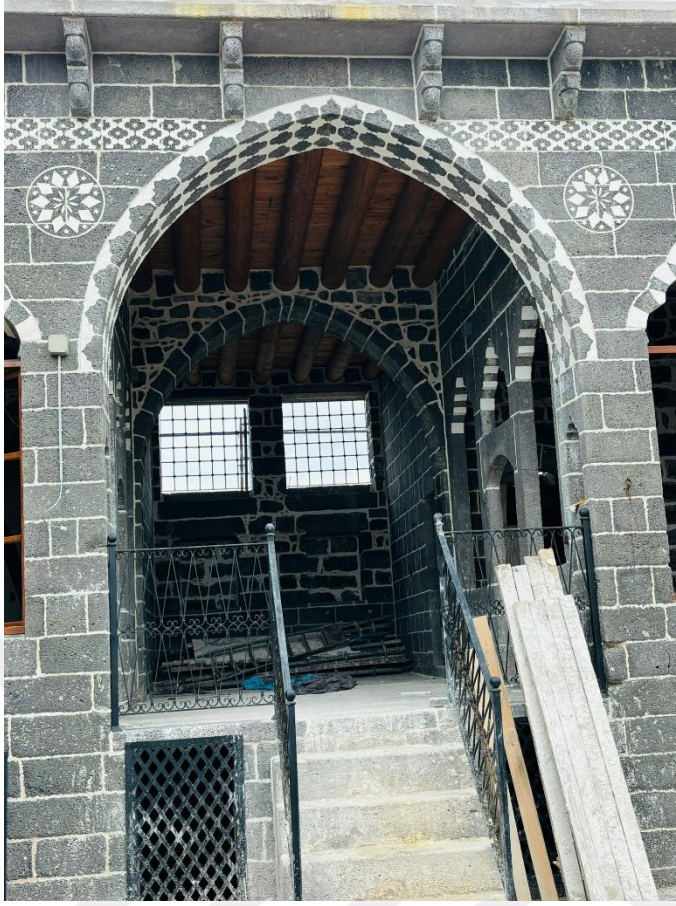

Çizim 8. Konut 2'nin Kuzey Cephesinde Eyvandaki Rozet Süsleme

Fotoğraf 15. Konut 2'nin Batı Cephesindeki Eyvan Kemer

Fotoğraf 16. Konut 2'nin Kuzey Cephesindeki Eyvan Kemer

Fotoğraf 17. Konut 2'nin Kuzey Cephesinde Dilimli ve Yuvarlak Pencereler

Fotoğraf 18. Konut 2'nin S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı

Fotoğraf 19. Konut 2'nin Batı Cephesindeki Saçaklardaki Palmet ve Haçvari Süsleme

4.3. Konut 3

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın sur ilçesi cemal yılmaz mahallesinde 247 ada 1 nolu parselde kayıtlıdır. Yapı, doğu ve güneyden olmak üzere avluyu iki cepheden çevrelemektedir. Ancak, mevcut durumda giriş sağlanamamıştır. İki cephede de yükselti farkı bulunmaktadır. Diyarbakır geleneksel mimarisinin özelliklerini taşımaktadır ve dış cepheden yükselti farkı görülebilmektedir.

Yapının tarihçesi: Yapının tarihçesine ait herhangi bir yazıt bulunmamaktadır.

Mimari ve süsleme özellikleri: Yapı bölgede sıkça kullanılan L planı tipi şemasına sahiptir. Güney ve doğu cephesi olmak üzere avluyu iki cepheden çevrelemektedir. Dışarıdan bakıldığında, bu cepheler arasında yükseklik farkı gözlemlenmektedir. Bir bölümü iki katlıyken diğer bölümü ise tek katlıdır.

Yapı, geleneksel Diyarbakır mimarisinde kullanılan bazalt taşı ile inşa edilmiştir. Dış cepheden çekilen fotoğraflara göre, iki katlı doğu cephesinde avludan çıkılan bir merdiven ve başlık kemerli cas süslemeli bir kapı ile eyvana giriş sağlanmaktadır. Bu katta yer alan pencereler 5 dilimli yapıda bir beyaz bir siyah birbirini takip eden cas süslemeli pencere kemerleri, aralarında ise bitkisel formda vazodan çıkan çiçek demeti formunda cas süslemeleri bulunmaktadır (Fotoğraf 20).

Güney cephesinde ise ortasında 5 dilimli yarım şemse süslemeli bir eyvan kapısı ile 6 adet bir beyaz bir siyah birbirini takip eden cas süslemeli 5 dilimli pencereler mevcuttur (Fotoğraf 23). Cephe duvarında pencere aralarında dikkat çeken süslemeler vardır. Güneydoğusunda ve güneybatısında ise kapı ve pencere aralığında farklı kompozisyon içeren cas süslemeleri bulunmaktadır. Güneybatı köşesindeki kalan duvar boşluğunda da cas tekniği ile yapılmış geometrik ve bitkisel formda rozet süslemeleri yer almaktadır (Fotoğraf 24).

Yapının avluya bakan duvarında saçaklarda, pencere ve çörtenler arasındaki boşlukta bölgedeki geleneksel mimari konutlarda olduğu gibi tek sıra halinde ters düz şemse motifli cas süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 25).

Fotoğraf 20. Konut 3'ün Dış Cepheden Görünümü,

Fotoğraf 21. Konut 3'ün dış cepheden görünümü 2

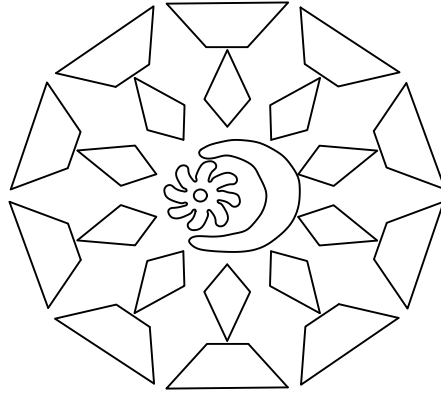
Fotoğraf 22. Konut 3'ün Doğu Cephesindeki Basık Kemerli Kapı

Fotoğraf 23. Konut 3'ün Güney Cephesindeki Pencere Kemer Süsleme Detayı

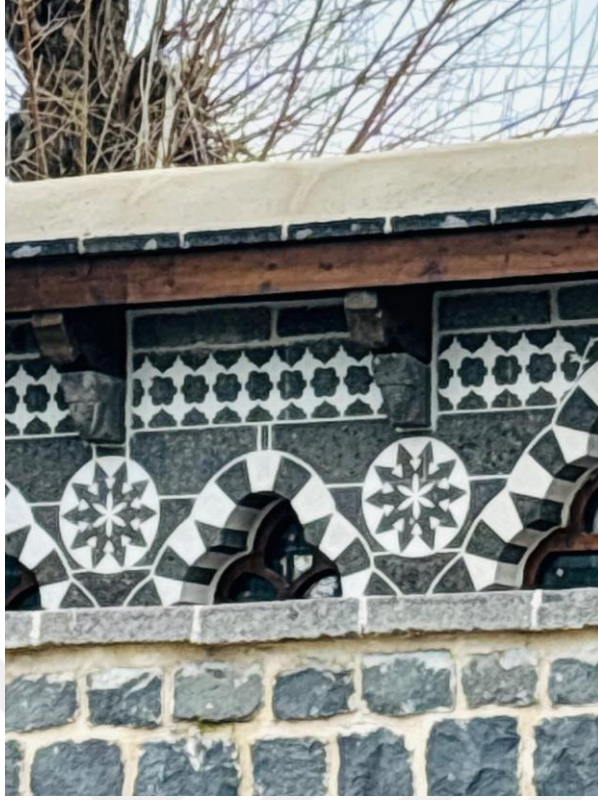

Fotoğraf 24. Konut 3 'ün Güney Cephesindeki Ay Yıldızlı, Bitkisel Motifli Rozet Süsleme

Çizim 9. Konut 3'ün Pencere Arasında Kullanılan Rozet Süsleme Çizimi

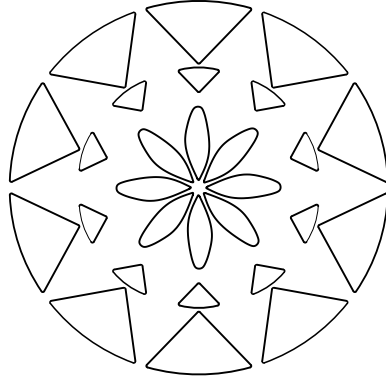

Fotoğraf 25. Konut 3'ün Güneydeki Pencere Kemerleri ve Saçaklardaki Süslemeler

Fotoğraf 26. Konut 3'ün Güney Cephesindeki Rozet Süsleme Detayı

Çizim 10. Konut 'Ün Pencereler Arasında Yer Alan Bitkisel Formda Rozet Süslemesi

Çizim 11. Konut 3'te Saçaklarda Yer Alan Şemse Motifi Çizimi

4.4. Konut 4

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın sur ilçesinde Cemal yılmaz mahallesi, 247 ada 7 nolu parselde yer almaktadır

Yapının tarihçesi: Yapıyı incelediğimiz alanda künyede arşivlerden inşa tarihine dair herhangi bir bilgiye ulaşılmadığı belirtilmiştir. Ancak yapıda bulunan bir kapı duvarının üzerinde cas süsleme tekniği ile yazılmış 1888'li bir tarih yer almaktadır. Arşivlerde yer almaması bu tarihin daha sonraki çalışmalarla yazıldığını gösterir.

Mimari ve süsleme özellikleri: Yapı, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan dikdörtgen bir avluyu çevreleyen iki kanattan oluşmaktadır.

Güney ve batı cephelerinde yapılar mevcuttur. Batı kanadında bodrum, zemin ve birinci kat; güney kanadında ise bodrum, zemin ve birinci kat bulunmaktadır. Şu an yapım aşamasında olan zemin katta mutfak, iki oda ve bir aralık mevcuttur. Bodrum katı kiler ve depo olarak kullanılmıştır. Birinci katta ise üç oda ve mutfak olarak kullanıldığı düşünülen bir bölümün üzerinde bir cumba ve eyvan bulunmaktadır. Yapıdaki pencere kemerleri yarım daire kemerli olup yarım şemse formunda cas süsleme tekniği ile bezemelidir (Fotoğraf 27). Kapılar üzerinde de bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas sıvası ile üçgen formda yapılan süslemeler mevcuttur (Fotoğraf 29). Yapıda bulunan eyvan kemerleri basık kemer formundadır. Bölge mimarisinde pençe nişlerinde sıkça kullanılan dilimli pencere nişleri bulunmamaktadır. Yapıda pencere kemerlerinde ve kapı üzerinde cas tekniği ile yapılan süslemeler, bölgedeki birçok yapıda daha farklı kompozisyonlarla birlikte yoğun olarak işlenmiştir. Ancak bu yapıda kullanılan süslemeler yetersizdir. Siyah-beyaz boyama taş malzeme kullanımı mevcuttur. Yapıda malzeme olarak kesme bazalt taş ve cas süsleme tekniği bölge mimarisinde kullanılan malzeme ve tekniklerdendir.

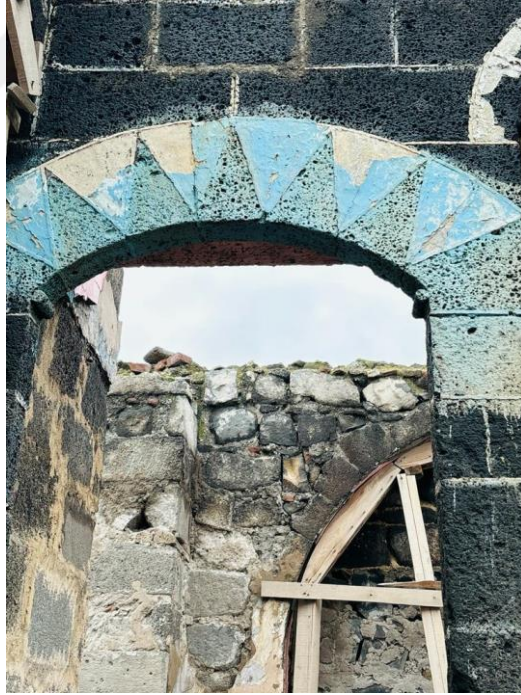

Fotoğraf 27. Konut 4'ün Pencere Nişleri Detayı

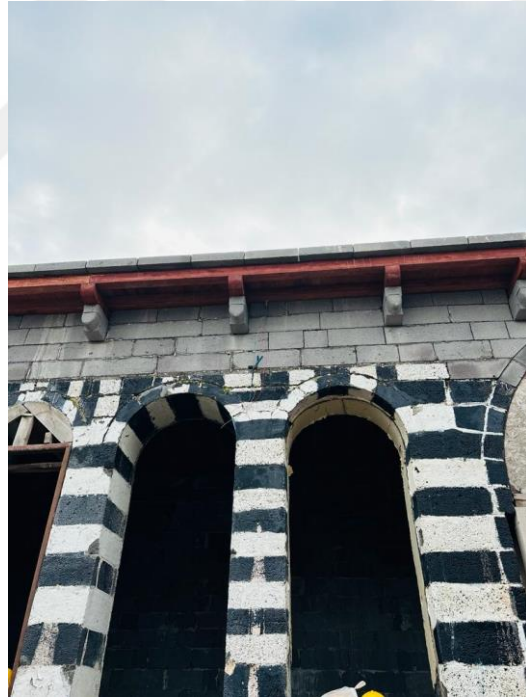
Fotoğraf 28. Konut 4'ün Pencere Nişi Detayı

Fotoğraf 29. Konut 4'ün Oda Giriş Kapısı Kemer Detayı

Fotoğraf 30. Konut 4'ün Kapı Üzerinde Yer Alan Tarihçe Detayı

Fotoğraf 31. Konut 4'ün Yarım Daire Kemerli Pencere Nişleri

4.5. Konut 5

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır sur ilçesinde, Ziya Gökalp Mahallesi Lale geçidi sokakta 256 ada 1 nolu parselde kayıtlıdır. Günümüze yapının tamamı ulaşmamıştır. (Yapıya giriş tam olarak sağlanamamış ev sahibi izin vermemiştir).

Yapının tarihçesi: Yapının inşa tarihine dair herhangi bir yazıt bulunmamaktadır.

Mimari ve süsleme özellikleri: Yapının plan şemasından bakacak olursak kare bir avluyu güney ve doğu da olmak üzere iki cepheden çevreleyen yapılardan oluşmaktadır. Giriş ve 1.kattan oluşmaktadır.

Kare bir avluyu çevreleyen zemin ve üst kattan oluşan bir yapıdır. Bölgedeki mimari geleneği bu yapıda da devam etmiştir. Zemin kat planı aynı ana duvarlarıyla üst katta da yinelenmiştir. Üst kata avludan bir merdivenle çıkılmaktadır. Üst katta 2 gözlü eyvandan doğudaki odaya giriş yapılmaktadır

Bölge mimarisinde kullanılan bazalt taş ile inşa edilmiş (eyvan içerisine giriş sağlanamadığından yer alan süsleme özellikleri hakkında bilgi verilememektedir). Eyvandan girişi sağlanan odanın avluya bakan pencerelerinde beş dilimli kemerler bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süsleme formunda ve onları da s kıvrımlı kare birimlerden oluşan demir parmaklıkları örter (Fotoğraf 33). Gezemekte bulunan avluya bakan üç pencere arasında da yine bitkisel formda vazodan çıkan çiçek demeti motifli cas tekniği ile yapılmış süslemeler yer almaktadır.

Fotoğraf 32 . Konut 5'in 1. Katta Bulunan Pencere Nişleri

Fotoğraf 33. Konut 5'in 1. Katta Bulunan Pencere 5 Dilimli Pencere Nişi Detayı

Fotoğraf 34. Konut 5'in 5 Dilimli Pencere Nişi Detayı

Fotoğraf 35. Konut 5'in Pencere Nişlerinin Arasındaki Vazodan Çıkan Çiçek Demeti

Çizim 12. Konut 5'in Pencere Nişlerinin Arasındaki Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Çizimi

4.6. Konut 6

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır sur ilçesinde, melik Ahmet mahallesi 322 ada 108 nolu parselde kayıtlıdır.

Yapının tarihçesi: Uzun bir aralıktan, avluya geçtikten sonra karşımıza çıkan 3 pencere ve girişin sağında yapıya giriş için kullanılan kapı ve pencere arasındaki duvarda geometrik bezemeli rozet içerisinde Arapça rakamlarla yazılan 1370 yılı miladi takvime göre 1950-1951 yıllarını göstermektedir. Yapıda başka bir yazıt bulunmadığından yazan bu tarihi inşa tarihi olarak belirtebiliriz.

Mimari ve süsleme özellikleri:

Yapıya uzun bir aralıktan giriş sağlanmakta olup, kare bir avluyu iki cepheden çevreleyen yapılar bulunmaktadır. Bölge mimarisi özelliklerini taşısa da daha küçük formdadır yapı tek katlı olup sonradan tahta malzeme ile üstü kapatılmıştır (yapı için detaylı çekim yapılamamış, daha sonraki ziyaretlerde de giriş sağlanamamıştır).

L plan şemalı yapı bodrum ve zemin kat planına sahiptir. Daha sonra tahta ve demir malzeme ile avlunun üstü kapatılmıştır. Avluya, üç basamaklı bir merdivenden aralığa giriş sağlanmaktadır. Mevcutta aralık, sadece odalara geçiş için kullanılmaktadır. Kapının sağında aralığa penceresi olan bir oda, solunda ise avluya bakan dört pencere başka bir oda bulunmaktadır. Avludan giriş sağlanan avlunun sağında ise banyo veya hela olarak kullanılan bir yapı birimi yer almaktadır.

Bölge mimari dokusunu devam ettiren bir yapıdır. Başlangıçta bazalt taştan inşa edilmiş olup, daha sonradan betonarme ve tahta malzemeler de kullanılmıştır. Yapının girişinden solundaki duvarında Arapça kelimesi cas süsleme tekniği kullanılarak yazılmış onun dışında bitkisel formda süslemeler mevcut ve "Allah" ile "Muhammed" yazıları da cas tekniği ile oluşturulmuştur (Fotoğraf 37). Girişin karşısındaki duvar ise yuvarlak formda dört pencere ve bunları tamamlayan düz lento ile beş dilimli birbirini takip eden bir siyah bir beyaz formda cas süslemeli pencere nişlerine sahiptir (Fotoğraf 40). Pencere aralarında bitkisel formda vazodan çıkan çiçek demeti süslemeleri bulunmaktadır. Kapı ile pencere arasındaki duvarda cas süslemeleri rozet içinde yazan Arap rakamlı tarih bulunmaktadır (Fotoğraf 39).

Kapının sağında bulunan duvarda ise yine vazodan çıkan çiçek demeti formunda, kapının çaprazındaki duvarda ise yine bitkisel formda cas süslemesi yer almaktadır (Fotoğraf 40). Yapı malzeme açısından bölge mimari dokusunu taşımakta olup, üzerindeki süslemeler ve yazılar da bölgenin kültürel ve dini özelliklerini yansıtmaktadır. Bu özelliklerle birlikte yapının zaman içindeki değişikliklerini ve farklı malzeme kullanımlarını gözlemlemek mümkündür.

Fotoğraf 36. Konut 6'nın Batı ve Güney Cephe Duvarı

Fotoğraf 37. Konut 6'nın Batı Cephesinde Yer Alan "Allah ve Muhammed" Yazısı

Fotoğraf 38. Konut 6'nın Güney Cephesinden Kapı ve Pencere Nişinden Bir Detay

Fotoğraf 39. Konut 6'nın Duvar Yüzeyindeki Tarihi Belirten Geometrik Bezemeli Rozet Cas
Süsleme

Fotoğraf 40. Konut 6'nın Pencere Nişleri ve Aralarındaki Süsleme Detayı

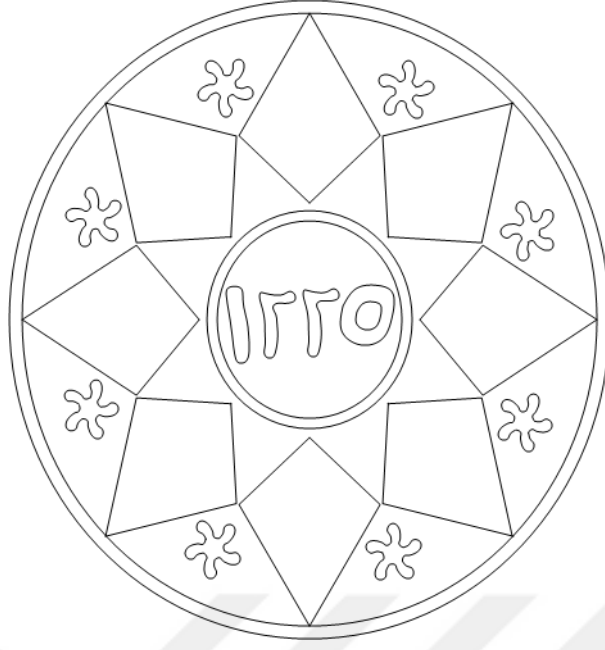

Fotoğraf 41. Konut 6'nın Pencere Nişleri Arasındaki Süsleme Detayı

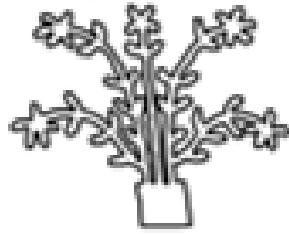

Fotoğraf 42. Konut 6'nın Güney Cephe Duvarındaki 5 Dilimli Pencere Nişleri

Çizim 13. Konut 6'nın Yapım Tarihini de Belirten Rozet Süsleme Çizimi

Çizim 14. Konut 6'nın Pencere Aralarında Vazodan Çiçek Çıkan Süsleme Çizim Detayı

4.7. Konut 7

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır sur içi ilçesinde, savaş mahallesi, yukarı Ali emiri sokakta 384 ada 8 nolu parselde, yer almaktadır. Diyarbakır kentsel sit alanında bulunan yapı tamamıyla ayakta kalmasa da bölgedeki mekân bütünlüğünü bozmadan süsleme ve mimari özelliklere sahip olarak günümüze ulaşmıştır.

Tarihçesi: Konutun yapım tarihçesi olarak avluya bakan güney cephesinde yapının üst katında yer alan sivri kemerli eyvan nişinde yer alan 1903 tarihinde yapılmış olduğunu göstermektedir.

Mimari ve süsleme özellikleri:

Sur ilçesinde bulunan konutlarda mimaride kullanılan benzer plan tipi, süsleme ve teknikleriyle inşa edilmiştir. Yapı iki kattan oluşup avlu ve avluya bakan 3 cepheden oluşmaktadır.

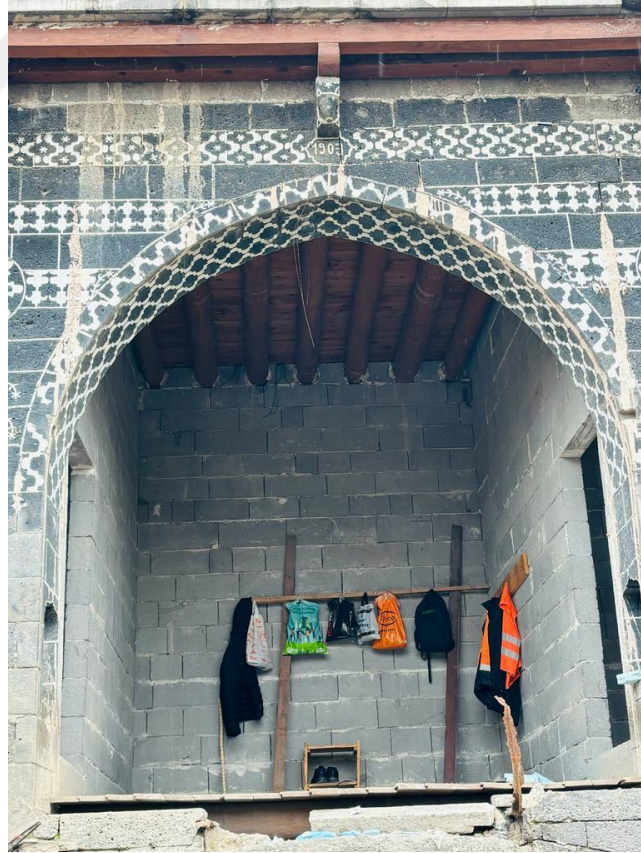
Sokağın kuzey yakasında sade bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Avlunun güneybatısında havuz yer almaktadır. Doğu kanadı iki katlı olup, pencere nişleri yuvarlak kemerlerden oluşmaktadır. Üst katta avlunun kuzeydoğusunda bulunan yarım daire kemer üstüne oturtulmuş merdivenden çıkılmaktadır. Oradan eyvana eyvandan ise diğer odalara geçilmektedir. Güney kanadı da 2 katlı olup yapının alt katı daha çok bodrum olarak kullanıldığını çağrıştırmaktadır. Sade ve küçük dikdörtgen pencereyle üst katta yer alan eyvanın altında da basık kemerden oluşan eyvan yer almaktadır. Yapının ikinci katına avluda bulunan bir merdivenden çıkılmaktadır. Kuzey kanadında da yine avludan yukarı kata çıkılması için merdivenden üzerinde cas süslemelerinin yer aldığı yarım daire kemerli bir kapıdan giriş yapılmaktadır. Yapının bu kanadı oldukça sadedir. Yapıda mimari malzeme olarak bölgede hâkim olan bazalt taştan inşa edilmiştir. Merdivenlerde ise yığma taş kullanılmıştır. Yapının doğu cephesinde bodrum katı sade bırakılarak, avludan merdiven ile çıkılan üst katında yer alan eyvan kapı, eyvan ve pencere nişlerinde cas süslemeleri yer almaktadır. Doğu kanadında pencere nişleri aralarında, yuvarlak nişli pencerelerinde üzerinde yer alan dikdörtgen pencerelerinde üzerinde cas tekniği ile yapılan süslemeler yer almaktadır. (Bugün yapının bu kısmı yıkılmış ve şu an restorasyon çalışması hala devam etmektedir). Yapının güney cephesinde süsleme öğelerine yoğun olarak yer verilmiştir. Güney cephesindeki ortada bulunan eyvana avludan bir merdivenle

çıkılmaktadır. Eyvan kemer yüzeyi ve karnı s ve C kıvrımlı süslemeler oluşturmaktadır (Fotoğraf 45). Eyvan kemerimin her iki tarafında vazodan çıkan çiçek demeti formundan bitkisel cas süsleme motifleri, bu bitkisel süslemelerinde üzerinde s ve c kıvrımlı motiflerinin de bulunduğu iki rozet ve üstünde de tek sıra halinde ters düz formda palmet motifleri, saçak seviyesinde çörlenlerin arasında tek sıra haline s ve c kıvrımlı cas süslemelerine yer verilmiştir (Fotoğraf 46, Fotoğraf 47). Eyvanın batısında 4 ve doğusunda 3 tane olan pencere nişleri de basık kemerli olup, s ve c kıvrımlı süslemeler içermektedir (Fotoğraf 45). Pencere nişlerinin de üzerinde tek sıra halinde yine bir palmet ve bir haçvari süsleme motifleri mevcuttur. Yapının kuzey cephesinde baktığımızda diğer cephelere göre daha az süslemeye yer verilmiş, sadedir. Avludan merdivenle giriş sağlanan bir siyah bir beyaz birbirini takip yarım daire kemerinde üzerinde farklı birkaç kompozisyondan oluşan güneş, ay, hayvan figürü motifi ve çiçek dalı motifleri yer almaktadır (Fotoğraf 51).

Fotoğraf 43. Konut 7'nin Zemin + 1 Kat planlı Güney Cephesi

Fotoğraf 44. Konut 7'nin 1. Katta Yer Alan Eyvan Kemer Detayı

Fotoğraf 45. Konut 7'nin Güneybatısında Yer Alan Pencere Nişleri

Fotoğraf 46. Konut 7'nin Güney Cephesi Eyvan Kemer Detayı

Fotoğraf 47. Konut 7'nin Eyvan ve Pencere Arasındaki Rozet ve Bitkisel Motifli Süsleme

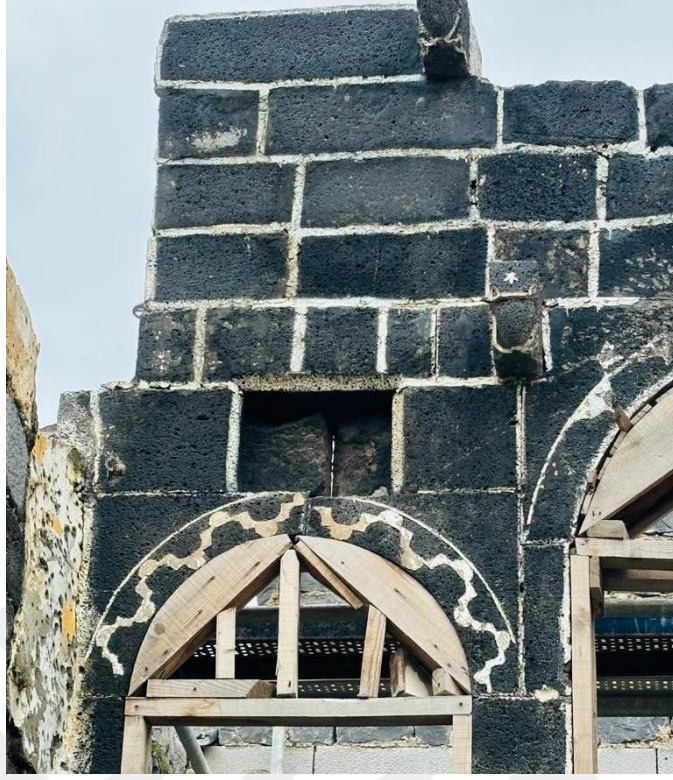

Fotoğraf 48. Konut 7'nin Rozet Süsleme Detayı

Fotoğraf 49. Konut 7'nin Doğu Cephesi ve Güney Cephesinin Kesiştiği Alan

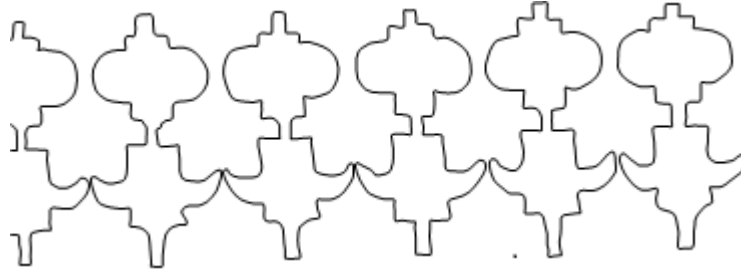

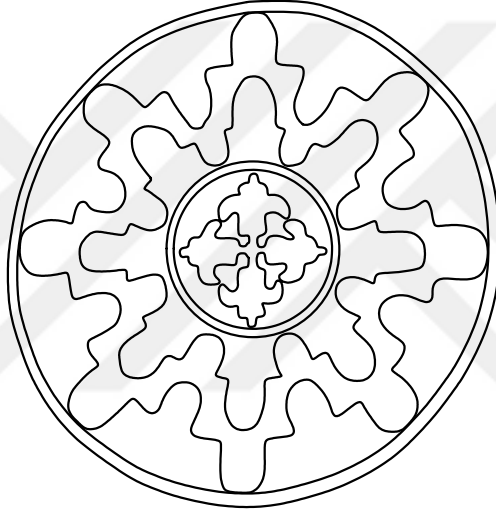
Fotoğraf 50. Konut 7'nin Doğu Cephesinde Yer Alan Pencere Detayı

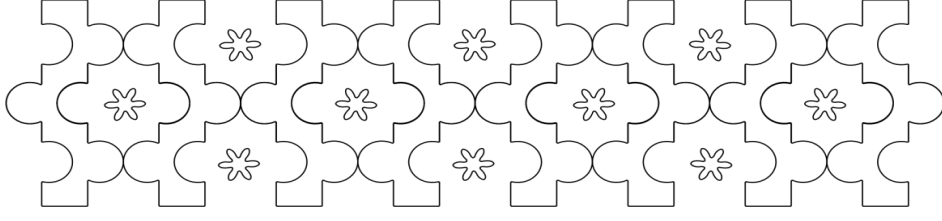
Fotoğraf 51. Konut 7'nin Kuzeyindeki Güneş, Ay yıldızlı Süsleme Detayı

Çizim 15. Konut 7'nin Güneydeki Şemse ve Haçvari Formda Süsleme Çizim Detayı

Çizim 16. Konut 7'nin S ve C Kırıklı ve Şemseli Rozet

Çizim 17. Konut 7'nin Saçaklarda S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizimi

Çizim 18. Konut 7'nin Vazodan Çıkan Süsleme Detayının Çizimi

4.8. Konut 8

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır sur ilçesinde savaş mahallesi, Ali emiri sokak 385 ada 11 nolu parselde kayıtlıdır.

Yapının tarihçesi: Yapının tarihçesine ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Mimari ve süsleme özellikleri: Yapı, Diyarbakır geleneksel mimarisinin özelliklerini taşıyan bir tasarıma sahiptir ve kuzey cepheden giriş sağlanmaktadır. Restorasyon çalışmaları devam eden bu yapı, L plan tipi şemasına sahip olup, doğu ve güneyde mevcut yapılarla çevrilidir. Düzgün kesme bazalt taşından inşa edilen yapı, bodrum ve zemin katlıdır.

Doğu cephesinde bodrum kata güneydoğuda köşeden giriş yapılmaktadır. Bu cephede 4 adet dikdörtgen formda pencere bulunmaktadır. Zemin kata avludan bir merdivenle geçiş sağlanır; zemin katta, sivri kemerli ve 3 dilimle penceresi olan bir eyvan bulunur. Bu cephenin kuzeydoğusu ise sonradan eklenmiştir. Güney cephesinde, bodrum kat burada da mevcuttur ve güneydoğu köşesinden giriş yapılır. Zemin kata geçiş doğuda bulunan merdivenle sağlanır. Bu bölümde iki sivri kemerli eyvan ve iki kemerin arasında yuvarlak formda bir pencere yer alır. Ayrıca, yarım yuvarlak kapının üzerinde yuvarlak formda bir pencere bulunmaktadır. Günümüzde kullanılmayan ve tahrip olmuş bir havuz ise avlunun batısında yer almaktadır.

Yapıya giriş sağladığımızda, güney cephesinde bulunan sivri kemerde ve c kıvrımlı cas süslemeleri karşımıza çıkmaktadır. Bu süslemeler daha çok kalıp olarak değil, boyama ile yapıldığı anlaşılmaktadır. Avluya bakan saçak seviyelerinde yer alan çörlenlerde ise hayvan sembollerini içeren cas süslemeler görülmektedir. Yapı, süsleme açısından çok fazla kompozisyon barındırmasa da bölgenin süsleme anlayışını devam ettirmektedir. Avluya bakan eyvan kemerinin duvarında s ve c kıvrımlı tek sıra halinde cas süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 54). Ayrıca, iki eyvan kemerinin arasında da benzer süslemeler kullanılmıştır. İki gözlü eyvan kemerinin ortasında bulunan yuvarlak formda pencere nişinde de s v c kıvrımlı cas süsleme algısını boyama ile görebilmekteyiz (Fotoğraf 53).

Doğu cephesindeki 5 dilimli pencerelerde, birbirini takip eden siyah ve beyaz düzende cas süslemeleri yer almaktadır. Pencerelerin üzerinde saçak sırasıyla farklı kompozisyonlarda dizilmiş tek sıra halinde bir s ve c kıvrımlı bir de haçvari formunda

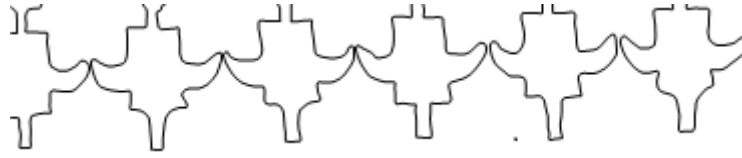

cas süsleme tekniğiyle süslemeler işlenmiştir. Avluya bakan saçak seviyesinde çörlenlerin arasında ise ters-düz palmetlere yer verilmiştir. Eyvan kemerinin iç kısmında geometrik motifli cas süslemeler kullanılmıştır. Eyvana giriş yapıldığında, eyvanın doğusunda bulunan başka bir alana geçiş için kullanılan basık kemerli kapıda da cas tekniği kullanılan süslemeler mevcuttur. Eyvanda bulunan eyvana bakan 5 dilimli pencerelerde ise, birbirini takip eden siyah ve beyaz cas süslemeleri yer almaktadır. Bu yapının süslemelerini incelediğimizde, süslemelerde belli bir oran ve kompozisyonun tam olarak işlenmediğini söyleyebiliriz. Yapı malzeme ve teknik olarak bölge mimarisine uygun olsa da süslemeler yetersiz kalmış ve sonraki kullanımlardan kaynaklı değişikliklere uğramıştır.

Fotoğraf 52. Konut 8'in Güney Cephesinde Pencere Nişlerinin Görünümü

Çizim 19. Konut 8'in Güney Cephesi Saçaklardaki Süsleme Çizim

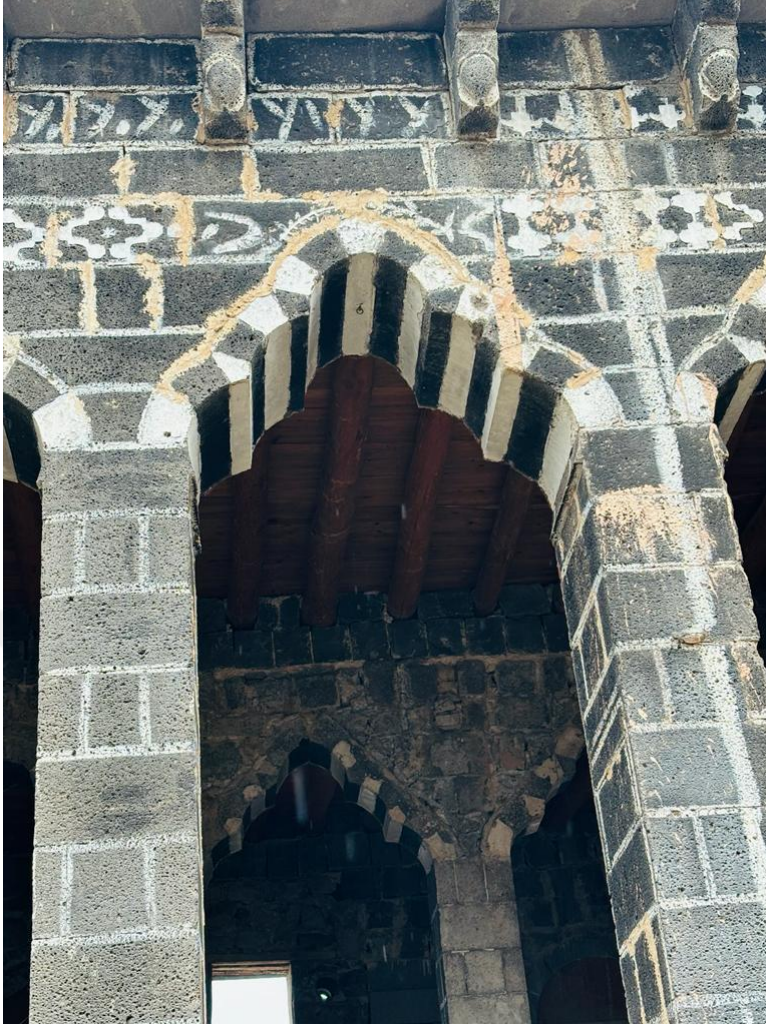

Fotoğraf 53. Konut 8'in Doğu Cephesindeki İki Gözlü Eyvan kemerleri ve Pencere Detayı

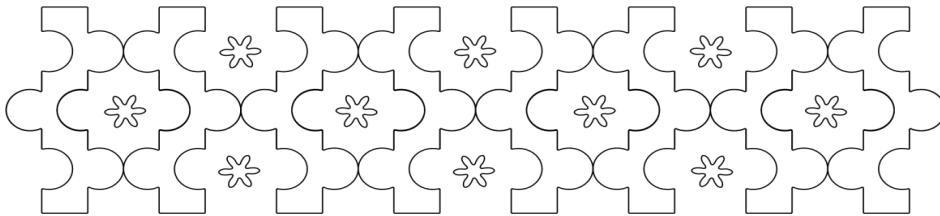

Fotoğraf 54. Konut 8'in Güneydeki 5 Dilimli Pencere Detayı

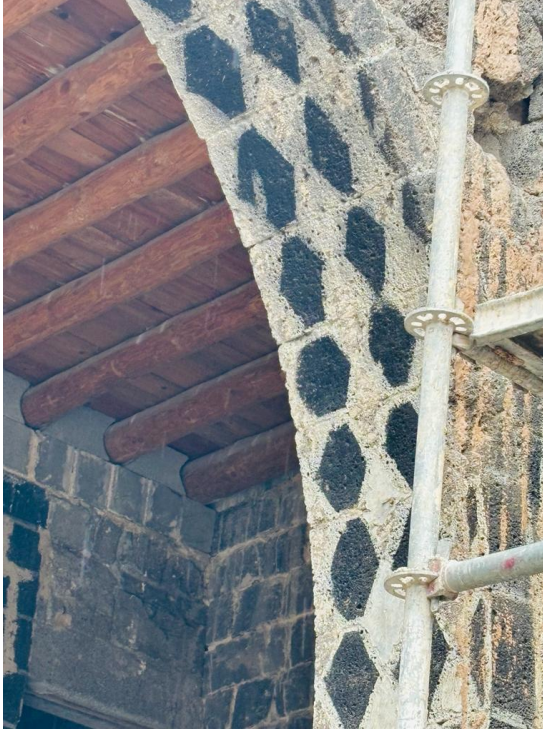
Fotoğraf 55. Konut 8'in Güney Cephesindeki Pencere Detayı

Çizim 20. Konut 8'in Güney Cephe Duvarındaki S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizim Detayı

Fotoğraf 56. Konut 8'in Güney Cephesindeki Eyvandan Geçişen Kapı Formu Detayı

Fotoğraf 57 . Konut 8'in Güney Cephesindeki Kemer Karnı Süsleme Detayı

4.9. Konut 9

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır Sur ilçesinde Savaş mahallesi Büyük Sürgü sokakta 385.ada 13 nolu parselde yer almaktadır

Yapının tarihçesi: Yapının inşa tarihine dair herhangi bir kitabe, yazıt bulunmamaktadır.

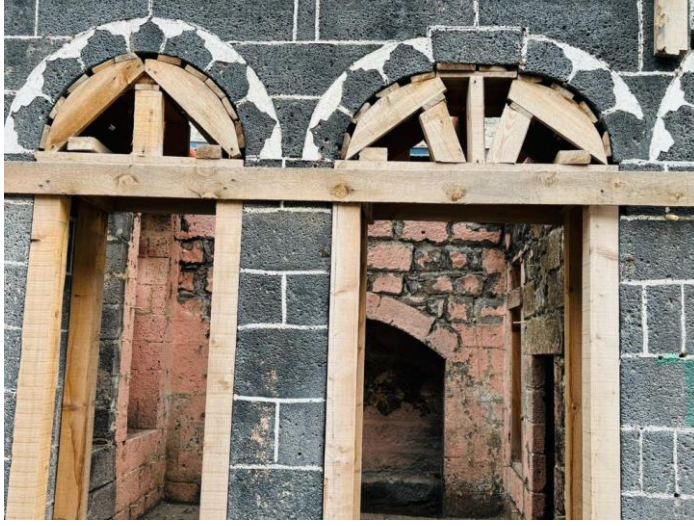
Mimari ve süsleme Özellikleri: Günümüze ulaşan kalıntılardan yapının avluyu çevreleyen iki cepheden oluştuğunu görmekteyiz. Dikdörtgen yapı planlı olup, yapıya sade bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Güney cephesinde mutfak, oda ve bir eyvandan oluşmaktadır. Altında bodrum bulunan avludan çıkılan odaya yarım yuvarlak kemerli bir kapıdan giriş sağlanmakta ve üç penceresi bulunmaktadır. Mutfak ve odanın yanında eyvan bulunmaktadır. Eyvana avluya bir metre yükseklikte merdivenle çıkılmaktadır. Eyvana batı cephesinde de avluya açılan basık kemerli bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Batı cephesinde eyvana bakan 3 pencere nişi yer almaktadır.

Dikdörtgen planlı olup dikdörtgen avluyu iki cepheden çevreleyen yapı birliği yer almaktadır. Batı ve güney kanadında bulunan yapılar odalar, eyvan ve bodrum kattan oluşmaktadır. Doğu uçtaki mutfak üstünde cumbalı oda bulunmaktadır. Bodrum bulunan odaya üç pencere ve bir kapıyla avluya açılmaktadır. Eyvan avludan yüksek olup merdiven yardımıyla eyvana çıkılmaktadır. Batı cephesinin eyvana bakan yüzünde basık kemerli almasıık kemerli pencereler yer almaktadır. Batı cephesindeki odaya iki basamaklı basık kemerli bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Her pencerenin üstünde tepe pencerelerde yer almaktadır.

Bölge mimarisi üzerinden incelediğimizden aynı yapım tekniği ve malzeme kullanılmıştır. Güney cephesinde doğu ucundaki yapı kompozisyonunda yuvarlak cas süslemeleri olan mutfağın üstündeki cumbaya çıkılmaktadır (Bugün tamamen yıkılmıştır). Güney cephesinde doğu uçta avluya bakan yapı yüzü iç kısımda da kemerleri yarım şemse ve haçvari motifli cas süslemelerle bezemelidir (Fotoğraf 58, Fotoğraf 59). Güneyde bulunan üç pencere odaya giriş sağlandığı basık kemerli kapının üzerinde de vazodan çıkan çiçek demeti formunda cas tekniği ile yapılmış süsleme yer almaktadır (Fotoğraf 60). Avludan iki basamaklı merdiven ile giriş sağlanan eyvanda ise kemerinin iç kısmında bir siyah bir beyaz renk kullanımıyla kavsara motifini de cas süsleme tekniğiyle yer almıştır (Fotoğraf 67). Eyvanda beş

dilimli birbirini takip eden bir siyah bir beyaz düzlemde olan kemerin iç kısmında da vazodan çıkan çiçek demeti motifi ve tek sıra halinde tek sıra halinde haçvari ve palmetler kemer içinin en üstünde de s ve c kıvrımlı cas süsleme motiflidir (Fotoğraf 69). Eyvan duvarının tamamında saçak seviyesine yakın s v c kıvrımlı süslemeler; bu süslemelerinde alt seviyesinde haçvari ve palmet kullanılarak tek sıra halinde süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 66). Batı kanadında yer alan odanın da iç kısmında yoğun olarak süsleme öğelerine yer verilmiştir. Eyvana bakan oda duvarının iç kısmında da pencere nişleri şemse ve haçvari cas süsleme bezemeli pencere üzerinde ise c ve s kıvrımlı tek sıra halinde süslemeler mevcuttur. Odada ayrıca tepe pencereleri de kullanılmıştır (Fotoğraf 62). Her pencere arasında haçvari formda süslemeler, üzerinde ise saçak kısmında s ve c kıvrımlı süslemeler kullanılmıştır (Fotoğraf 64).

Fotoğraf 58. Konut 9'un Güney Cephesindeki Mutfak Bölümünün Pencere Nişleri

Fotoğraf 59. Konut 9'un Güney Cephesindeki Yarım Daire Kemerli Kapı Niş detayı

Fotoğraf 60. Konut 9'un Güney Cephesindeki Oda Kapısı

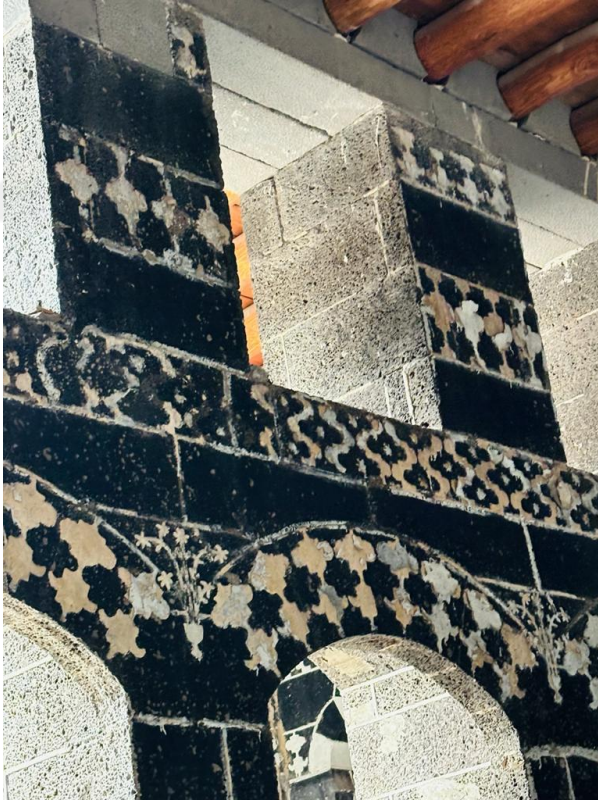

Fotoğraf 61. Konut 9'un Güney Cephesindeki Kapı Süsleme Detayı

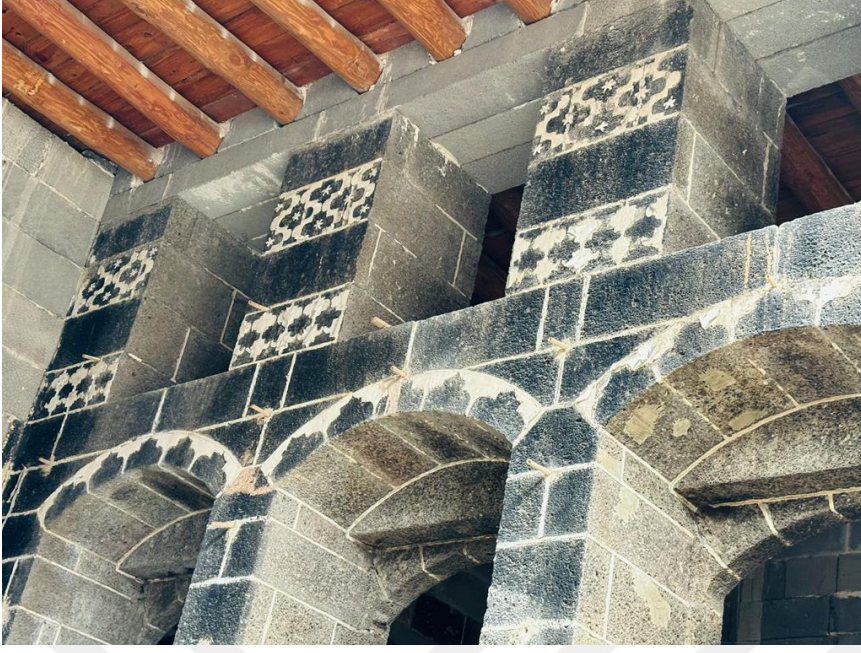

Fotoğraf 62. Konut 9'un Zemin Kattaki Kuzey- Güney Doğrultusundaki Oda

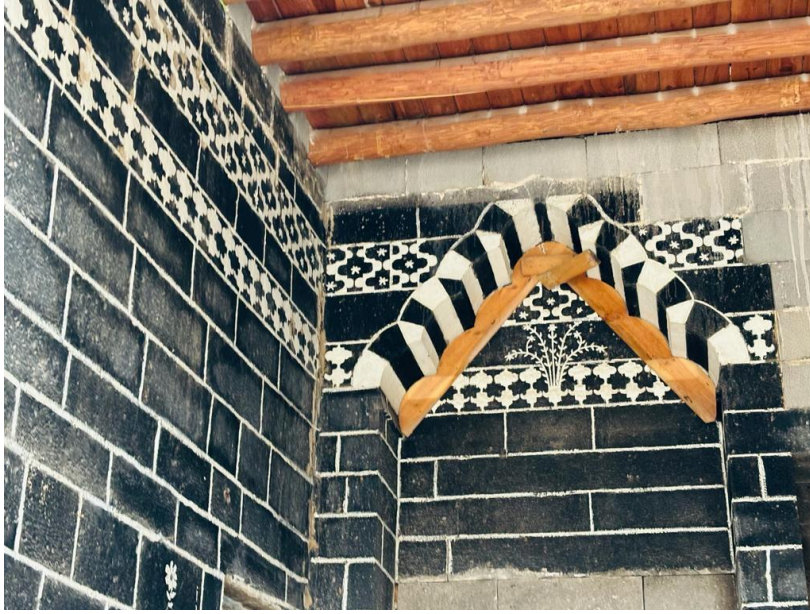

Fotoğraf 63. Konut 9'un Zemin Kattaki Kuzey- Güney Doğrultusundaki Odanın Süslemeleri

Fotoğraf 64. Konut 9'un Güney Cephesindeki Eyvana Bakan Süsleme Detayları

Fotoğraf 65. Konut 9'un Zemin Katta Doğu Cephesindeki Eyvan ve Niş Detayı

Fotoğraf 66. Konut 9'un Zemin Katta Güney Cephesindeki Eyvanın Duvar Süsleme Detayı

Fotoğraf 67. Konut 9'un Zemin Katta Güney Cephesindeki Eyvan Kemerinin Detayı

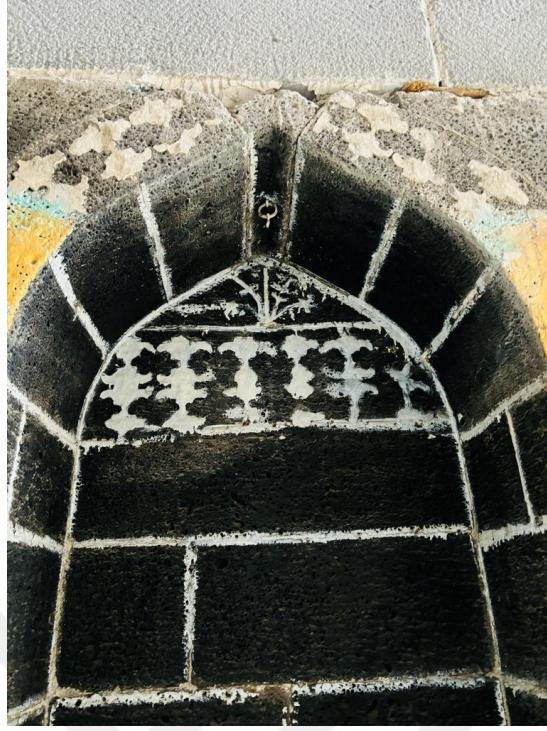

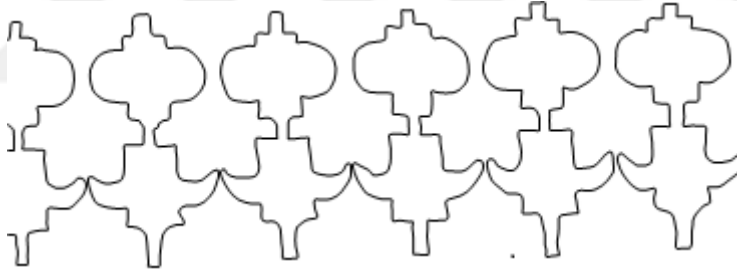
Fotoğraf 68 . Konut 9'un Zemin Kattaki Kuzey- Güney Doğrultusundaki Odanın Süsleme Detayı

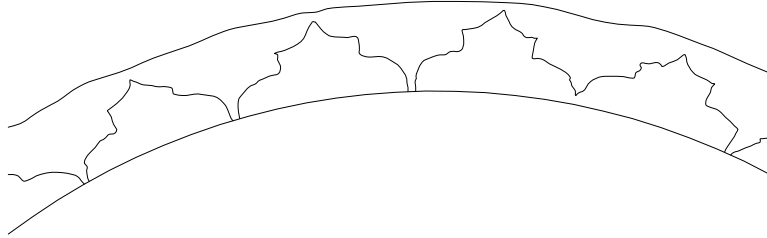
Fotoğraf 69. Konut 9'un Zemin Katta Güney Cephesindeki Eyvanın 5 Dilimli Niş Detayı

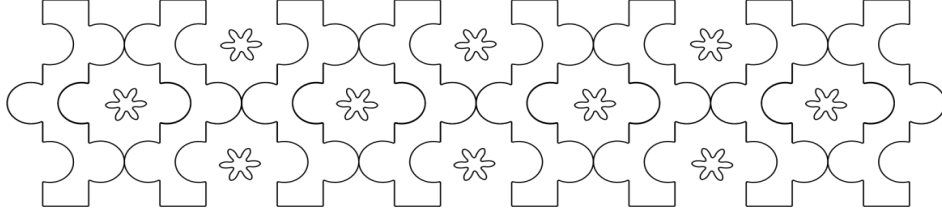
Fotoğraf 70. Konut 9'un Zemin Katta Kuzey- Güney Doğrultusundaki Odanın Kuzeydeki Niş Detayı

Çizim 21. Konut 9'un Eyvan Duvarı ve Niş İçerisinde Tek Sıra Halinde Palmet ve Haçvari Süslemeler

Çizim 22. Konut 9'un Pencere Kemerlerinde Süslemenin Çizim Detayı

Çizim 23. Konut 9'un S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizim Detayı

Çizim 24. Konut 9'un Vazodan Çiçek Çıkan Süsleme Çizim Detayı

4.10. Konut 10

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır sur ilçesinde savaş mahallesi 386 ada 9 nolu parselde kayıtlıdır. Kalan kalıntılarından anlaşıldığı kadarıyla iki katlı bir yapıdır. Ancak günümüze sadece bir cephesi ve batı cephesinin yanında merdiven kalıntıları olarak ulaşmıştır.

Yapının tarihçesi: Yapının inşa tarihine dair herhangi bir yazıt bulunmamaktadır.

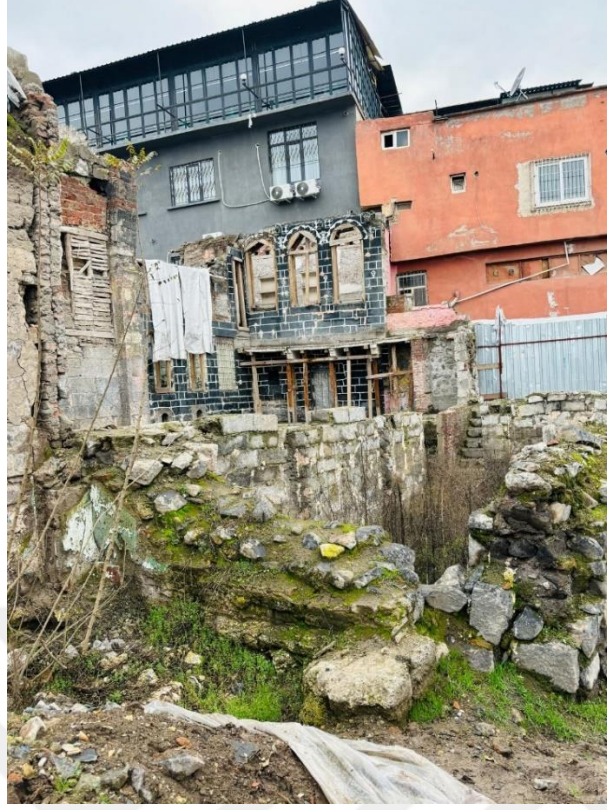
Mimari ve süsleme özellikleri:

Yapı, 2 katlı U planlı bir şemaya sahiptir ve kalan kalıntılarından bu mimari planı anlaşılabilir. Yapı, bodrum, zemin kat ve üst kat olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Doğu cephesi tamamen yıkılmış durumdadır ancak bu cephenin altında bodrum katı bulunmaktadır. Bu bölümde eyvan ve oda kalıntıları yer almaktadır. Yapının avluya bakan güney ve batı cephe duvarları daha iyi incelenebilmektedir. Bu duvarlar, yapıya ait planın ve yapısal özelliklerin anlaşılmasında bilgi verebilmektedir.

Bölge mimarisine özgü olarak bazalt taşı kullanılarak inşa edilmiştir. Yapının hareketlendirilmesi için geleneksel süslemelere yer verilmiştir. Kalan duvarlardan örnek vermek gerekirse, yarım yuvarlak kemerli pencere nişleri yarım şemse formunda cas süsleme tekniği kullanılarak işlenmiş ve kemerlerin arasında vazodan çıkan çiçek demeti formunda cas süslemeleri bulunmaktadır. Çörtenlerde ise hayvan figürlü cas süslemeleri ve kalan pencere ve çörtenler arasında, saçaklarda yine cas tekniği ile ters düz şeklinde palmet formunda süslemeler görülmektedir (Fotoğraf 74). Pencereilerin arasında ortada cas tekniği ile mevcut birkaç adet süsleme mevcuttur.

Yapı genel olarak bakımsız görünmektedir ve restorasyon çalışmaları hâlâ devam etmektedir. Ancak yapı, geleneksel Diyarbakır konut mimarisinde kullanılan süsleme ve teknik özellikleri bünyesinde barındırmaktadır.

Fotoğraf 71. Konut 10 ‘un Görünümü

Fotoğraf 72 . Konut 10’un Avluya Bakan Cephe Duvarı

Fotoğraf 73. Konut 10'un Avluya Bakan Cephe Duvarının Pencere Detayı

Fotoğraf 74. Konut 10'un Avluya Bakan Cephe Duvarının Pencere Detayı 2

Fotoğraf 75. Konut 10'un Pencereleer Arasındaki Süsleme Detayı

4.11. Konut 11

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır sur içi ilçesinde savaş mahallesi, yumurtacı sokakta, 386.ada 47 nolu parselde yer almaktadır.

Yapının tarihçesi: Avluya açılan kapının üzerinde beyaz taş ile kazılmış “El baki, El hallak 1881” yazıtından hareketle yapının 1881 yılında inşa edildiğı anlaşılmaktadır.

Mimari ve süsleme özellikleri:

Yapı, bölgenin mimari özelliklerini yansıtmakta olup avlu ve avluyu çevreleyen yapı birliğinden oluşmaktadır. Bir cephesinde eyvan ve oda düzenlemesi ile bodrum bulunurken, diğer cephesinde avluya bakan üç pencere ve bir kapı yer almaktadır. Eyvanda dikdörtgen formda bir havuz bulunmaktadır. Avlunun güney cephesi ise iki odadan oluşan ancak tamamen kapatılmış ve farklı bir parselde bağlanmış bir yapıya dönüştürülmüştür. Günümüzdeki restore haliyle yine aynı parselde bağlıdır.

Yapı dikdörtgen bir plana sahiptir. Yapıya sade bir yarım yuvarlak kemerli kapıdan girilmektedir. Batıda, iki gözlü sivri kemerli bir eyvan bulunmaktadır. Eyvanın içinde bir havuz ve bodrum da yer almaktadır. Eyvanın arkasında bir oda bulunmaktadır. Odaya dört adet beş dilimli pencere ve basık dilimli bir kapı ile girilmektedir. Ayrıca odanın tepesinde bir pencere bulunmaktadır. Bodrumda herhangi bir pencere bulunmamaktadır. Güney cephesine baktığımızda hem eyvana hem de avluya bakan bir eyvan mevcuttur. Bu cephenin avluya bakan kısmında üç pencere ve bir kapı bulunurken, eyvana bakan kısmında ise iki pencere ve bir kapı yer almaktadır. Bu cephe, iki odadan oluşmaktadır.

Yapı, bölgede yaygın olarak kullanılan bazalt taşıyla yapılmıştır ve plan özelliğı açısından geleneksel Diyarbakır konut mimari unsurlarını yansıtmaktadır. Avluya sade bir basık kemerli kapıdan girilir; kapının üzerinde taşla kazılmış "El baki, El hallak 1881" yazılı bir kitabe bulunur ve çerçevelenmiştir. Plan tekniğı olarak avlu, iki cephesiyle yapı birliğı oluşturur. Batı cephesinde ise iki gözlü sivri kemerli bir eyvan yer alır. Eyvan kemerinde birbirini takip eden bir siyah bir beyaz renk kullanımıyla hareketlilik kazandırmıştır. İki gözlün eyvanın avluya bakan duvarında ise ortada bitkisel ve geometrik formda rozet cas süsleme tekniğı ile hareketlilik

kazandırmıştır (Fotoğraf 77). Eyvanın arkasında bulunan odanın avluya bakan pencereleri beş dilimli bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemeli olup tepe pencereleri de bulunmaktadır (Fotoğraf 82). Kapı, basık kemerli olup kemerinde palmet ve haçvari formda tek sıra halinde süsleme mevcuttur (Fotoğraf 83). Kapı kemerinin de üzerinde geometrik ve bitkisel formda rozet süslemesi yer almıştır (Fotoğraf 84). Genel olarak yapıda süsleme unsurları sade tutulmuştur. Yapının avluya bakan güney cephesi oldukça sadedir. Güneye açılan basık kemerli kapıda ise birbirini takip eden bir siyah bir beyaz cas süsleme motifli bir kemer kompozisyonu ve üzerinde 1881 tarihli bir yazıt yer alır.

Fotoğraf 76. Konut 11'in Batıdaki Sivri Kemerli Eyvandan Görünüm

Fotoğraf 77. Konut 11'in Batıdaki Sivri Kemerli Eyvandan Görünüm 2

Fotoğraf 78. Konut 11'in Kapının Üzerinde Taşa Kazılmış "El Baki, El Hallak 1881" Yazılı Bir Kitabe

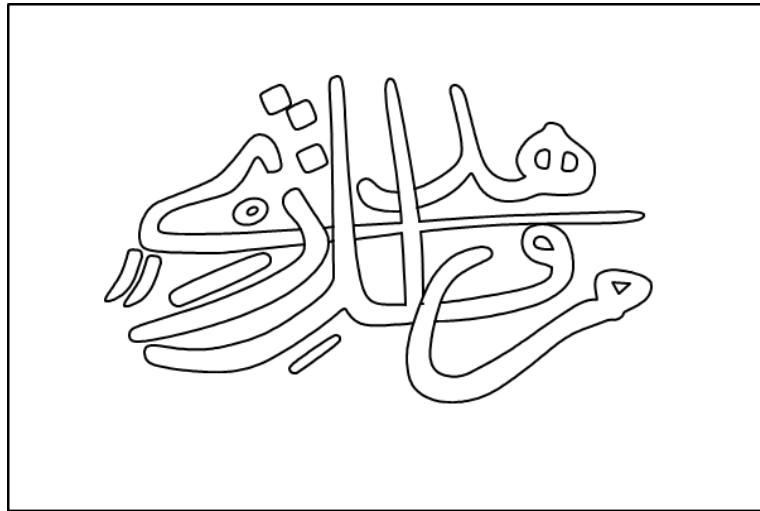

Fotoğraf 79. Konut 11'in Başka Bir Kapının Üzerinde Taşa Yazılan "1881 " Tarihi Yer

Alan Kitabe

Fotoğraf 80. Konut 11'in Farklı Parsele Açılan Kapı Duvarında Yer Alan Kitabe
(Okunamamıştır)

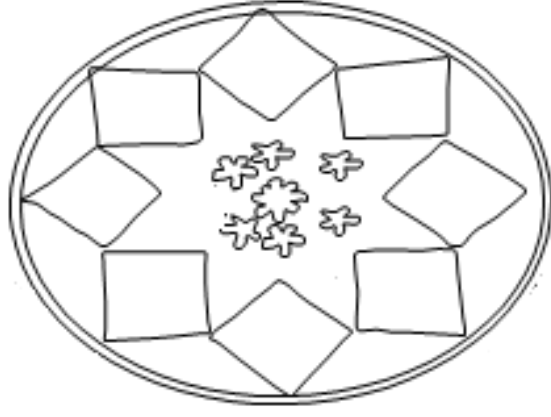

Çizim 25. Konut 11'in Farklı Parsele Açılan Kapı Duvarındaki Kitabe Çizimi
(Okunamamıştır)

Fotoğraf 81. Konut 11'in Güney Cephesindeki Bitkisel ve Geometrik Rozet Süsleme

Çizim 26. Konut 11'in Güney Cephesindeki Bitkisel ve Geometrik Rozet Süsleme

Fotoğraf 82. Konut 11'in Güney Cephesindeki Odanın 5 Dilimli Pencere Nişi

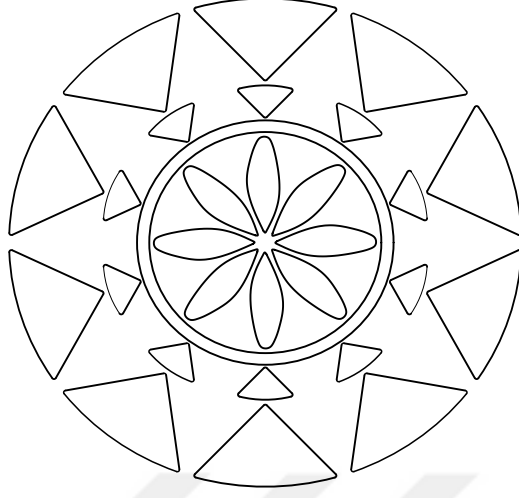

Fotoğraf 83. Konut 11'in Güney Cephesindeki Odanın Basık Kemerli Kapısı

Fotoğraf 84. Konut 11'in Güney Cephesindeki Odanın Basık Kemerli Kapı Üzerindeki Süsleme

Çizim 27. Konut 11'in Basık Kemerli Kapı Üzerindeki Rozet Süsleme Detayı

4.12. Konut 12

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın sur ilçesinde savaş mahallesi, küçük kavas sokakta yer almaktadır. 390 ada, 4 nolu parselde konumlanmaktadır. Saklı Konak Kafe ve

Restoran olarak kullanılmaktadır.

Yapının tarihçesi: Yapının girişinde yer alan ördekli ibrik motifli maşallah yazısının altında bulunan 1317 tarihi yapının tarihçesinde dair bilgi vermektedir.

Mimari ve süsleme özellikleri: Yapının kuzeyinde, yarım daire kemerli bir kapıdan 3 basamaklı bir merdivenle avluya geçilir. Yapı, büyük kare bir avluyu üç cepheden çevreleyen bir yapı birliğine sahiptir. Giriş aralığının sağında ve solunda birer pencere ve kapı bulunmaktadır. Yapının güneydoğusunda ise fırın olarak kullanılan bir alan vardır.

Batı cephesi, Diyarbakır geleneksel konut mimarisinde sıkça görüldüğü gibi merdivenli bir eyvan ile zemin, birinci kat ve bodrum katlardan oluşur. Güneyde ise bölgenin iklim şartlarına uygun olarak eyvan kullanımı mevcuttur. Bu yapı, geleneksel Diyarbakır konut mimarisi özelliklerini taşıyan, plan şeması ve süsleme özelliklerinin yoğun bir şekilde işlendiği bir örnektir. Bu tarz yapılar genellikle geometrik desenlerle çiçek motifleri ile süslenmiş eyvanlar ve avlularıyla dikkat çekerler.

Yapı, geleneksel Diyarbakır konut mimarisinin en güzel örneklerinden biridir. Bölgeye özgü mimari özellikler ve planlamaya göre inşa edilmiştir. U planı şemasına sahiptir ve farklı cephelerde çeşitli yapı birimleri bulunmaktadır: bir cephede eyvan formu, bir cephede bodrum + zemin bir cephede ise bodrum ve iki katlı olduğu görülmektedir.

Batı cephesinde, kuzey batısında bir niş ve iki pencere, kuzeybatısında ise dört adet yarım daire kemerli pencere nişi bulunmaktadır. Ortada avludan yüksekte olan basık kemerli bir eyvan yer almaktadır. Eyvanın güneybatısında bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Eyvanın kuzeybatı ve güneybatısında iki büyük oda yer almaktadır. Eyvanda bulunan güneyden kuzeye uzanan bir geçit ile kuzeydeki dama geçiş sağlanmaktadır. Bölge mimarisinde yaygın olduğu gibi, avluya bakan her iki odanın pencere nişleri birbirini takip eden bir siyah bir beyaz renk kullanımı 5 dilimli formdadır. Güneybatısında ise bodrum katı bulunmaktadır, buraya eyvanın altında bulunan kapıdan giriş sağlanmaktadır.

Güney cephesinde ise eyvan ve eyvandan girilen odalar bulunmaktadır. Kuzeyde ise zemin ve bodrum kat planı bulunmaktadır. Üst kattaki birbirini takip eden bir siyah bir

beyaz renk düzeninde olan eyvan kemerleri 5 dilimli olup, yanlarında yuvarlak 8 dilimli bir siyah bir beyaz renk kullanımıyla işlenen pencere nişleri bulunmaktadır. Güney cephesinde ise 3 gözlü sivri kemerli bir eyvan bulunmaktadır. Eyvan kemerinde avluya bakan duvarda vazodan çıkan çiçek demeti motifi ve üzerinde ise geometrik bitkisel formda rozet süslemelerine yer verilmiştir (Fotoğraf 91, Fotoğraf 92). Kuzeydeki cephe tek katlıdır ve kuzeybatısındaki odada avluya bakan dört adet 5 dilimli bir siyah bir beyaz renk kullanımıyla pencere nişi içerisinde vazodan çıkan çiçek demeti ve pencere aralarında ise geometrik, ay, çarkıfelek motifli rozet süslemeler mevcuttur (Fotoğraf 85). Ay motifli süslemeler incelendiğinde bir uçtan bir uca farklı açılarda birbirlerine bakacak şekilde kullanılmıştır. Oda olarak kullanılan bölümün dışında basık kemerli eyvanda ise kemer üzerinde vazodan çıkan çiçek demeti süslemesi yer almaktadır. Çörtenler arasında saçak seviyelerinde ise haçvari formunda süsleme motifleri mevcuttur. Konuttaki süslemeleri incelediğimizde konutun zemin katta kullanılan bölümlerinin saçak seviyelerinin tamamında haçvari süslemeler, 1. Katta ise saçak seviyelerinde s ve c kıvrımlı cas süslemeleri görebilmekteyiz (Fotoğraf 86, Fotoğraf 95). Çörtenlerde ise hayvan figürü motifi kullanılmıştır.

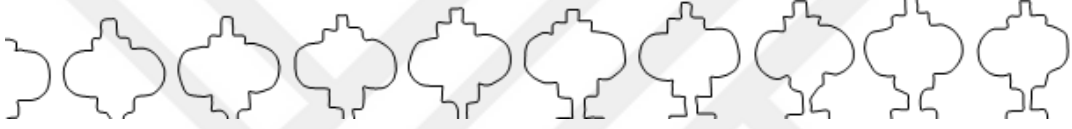
Fotoğraf 85. Konut 12'nin Kuzey Cephesinden Görünüm

Fotoğraf 86. Konut 12'nin Kuzey Cephesinden Basık Kemerli Eyvan ve Süsleme Detayı

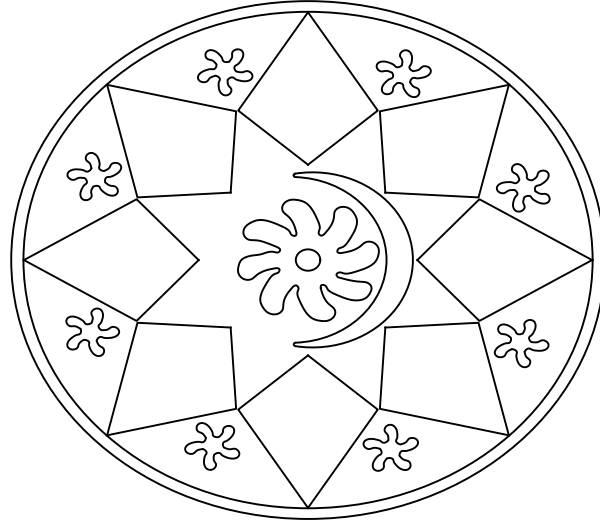

Çizim 28. Konut 12'nin Kuzey Cephesinin Basık Kemerde Yer Alan Vazodan Çıkan Süsleme Çizim Detayı

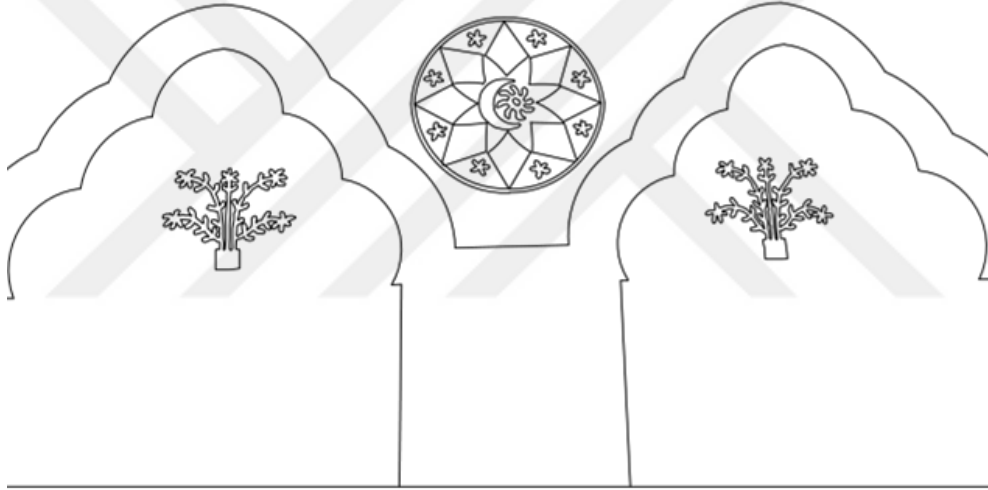

Çizim 29. Konut 12'nin Kuzey Cephesinde Saçaklarda Yer Alan Haçvari Süsleme Detayı

Çizim 30. Konut 12'nin Kuzey Cephesinde Pencere Arasındaki Geometrik, Çarkıfelek ve Ay Motifli Rozet

Çizim 31. Konut 12'nin Pencere Duvarının Süsleme Çizimi

Fotoğraf 87. Konut 12'nin Kuzeyden Güney Cephесinin Görünümü

Fotoğraf 88. Konut 12'nin Kuzey ve Batı Cephесinden Görünüm

Fotoğraf 89. Konut 12'nin Batı Cephesinin Zemin ve 1. Kat Görünümü

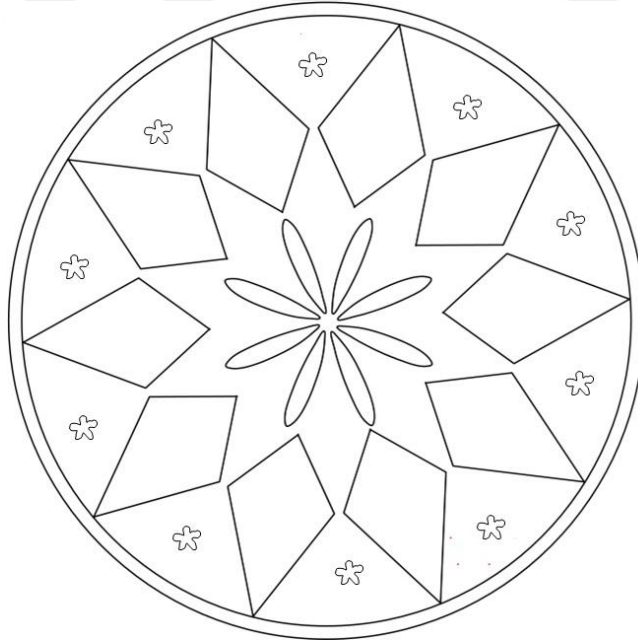

Fotoğraf 90. Konut 12'nin Güneydeki Eyvanda Buluna 5 Dilimli İbrik İçerisin "Allah" Yazısı ve S ve C Kıvrımlı Cas Süslemeli Niş Detayı

Fotoğraf 91. Konut 12'nin Güneydeki Üç Gözlü Eyvan Kemerinin Ortasında Yer Alan Rozet Süsleme
Detayı

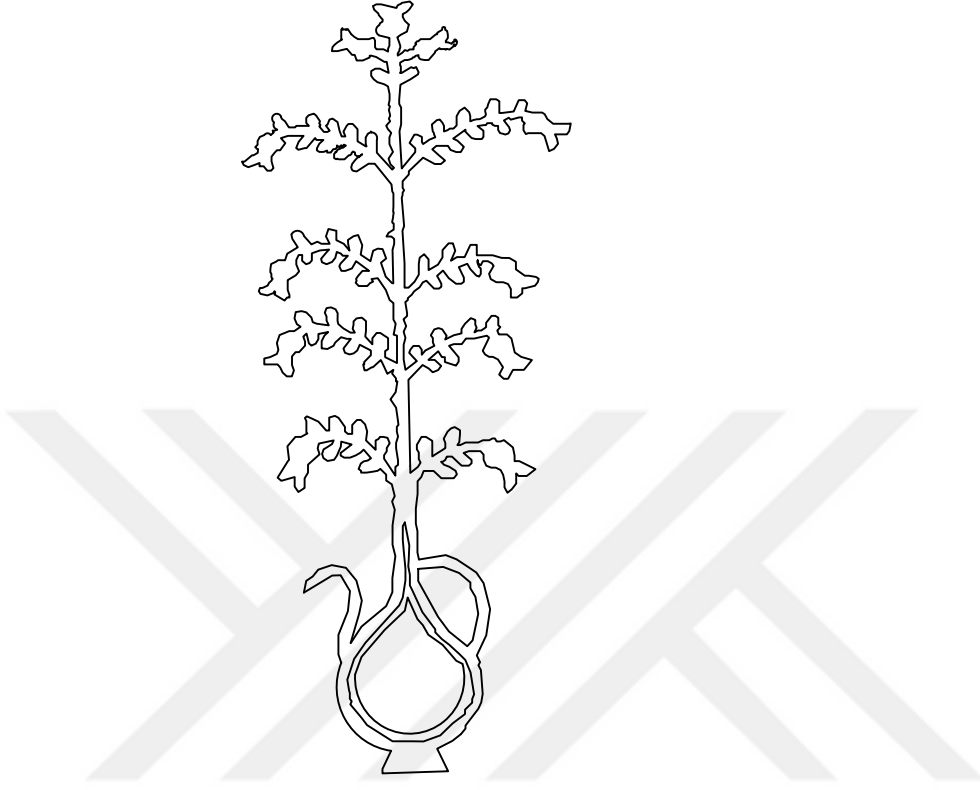

Çizim 32. Konut 12'nin Güneydeki Eyvan Kemerinde Rozet

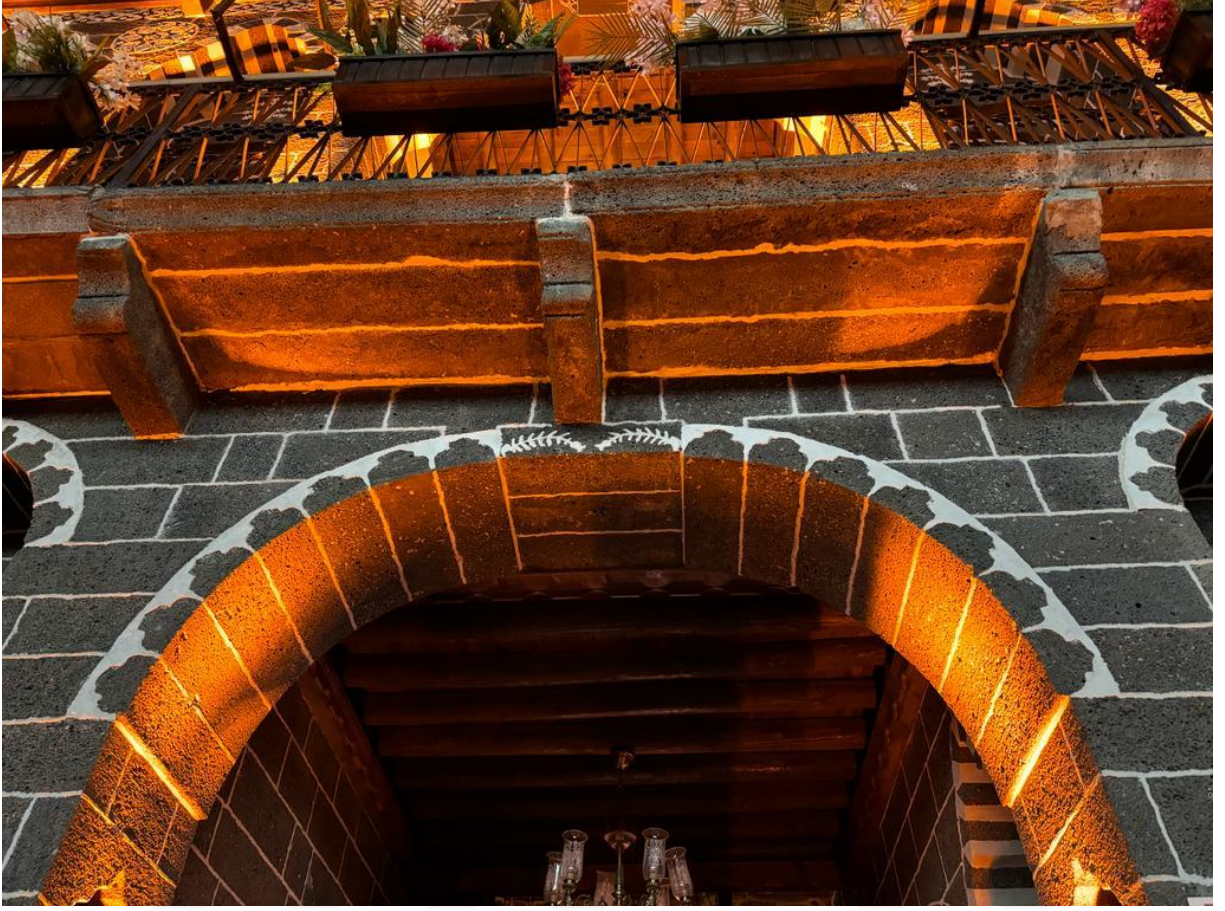

Fotoğraf 92. Konut 12'nin Güneydeki eyvanda İbrikten Çıkan Çiçek Demeti

Çizim 33. Konut 12'nin Güneydeki Eyvanda İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Süslemesi

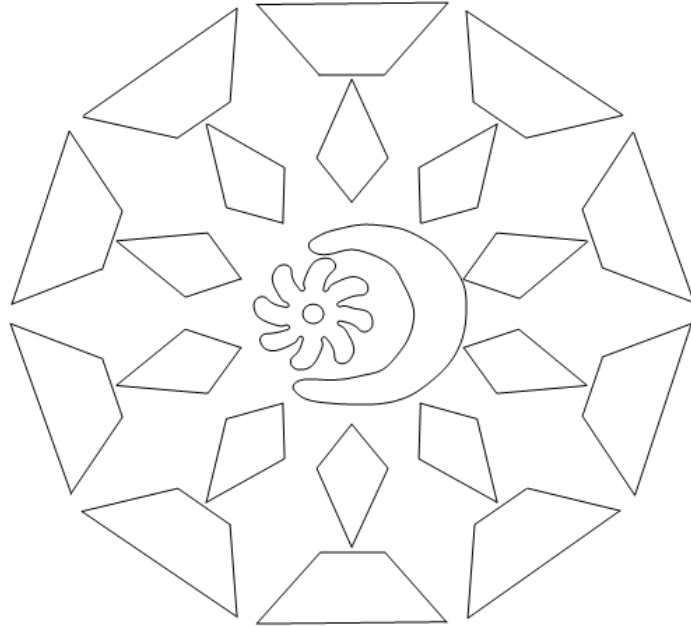

Fotoğraf 93. Konut 12'nin Batı Cephesinde Zeminde Basık Kemerli Eyvan Detayı

Fotoğraf 94. Konut 12'nin Giriş Aralığının Doğusundaki, Çarkıfelek Motifli Rozet Süsleme Detayı

Çizim 34. Konut 12'nin Giriş Aralığının Doğusundaki, Çarkıfelek Motifli Rozet Süslemenin Çizimi

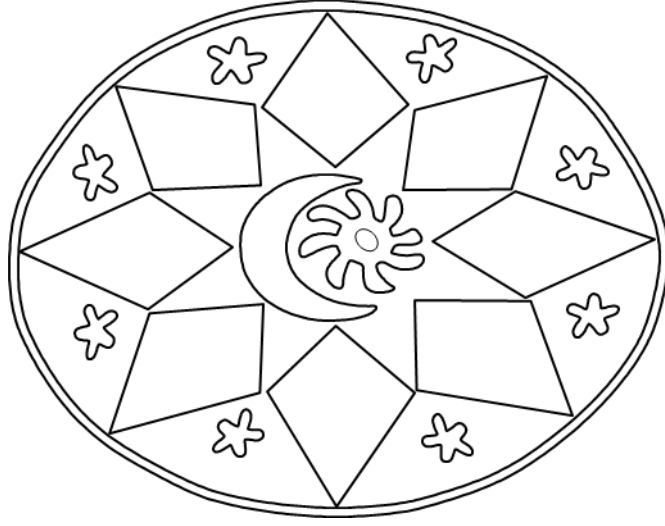

Fotoğraf 95. Konut 12'nin Batı Cephesinde 1. Katta Ay Yıldız, Süsleme Detayı

Çizim 35. Konut 12'nin Batı Cephesinde 1. Katta Saçaklardaki S ve C Kıvrımlı Süsleme

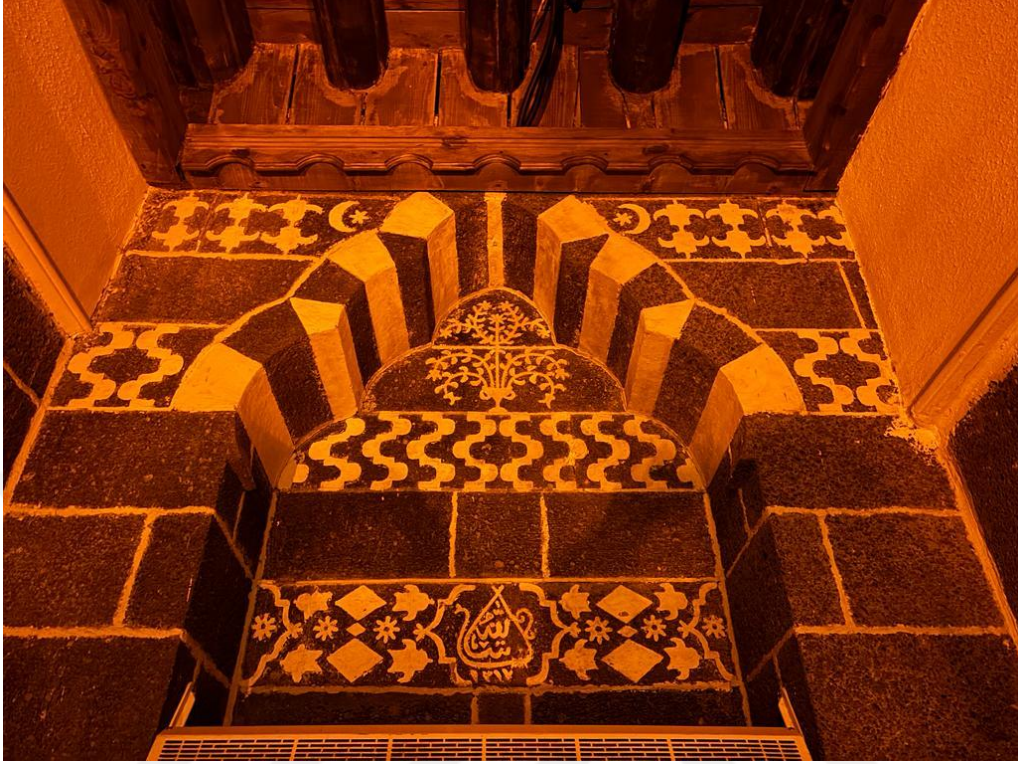

Çizim 36. Konut 12'nin Batı Cephesinde Farklı Yöne Bakan Ay Yıldız, Süsleme Detayı

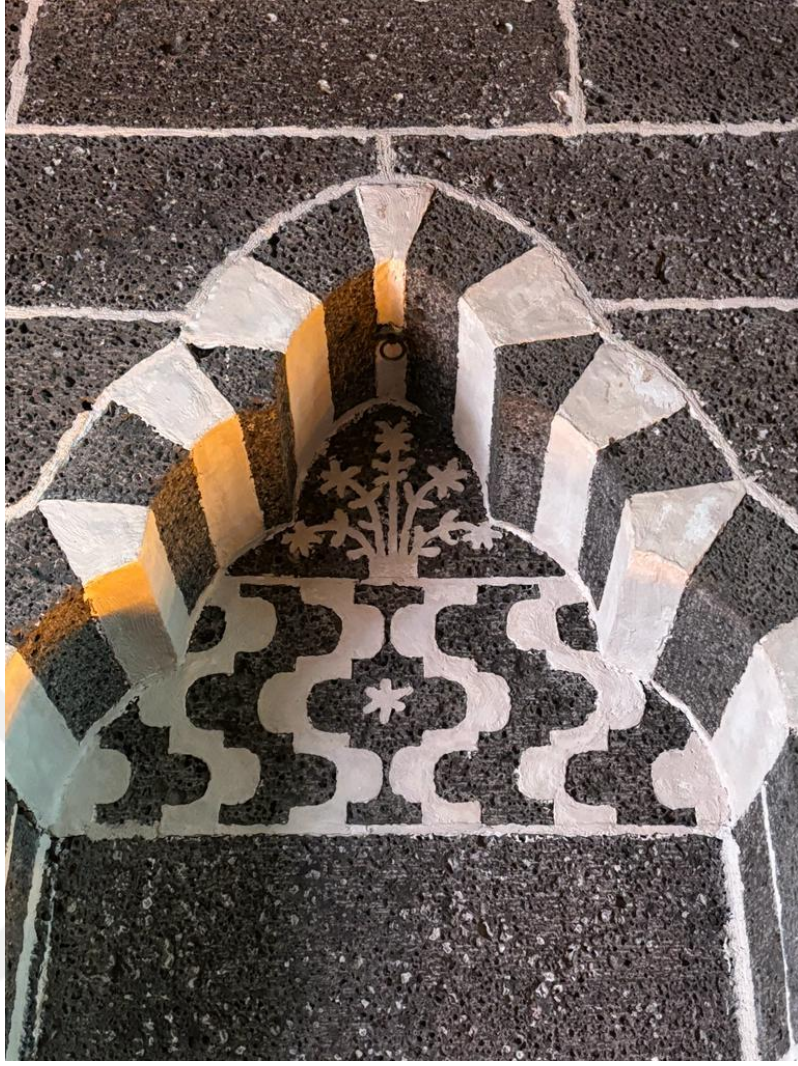

Fotoğraf 96. Konut 12'nin Basık Kemerli Giriş Kapısı ve Süsleme Detayı

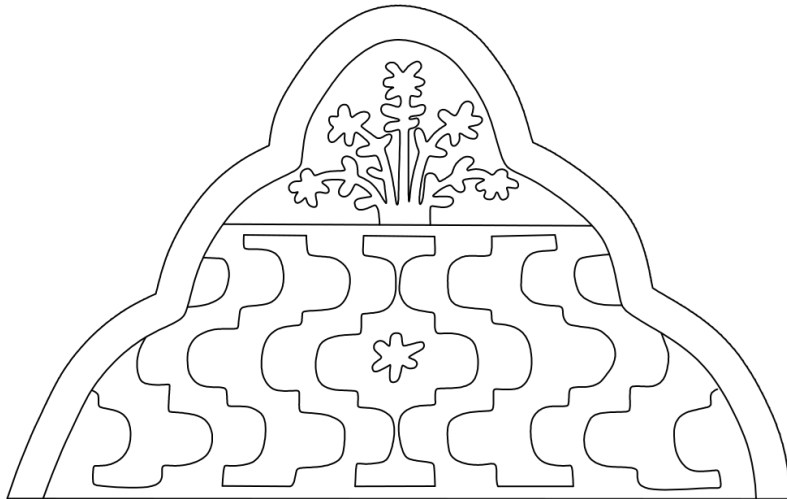

Fotoğraf 97. Konut 12'de Nişin İçerisinde İbrikte Yazan "Maşallah" Ve Yapım Tarihi Yazılı Süsleme Detayı

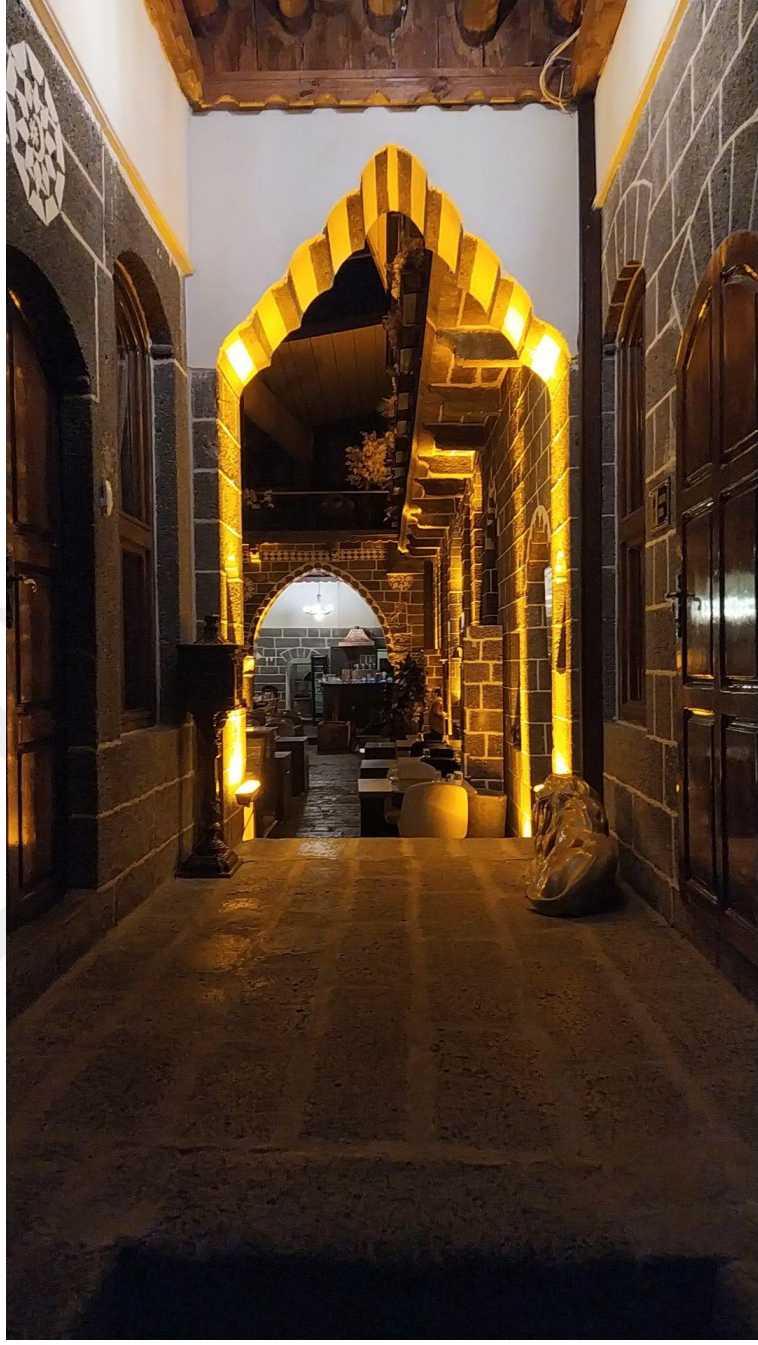

Fotoğraf 98. Konut 12’de Yer Alan 5 Dilimli Cas Süslemeli Başka Bir Niş Detayı

Çizim 37. Konut 12’de Yer Alan 5 Dilimli Cas Süslemeli Başka Bir Nişin süsleme Çizimi

Fotoğraf 99. Konut 12'nin Girişten Sonra Aralıktan Bir Görünüm

Fotoğraf 100. Konut 12'nin Batı Cephesinde 1. Kattan Yer Alan Odanın İç Cepheden Görünümü

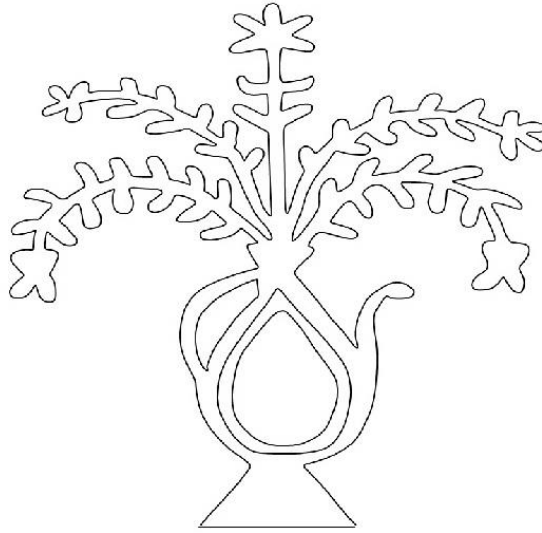
Fotoğraf 101. Konut 12'nin Batı Cephesinde 8 Dilimli Yuvarlak Pencere ve İbrikten Çıkan Çiçek Demeti

Çizim 38. Konut 12'nin Pencere Kemerlerinin Üzerindeki Çiçek Dalı Süsleme Detayı

Çizim 39. Konut 12'nin Batı Cephesinde Odanın İç Kısımında İbrikten Çıkan Çiçek Demeti

---

4.13. Konut 13

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın sur ilçesinde, Savaş mahallesinde 395 ada 2 nolu parselde, kayıtlıdır. Bu yapı, geleneksel Diyarbakır konut mimarisinde yaygın olarak kullanılan süsleme özelliklerini taşımaktadır. Tahribata uğramış olmasına rağmen, kalıntılar üzerinden süsleme kompozisyonlarına ulaşmak mümkündür. Bu durum, yapının estetik değerinin ve geleneksel süsleme anlayışının korunmuş olduğunu göstermektedir.

Yapının tarihçesi: Yapının inşa tarihine dair herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Bölge mimarisine baktığımızda 18. 19 yüzyılı plan ve süslemeleriyle o tarihlerin inşa tarihi olduğunu söyleyebiliriz.

Mimari ve süsleme özellikleri: Geleneksel Diyarbakır konut mimarisinde bazalt taş kullanılarak inşa edilmiş bir yapıdan bahsediyorsunuz. Yapı, iç avlulu bir plan şemasına sahip ve doğu-batı yönünde uzanan avluya kuzeyden giriş yapılmaktadır. Avluda, kare bir alan üzerine yerleştirilmiş elips şeklinde bir havuz bulunuyor. Yapı, aldığı tahribattan dolayı detaylı olarak fotoğraflandırılamamış.

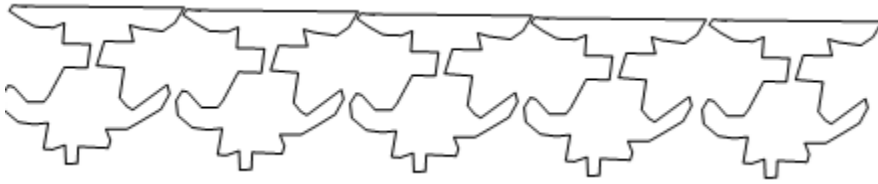
Batı kanadında 1 ve 3 numaralı parsellerle bitişik olan yapı, zemin ve bodrum katlardan oluşuyor. Zemin kata doğu cephesinden giriş sağlanıyor ve bu katta odalar ile bir eyvan yer alıyor. Kuzeybatı kanadındaki odalara, avludan yüksekten geçiş sağlayan merdivenlerle ulaşılabilir. Ayrıca bu katta bulunan odalara eyvandan kapılar aracılığıyla geçiş sağlanıyor. Güneydoğu cephesinde yer alan 1. katta da bir eyvan ve odalar bulunuyor. Bodrum kata ise kuzeybatıdan avludan geçiş sağlanıyor. Yapının mevcut restorasyon çalışmaları ve tahribat nedeniyle, yapı elemanları net bir şekilde incelenememiştir.

Yapının süsleme özelliklerini incelediğimizde, pencerelerin beş dilimli formda olduğunu ve cas süsleme tekniği kullanılarak birbirinin takip eden siyah ve beyaz renklerin işlendiğini görebiliyoruz. Pencere aralarındaki bitkisel formda ibrikten çıkan çiçek demeti motifli süslemeler, bölgede birçok konutta olduğu gibi burada da kullanılmıştır. Avludan yükseklikteki giriş sağlanan eyvanda, bir niş yer almakta. Nişin iç kısmında, iki sıra halinde ters düz palmet motifli cas süslemeler bulunmaktadır (Fotoğraf 104). Kemerin uç kısmında vazodan çıkan çiçek demeti ve s c ve kıvrımlı süslemelerle bezenmiştir (Fotoğraf 103). Eyvanda yer alan başka bir basık kemerli kapı kemerinde ise haçvari formunda süslemeler kullanılmıştır (Fotoğraf 105).

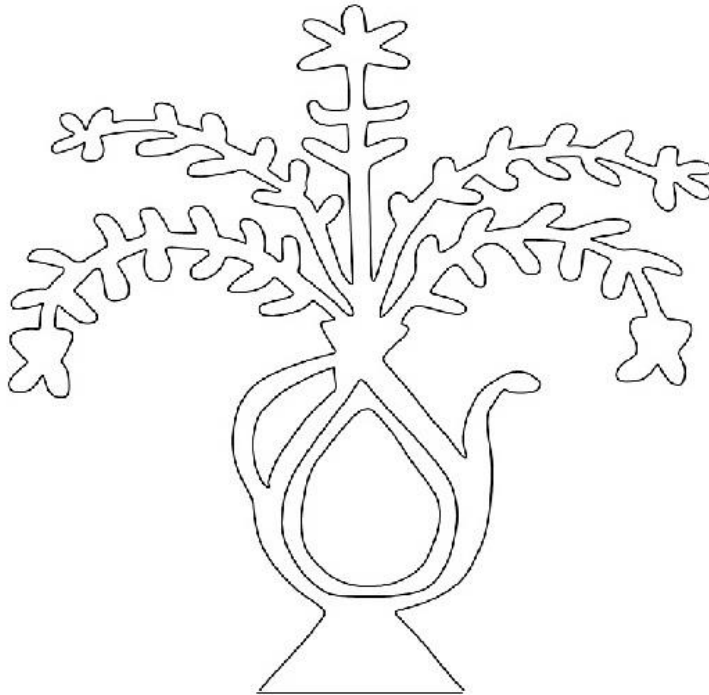
Fotoğraf 102. Konut 13'ün 5 Dilimli Pencere Nişleri Süslemeleri

Çizim 40. Konut 13'ün 5 Saçaklardaki Palmet Süsleme Çizimi

Fotoğraf 103. Konut 13' de İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Süsleme Detayı

Çizim 41. Konut 13' de İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Süslemenin Çizimi

Fotoğraf 104. Konut 13'te Nişin İçerisinde Tek Sıra Halinde Ters Düz Palmet Motifi

Fotoğraf 105. Konut 13'ün Avludan Yükseklikte Olan Yarım Daire Kemerli ve Haçvari Motifli Cas Süsleme Detayı

Fotoğraf 106. Konut 13'te 4 Basamaklı Merdivenle Çıkılan Eyvandan Görünüm

Fotoğraf 107. Konut 13' te Güney Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 108. Konut 13'ün Güney Cephesindeki Oda Kapısı ve Pencere Nişleri

4.14. Konut 14

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın sur ilçesinde Ziya Gökalp Mahallesi Gökalp sokakta, 406 Ada 16 parselde bulunmaktadır. Taş Mahal ismiyle kafe olarak kullanılmaktadır.

Tarihçesi: Yapının ne zaman yapıldığına dair herhangi bir yazıt bulunmamaktadır.

Mimari ve süsleme özellikleri: Ziya Gökalp sokağının batı yakasında dar bir girişten dikdörtgen bir avluya giriş sağlanır. Yapılar avluyu güney, kuzey ve batı olmak üzere üç cepheden çevreler kapı girişinin yanında bulunan iki gözlü sivri kemerden oluşan avludan daha yüksek bir eyvan bulunmaktadır. Yapı genel olarak bölge mimari özelliklerini taşımaktadır. Kuzey cephede bulunan yapıya giriş doğuda bulunan kapıdan sağlanmaktadır. Girişte bizi kapalı bir eyvan karşılamaktadır. Kuzey cephesi bodrum ve üst kattan oluşmaktadır. Bodrumda üç pencere aralığı üst katta ise dört adet dilimli pencereler bulunmaktadır (Fotoğraf 109). Yapının kuzeydoğusu daha sonradan eklenmiş betonarmedir. Batı cephesinde bodrum da yedi adet pencere aralığı ve üst katta da yedi pencere nişine rastlanılmaktadır. Yapı kentsel sit alanını oluşturan yapı unsurları ile inşa edilmiştir.

Kuzeye yakın dikdörtgen avlu, avluyu üç cepheden çevreleyen yapılar batı ve kuzeyde bodrum ve giriş kat olmak üzere güneyde ise iki gözlü eyvandan oluşmaktadır. Avluda güney cepheye yakın süs havuzu bulunmaktadır. Kuzeydoğusunda avludan yukarı çıkılan eklenti bir betonarme yapı vardır. Diyarbakır'ın kentsel sit alanı yapılarının benzer mimari özelliklerini taşımaktadır. Avlu ve avluyu çevreleyen cepheler bölgedeki mimari süslemelerle bezenmiştir.

Bazalt taşına hareketlilik kazandırmak için cas süslemesi adı verilen süsleme tekniği kullanılmıştır. Yapının avluya bakan üç cephesi hareketli tutulmuştur. Kuzey cephede yer alan pencere nişleri birbirini takip eden bir siyah bir beyaz renk kullanımlı beş dilimli olup, pencere aralarında vazodan çıkan çiçek demeti formunda süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 112). Pencere bitiminde kuzey cephesinin doğu ve batı kısmında geometrik ve ay-yıldızlı rozet süslemeleri oluşturulmuştur. Bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemeli pencere nişleri üzerinde çiçek dalları ve iki sıra halinde cephede ters düz formda palmetler görülmektedir. Basık

kemerli geometrik geçişli bir siyah bir beyaz renk kullanımı ve üzerinde iek dalı motifi bulunan kapıdan giriş sağlanan odaya girmeden aralıktaki bulunan batı duvarının da tamamında ve 5 dilimli niş içerisinde haçvari, s ve c kıvrımlı süslemeler ve palmetlerin tek sıra halinde kullanımı vardır (Fotoğraf 114). Ortada yer alan nişin her iki tarafında da daha küçük nişlere rastlanmaktadır. Bu nişlerin üzerinde de iek dalı motifleri, şemse içerisine alınmış S ve C kıvrımlı süslemeler vardır (Fotoğraf 116) Avlunun batı cephesinde yer alan yapı birliğine bakıldığında bir siyah bir beyaz birbirini takip eden pencere nişleri beş dilimli olup aralarında da vazodan çıkan iek demeti formunda cas süslemeleri mevcuttur. Güneybatı tarafında dört adet beş dilimli pencere, yapıya giriş ortadaki sekiz dilimli kemerli kapıdan sağlanıp kuzeybatı üç adet beş dilimli pencereler yer almaktadır. Ortadaki giriş kapısının pencere ile olan aralığında geometrik, ay yıldız motifli cas süsleme mevcuttur. Pencere kemerleri arasında tek sıra halinde haçvari formunda, saçak seviyesinde ise ters düz palmet kullanımı vardır. Güney kanattaki iki gözlü eyvanda süslemelere aynı bezemelerle yer verilmiş olup, saçaklarda ters düz şemselere, eyvan kemeri aralarında ise haçvari formunda süslemeler yer verilmiştir (Fotoğraf 124). İki gözlü eyvan arasındaki sütün üzerinde sekiz dilimli dairesel pencere vardır. Eyvan sütünü üzerinde kalan avluya bakan yüzünde vazodan çıkan iek demeti süslemesi işlenmiştir. Genel olarak konutta ay motifli rozet süslemelerde yapı duvarının bir ucundan diğer ucuna ie bakacak şekilde kullanılmıştır (Fotoğraf 118, Fotoğraf 120). Batı cephesindeki ortada yer alan kapının iki boşluğunda bu şekilde bir kullanım mevcuttur. Diyarbakır geleneksel konut mimarisinde yer alan süsleme, teknik ve yapı malzemesi olarak bu yapıda da devam etmektedir.

Fotoğraf 109. Konut 14'ün Avludan Kuzey ve Batı Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 110. Konut 14'ün Güneybatı Cephesindeki Oda'nın Avluya Bakan Pencere Nişleri

Fotoğraf 111. Konut 14'ün Kuzeybatıda Kalan Odanın Avluya Bakan Pencere Nişleri

Fotoğraf 112. Konut 14'ün Kuzey Cephesinde Pencere Nişlerinin Görünümü

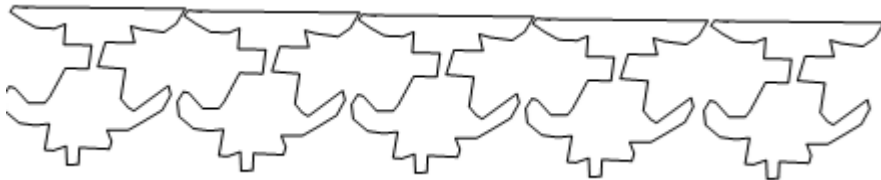
Fotoğraf 113. Konut 14'ün Kuzey Cephesindeki Basık Kemerli Kapı ve Duvardaki Sıralı Haçvari, Palmet ve Ay Yıldızlı Rozet Cas Süslemeler

Fotoğraf 114. Konut 14'ün Kuzeydeki 5 Dilim Niş ve İçerisindeki Palmetler, Haçvari, S ve C Kıvrımlı Süslemeler

Çizim 42. Konut 14'ün Niş İçerisindeki S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizim Detayı

Çizim 43. Konut 14'ün 5 Dilim Niş ve İçerisinde ve Saçaklardaki Sıralı Olarak Palmetler

Fotoğraf 115. Konut 14'ün Kuzeydeki 5 Dilim Niş ve İçerisindeki Vazodan Çıkan 5 Dalı Çiçek Motifi Süsleme Detayı

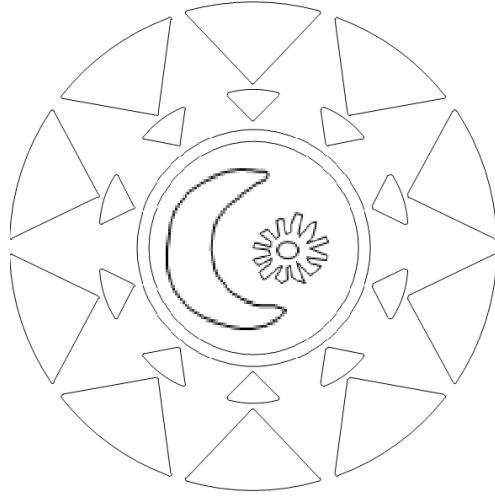
Fotoğraf 116. Konut 14'ün Kuzeydeki Nişlerin Arasındaki Şemse İçerisinde S ve C Kıvrımlarının Olduğu Süsleme Detayı

Fotoğraf 117. Konut 14'ün Kuzey Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişi ve Cas Süsleme Detayı

Fotoğraf 118. Konut 14'ün Kuzey Cephesinde Pencere Aralarındaki Ay Güneş Motifli Rozet Cas Süsleme

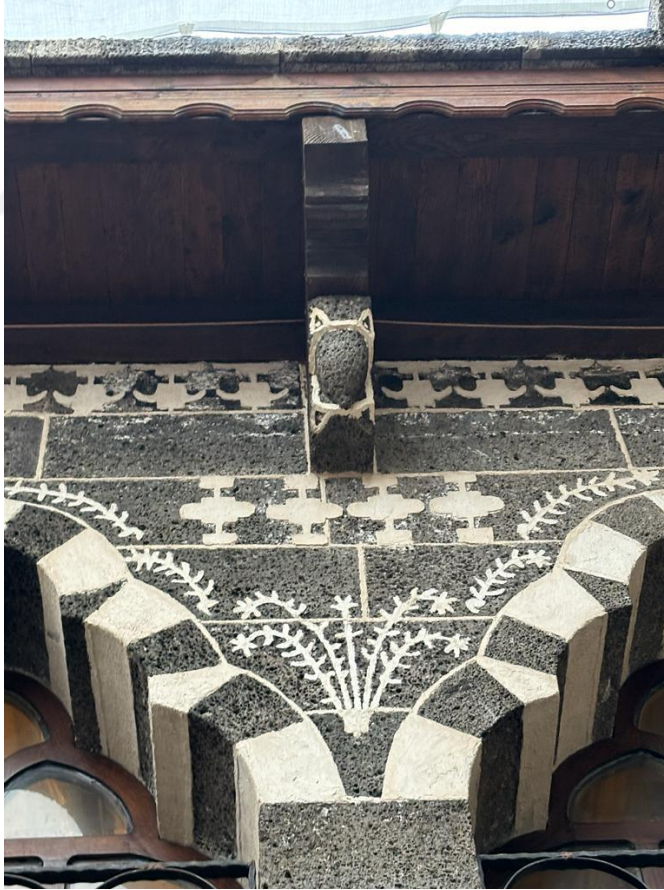

Çizim 44. Konut 14'ün Kuzeydeki Pencere Aralarındaki Ay Güneş Motifli Rozet Süsleme Çizimi

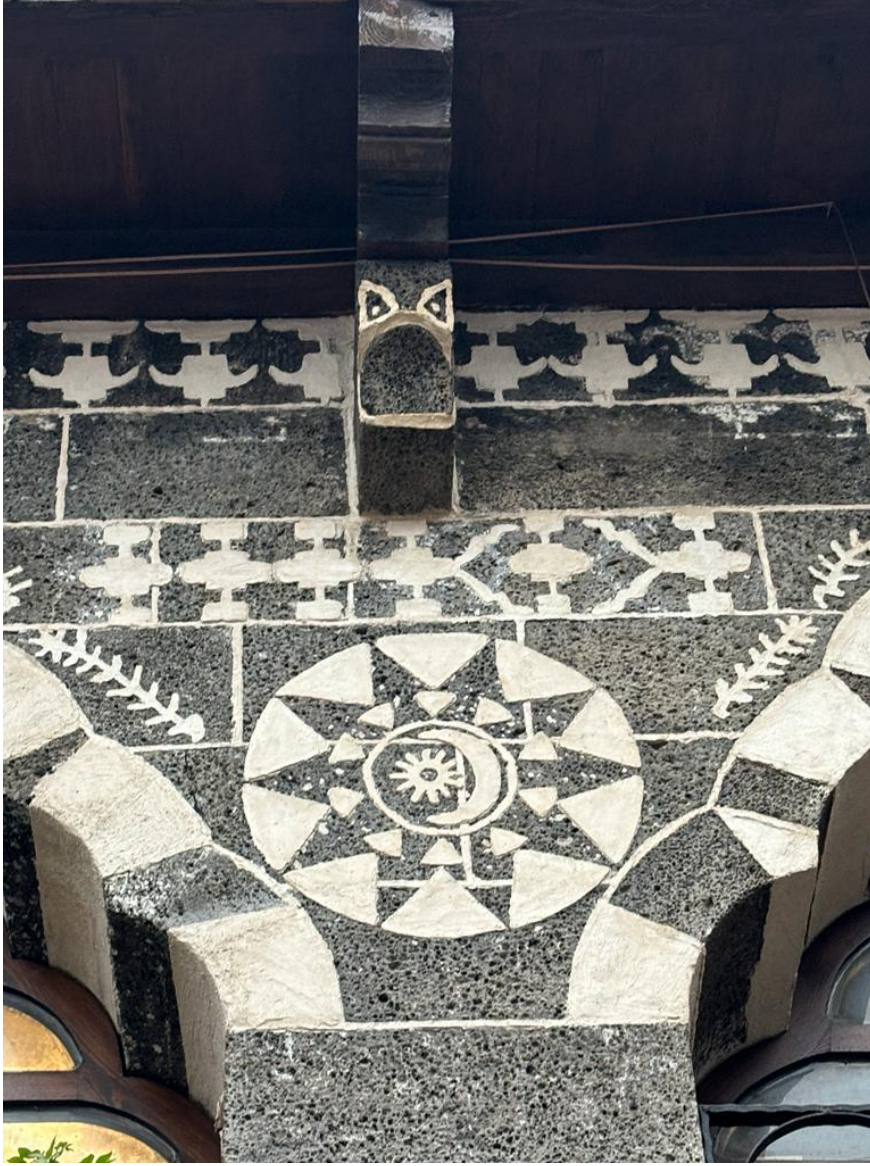

Çizim 45. Konut 14'ün Kuzeydeki Pencere Aralarındaki Farklı Yöne Bakan Ay Güneş Motifli Rozet Süsleme Çizimi

Fotoğraf 119. Konut 14'ün Batı Cephesinde Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süslemesi

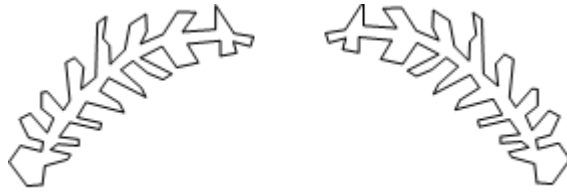

Fotoğraf 120. Konut 14'ün Kuzeydeki Ay Güneş Motifli Rozet Cas Süsleme Detayı 2

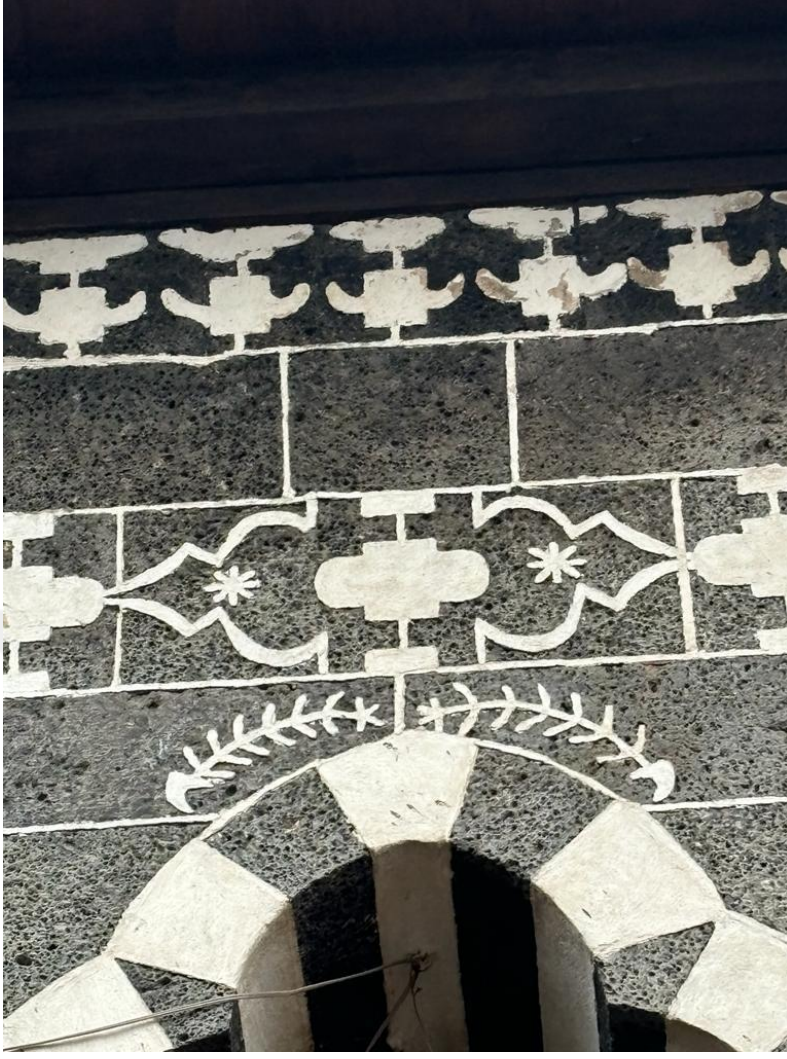

Fotoğraf 121. Konut 14'ün Kuzeydeki 5 Dilimli Pencere Üzerinde Çiçek Dalları ve Saçaklardaki Palmet Motifli Cas Süsleme Detayı

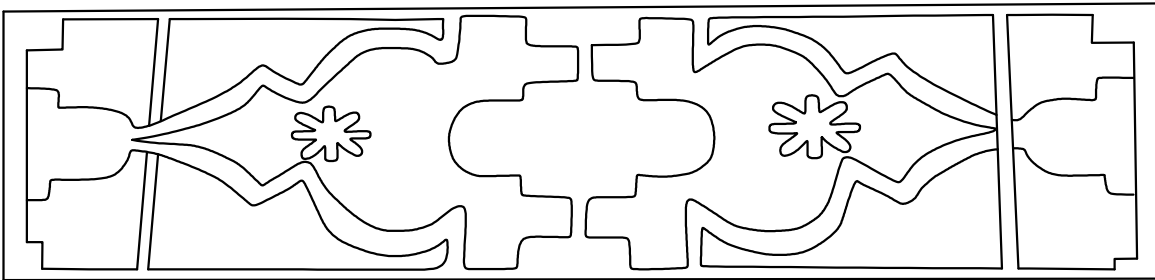

Çizim 46. Konut 14'ün Kuzey Cephesine 5 Dilimli Pencere Üzerinde Çiçek Dalları ve Saçaklardaki Şemse Motifli Cas Süsleme Çizimi Detayı

Fotoğraf 122. Konut 14'ün Kuzey Cephesinde 5 Dilimli Pencere Üzerinde Şemse Motifli İçerisinde Haçvari Süsleme

Çizim 47. Konut 14'ün Kuzey Cephesinde 5 Dilimli Pencere Üzerinde Şemse Motifli İçerisinde Haçvari

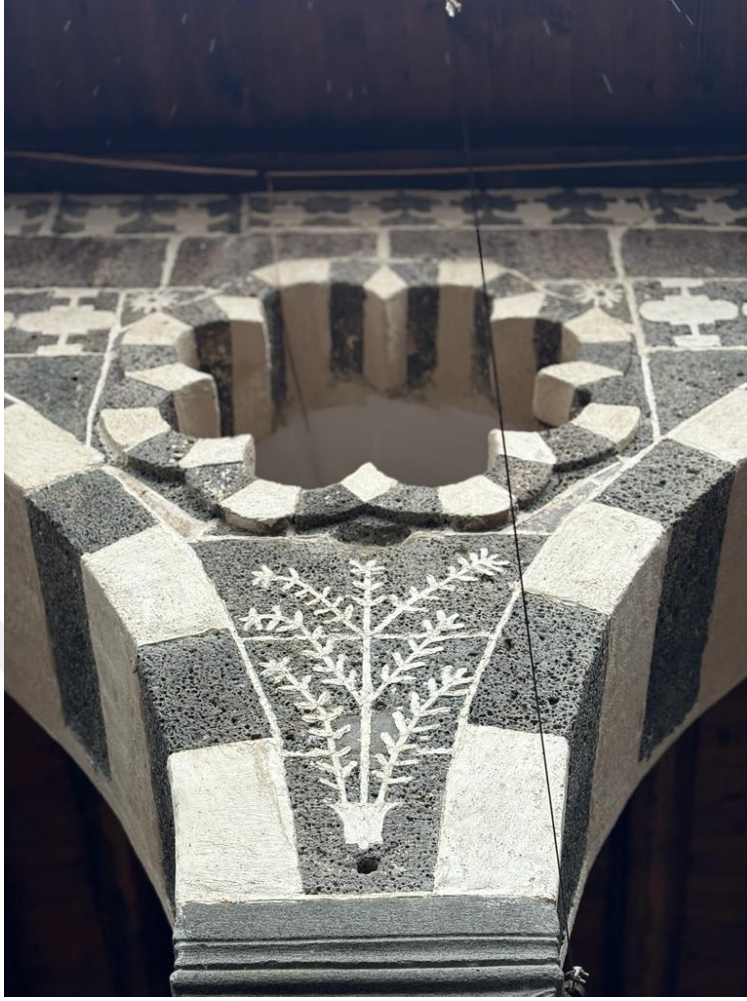

Fotoğraf 123. Konut 14'ün Kuzey Cephesinde Şemse Motifli İçerisinde S ve C Kıvrımlı Süsleme

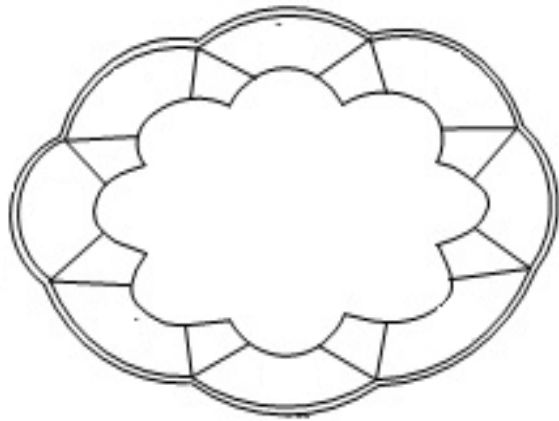

Fotoğraf 124. Konut 14'ün İki Gözlü Sivri Kemerli Güney Cephesinde Yer Alan Eyvan

Fotoğraf 125. Konut 14'ün Güney Cephesindeki İki Gözlü Eyvan Kemerlerinin Ortasında Yer Alan 8 Dilimli Pencere Nişi ve Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Motifli Cas Süsleme Detayı

Çizim 48 . Konut 14'ün Güney Cephesindeki İki Gözlü Eyvan Kemerlerinin Ortasında Yer Alan 8 Dilimli Pencere Nişi Çizimi

4.15. Konut 15

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın sur ilçesinde hasırlı mahallesi, 673 ada 213,229 nolu parselde kayıtlıdır. Günümüzde hala restorasyon çalışmaları devam etmekte olan yapı, büyük bir parseli kapsamaktadır

Yapının tarihçesi: Yapının tamamen restorasyon geçirdiği ve değişen kuzey eyvan giriş kemerinin üzerinde bir zamanlar 288 gibi bir tarih bilgisi bulunduğu ancak şu an bu bilginin yapı üzerinde mevcut olmadığı anlaşıyor (Tuncer, 2015. s

Mimari ve süsleme özellikleri: Daha önce konak olarak kullanılan yapı, ikiye bölünmüştür. Avluyu çevreleyen üç cephesinde yapı birliği görülmektedir. Yapı, iki parselde bölündüğü için yapıya giriş iki farklı kapıdan sağlanmaktadır. Bir giriş kuzeydoğudan, diğer giriş ise güneybatısında yer almaktadır.

Güneybatı kısmından giriş yapıldığında, iki katlı ve bodrum katı bulunan eyvan ve odalardan oluşan yapı birliği karşımıza çıkmaktadır. Yapının kuzey cephesi doğu ve batı olarak bir duvarla ayrılmıştır ve Diyarbakır geleneksel mimari özelliklerini taşımaktadır. Pencere nişleri uzun yarım daire almasıyla kemerlidir ve yapının kuzeydoğu kanadından merdivenle üst kata çıkış sağlanmaktadır.

Yapı, plan olarak üç cepheyle düzensiz bir U plan tipini oluşturmaktadır, ancak yapı ikiye bölünmüştür. Kuzeydoğu bölümü restorasyon çalışmalarıyla tamamen değiştirilmiştir. Doğu bölümü ise iki katlı olup, avludan bir merdivenle sahanlıktan doğudaki odalara geçiş sağlanmaktadır. Ayrıca, kuzeydoğusunda başka bir merdivenle odalara ulaşılmaktadır. Avluda bir havuz bulunmakta olup, parselin bölünmesiyle havuz kuzeybatı kısmında kalmıştır.

Kuzeybatı kısmında eyvan bulunmakta ve ardından odalar gelmektedir. Odalara yarım daire kemerli bir aralıktan geçilerek ulaşılır ve bu aralıkta üst kata çıkmak için bir merdiven bulunmaktadır. Yapının planını incelediğimizde, haremlik ve selamlık bölümleri olduğunu görmekteyiz. Yapının sonradan ikiye bölünmesi ve kaynaklarda bahsedilen döner servis dolabı, Cemil Paşa Konağı'ndaki düzeni hatırlatmaktadır.

Doğu cephesi de iki katlı olup, her iki katta da benzer bir plana sahiptir. Güney cephesinde ise sadece doğu kanadında eyvan ve odalar bulunmaktadır. Günümüzde devam eden çalışmalar henüz tamamlanmamıştır. Üç gözlü eyvan sivri kemerlidir ve odalara eyvandan giriş sağlanmaktadır. Bu yapı, geleneksel Diyarbakır mimarisinin

karakteristik malzeme ve tekniklerini yansıtmaktadır. Bazalt taşıyla inşa edilmiş olan yapıda hareketlilik kazandırmak amacıyla cas süslemelere yer verilmiştir. İki katlı kuzey cephesinde, zemin katta bulunan pencere nişleri yarım daire kemerlerinde yarım şemse cas süsleme motifleri oluşturulmuştur. Kuzeybatıdaki eyvanın sivri kemerli girişi sade, aralık kemerinde yine yarım şemse motifleri kullanılmıştır (Fotoğraf 129). Aralıktan sonra gelen odanın uzun yarım daire kemerli pencere nişleri vardır, bu nişler de yarım şemselerle bezemelidir (Fotoğraf 127). Kemerin üstünde ise S ve C kıvrımlı süslemeler, ters-düze palmet motifleri mevcuttur. cas süslemeler bulunmaktadır (Fotoğraf 128). Geçilen odada da üç pencere bulunmakta olup yine yarım daire kemerli ve almaşık bir görünüm sağlamak için yarım şemse motifleriyle bezenmiştir.

Yapının bölünen bölümüne baktığımızda, yapılan çalışmalarla birlikte özgünlüğünü kaybettiği görülmektedir. Yine aynı bölümde, daha önce mutfak olarak kullanılan yarım daire kemerli bir pencere nişi bulunmaktadır. Yapının giriş katı ile üst kat arasında, bölgedeki diğer yapılar gibi tek sıra halinde s ve c kıvrımlı cas süslemelerine yer verilmiştir (Fotoğraf 129). Üst katta yer alan avluya bakan duvarda ise daha sade bir süsleme tercih edilmiş olup, pencerelerin üzerinde saçak kısmında tek sıra halinde palmet motifli cas süslemeler bulunmaktadır.

Doğu cephesi, sonradan eklenmiş gibi görünen bir bölüm olup, tamamen sade bir yapıya sahiptir. Yapı, bölgedeki teknik süslemelerin bazı formlarını içermektedir ancak süsleme bakımından yetersizdir.

Güney cephesine baktığımızda ise üç sivri kemerli eyvanın kemer aralarında bitkisel geometrik formda rozet süslemeler yer almaktadır. Eyvan kemerleri cas süsleme tekniği işlenmiş sivri kemer formundadır ve üzerinde kalan saçaklar bölümünde s ve c kıvrımlı aralarında da bitkisel formda süslemeler bulunmaktadır (Fotoğraf 130, Fotoğraf 132, Fotoğraf 133).

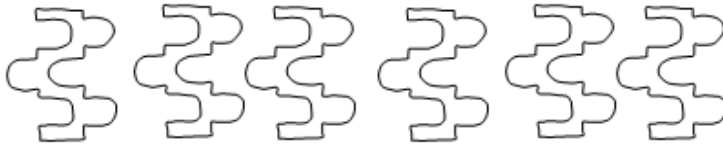

Fotoğraf 126. Konut 15'in Kuzeydeki Avluya Bakan Cephesi

Fotoğraf 127. Konut 15'in Kuzeye Geçiş İçin Kullanılan Basık Kemerli Yarım Şemse Motifli Kapı ve Üzerindeki S Kıvrımlı Süslemeler

Çizim 49. Konut 15'in Kuzeye Geçiş İçin Kullanılan Kapı Üzerindeki S Kıvrımlı Cas Süsleme Çizimi

Fotoğraf 128. Konut 15'in Kuzey Cephesine Girişı Sağlayan Yarım Daire Kemer Detayı

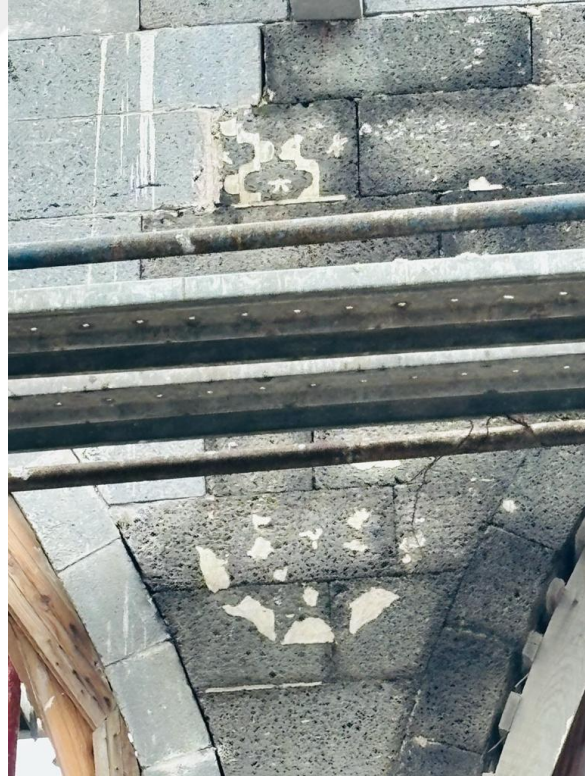

Fotoğraf 129. Konut 15'in Kuzey Cephesinde Zemin ve 1. Katta Yer Alan Pencere Nişleri Detayı

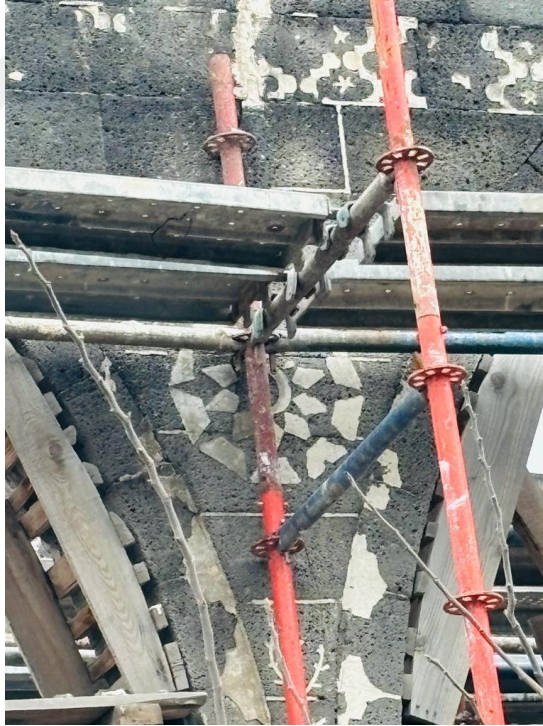
Fotoğraf 130. Konut 15'in Güney Cephesindeki Eyvan Kemer

Fotoğraf 131. Konut 15'in Güney Cephesindeki Eyvan Kemer Detayı

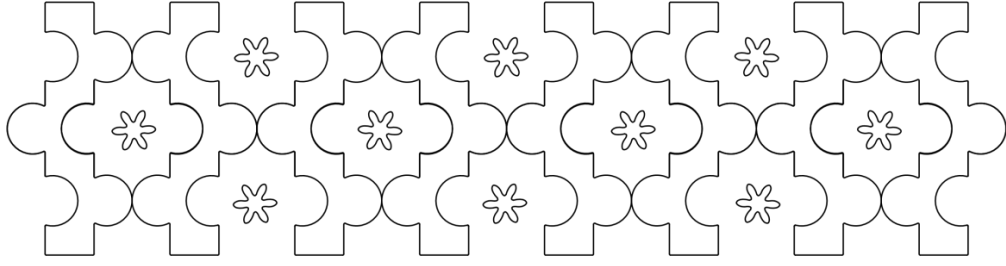

Fotoğraf 132. Konut 15'in Güney Cephesindeki S ve C Kıvrımlı Cas Süsleme Detayı

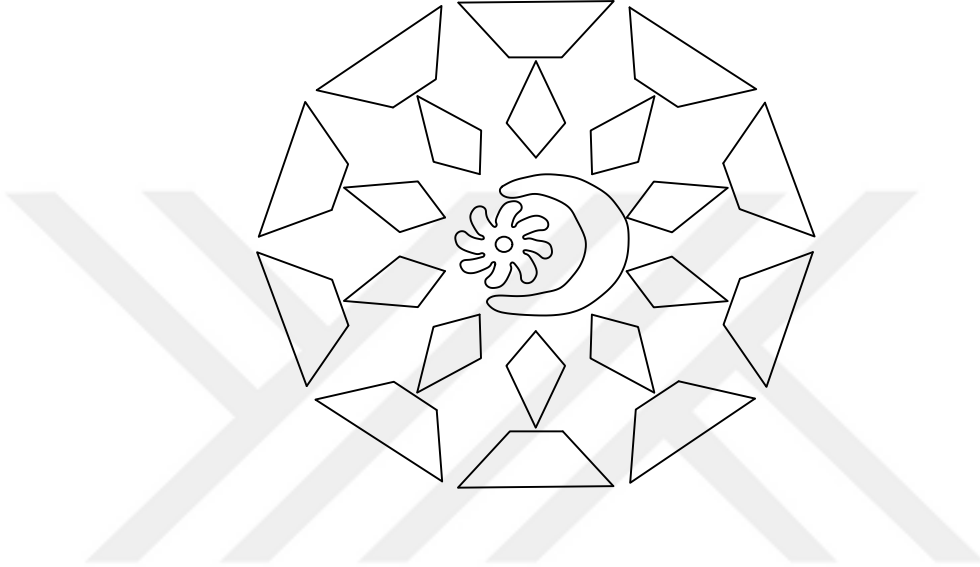

Fotoğraf 133. Konut 15'in Güney Cephesindeki Rozet Süsleme ve S ve C Kıvrımlı Süslemeler

Çizim 50. Konut 15'in Güney Cephesindeki Saçaklarda S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizimi

Çizim 51. Konut 15'in Güney Cephesindeki Eyvan Kemerli Arasındaki Rozet Süsleme Çizimi

4.16. Konut 16

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır sur ilçesinde Özdemir mahallesi, yıkık kaya sokakta 20045 ada 23 nolu parselde kayıtlıdır.

Yapının tarihçesi: Yapının inşa tarihine dair herhangi bir kitabe yer almamaktadır.

Mimari ve süsleme özellikleri: Yapı, L plan şemasıyla inşa edilmiştir. Günümüzde herhangi bir restorasyon çalışması bulunmayan yapıya ana mekân duvarlarına ulaşılmıştır.

Yapının güneyden giriş sağlanan kısmının batısında bodrum + zemin kat bulunmakta, kuzey cephesinde ise aynı kat planı mevcuttur. Batı kanadında, ortasında sivri kemerli sade bir eyvan yer alır. Eyvan, avludan yüksekte olup, merdiven ile eyvana geçiş sağlanmaktadır. Bodrum kata ise eyvan bölümünün altında yer alan kapıdan geçiş sağlanır.

Eyvanın içerisinden kuzey ve güneyde bulunan odalara düz lentolu kapılarla geçilmektedir. Her iki kapının üzerinde elips formda pencereler bulunmaktadır. Eyvanın kemerinde küçük kandillikler yer alır. Eyvan duvarının batısında 5 dilimli bir niş bulunur. Bu nişin altında basık kemerli ve kenarlarında düz kemer formunda küçük nişler yer almaktadır (Fotoğraf 135). Batı cephesindeki odaların pencere nişleri ise yarım daire kemerlidir.

Yapının kuzey cephesini incelediğimizde, batı cephesi ile kesişen kuzeybatıda basık kemerli bir kapı ile geçiş sağlanmaktadır. Kapının üzerinde 8 dilimli yuvarlak bir pencere bulunmaktadır (Fotoğraf 137). Bu cephenin pencereleri toplam dört adettir ve 5 dilimli, birbirini takip eden bir siyah bir beyaz renk kullanımıyla bölgede birçok konutta olduğu gibi bu yapıya da hareketlilik sağlamıştır (Fotoğraf 139). Bodrum katında ise dört adet kare pencere ve tepe pencereleri yer almaktadır; tepe pencereleri günümüzde taş malzeme ile kapatılmıştır. Ayrıca, bu odanın yanındaki basık kemerli eyvan şu an betonarme ile kapatılmış durumdadır.

Yapı bakımsız olduğundan, yapı elemanları detaylı olarak ele alınamamıştır. Yapı, Diyarbakır geleneksel konut mimarisinde kullanılan bazalt taş ile inşa edilmiştir. Bölgeye özgü süsleme kompozisyonları kuzey cephesinde yer almaktadır. Cas süslemelere, yapının kuzey cephesindeki oda duvarlarında taş malzeme ile kapatılmış kalıntılarda da rastlanmaktadır. Kuzey cephedeki avluya bakan pencere duvarında cas

süslemeler yer almaktadır (Fotoğraf 134). Bu süslemeler, 5 dilimli pencere nişlerinin arasında vazodan çıkan çiçek demeti formunda bitkisel süslemelerle, tepe pencerelerinin üzerinde, saçak seviyesinde ve çörtenlerin arasında kalan kısımda ise ters düz palmet motifi süslemeleriyle bezemelidir (Fotoğraf 137, Fotoğraf 140). Basık kemerli birbirini takip eden bir siyah bir beyaz renk cas sıvalı üçgen formundadır (Fotoğraf 136). Ancak, üzerine yapılan boyama nedeniyle fotoğraflarda net olarak görülmemektedir. Yapı günümüzde yıkıntı halinde olup, herhangi bir restorasyon veya çalışma kapsamına alınmamıştır. Kalan kalıntılardan süsleme tekniğine ve mimari planına ulaşmak mümkündür.

Fotoğraf 134. Konut 16'nın Kuzey Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 135. Konut 16'nın Batı Cephesinden Bir Görünüm

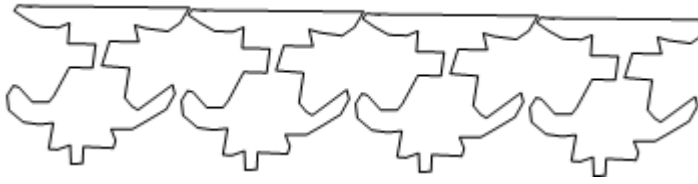

Fotoğraf 136. Konut 16'nın Kuzey cephesindeki Dilimli Pencere Nişleri ve Kapı Detayı

Fotoğraf 137. Konut 15'in Kuzey Cephesindeki 8 Dilimli Yuvarlak Pencere Nişi

Çizim 52. Konut 15'in Saçaklardaki Süsleme Çizim Detayı

Fotoğraf 138. Konut 15'in Kuzeydeki Odada Yer Alan Süsleme Detayı

Fotoğraf 139. Konut 15'in Kuzeydeki 5 Dilimli Pencere Nişi ve Süsleme Detayı

Fotoğraf 140. Konut 15'in Kuzeydeki Cephedeki Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süsleme

4.17. Konut 17

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın sur ilçesinde Özdemir mahallesi sabuncu sokak ta 20129 ada 23 nolu parselde yer almaktadır.

Yapının tarihçesi: Eyvanın arkasında bulunan odaya geçiş sağlanmak için kullanılan kapı üzerinde yazan 1910 rakamları yapının tarihçesi hakkında bilgi vermektedir.

Mimari ve süsleme özellikleri:

Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisi özelliklerini bu yapıda da görmekteyiz. Yapı, avlu etrafında düzenlenmiş avluyu çevreleyen yapılardan oluşmaktadır. Zemin artı bodrum veya zemin artı bir kat planı görülmektedir. Yapının başka bir parselle bağlı olduğu ve daha sonra eklenmiş olduğu belirtilmektedir.

Güney cephesinden giriş sağlanan yapının sağında hela bulunmaktadır. Batı cephesinde zemin+ bodrum katı bulunur. Yarım daire kemerli bir kapıdan giriş sağlanan bölümde 5 adet avluya bakan pencere yer almaktadır. Avluya girişten önce L plan şeması bulunmakta olup, avlunun doğusunda ise U plan şemasında yapı birliği görülmektedir. Kuzey cephesinde eyvan ve eyvanın yanında, avludan bir kapı ile giriş yapılan oda bulunmaktadır. Doğusunda ise avludan yükseklikte olan iki gözlü sivri kemerli eyvana geçilmektedir. Güneyde kalan cephenin bir bölümünde ise zemin artı bir kat planı mevcuttur ve avludan bir merdiven ile üst kata geçiş sağlanır.

Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisi tarzında inşa edilen yapı, bazalt taşı kullanılarak yapılmıştır. Yapı, bir avlu etrafında düzenlenmiş yapı birliği şeklindedir ve batı cephesi sade bir görünüme sahiptir. Batı cephesinde bulunan yarım daire kemerli kapıda, ters şemse formunda iki renkli taş malzeme kullanımı dikkat çeker. Bu cephenin pencereleri dikdörtgen formdadır ve süsleme içermez. Yapı duvarında batı cephesinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Doğu cephesi incelendiğinde ise avludan 1 metre yükseklikte olan iki sivri eyvan kemerine sahiptir. Eyvan kemeri iç kısmı haçvari olup avluya bakan kemerde yarım haçvari görünümü işlenmiştir (Fotoğraf 141). Avluya bakan eyvan duvarının sonunda boşlukta kalan duvarda, geometrik ve ay bezemeli iç kısma bakacak şekilde

kullanılmış cas süslemeli rozetler vardır (Fotoğraf 141, Fotoğraf 145). Eyvana bakan pencereler ise 5 dilimli birbirini takip eden bir siyah bir beyaz cas süsleme kemerli nişler şeklindedir. Pencereler arasında vazonda çıkan çiçek demeti süslemeleri bulunmaktadır (Fotoğraf 144). Pencerelerin üst kısmında ise tek sıra halinde S ve C kıvrımlı aralarında çiçek motiflerinin olduğu süslemeler mevcuttur (Fotoğraf 146).

Eyvânın güneyindeki nişler sade iken kuzeydeki nişte bir siyah bir beyaz cas sıvalı 5 dilimli pencere nişleri bulunmaktadır (Fotoğraf 143). Odaya giriş sağlanan basık kemerli kapı üzerinde ise aşağıya bakan yarım şemse formunda süslemeler ve üstünde tek sıra halinde ters-düz palmetlerle bezemelidir (Fotoğraf 147). Kapı üzerinde yapım tarihi düşünülen bir yazı ve üzerinde 8 dilimli yuvarlak formda pencere bulunmaktadır (Fotoğraf 142). Güney cephesindeki yapıda, zemin katında kapalı yarım daire kemerli bir eyvan bulunmaktadır. Üst katta ise dikdörtgen formda dört penceresi olan bir oda mevcuttur. Yapının geleneksel Diyarbakır konut mimarisi özelliklerinden biri olan eyvanlar, genellikle iç mekanlarda dinlenme ve misafir ağırlama alanları olarak kullanılmıştır.

Süsleme özellikleri ise yapıda sadece doğu yönündeki eyvanda görülmektedir. Bu süslemeler genellikle geleneksel Türk mimarisindeki geometrik ve bitkisel cas süslemeleri şeklinde olabilir. Bu yapılar, Diyarbakır'ın zengin kültürel mirasının özelliklerine ve mimari açıdan dikkat çekici detaylara sahiptirler.

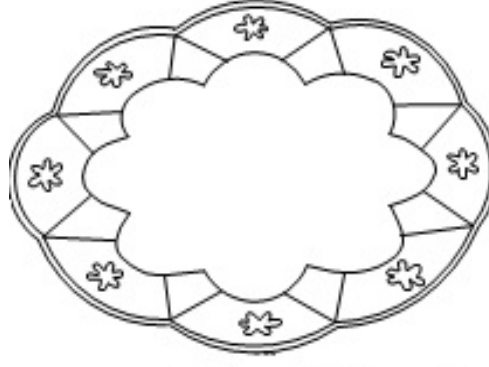

Fotoğraf 141. Konut 17'nin Doğu Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 142. Konut 17'nin Doğu Cephesinde Eyvanda Geçilen Kapı ve Pencere Nişleri

Çizim 53. Konut 17'nin Doğu Cephesinde Eyvandaki Kapı Üzerinde Yuvarlak 8 Dilimli Pencere

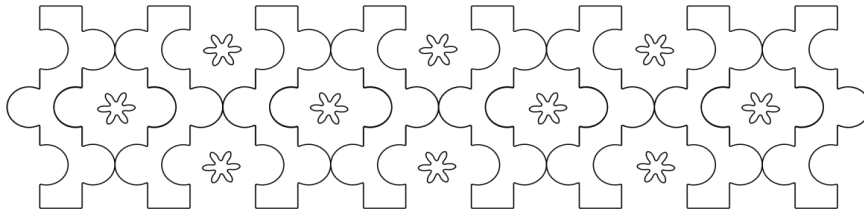

Fotoğraf 143. Konut 17'nin Doğu Cephesindeki Eyvana Bakan 5 Dilimli Pencere Nişi ve Süsleme Detayı

Fotoğraf 144. Konut 17'nin Pencere Duvarındaki S ve C Kıvrımlı ve Vazodan Çıkan Çiçek Demeti

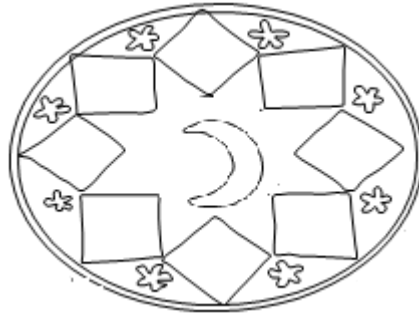
Çizim 54. Konut 17'nin Pencere Duvarında S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizimi

Fotoğraf 145. Konut 17'nin Doğu Cephesindeki Yarım Şemse Motifli Eyvan Kemer ve Ay Yıldızlı Rozet

Çizim 55. Konut 17'nin Doğu Cephesindeki Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Çizim Detayı

Çizim 56. Konut 17'nin Doğu Cephesindeki Farklı Yöne Bakan Ay Yıldızlı Rozet Süsleme

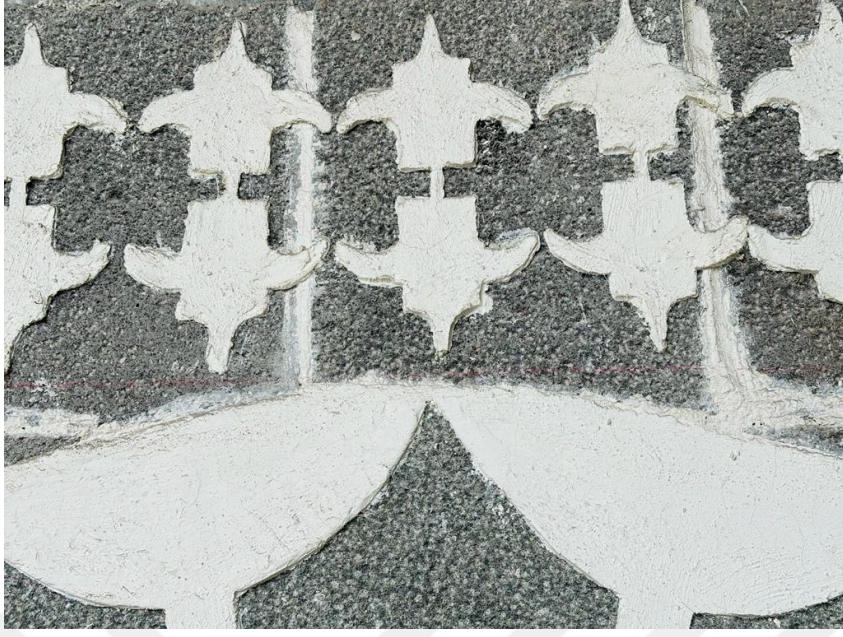

Fotoğraf 146. Konut 17'nin Doğu Cephesindeki S ve C Kıvrımlı ve Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Motifi Süslemesi

Fotoğraf 147. Konut 17'nin Basık Kemerli Detayı ve Kapı Üzerindeki Süsleme

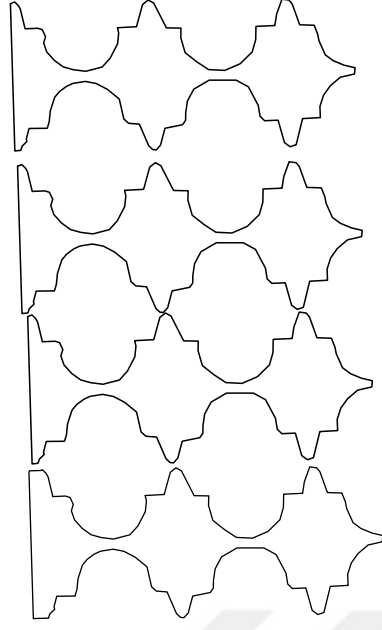

Fotoğraf 148. Konut 17'nin Doğu Cephesinde Ters Düz Palmet Motifi

Fotoğraf 149 . Konut 17'nin Doğu Cephesindeki Kemer Karnında Haçvari Süsleme

Çizim 57. Konut 17'nin Doğu Cephesindeki Kemer Karnında Haçvari Süsleme Çizimi

4.18. Konut 18

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın Sur ilçesinde Camii Kebir Mahallesi, Ziya Gökalp Sokağında 334 Ada, 4 nolu parselde kayıtlıdır. Ahmet Arif evi Müzesi olarak kullanılmaktadır. Cahit Sıtkı Tarancı Evi'nin yanında yer almaktadır. Diyarbakır Kentsel sit sınırları içindeki konut, mimari açıdan mekân bütünlüğünü koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Tarihçesi: Doğu kanadında yer alan oda kapısının üstüne kilit taşı yüzüne yapıştırılan dairesel yazıtta 1329(1911) olarak yapının inşa tarihi yer almaktadır. 126 yıllık konak Yapı, 2011 yılı itibarıyla Ahmet Arif Müze Kütüphanesi olarak işlev değişikliğine uğramıştır. (Tuncer, 2015, s. 515).

Mimari ve süsleme özellikleri: Diyarbakır geleneksel konut mimarisi ve süslemesi açısından yörede bulunan yapılar arasında önemli bir yere sahiptir. 18. ve 19. yüzyıllara ait süsleme ve yapı tekniği açısından bölgedeki diğer geleneksel konutlarla aynı nitelikleri taşımaktadır.

Diyarbakır'ın iklim koşullarına göre yapılmış; eyvan avlu ve serinlemek için yapılan havuz yapı elemanlarından oluşmaktadır. Yapıya giriş bir aralıktan sağlanıp bu girişten üst kata çıkmak için kullanılan merdiven yer almaktadır. Yapının güney cephesi bodrumsuz olup iki katlıdır. Zemin kat oda ve yarım daire kemerli bir eyvandan oluşur. Oda 3 pencere ve kapısıyla avluya bağlantılıdır. Doğu cephesi ise bodrum ve avludan giriş sağlanan 4 pencereli bir odadan oluşmaktadır. Bodrum katta da 3 pencere aralığı yer almaktadır.

Yapıda malzeme olarak yörenin geleneksel mimari dokusunda en çok kullanılan bazalt taş ile inşa edilmiştir. Bazalt taşın sadeliğini hareketlendirmek için üzerine cas adı verilen kireç harcıyla yapılan süslemeler yer almaktadır. Güney cephesinde zemin katı sade bırakılmış, avludan girişi sağlanan üst katında yer alan yapı duvarında 9 adet birbirini takip eden bir siyah bir beyaz kullanımlı 5 dilimli pencereler ve aralarında da çiçek demeti formunda süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 152). Bu pencere nişlerinin orta kısmında yer alan cas süslemesinin de üzerinde 8 dilimli cas süslemeli yuvarlak pencere nişi vardır. Pencerelerinin üzerinde ise tek sıra halinde s ve c

kıvrımlı cas süslemelerini de görmekteyiz. Bu cephenin güneybatısında yer alan yarım daire kemerli eyvanda oluşturulan küçük nişin üzerinde vazodan çıkan çiçek demeti motifi kullanılmıştır. Eyvan kemerinde aynı formda süsleme vardır (Fotoğraf 159, Fotoğraf 160). Yapının üst katın yarım daire kemerli bir kapıdan çıkıp üst katta da odalara açılan bir eyvan vardır. Eyvanda karşımıza 5 dilimli bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemeli kemer niş içerisinde tek sıra halinde s ve c kıvrımlı süsleme kompozisyonu ve alçı yüzeye istifli yazı ile “La ilahe illallah Muhammedîn Resulullah” (Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed onun elçisidir.) yazılmıştır. Yazıtın üstünde sağında ve solunda vazodan çıkan çiçek demeti süslemeleri mevcuttu. Niş duvarının üzerinde ise tek sıra halinde yine cas süslemeleri kullanılmıştır (Fotoğraf 158).

Doğu cephesini incelediğimizde giriş eyvanından çıkılan odanın avluya bakan duvarda da yer alan 3 pencere nişleri 5 dilimli olup aralarında da vazodan çıkan çiçek demeti ve pencere üzerinde de tek sıra halinde ters düz formda şemse süslemelerine yer verilmiştir (Fotoğraf 154, Fotoğraf 156). Doğu cephesindeki odaya giriş ise avludan yarım yuvarlak kemerli bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Kapı üzerinde de dairesel yazıtta da 1329(1911) tarihi yapının yapılışına dair bilgi vermektedir (Fotoğraf 155). Doğu cephesindeki oda 4 adet avluya bakan 5 dilimli bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemeli pencerelerden oluşmaktadır. Pencere aralarında farklı yöne bakan ay, çarkıfelek bezemeli rozet süsleme yer almaktadır (Fotoğraf 153). Güney cephesinde gördüğümüz 8 dilimli yuvarlak cas süslemeli pencere nişi de 4 pencerenin ortasında kullanılmış ve pencerenin altında da ibrikten çıkan çiçek demeti bezemeli süsleme oluşturulmuştur (Fotoğraf 157). Pencerelerin üzerinde de tek sıra bitkisel formda s ve c kıvrımlı cas süslemelerinde yer verilmiştir. Pencere nişlerinin içerisinde de vazodan çıkan çiçek demeti süslemeleri kullanılmıştır.

Fotoğraf 150. Konut 18'in Doğu Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 151. Konut 18'in Güney Cephesinde 1. Katta Yer Alan Pencere Düzeni

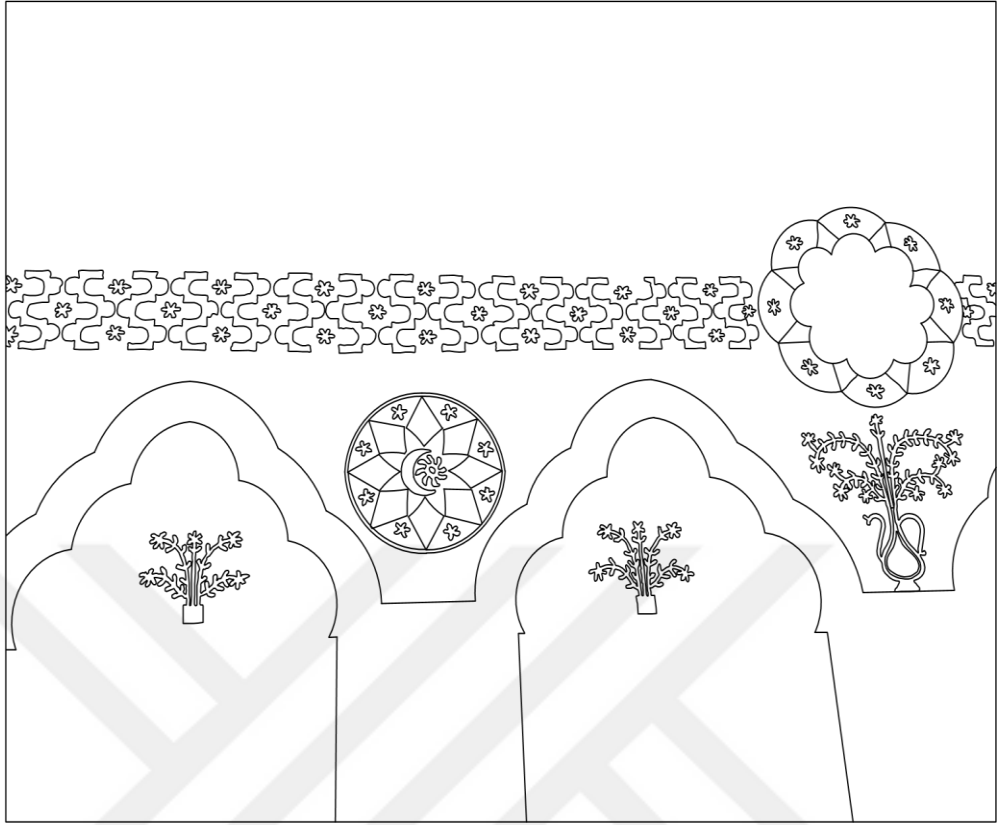

Fotoğraf 152. Konut 18'in Doğu Cephesindeki Odanın Kapı ve Pencere Nişleri Detayı

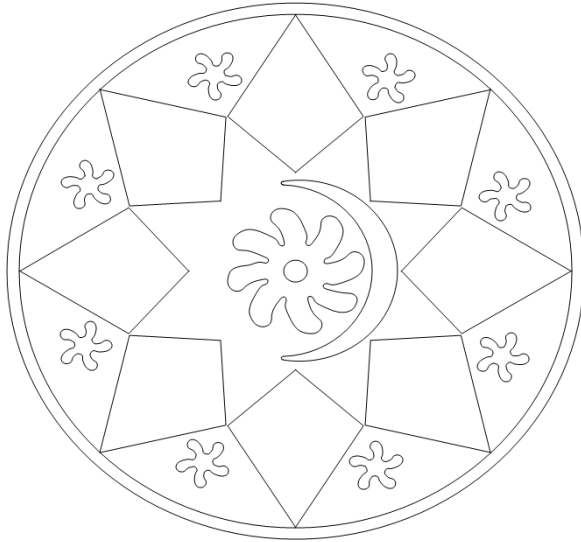

Fotoğraf 153. Konut 18'in Doğu Cephesindeki Giriş Aralığının Üzerinde Yer Alan Pencere

Nişleri

Çizim 58. Konut 18'in Doğu Cephesindeki Odanın Kapı ve Pencere Nişleri Detayı

Çizim 59. Konut 18'in Doğu Cephesindeki Pencere Aralarında Yer Alan Çarkıfelek, Ay

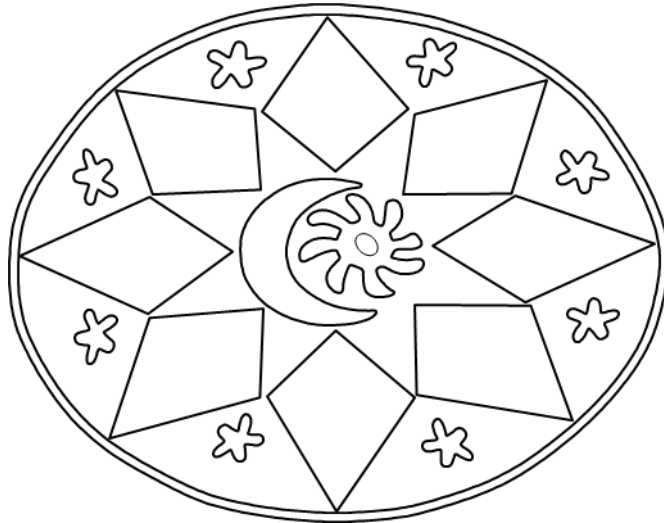

Fotoğraf 154. Konut 18'in Doğu Cephesindeki Oda Kapısının Üzerinde Yer Alan Pencere Nişi
Tarih Bilgisi ve Yarım Şemse Motifli Süsleme Detayı

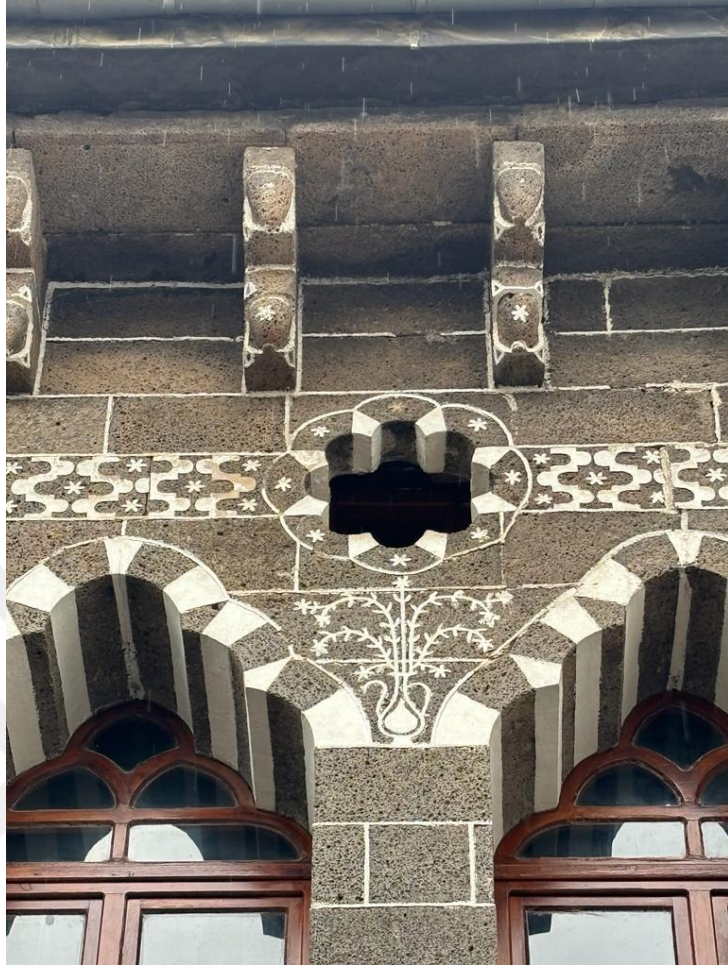
Fotoğraf 155. Konut 18'in Doğu Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişi, Çarkıfelek, Ay Yıldızlı Rozet Süsleme, S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı

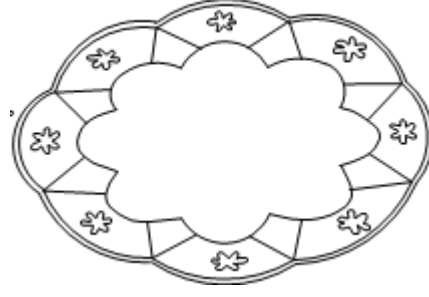
Çizim 60. Konut 18'in Doğu Cephesindeki Farklı Yöne Bakan Çarkıfelek, Ay Yıldızlı Rozet

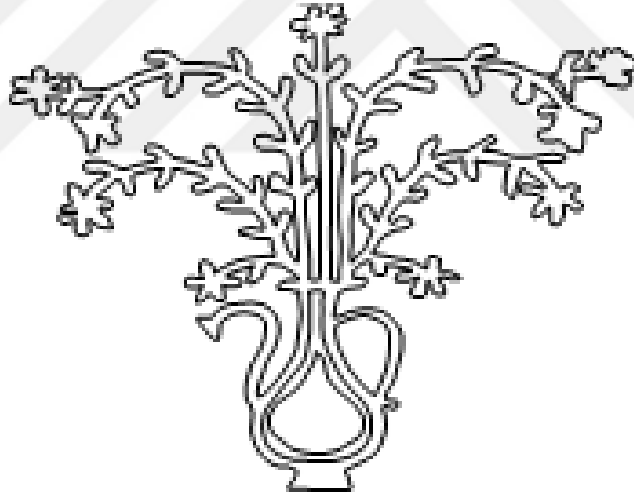
Süsleme Çizimi

Fotoğraf 156. Konut 18'in Güney Cephesindeki 5 Dilimli İki Pencere Arasında İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Motifi 8 Dilimli Yuvarlak Pencere Nişi ve Tek Sıra Halinde S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı

Çizim 61. Konut 18'in Güney Cephesindeki 8 Dilimli Yuvarlak Pencere Nişi

Çizim 62. Konut 18'in Güney Cephesindeki 5 Dilimli İki Pencere Arasında İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Detayının Çizimi

Fotograf 157. Konut 18'in Güney Cephesindeki 1. Kata Geçişte Aralıkta Yer Alan Duvar Niş İçerisinde Vazodan Çıkan Çiçek Demeti, S ve C Kıvrımlı Tek Sıra Halinde Süsleme ve Detayı İstifli Yazı İle "La İlahe İllallah Muhammed'in Resulullah" (Allah'tan Başka İlah Yoktur ve Hz. Muhammed Onun Elçisidir.) yazılmış

Fotograf 158. Konut 18'in Güney Cephesindeki Eyvandaki 3 Dilimli Duvar Nişi ve İçerisinde Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süsleme Detayı

Fotoğraf 159 . Konut 18'in Güney Cephesindeki Eyvan Kemerinin İç Bölmesinde Çiçek Demeti

Çizim 63 . Konut 18'in Güney Cephesindeki Eyvandaki Nişteki Çiçek Demeti Süsleme Detayı

4.19. Konut 19

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır sur ilçesinde Camii kebir mahallesi telgrafhane sokak yer almaktadır. 332 ada 7 nolu parsel olarak konumlandırılmaktadır. Anaokulu olarak kullanılmaktadır.

Yapının tarihçesi: Yapıda herhangi bir yapım tarihine ait kitabe bulunmamaktadır.

Mimari ve süsleme özellikleri:

Telgrafhane sokağın güney yakasında olup doğruca küçük bir avluya giriş sağlanır. Avluyu güney batı olmak üzere iki cepheden çevreleyen yapılar vardır (Fotoğraf 161). Güneyde sivri bir kemerden giriş yapılan eyvan ve eyvanın içerisinde bir havuz bulunmaktadır (daha önceki kullanımı bu şekildedir şu anda havuz kapalıdır). Yapının üst katına avludan çıkılan uzun merdivenle giriş sağlanmaktadır. Bu katta odaya bağlı üç pencere nişi yer almaktadır. Doğu kanadına baktığımızda giriş bölümünde bir sofa güneyinde oda ve mutfaktan oluşmaktadır. Avludan yüksek bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Kuzeyde güneye uzayan yapı alt kat planının yinelenildiği eyvana oradan ise güney kanadına kadar devam eder.

Yapı düzgün olmayan dikdörtgen bir plana sahiptir. Kapıdan girişte ufak bir avlu ve iki cephede yapı birliği karşımıza çıkmaktadır. Bodrum katı bulunmamaktadır. Yapı ebat olarak küçük olsa da yine Diyarbakır ev geleneğindeki yapı unsurlarını devam ettirmiştir. Havuz kullanımı avlu içerisinde değil de eyvanda yer almıştır. Pencere olarak bölgedeki pencere niş formlarını aynı şekilde yapı tekniği ve özellikleri ile devam ettirmiştir.

Yapı bölgede yoğun olarak kullanılan bazalt taşı ile inşa edilmiş ve bölgedeki yapı teknikleri kullanılmıştır. Avlunun iki cephesini çevreleyen yapı giriş ve üst kattan oluşmaktadır. Yapının giriş katı oldukça sade bırakılmıştır. Avludan yüksek bir merdivenle çıkılan üst kattaki pencere nişleri üç dilimli birbirini takip eden bir siyah bir beyaz cas sıvaları ile bezenmiştir (Fotoğraf 163). Güney kanadında beş dilimli pencere kemer nişlerinin aralarında ise ay yıldız motifli rozet formunda süslemeleri kullanılmıştır (Fotoğraf 162). Güneydeki odaya sekiz dilimli birbirini takip eden bir siyah bir beyaz renk kullanımıyla almalı bir görünüm etkisi veren kapıdan giriş sağlanmaktadır.

Fotoğraf 160. Konut 19'un Doğu ve Güney Cephesinden Görünüm

Fotoğraf 161. Konut 19'un Güney Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişi

Fotoğraf 162. Konut 19'un Doğu Cephesindeki Pencere Nişleri

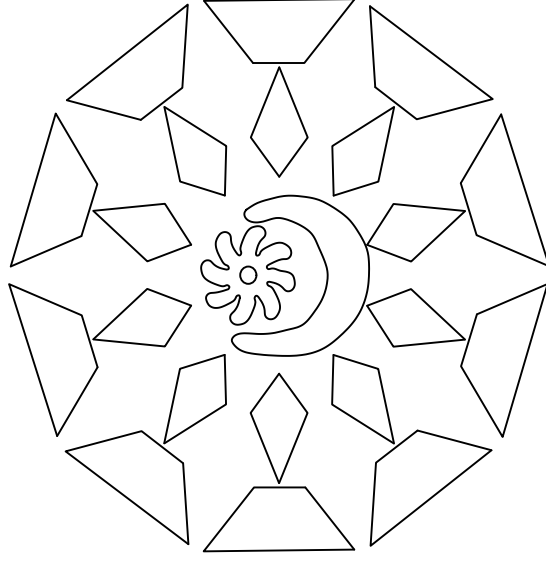
Fotoğraf 163. Konut 19'un Güney Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişi ve Ay Yıldızlı

Rozet Süsleme Detayı

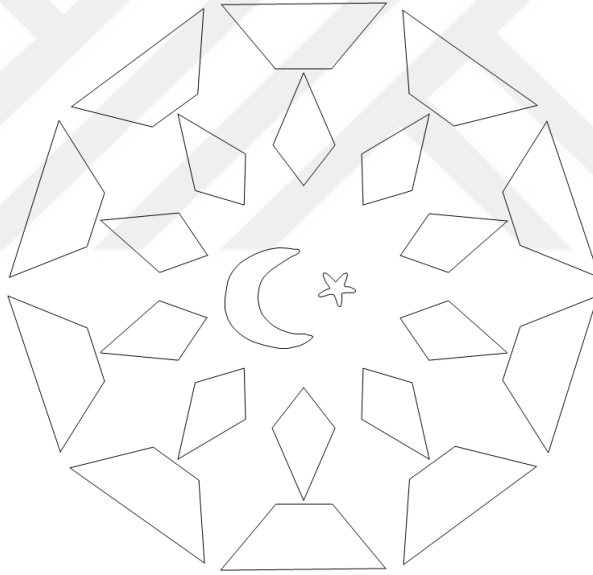

Fotoğraf 164. Konut 19'un Güney Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişi ve Ay Yıldızlı
Rozet Süsleme Detayı 2

Çizim 64. Konut 19'un Güney Cephesindeki Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Çizimi

Çizim 65. Konut 19'un Güney Cephesindeki, Farklı Yöne Bakan Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Detayının Çizimi

4.20. Konut 20

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır sur ilçesinde Özdemir mahallesinde 20113 ada 1 nolu parselde kayıtlıdır.

Yapının tarihçesi: Yapının ne zaman yapıldığına dair herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Mimari ve süsleme özellikleri: Yapıya basık kemerli bir kapıdan kuzey cephesinden giriş sağlanmaktadır.

Avluyu bir cepheden çevreleyen yapı birliği karşımıza çıkmaktadır aynı zamanda bodrum kat ve avluda 3 basamaklı bir merdiven ile çıkılan batı ve doğuda iki oda yer almaktadır. Yapının güneydoğusunda sonradan ilave edilen iki pencereci bir oda ve dama çıkmak için bir merdiven bulunmaktadır.

Plan olarak bölgede genellikle cephe sayısı birden fazla kullanılsa da bu yapıda sadece güney cephesinde yapı birliği bulunmaktadır. Bodrum kata avlunun güneydoğusunda bulunan bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Bodrum katta iç pencere aralığı mevcut ve bu pencerelerin üzerinde odalara açılan dilimli ve basık kemerli pencere nişleri yer almaktadır. Üç basamaklı merdivenden karşımıza çıkan ilk odaya giriş sağlandığında karşımıza 5 dilimli bir niş çıkmaktadır. Odanın batı duvarından dışarıya açılan 4 adet dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Avluya bakan kuzey duvarı da 5 dilimli pencere nişi ve üzerinde tepe pencereleri bulunmaktadır.

Bölgedeki kullanılan malzeme ve teknik uygulamaları bu yapıda da görmekteyiz. Avlu ve avluyu çevreleyen yapı unsurları bulunmaktadır. Avluya bakan cephe oldukça hareketlidir Güneydeki yapıya palmet ve haçvari bezemeli basık kemerli bir kapıdan geçiş sağlanmaktadır (Fotoğraf 168). Giriş kapısının üzerinde çiçek formunda bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas sıvalı yuvarlak bir pencere bulunmaktadır. Güneydoğusunda yer alan iki basık kemerli yarım şemse motiflerinin kullanıldığı pencere nişlerini görmekteyiz (Fotoğraf 169). Giriş kapı üzerinde kalan duvar yüzeyinde ise tek sıra halinde haçvariler, S ve C kıvrımlı süslemeler ve ters- düz halinde palmet motifleri görülmektedir. 5 dilimli pencere nişlerinin aralarında da ise ay yıldızlı, geometrik bezemeli rozetler bir başka rozet formu olarak da çiçek motifleriyle birlikte işlenen cas süslemeleri yer almaktadır (Fotoğraf 170, Fotoğraf 171). Rozet süslemeleri üzerinde kalan alanlarda, tepe pencerelerinin arasında ise tek

sıra halinde s ve c kıvrımlarına, haçvari kompozisyonlarına ve palmet süslemelerine yer verilmiştir (Fotoğraf 168). Odanın girişinde 5 dilimli niş karşımıza çıkmaktadır. Niş içerisinde ibrikten çıkan çiçek demeti ve üç sıra halinde palmetler, ters- düz şemse motifleri, S ve C kıvrımlı cas süslemeleri görmekteyiz (Fotoğraf 173). Bu süslemeler arasında yıldız motifi iki sıra halinde yer alan bitkisel motifli süslemeleri arasında geometrik süslemeler, haçvari, şemse ve palmetlerle birlikte oluşturulmuştur. Kemer üzerinde kemervari süslemeler içerisinde palmetlere ve 5 dallı çiçek kompozisyonlarına yer verilmiştir. Nişin dışında kalan duvar yüzeyinde ise dört sıra halinde haçvariler, S ve C kıvrımları ve palmet işlenmiştir. Odanın avluya bakan pencere duvarında da oldukça yoğun süsleme tezyinatı işlenmiştir. Pencere aralarında 4lü palmet grubundan oluşturulmuş sıralı süslemeler yer almaktadır (Fotoğraf 175). Pencere altındaki duvarda ise iki sıra halinde S ve C kıvrımlı süslemeler ardından şemsenin etrafında oluşturmuş ters- düz şemse motiflerinden oluşan süsleme kompozisyonu mevcuttur (Fotoğraf 174). Avluya bakan pencere duvarının iç kısmında da her pencere nişi arasında, ibrikten çıkan çiçek demeti motifine yer verilmiştir (Fotoğraf 176). Tek sıra halinde palmetler, ters-düz şemse motifleri, şemse arasında oluşturulmuş yıldız motifi, s ve c kıvrımlı süslemeler kullanılmıştır (Fotoğraf 177). Güneydoğusunda yer alan odaya geçişte de yine basık kemerli bir bölümden giriş sağlanıp, iki tarafında üç dilimli niş kullanılmıştır. Giriş sağlanan kemer üzerinde ise vazodan çıkan çiçek demeti motifi ve onun da üzerinde tek sıra halinde s ve c kıvrımı ve palmet dizinleri oluşturulmuştur. Odaya giriş sağlanan kemer üzerinde yine bitkisel motifli süsleme ve bu motifinde üzerinde tek sıra halinde cas süslemelerine yer verilmiştir (Fotoğraf 179).

Fotoğraf 165. Konut 20'nin Dış Cepheden Görünümü

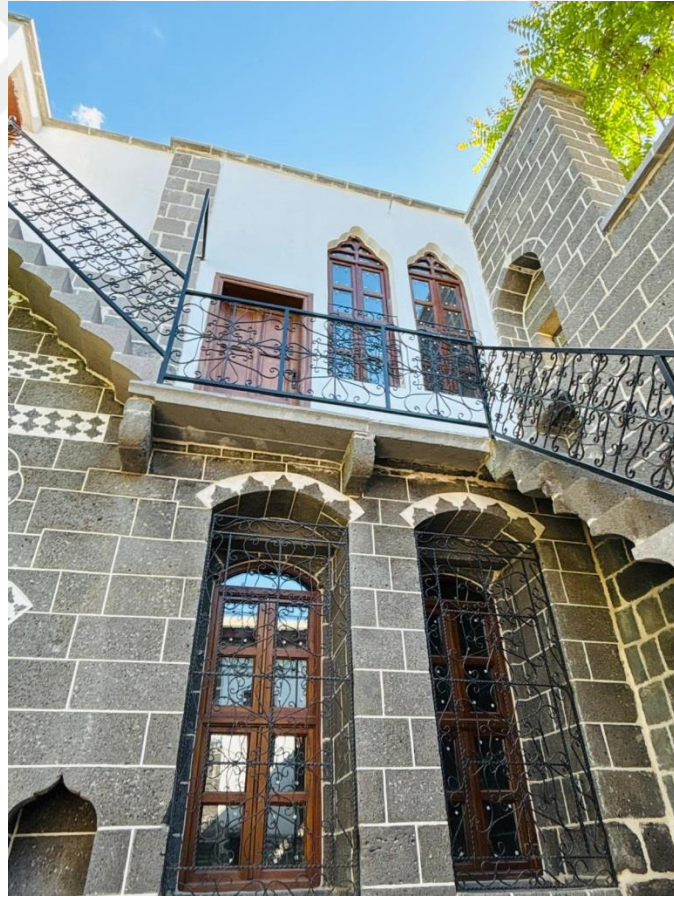

Fotoğraf 166. Konut 20'nin Güney Cephesinden Bir Görünüm

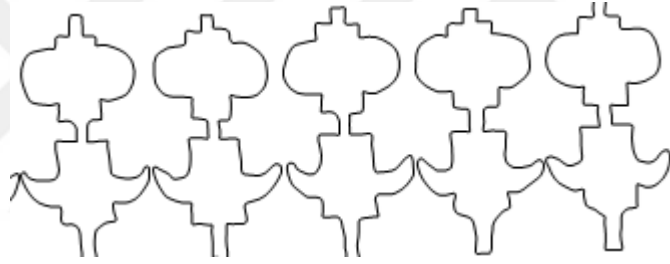
Fotoğraf 167. Konut 20'nin Güneydeki 4 Adet 5 Dilimli Penceresi ve Kapı Detayı

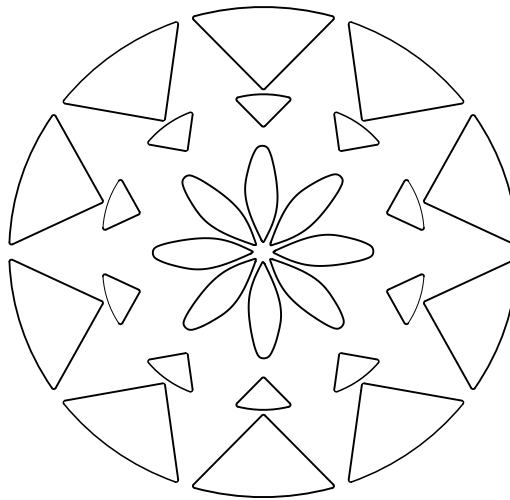
Fotoğraf 168. Konut 20'nin Güney Cephesinde Yapının Doğusunda Yer Alan Odanın Basık Kemerli Pencere Nişleri

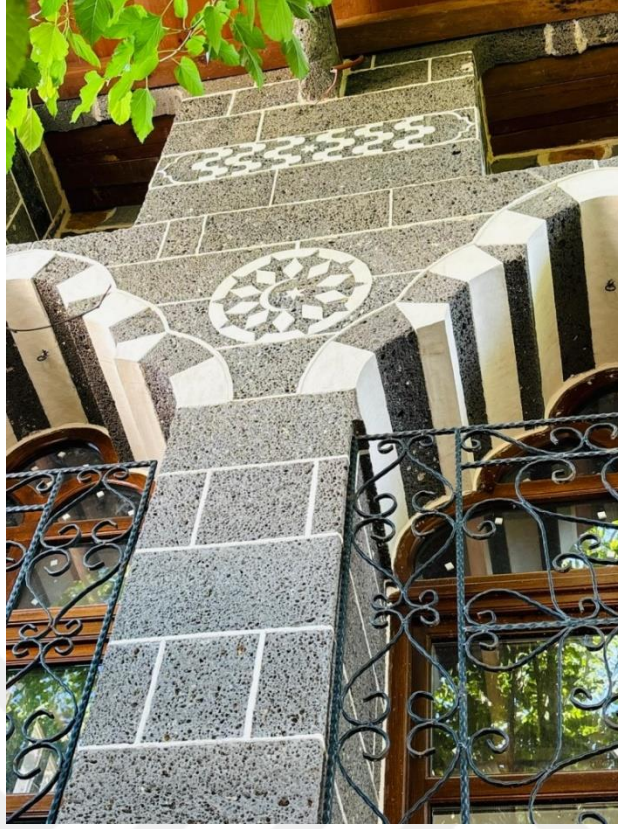
Fotoğraf 169. Konut 20'nin 5 Dilimli Pencere Arasındaki Bitkisel Motifli Rozet ve Üzerinde Haçvari Süsleme

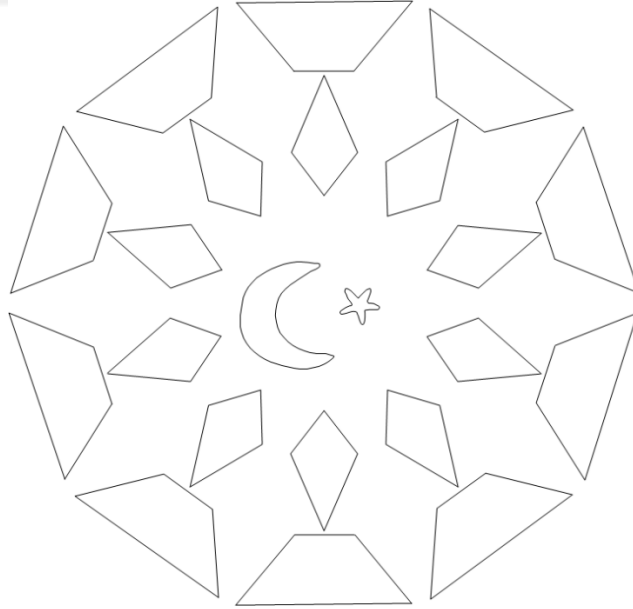
Çizim 66 . Konut 20'nin Pencere Üstünde Saçaklardaki Haçvari ve Palmet Motifli Süsleme Çizimi

Çizim 67. Konut 20'nin 5 Dilimli Pencere Arasındaki Bitkisel Motifli Rozetin Çizimi

Fotoğraf 170. Konut 20'nin Pencere Arasındaki Ay Yıldızlı Rozet ve S ve C Kıvrımlı Süslemeler

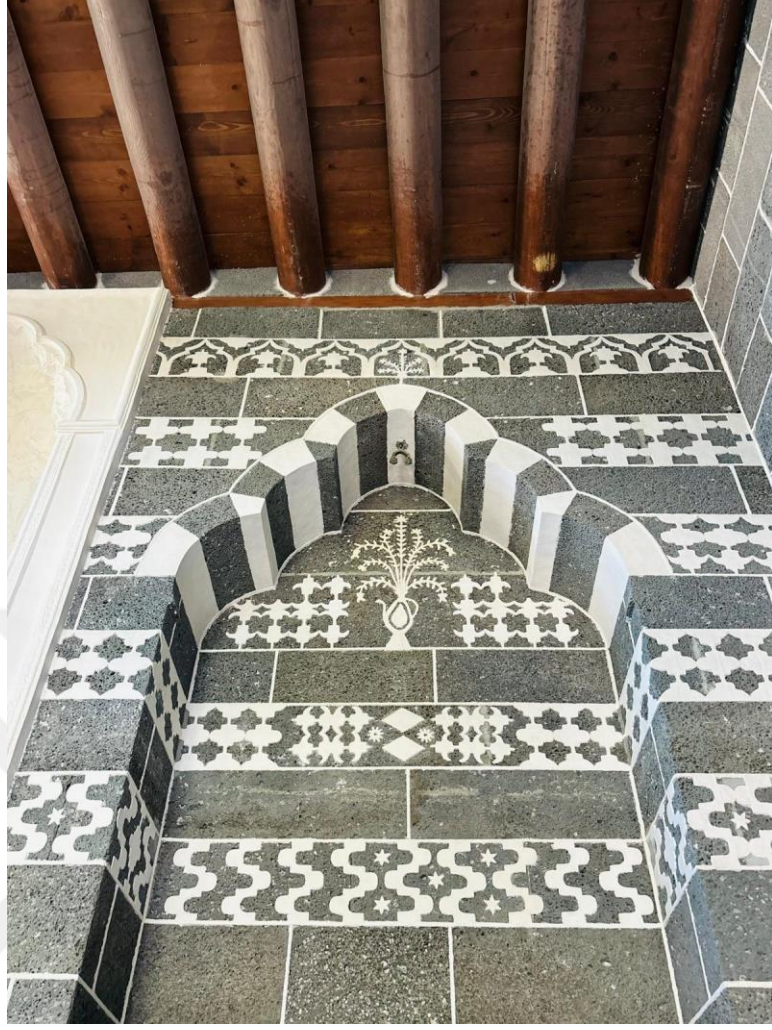

Çizim 68 . Konut 20'nin 5 Dilimli Pencere Arasındaki Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Çizimi

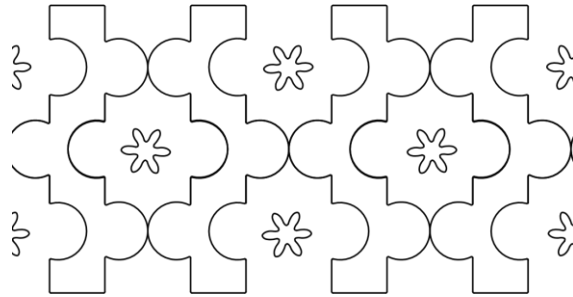

Fotoğraf 171. Konut 20'nin Güney Cephesindeki Palmet ve Haçvari Süsleme Detaylı Giriş Kapısı Üzerinde Çiçek Formunda Yuvarlak Pencere, Tek Sıra Halinde S ve C Kivrımlı, Haçvari ve Şemse Motifli Cas Süsleme Detayı

Fotoğraf 172. Konut 20'nin Güney Cephesinde Girişinin Karşısındaki 5 Dilimli Yoğun Süsleme Tezyinatı İle S ve C Kıvrımlı, Haçvari, Şemse ve Geometrik Süslemeleri

Çizim 69. Konut 20'nin Güney Cephesinde Girişinin Karşısındaki 5 Dilimli Niş İçerisindeki S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizimi

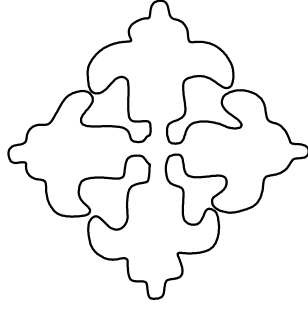

Fotoğraf 173. Konut 20'nin Güney Kanadındaki Odanın İç Cephesi

Fotoğraf 174. Konut 20'nin Odanın İç Cephe Duvarında Süsleme Detayları

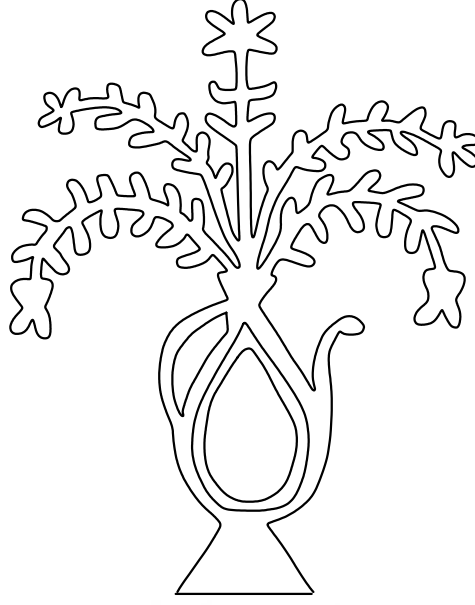

Çizim 70. Konut 20'nin Odanın İç Cephesinde Duvar Yüzeyinde Pencere Aralarındaki 4'lü Şemse Motifi Süsleme Çizimi

Fotoğraf 175. Konut 20'nin Güney Kanadındaki Odanın İç Cephesindeki Pencere Duvarında İbrikten Çıkan 5 Dallı Çiçek Demeti, Haçvari, Ters Düz Şemse Motifli Süsleme Detayı

Çizim 71 . Konut 20'nin Odanın İç Cephesindeki İbrikten Çıkan 5 Dallı Çiçek Demeti
Süslemesinin Çizimi

Fotoğraf 176 . Konut 20'nin Odanın İç Cephesindeki Sıralı Bir Şekilde s ve c Kıvrımlı, Şemse
İçerisinde Yıldız Motifli Süsleme Detayı

Fotoğraf 177. Konut 20'nin Odanın İç Cephesinde Yer Alan Şemse İçerisinde Geometrik, Yıldız Motifli Süsleme Detayı

Fotoğraf 178. Konut 20'nin Başka Bir Odaya Geçiş İçin Kullanılan Kapı Detayı

4.21. Konut 21

Yapının yeri ve konumu: Sur ilçesinde Ali Paşa mahallesi binici sokakta 255 ada 1 ve 2 nolu parselde bulunmaktadır. Cemil Paşa konağı müzesi olarak kullanılmaktadır.

Yapının tarihçesi: Literatürlerden edinilen bilgiye göre yapım tarihi 1306 ve 1320 (1998) tarihlerine dayanmaktadır (Tuncer, 2015, s.294).

Mimari ve süsleme özellikleri: Bu yapı, haremlik ve selamlık olarak iki bölüme ayrılmıştır ve günümüzde bu düzen korunmaktadır. Toplamda üç giriş kapısı bulunmaktadır. Mimari plan zemin +1 katlı ve bodrum katlıdır. Selamlık bölümü, giriş katı ve birinci kattan oluşurken, haremlik bölümü bodrum ve giriş katlarından oluşmaktadır. Yapıda, Diyarbakır geleneksel mimarisinde yaygın olan eyvan yapımı birçok cepheye uygulanmıştır. Haremlik ve selamlık alanları, dikdörtgen avlularla çevrilidir. Selamlık bölümünde tek bir cephe düzeni vardır, haremlik bölümünde ise yapılar kuzey, doğu ve batı yönlerinde yer almaktadır.

Yapı dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir ve iki bölüme ayrılmıştır. Selamlık bölümü, güneydoğu ve kuzeydoğu yönlerinde olmak üzere iki giriş kapısına sahiptir. Doğu yönü daha önce ahır olarak kullanılmıştır. Selamlık bölümüne güneydoğu kapısından girildiğinde, giriş aralığından sonra bir oda bulunmaktadır. Bu koridordan sonra avluya ulaşılır. Avlunun güneyinde, duvarlarla çevrili bir eyvan bulunmaktadır. Eyvanın içinde dikdörtgen bir havuz yer alır. Selamlık bölümün avlusunda da dikdörtgen bir havuz bulunmaktadır. Avluya taşkın olan eyvan, basık kemerli bir geçişe sahiptir. Eyvanda, üç penceresi olan bir odadan yanında üst kata çıkış için bir merdiven bulunmaktadır. Üst katta, eyvanın üzerinde bir salon alanı bulunmaktadır ve doğu ve batı yönlerinde odalar yer almaktadır. Selamlık bölümün batı tarafında sağır duvarlar bulunur ve yemek servisi için kullanılan döner dolap yer almaktadır. Servis dolabının yanında, yarım yuvarlak kemerli bir kapı aracılığıyla haremlik alana geçiş sağlanmaktadır.

Haremlik bölümüne dışarıdan başka bir kapıdan da geçiş sağlanabilir, ancak günümüzde bu kapı kapatılmış durumdadır. Dikdörtgen bir avluya sahip bu bölümde, avlunun ortasında bir bahçe bulunmakta ve avlunun yüksek seviyesinde elips şeklinde bir havuz yer almaktadır. Haremlik bölümü, bodrum ve zemin katlardan oluşur. Sadece doğu cephesi iki katlıdır, zemin +1 katlı olarak tasarlanmıştır ve ayrıca bir bodrum katı da bulunmaktadır.

Haremlik bölümünde avluyu dört cepheden çevreleyen bir yapı birliği mevcuttur.

Haremliğin kuzeydoğusundaki aralıktan haremlik bölümünün yanındaki yarım yuvarlak kemerli kapıdan üst kata çıkılmaktadır. Avludan üç basamaklı bir merdivenle sivri kemerli eyvana geçiş sağlanmaktadır. Eyvanın kuzeyinde ve güneyinde, üç pencerele odalar bulunmaktadır. Kuzeydeki odanın penceresinin altında ise bodrum kata inen merdiven bulunmaktadır. Güneye yakın odanın yanında bir aralık bulunmakta olup, buradan geçildiğinde bir eyvana ve oradan da bir odaya ulaşılmaktadır. Yapının güneyine sonradan eklenen betonarme bir alan mevcuttur. Üst katta ise yine bir eyvan bulunmaktadır. Eyvandan kuzeydeki odaya geçiş sağlanmaktadır. Kuzey ve doğu cephesinin arasında küçük bir balkon mevcuttur. Eyvanın yanında iki oda vardır. Daha sonra yine bir eyvan ve yanında iki oda yer almaktadır. Yapının kuzey cephesi ise bodrum ve zemin kattan oluşmaktadır. Kuzeyde, girişin sağında bir helâ bulunmakta olup, bu helâ günümüzde hala kullanılmaktadır. Onun yanında bir oda ve iki gözlü, sivri kemerli avludan beş basamaklı bir merdivenle girilen sütunlara oturtulmuş bir eyvan bulunmaktadır. Eyvanda, doğuda üç pencere ve batıda dört pencere bulunan odalara giriş sağlanmaktadır. Günümüzde yapının bu bölümlerine ayrıca bir mescit eklenmiştir. Batı ve kuzey cephesinin kesiştiği bölüm ise daha önce mutfak ve ocak olarak kullanılmıştır. Batı cephesindeki eyvana, avludan beş basamaklı bir merdivenle giriş sağlanmaktadır. Kuzey ve güneyinde dörder penceresi bulunan iki oda mevcuttur. Bu odaların yanında, cephenin güneybatısında yine sivri kemerli bir eyvan bulunmaktadır. Avlunun güneyi ise günümüzde kullanılan ve sonradan eklenmiş betonarme bir bölümdür; bu bölüm cam bir malzeme ile kapatılmıştır. Güneydoğusunda ise yenilenmiş bazalt taş kullanılarak yapılan bir eklenti mevcuttur.

Yapı, bölge mimarisinde kullanılan bazalt taş ile inşa edilmiştir ve parsel olarak büyük bir alanı kaplayarak iki bölüme ayrılmıştır. Selamlık bölümünde, yapının dışında daha önce bir çeşme yapılmış, ancak bu çeşme günümüzde mevcut değildir. Çeşme duvarında sivri kemer kullanılmış olup, üzerinde tek sıra halinde ters-düz cas süslemeler yer almaktadır. Selamlık bölümünde, girişin sağındaki odanın penceresi beş dilimli bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süsleme kemerli olup, yarım daire kemerli bir kapı bulunmaktadır. Girişteki aralığın avluya bakan kemeri ise sivri kemerli cas süslemelidir. Üst katta, dört adet beş dilimli bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemeli pencere nişi mevcuttur. Pencere duvarının üzerinde, çörtlenlerin altında saçaklarda tek sıra halinde ters-düz halinde cas süslemeler yer almaktadır. Avluya taşan eyvan, 2 gözlü cas süslemeli sivri kemer formundadır. Eyvan üç cepheden kapalı olup, avluya bakan cephesi açıktır.

Eyvanın doğusunda ve batısında kullanılan pencere nişleri, cas süslemeli 5 dilimli kemer formundadır. Eyvanın güneyinde, 5 dilimli bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemeli bir kapıdan üst kata çıkılmaktadır. Kapının üzerinde yuvarlak formda 8 dilimli cas süslemeli bir pencere bulunmaktadır (Fotoğraf 183). Eyvanın üst katında yer alan salonun avluya bakan pencere duvarında, 4 pencere bulunmaktadır ve bu pencereler 5 dilimli formdadır. İki pencerenin ortasında boş kalan duvarda ise bitkisel formda ibrikten çıkan cas süsleme yer almaktadır (Fotoğraf 180). Salonun doğu ve batı duvarlarında ise ikişer adet beş dilimli bir siyah bir beyaz birbirini takip eden pencere nişleri mevcuttur (Fotoğraf 181, Fotoğraf 182). Pencere duvarının ve çörlenlerin altında, saçaklarda tek sıra halinde ters-düz formda palmetler oluşturulmuştur. Eyvanın batısında kalan zemin +1 katlı bölümde de aynı formda süsleme özellikleri görülmektedir. Pencere nişleri beş dilimli birbirini takip eden bir siyah bir beyaz cas süslemelidir. Zemin katta 3 pencere, birinci katta ise 4 pencere bulunmaktadır. Pencere duvarının üstünde tek sıra halinde ters düz formda cas süslemeleri yer almaktadır. Haremlik bölüme, yarım yuvarlak kemerli bir kapıdan aralıklarla avluya geçiş sağlanmaktadır. Yapının zemin + bodrum katlı bölümünde, bodrum katı pencereleri kare formdadır ve eyvan kemerlerinde sivri kemer kullanılmıştır. Eyvan kemerleri cas süslemelidir ve pencere nişleri 5 dilimli cas süslemelidir. Yapının doğusunda bulunan kapı yarım yuvarlak kemerlidir ve ters düz formda cas süslemeleri ile süslenmiştir. Kuzey cephesinde yer alan helaya, geometrik üçgen formunda ve bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemeli yarım daire kemerli bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Yapının pencere duvarları ve çörlenler arasındaki bölümde ise neredeyse yapının tüm avluya bakan cephelerinde aynı şekilde ters düz formda palmet süslemeleri ile bezenmiştir.

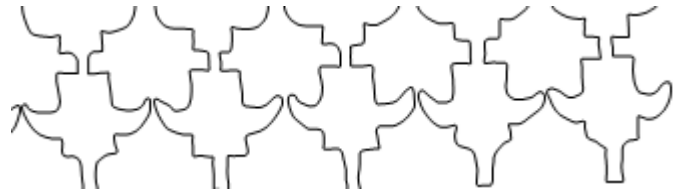
Yapıyı genel olarak incelediğimizde, bölge mimarisinin karakteristik süsleme özellikleri, zamanın ruhunu ve yapı tekniğini özgün bir şekilde yansıtmaktadır. Özellikle bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemeli 5 dilimli kemerler, bu kemerlerin üstünde yer alan yatay süslemeler ve kullanılan eyvan kemer formları, yapıya özgü bir estetik ve yapısal incelik sergilemektedir. Günümüze kadar korunan bu süslemeler, yapıya özgünlüğünü ve tarihi dokusunu muhafaza etmesini sağlamaktadır. Yapının mimari detayları, dönemin yapı malzemeleri ve işçilik becerisi ile örtüşerek, o dönemin mimari zevkini ve mühendislik ustalığını yansıtmaktadır. Ayrıca, yapıya sonradan eklenen betonarme yapı ve cam gibi modern unsurların dışında, orijinal yapının çekirdeği ve mimari karakteri korunmuştur. Bu durum, yapıyı sadece bir yapı değil, aynı zamanda tarihî ve kültürel bir miras olarak da önemli kılmaktadır.

Fotoğraf 179. Konut 21'in Selamlık Bölümü Güney Cephesinden Görünüm

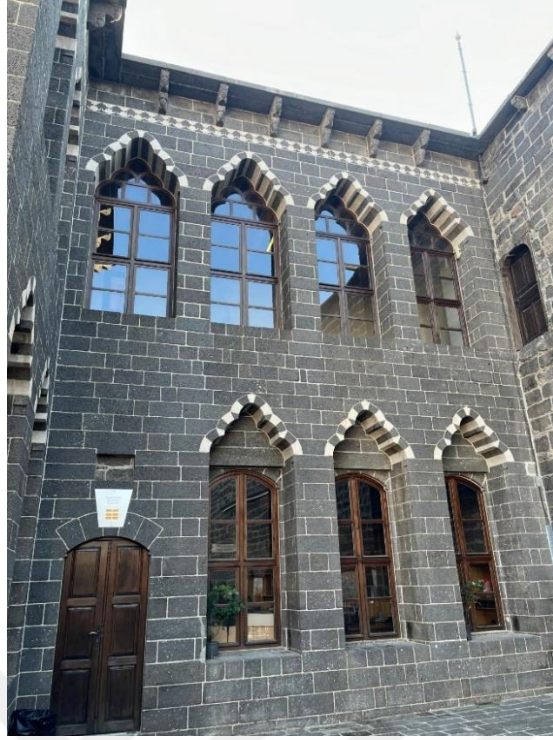

Fotoğraf 180. Konut 21'in Selamlıkta Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süsleme ve Saçaklardaki Süsleme

Çizim 72. Konut 21'in Selamlık Saçaklardaki Süsleme Çizimi

Fotoğraf 181. Konut 21'in Selamlık Bölümündeki Pencere Nişleri ve Saçaklardaki
Palmet Motifli Süsleme

Fotoğraf 182. Konut 21'in Selamlık Bölümünün Güneydeki Giriş Aralığından Sonraki Yarım
Şemse Bezemeli Sivri Kemer ve Pencere Nişleri

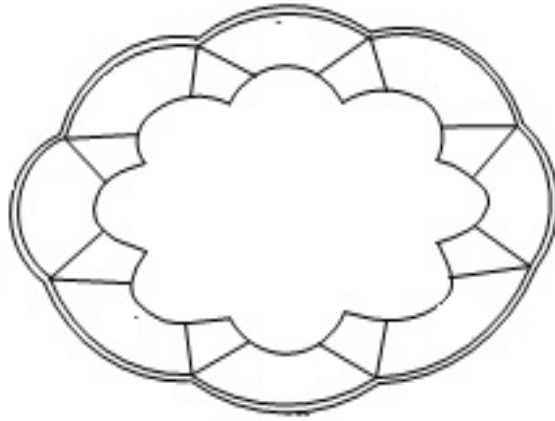

Fotoğraf 183. Konut 21'in Selamlık Bölümündeki Eyvandan Bir Görünüm

Fotoğraf 184. Konut 21'in Selamlık Bölümündeki Eyvan Üst Kata Geçişi Sağlayan Bölüm

Çizim 73. Konut 21'in Selamlıkta Eyvan Üst Kata Geçiştteki Kapı Üzerindeki Pencere Detayı

Fotoğraf 185. Konut 21'in Selamlık Bölümündeki Eyvanın Pencere Nişleri ve 5 Dilimli Duvar Nişi Detayı

Fotoğraf 186. Konut 21'in Selamlık Bölümündeki Eyvan Kemer Karnında Haçvari Süsleme

Fotoğraf 187. Konut 21'in Selamlık Bölümündeki Odanın Saçaklardaki Süsleme Detayı ve Pencere Nişleri Detayı

Fotoğraf 188. Konut 21'in Haremlik Bölümünün Doğusundaki Eyvanın Kemer Süslemesi
Detayı

Fotoğraf 189. Konut 21'in Haremlik Bölümünde Avlunun Doğusundaki Cepheden Bir Görünüm

Fotoğraf 190. Konut 21'in Haremlik Bölümünden Doğu ve Kuzey Cepheden Bir Görünüm

Fotoğraf 191. Konut 21'in Haremlik Bölümünde Avlunun Kuzey Doğusundaki Kemer ve Pencere Nişlerinden Bir Detay

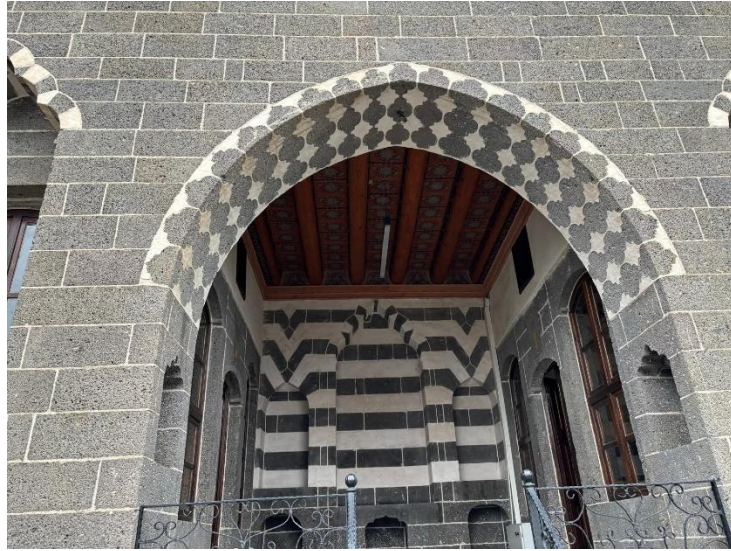

Fotoğraf 192. Konut 21'in Haremlik Bölümünde Avlunun Kuzey Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 193. Konut 21'in Haremlik Bölümünde Avlunun Güneydoğusundaki Eyvandan Bir Görünüm

Fotoğraf 194. Konut 21'in Haremlik Bölümünde Doğusundaki Eyvan Kemerli

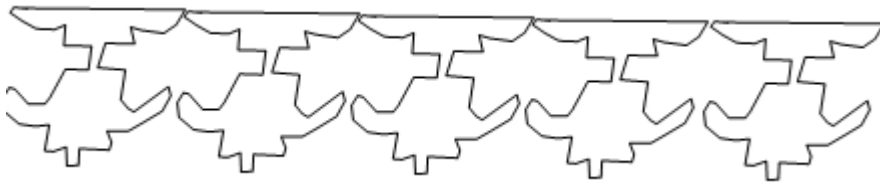

Fotoğraf 195. Konut 21'in Haremlik Bölümünde Avlunun Kuzey ve Doğu Cephesinin Görünümü

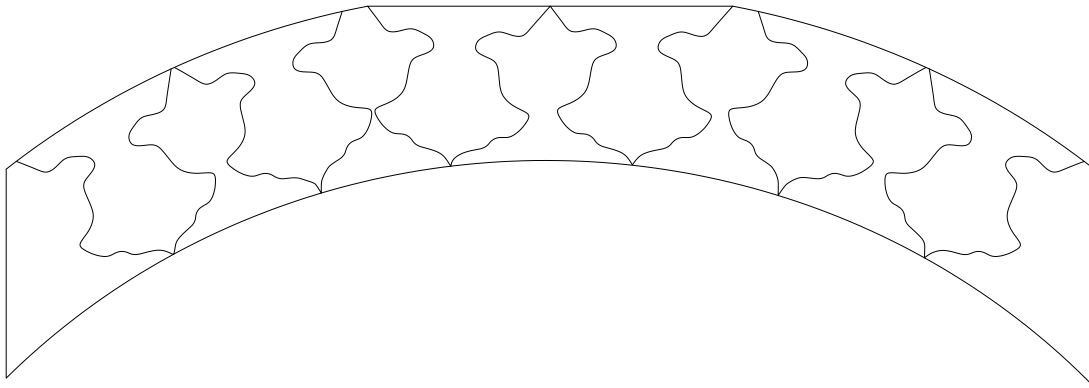
Fotoğraf 196. Konut 21'in Dış Cephesindeki Daha Önce Çeşme İçin Yapılmış Bir Alanın Süsleme Detayı

Çizim 74. Konut 21'in Dış Cephesindeki Daha Önce Çeşme İçin Yapılmış Bir Alanın Süsleme Çizimi

Fotoğraf 197. Konut 21'in Haremlik Bölümünde Avlunun Doğusundaki Basık Kemerli Kapı
Detayı

Çizim 75. Konut 21'in Haremlik Bölümünde Avlunun Doğusundaki Basık Kemerli
Kapının Çizimi

Fotoğraf 198. Konut 21'in Haremlik Bölümünde Avlunun Kuzey Cephesindeki Basık Kemerli Kapı Detayı ve Üzerindeki 5 Dilimli Pencere Nişi

4.22. Konut 22

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın sur ilçesi, Cevat Paşa Mahallesi Kozlu sokakta 56 ada 9 nolu parselde, yer almaktadır. Çand ma müzik atölyesi olarak kullanılmaktadır.

Tarihçesi: Yapıya ait herhangi bir kitabe bulunmaktadır.

Mimari ve süsleme özellikleri: Yapıya yarım kemerli bir kapıdan derin bir aralıktan geçilir. Kare bir avlunun güney, batı ve kuzeyinde yapılar bulunmaktadır. Kuzey cephesinde iki gözlü yarım daire kemerli eyvan bulunmakta, üst kata gitmek için eyvanda bulunan merdivenler kullanılmaktadır. Yapının bu kısmı iki katlıdır. Üst katında avluya bakan iki pencere ve doğu tarafında yuvarlak kemerli ve demir parmaklığı bulunan balkonlu eyvan vardır. Yapıya batı yönünde giriş sağlanmaktadır. Yapının batısında kalan kısım daha sadedir. Güney kısmın da bodrum ve zemin kattan oluşmaktadır. Avluda bulunan bodruma yapının güney cephesinde giriş sağlanmaktadır. Yapıda bölge mimarisine benzer unsurlar gözlenmektedir.

Kareye yakın bir plan tipinden oluşmaktadır. Avluyu üç yönde saran yapı birliği yer yer sade tutulmuş yapının güney kanadı oldukça gösterişlidir. Avlu içerisinde bir havuz yer almakta olup ancak kullanılmamaktadır. Yapıya giriş sağlanan batı yönünde avluya bakan güney yönü ise yapının ikinci katına geçişi sağlamaktadır. Yapının güney ve kuzeyinde bulunan yapı birliğinde yine bir bölüm bodrum olarak kullanılmaktadır. Kuzey cephesinde ise iki gözlü eyvana yer verilmiştir. Üst kata giriş eyvan içerisinde bulunan merdivenle giriş sağlanmaktadır. Giriş sağlandığında karşımıza bir eyvan, iki pencereli bir oda ve balkon çıkmaktadır. Yapının güneyindeki cephe ise yapının en gösterişli cephesi olarak gözlenmektedir. Yapının güney cephesinde bulunan sivri kemerli eyvana, avludaki beş basamaklı merdivenle giriş sağlanmaktadır. Yapı güney cephesinde bulunan eyvandan batıda bulunan odaya giriş sağlanmaktadır. Bir başka odaya ise yine eyvanın güneyinde bulunan yuvarlak kemerli bir kapıdan giriş sağlanabilmektedir.

Diyarbakır kentsel sit alanında geleneksel mimaride kullanılan malzeme teknikleri ile yapı inşa edilmiştir. Yapı malzemesi olarak, diğer yapılarda da gözlenen bazalt taş

kullanılmıştır. Bazalt taşın sadeliğini hareketlendirmek için cas süslemelerine yer verilmiştir. Yapının batı ve kuzey cepheleri daha sade tutulduğu gözlenmiştir. Güneyinde bulunan beş dilimli pencere ve üzerinde sekiz dilimli yuvarlak pencerelere yer verilmiştir. Pencere nişlerinde tek sıra halinde S ve C kıvrımlı süsleme motifleri görülmektedir. Her pencere aralığında da bu cas süslemeleri mevcuttur. Beş dilimli pencerelerin üzerinde yer alan sekiz dilimli pencerelerde bir siyah bir beyaz renk kullanımıyla geometrik düzen oluşturulmuştur (Fotoğraf 204). Pencere aralıklarında tek sıra halinde S ve C kıvrımlı süslemeler yer almaktadır. Bölgede yaygın olarak gördüğümüz ters düz formda palmet motifleri sekiz dilimli pencere nişlerinin üzerinde saçaklarda kullanılmıştır (Fotoğraf 205). Pencereler basık kemerli olup nişleri beş dilimli olarak yapılmıştır. Güneyde bulunan eyvana sivri formda kemer yüzeyince yarım şemse kemer karnında ise haçvari bezemeleri oluşturulmuş, avludan merdiven ile geçilmektedir. Bu eyvandan batı ve güney cephelerinde bulunan iki farklı odaya giriş sağlanabilmektedir. Batıda bulunan odaya yuvarlak bir kemerli kapıdan giriş sağlanmakta olup kapının sağında ve solunda beş dilimli pencere nişi bulunmaktadır. Pencere nişlerinde de cas süslemeleri yer almaktadır. Kapı nişi üzerinde iki sıra halinde ters düz halinde tek sıra halinde cas süslemelere yer verilmiştir. Odanın iç kısmına baktığımızda avluya bakan pencere duvarında, pencere kemerinin de de haçvari ve palmet formunda süslemeler kullanılmıştır. Pencere aralıklarında ise vazodan çıkan çiçek demeti süslemeleri ve üzerinde ters palmetler mevcuttur. Eyvanın doğu duvarında beş dilimli niş yer almakta nişin içerisinde tek sıra halinde haçvari ve vazodan çıkan çiçek demeti motiflerine yer verilmiştir. Duvar yüzeyinde ise ters palmetler mevcuttur (Fotoğraf 207). Tek sıra halinde S ve C kıvrımlı süslemelerin içerisinde de bitkisel formda süslemeler vardır. Eyvandan girişi sağlanan diğer odaya da basık kemerli bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Oda kapısı üzerinde daha önce yazıt bulunmaktadır. Günümüzde yazı alçısı tamamen yıkılmış yazıtın kalıntısı ve izi bulunmaktadır (Fotoğraf 208) Kapı üzerinde tek sıra halinde geometrik bezemelere, ters düz halinde ve farklı kompozisyonlarda cas süslemelerine yer verilmiştir. Kapı üzerindeki yuvarlak pencerede bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemelidir. Eyvanın güneyindeki duvarda bulunan üç basık kemeri pencerenin nişleri beş dilimli olup nişlerde C'nin tek sıra halinde kullanıldığı görülür. Pencere nişlerinde diğer avluya bakan kısımlarında kullanılan bitkisel formda motifler mevcuttur. Pencere nişleri saçaklarda ters düz halinde palmetler oluşturulmuştur.

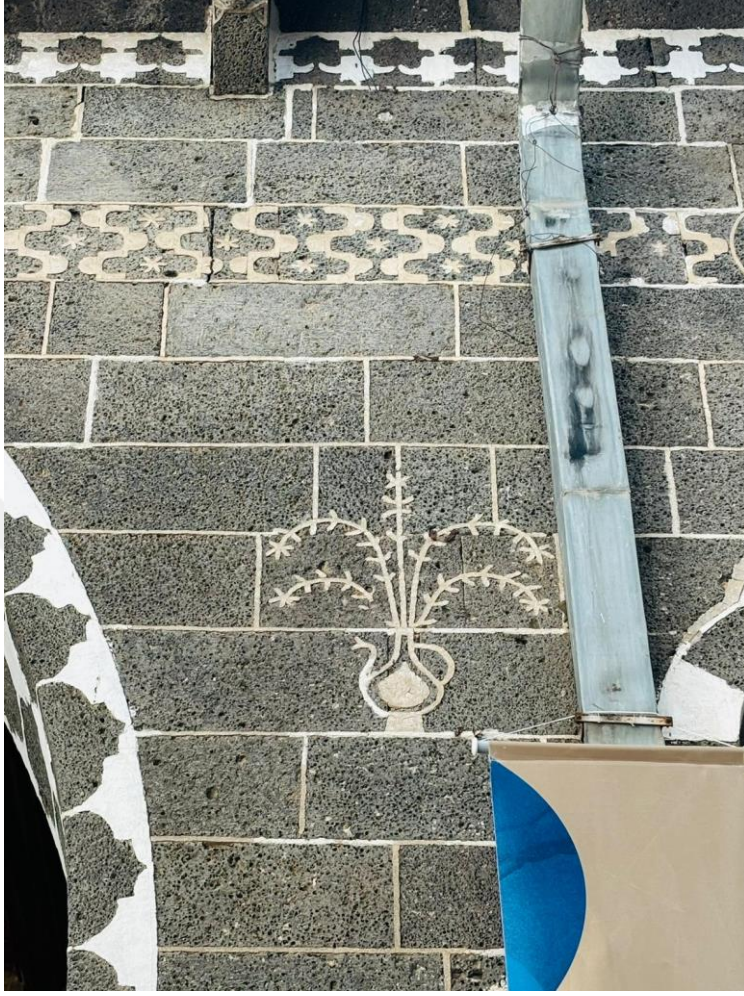

Fotoğraf 199. Konut 22'nin Güney Cephesinden Bir Görünüm

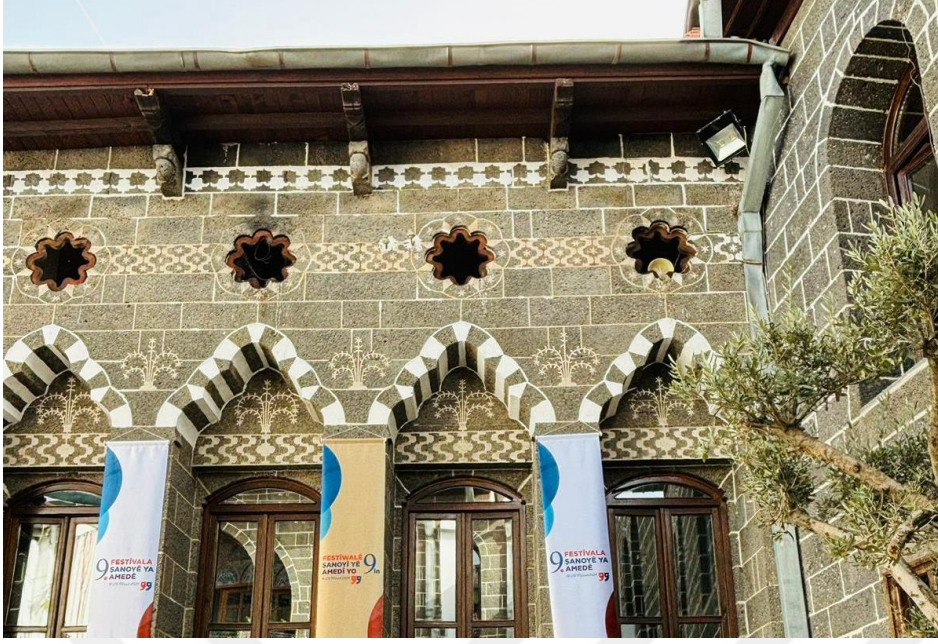
Fotoğraf 200. Konut 22'nin Güney Cephesinden Eyvana Geçiş Sağlanan Merdiven ve Eyvandan Bir Görünüm

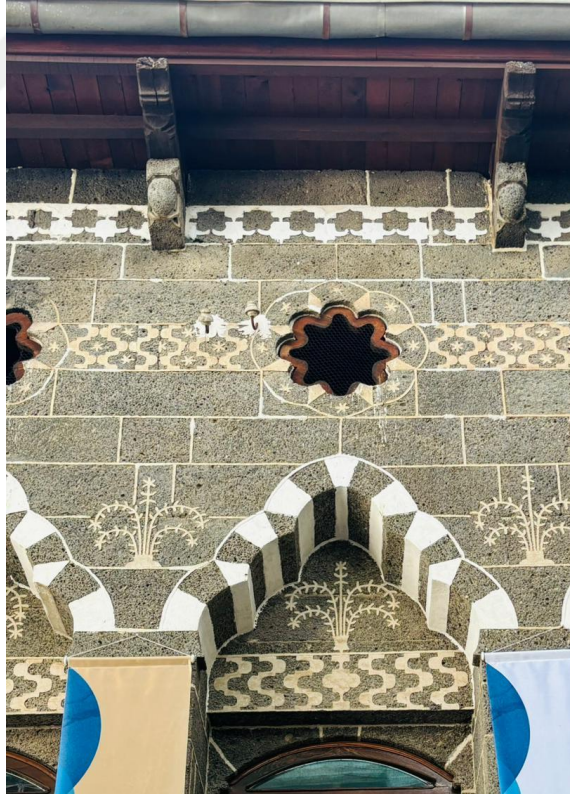
Fotoğraf 201. Konut 22'nin Güney Cephesinde Duvar Yüzeyindeki Süslemeler

Çizim 76. Konut 22'nin Güney Cephesinde Pencere Niş ve Eyvan Kemerli Arasındaki İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Motifinin Çizimi

Fotoğraf 202. Konut 22'nin Güney Cephesindeki Pencere Nişleri

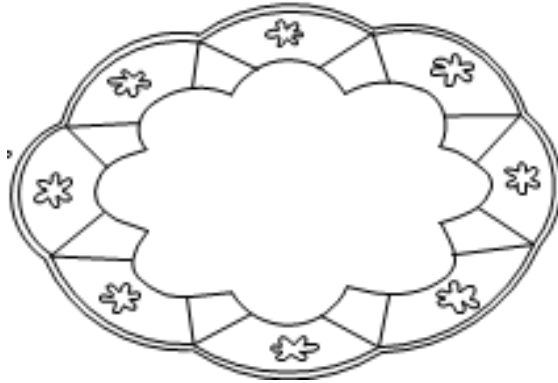

Fotoğraf 203. Konut 22'nin Güney Cephesinde Pencere Cephesi Süsleme Detayı

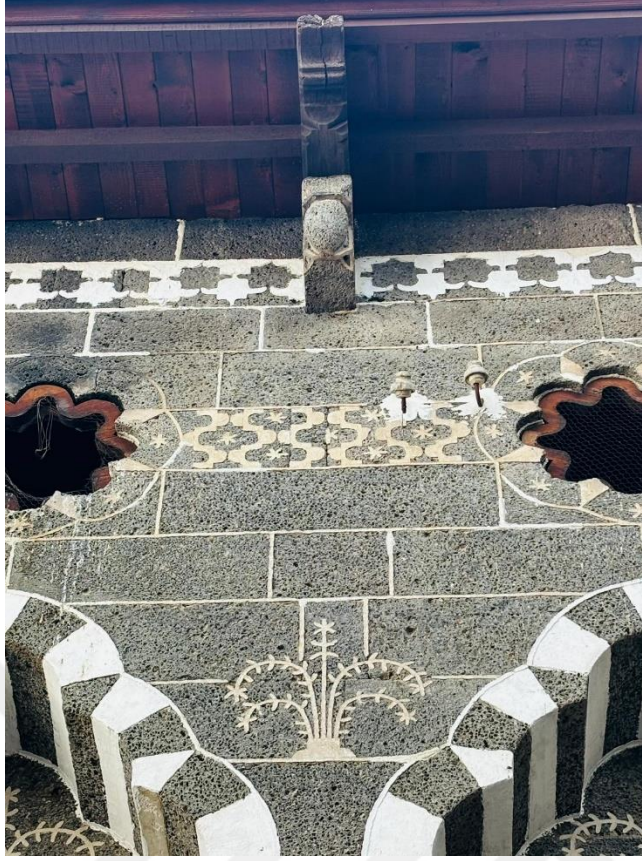

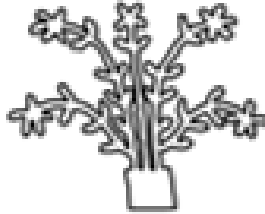
Fotoğraf 204. Konut 22'nin Güney Cephesinde 8 Dilimli Pencere Nişi Detayı

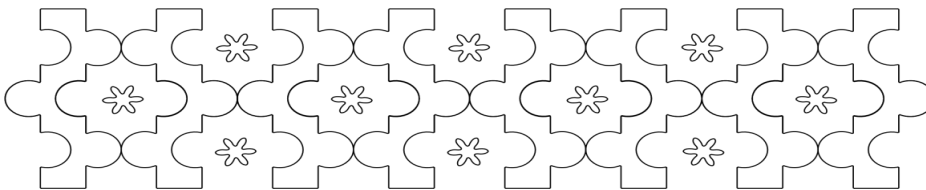
Çizim 77. Konut 22'nin Güney Cephesinde 8 Dilimli Pencere Nişinin Çizimi

Fotoğraf 205. Konut 22'nin Güney Cephesinde Her Pencere Nişi Arasındaki Süsleme Detayı

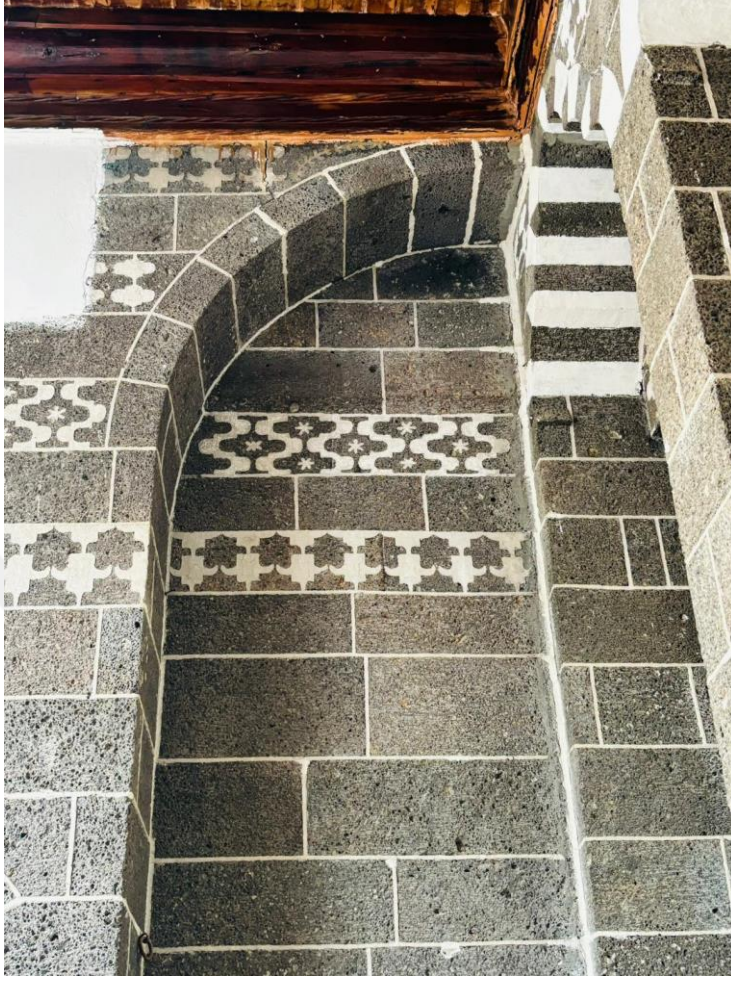

Çizim 78. Konut 22'nin Güney Cephesinde Her Pencere Nişi Arasındaki Süsleme Çizimi

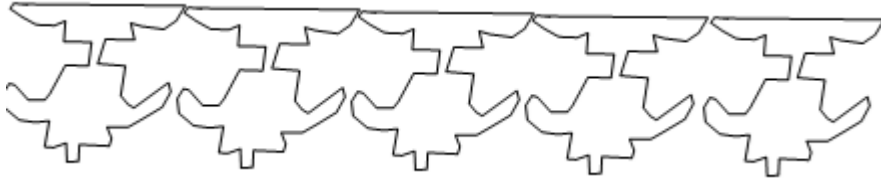
Çizim 79. Konut 22'nin Güney Cephesinde Her Yuvarlak Pencere Nişleri Arasındaki Süsleme

Fotoğraf 206. Konut 22'nin Güney Cephesindeki Eyvanın S ve C Kıvrımlı ve Şemse Motifli Süsleme Detayı

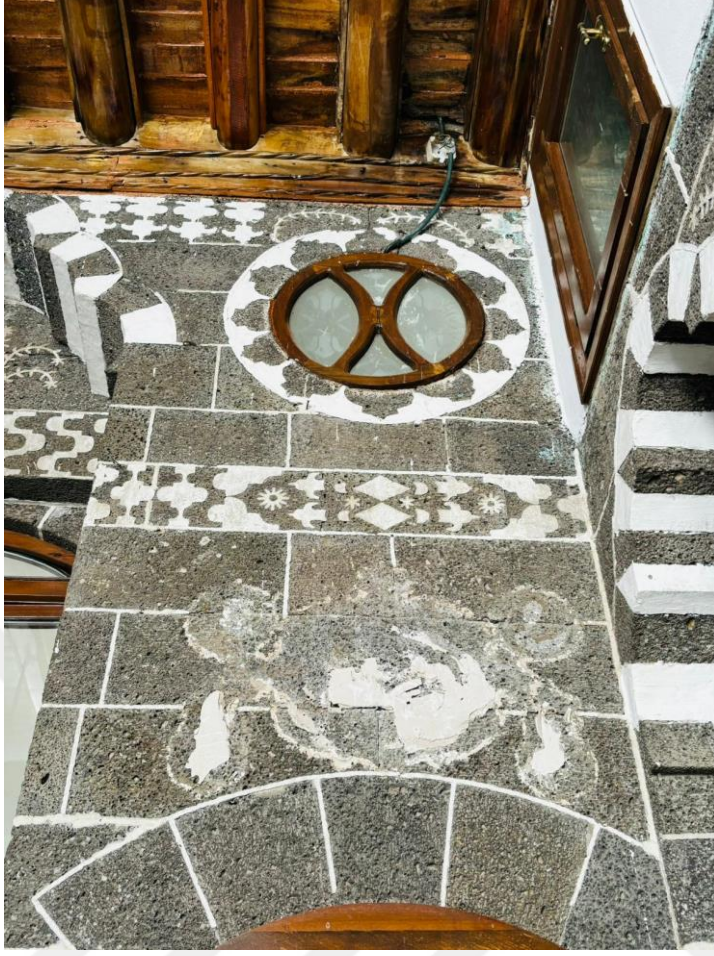

Fotoğraf 207. Konut 22'nin Güney Cephesinde 5 Dilimli Pencere Niş ve İçerisinde Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Motifi, Tek Sıra Halinde Haçvari, Palmet ve S ve C Kıvrımlı Cas Süsleme Detayları

Çizim 80. Konut 22'nin Saçaklarda ve Birçok Duvar Yüzeyinde Oluşturulmuş Süsleme Çizim Detayı

Fotoğraf 208. Konut 22'nin Güney Cephesindeki Eyvandan Geçiş Sağlanan Odanın Kapısı ve Yuvarlak Pencere Nişi

Fotoğraf 209. Konut 22'nin Güneyde Odanın Yuvarlak Pencere Nişi ve Süsleme Detayı

Fotoğraf 210. Konut 22'nin Cephe Duvarında S ve C Kıvrımlı Süsleme

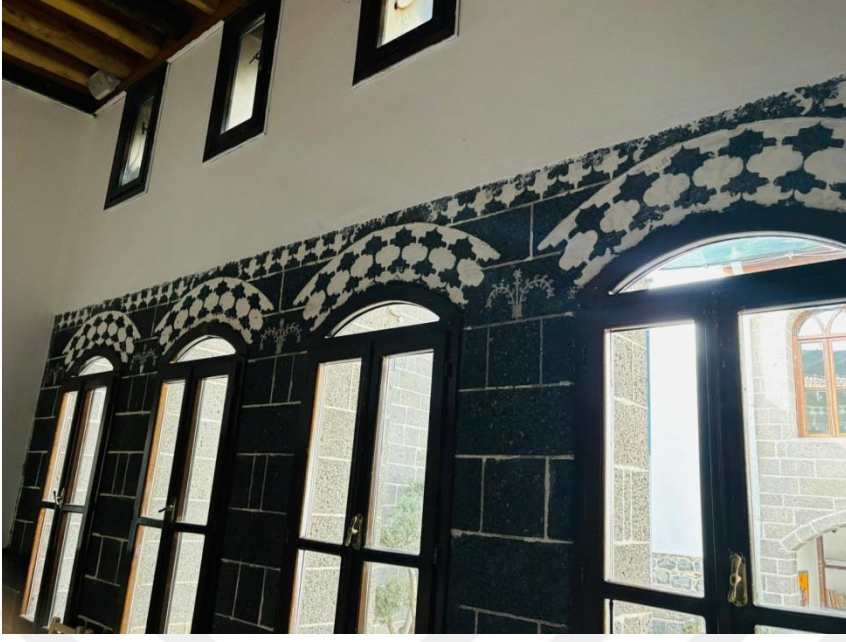

Fotoğraf 211. Konut 22'nin Güneydeki Duvar Yüzeyindeki Geometrik, Çarkıfelek, Yıldız Şemselerin Süsleme Detayı

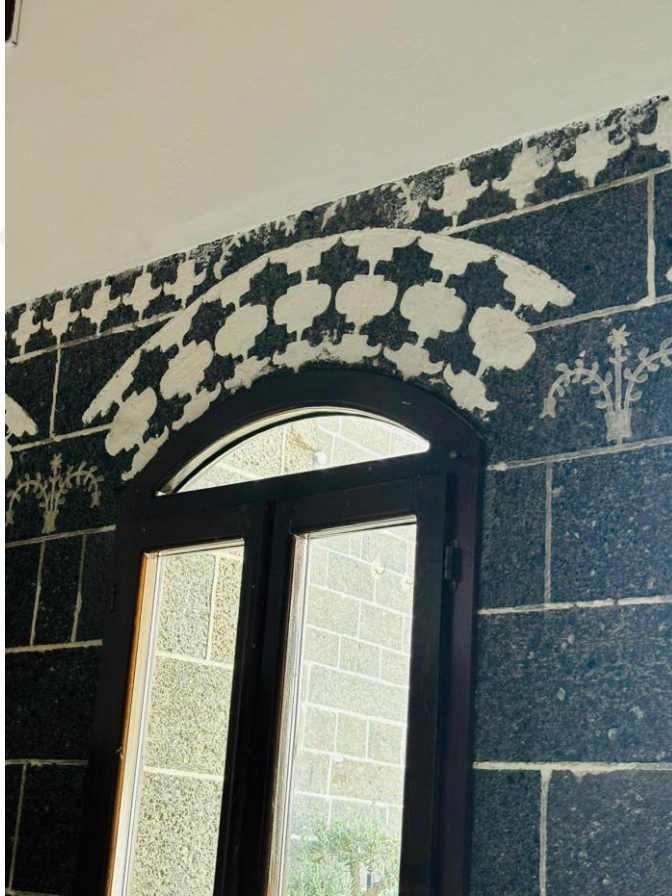

Fotoğraf 212. Konut 22'nin Cephe Duvarında Saçaklarda Yer Alan Sıralı Palmet Motifi Detayı

Fotoğraf 213. Konut 22'nin Güney Cephesindeki Odanın İç Bölümünde Pencerelerdeki Süslemeler

Fotoğraf 214. Konut 22'nin Güneydeki Odanın İç Bölümündeki Pencere Üzerinde Yer Alan Haçvari Süsleme Detayı

Fotoğraf 215. Konut 22'nin Güneydeki Odanın Pencere Duvarında 3 Dallı Çiçek Demeti

4.23. Konut 23

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın sur ilçesi, Cevat Paşa mahallesi 42 ada 16 nolu parselde kayıtlıdır. Çarşı konağı kafe olarak kullanılmaktadır.

Yapının tarihçesi: Güneyden giriş sağlanan yapının kuzeyinde giriş kattaki eyvan kemerinin üzerinde Arapça “1908(1326)” tarihli bir yazı bulunmaktadır. Buda yapının tarihçesi hakkında bilgi vermektedir.

Mimari ve süsleme özellikleri

Avlunun güneyinde yer alan bir kapıdan girilmektedir. Avluyu üç cepheden çevreleyen, sonradan eklenmiş olduğu düşünülen 3 katlı yapı birliği bulunmaktadır.

Doğu cephesini incelediğimizde, giriş katında yarım yuvarlak almaşık kemer süslemeli bir eyvana giriş sağlanmaktadır. Eyvanın yanındaki kapıdan üst kata çıkılarak, ardından kuzeydeki çatıya çıkılmaktadır. Üst katın sonradan eklenen tahta merdivenle doğudaki çatıya geçilmesi mümkündür. Batıda yer alan bölüme ise avludaki bir merdivenle çıkış sağlanmaktadır.

Bu yapı, geleneksel Türk ev mimarisinin tipik özelliklerini gösteren bir plana sahiptir. Kare bir avluyu üç cepheden çevreleyen U şeklinde bir yapı planı bulunmaktadır. İki katlı olan bu yapıda güneyden giriş sağlanmaktadır. Doğu cephesinde eyvan bulunmakta ve eyvanın yanında yarım yuvarlak kemerli bir kapı üst kata çıkmak için kullanılmaktadır. Üst kata çıktıktan sonra orta kata geçiş sağlanmakta olup, kuzey cephesinde dama bulunmaktadır ve buradan batı cephesindeki sonradan eklenen bölüme geçilebilmektedir.

Batı cephesinde ise kuzeyde hela olarak kullanılan bölüme yarım yuvarlak kemerli bir kapıdan girilmekte ve bu kapının yanında şu an mutfak olarak kullanılan bir bölüm bulunmaktadır. Avludan batı cephesinin üst katına çıkılan merdivenler bulunmakta olup, bu bölüm daha önce dam olarak kullanılmış olabilir ve üst kata sonradan eklenmiş kuzeydeki damdan geçiş sağlanmaktadır. Bu yapı planı, Türk evlerinde sıkça gözlemlenen iç avlulu ve eyvanlı mimari tarzının karakteristik özelliklerini taşımaktadır.

Bu yapıda, bölge mimari dokusunu devam ettirerek bazalt taş malzemesi kullanılmaktadır. Geleneksel mimaride yapıyı hareketlendirmek için kullanılan cas süslemelere bu yapıda da yoğun olarak yer verilmiştir. Avlunun güneyinden giriş sağlanan yapının doğu cephesinde, giriş katta yarım daire kemerli cas süsleme kullanılan bir eyvan ve eyvanın yanında ise üst kata çıkmak için kullanılan yarım daire kemerli kapıda da S ve C kıvrımlı aralarında da çiçek motifi olan süslemeler oluşturulmuştur (Fotoğraf 218). Eyvan ile kapı arasındaki duvarda ise geometrik bezemeli ve ay yıldızlı rozet süslemelerinde yer verilmiştir. Doğu cephesinin üst katındaki avluya bakan pencerelerin nişleri 5 dilimli bir siyah bir beyaz birbirini takip cas sıvalı nişlerinde arasında vazodan çıkan çiçek demeti motifli süslemeler görülmektedir (Fotoğraf 220). İki pencere arasında bitkisel formda cas süslemeleri bulunmaktadır. Diğer pencere duvar bölümlerini ise geometrik motifli ve ay yıldızlı rozetler süslemektedir. Pencerelerin üzerinde tek sıra halinde ters düz palmetler mevcuttur. Üst katta bulunan eyvana giriş sağlandığında iç bölümde de pencere aralarında vazodan çıkan çiçek demetleri oluşturulmuştur (Fotoğraf 221). Kuzey cephesini incelediğimizde, yarım gömülü bodrum ve onun üzerinde üç adet yarım daire kemerli sade pencere nişleri bulunmaktadır. Yarım daire kemerli kapının üzerinde ise yapım tarihine dair bilgi veren bir kartuş içerisinde yazan tarih bilgisi, sağında ve solunda da ters- düz palmetler kullanılmıştır (Fotoğraf 229). Pencere ve kapı üzerinde kalan duvar boşluğunda tek sıra halinde palmet süslemeler mevcuttur. Kuzeyde kapı girişinden hemen sonra bir niş yer almaktadır. Bu niş 5 dilimli olup, nişin içerisinde farklı kompozisyonlarda vazodan çıkan çiçek demeti, palmetler ve ay- yıldız bezemeli süslemeler oluşturulmuştur (Fotoğraf 231). Bitkisel formda süslemelerin altında ve niş duvarının dışındaki duvarda ise tek sıra halinde ters düz palmetlere yer verilmiştir. Orta kısımda kalan nişin sağında ve solunda kare formda iki küçük niş bulunmaktadır. Bu nişlerin üzerinde tek sıra halinde S ve C kıvrımlı aralarında çiçek bezemelerin olduğu tek sıra halinde cas süslemeler vardır. Eyvanın doğusunda ve batısında iki merdivenle çıkılan başka bir alan bulunmaktadır. Bu bölümde iç kısımda pencere aralarında 3 dallı çiçek ve hayvan figürü sembollerine yer verilmiştir (Fotoğraf 234).

Yapının batı cephesini incelediğimizde, giriş katında bulunan eyvan (mutfak olarak kullanılmakta) ve helaya açılan kemer nişleri sadedir. Her iki girişin arasındaki

duvarda geometrik ve bitkisel rozet süslemesi mevcuttur. Üst kat ile arasında kalan saçaklarda ise tek sıra halinde palmetler bulunmaktadır. Bölge mimarisinde sıklıkla kullanılan süsleme özelliklerine bu yapıda çok fazla yer verilmiştir. Özellikle eyvan kullanımı, yapıya geleneksel bir hava katmaktadır. Ek olarak, yapıya sonradan eklenen birimler dışında, bu özelliklerin yapıya özgü bir şekilde eklendiği görülmektedir.

Fotoğraf 216. Konut 23'ün Doğu Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 217. Konut 23'ün Zeminden Doğu Cephesinin Görünümü

Fotoğraf 218. Konut 23'ün Doğu Cephesinde Yarım Daire Kemerli S ve C Kıvrımlı Süsleme Kapı

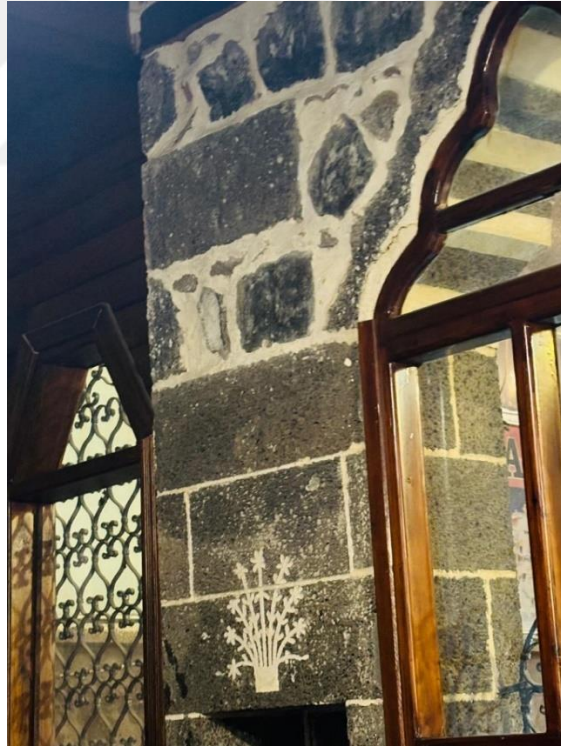

Fotoğraf 219. Konut 23'ün Doğu Cephesindeki Güneyde Terasa Geçiş Kapısı

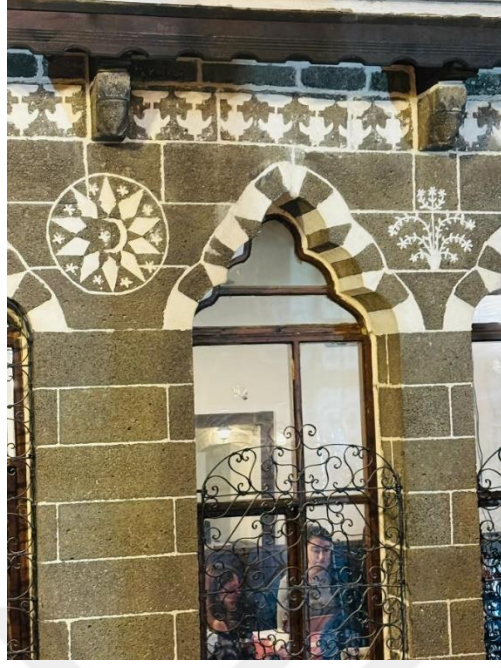

Fotoğraf 220. Konut 23'ün Doğu Cephesindeki Odanın 5 Dilimli Pencere Nişlerinin Detayı

Fotoğraf 221. Konut 23'ün Doğu Cephesindeki Oda İçerisindeki Süsleme Detayı

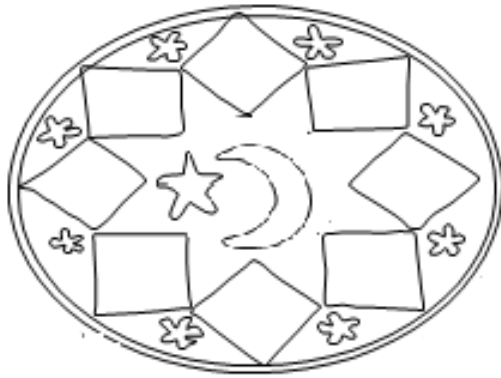
Fotoğraf 222. Konut 23'ün Doğu Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişi Rozet ve Bitkisel Süsleme Detayı

Fotoğraf 223. Konut 23'ün Doğudaki Cephesinde Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süslemesi

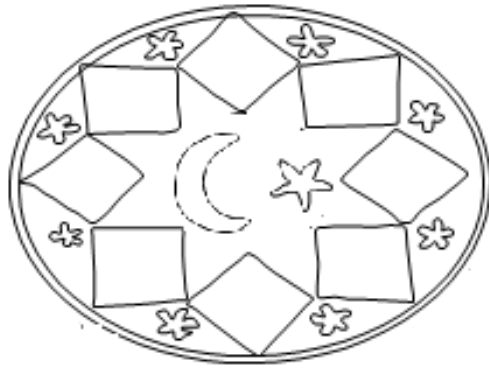
Fotoğraf 224. Konut 23'ün Doğudaki Cephesinde Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Detayı

Çizim 81. Konut 23'ün Doğudaki Cephesinde Ay Yıldızlı Rozet Süsleme

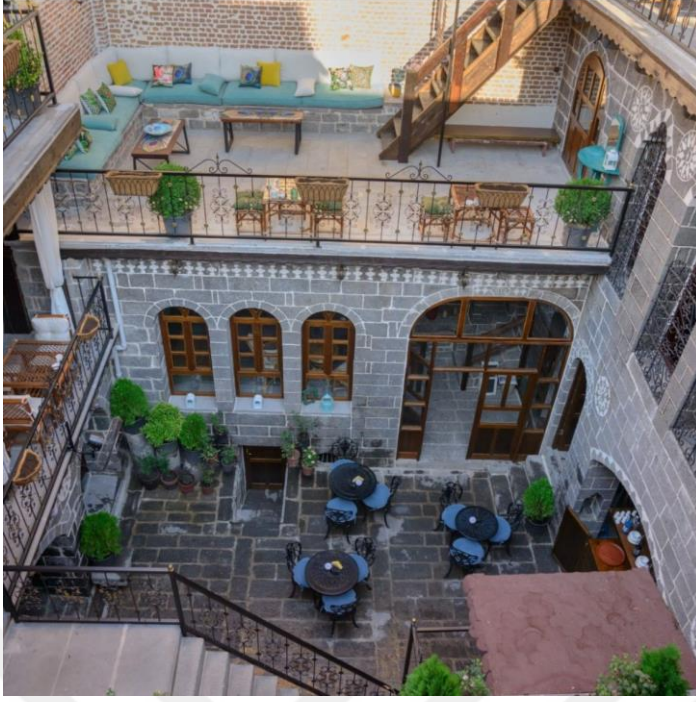

Fotoğraf 225. Konut 23'ün Doğudaki Cephesinde Farklı Açıya Bakan Ay Yıldızlı Rozet Süsleme

Çizim 82. Konut 23'ün Doğudaki Cephesinde Farklı Açıya Bakan Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Çizimi

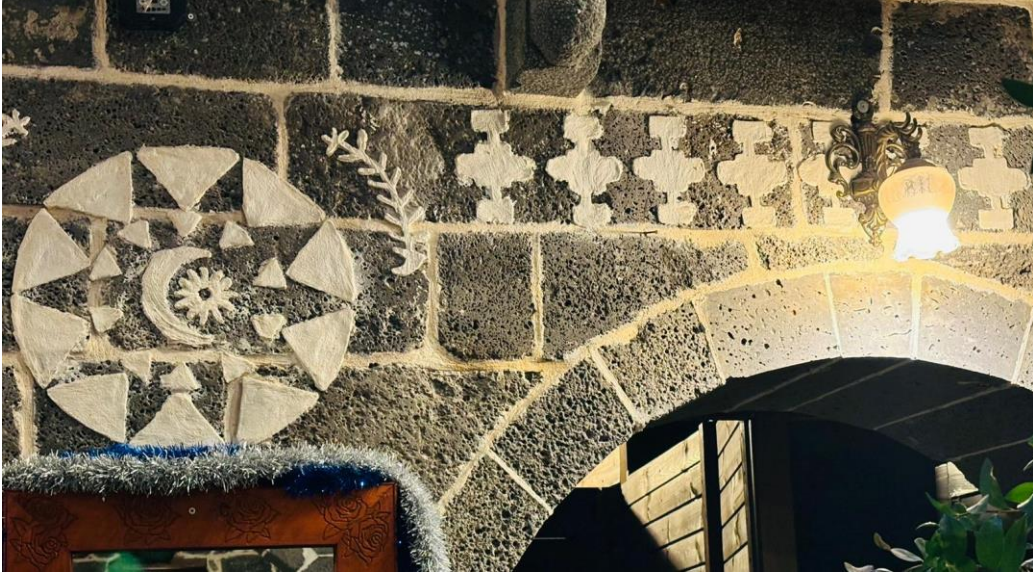

Fotoğraf 226. Konut 23'ün Güney Cephесinin Yukarıdan Görünümü

Fotoğraf 227. Konut 23'ün Batı Cephесinden Bir Görünüm

Fotoğraf 228. Konut 23'ün Batı Duvarındaki Duvar Yüzeyinde Rozet ve Haçvari Süsleme Detayı

Fotoğraf 229. Konut 23'ün Güney Cephesindeki Eyvan Kapısı ve 1 Üzerindeki Tarih ve Saçaklardaki Haçvari Süsleme Detayı

Fotoğraf 230. Konut 23'ün Güney Cephesindeki Yarım Daire Kemerli Pencere Nişleri ve Saçaklarda Haçvari Süsleme Detayı

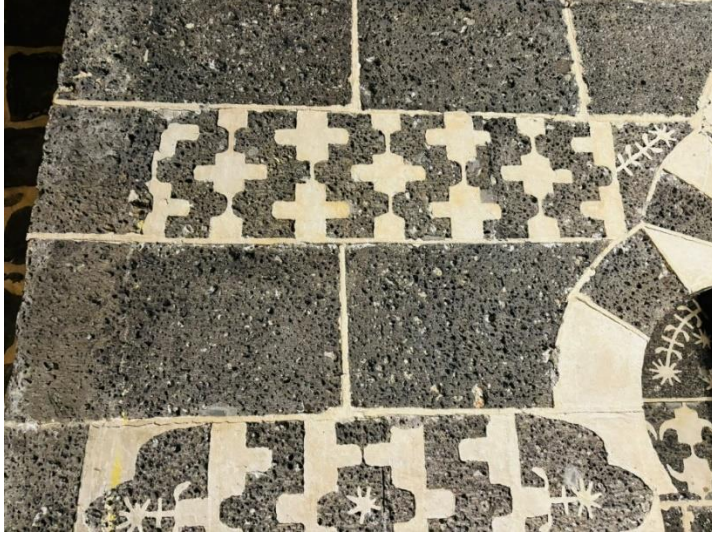

Fotoğraf 231. Konut 23'ün Güney Cephesindeki Eyvanın Güneyinde Kullanılan Duvar Nişi ve Niş İçerisindeki Ay Yıldız, Güneş, Vazodan Çıkan Çiçek Demeti, Palmet Motifli Süsleme Detayı

Fotoğraf 232. Konut 23'ün Güney Cephesindeki Eyvanın Palmet ve Çiçek Dalı Süsleme Detayı

Fotoğraf 233. Konut 23'ün Güney Cephesindeki Eyvanında Haçvari ve S ve C Kıvrımlı Süslemeler

Fotoğraf 234. Konut 23'ün Güney Cephesindeki Eyvanda Odanın Pencere Arasındaki Çiçek Dalı Motifi

4.24. Konut 24

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın sur ilçesinde, Ziya Gökalp mahallesi, yeşil sokakta 407 ada 1 nolu parselde yer almaktadır. Sur Gençlik Merkezi olarak kullanılmaktadır.

Yapının tarihçesi: Yapının ne zaman inşa edildiğine dair herhangi bir yazıt bulunmamaktadır.

Mimari ve süsleme özellikleri: Avluya kuzeyden girişi olan bu yapıda, sadece güney cephesinde yapı birliği bulunmaktadır. Yapının iki katı da aynı düzeni taşımaktadır: zemin kat ile üst kat birbirinin aynısıdır. Bu yapı, bölgeye özgü mimari özellikler göstermektedir. Avlunun girişinde sağ tarafta lavabo bulunmaktadır, bu da birçok konutta benzer şekilde yer alır.

Yapı Diyarbakır'ın geleneksel mimari öğelerini taşımaktadır. Avlu ve avluyu çevreleyen tek cepheli iki katlı bir yapıdır. Zemin katında eyvan kullanımı bulunmaktadır. Güney batıda bulunan bir kapıdan bir odaya giriş sağlanmaktadır. Güneydoğusunda ise iki gözlü bir eyvan bulunmaktadır. Eyvan ile oda kapısının ortasında, avluya bir metre yükseklikte olan bir kapıdan üst kata çıkış sağlanmaktadır. Üst katta ise özellikle doğu ve batıdaki odalara geçiş için kullanılan eyvanlar bulunmaktadır. Bu eyvanlar aralık olarak da kullanılabilir. Eyvanda, doğu ve batıdaki kapılardan geçilerek üç tane penceresi olan odalara erişim sağlanmaktadır.

Yapıda bölgesel olarak yaygın olarak kullanılan bazalt taşı tercih edilmiştir. Zemin katta yer alan eyvan yarım daire kemer formundadır ve eyvanın içerisinde 5 dilimli bir siyah bir beyaz sıvalı niş bulunmaktadır. Yapının güneybatı kısmı oldukça sadedir. Üst katın balkon eyvanı ise sivri kemerli ve yarım şemseler oluşturulmuştur. Eyvandan girişi sağlanan odaların pencere nişleri 5 dilimli olup, bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süsleme formunda, doğusunda ve batısında 3 pencere bulunmaktadır. Güneybatısındaki pencerelerin bitiminde cas tekniği ile yapılan rozet süslemeleri yer almaktadır. Pencere aralarında kalan duvarda ise cas süslemeleri bulunmaktadır (Fotoğraf 241). Pencerelerin üzerinde ise tek sıra halinde üçer üçer olmak üzere farklı kompozisyonda palmet, geometrik, haçvari ve şemse içerisine alınmış haçvari gibi süslemeler görülmektedir. Üst kattaki odalara girişi sağlayan eyvanda ise güney duvarında 5 dilimli bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemeli niş ve nişin içerisinde ise 5 dallı vazodan çıkan çiçek demeti süslemesi yer almaktadır. Nişin etrafında kalan duvarda da geometrik bezemeli rozet süsleme oluşturulmuştur (Fotoğraf

244). Güneydoğusunda yer alan pencere duvarında almaşık 5 dilimli pencere nişleri ve iki pencere arasında vazodan çıkan çiçek demeti yer almaktadır (Fotoğraf 247). Diğer pencere duvar aralıklarında ise cas tekniği kullanılarak yapılan ay yıldız ve geometrik bezemeli rozet süslemeleri bulunmaktadır. Güneybatısındaki odanın pencere duvarındaki süslemelerde de aynı tarzda yapılmıştır. Pencere üzerlerinde ise tek sıra halinde üçer üçer farklı formlarda haçvari, palmet, geometrik süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 240, Fotoğraf 243). Yapının zemin katı daha sade olup, sadece kemerlerde cas süslemelere mevcuttur. Ancak yapıyı canlandırmak için özellikle üst katta yer alan pencere duvarlarında ve eyvanda süslemeler yoğun olarak kullanılmıştır. Bu süsleme unsurları, dönemin Osmanlı süsleme anlayışını yansıtmaktadır ve geleneksel Diyarbakır konut mimarisinde sıkça görülen özelliklerdir.

Fotoğraf 235. Konut 24'ün Güneybatının Cephe Duvarında Görünüm

Fotoğraf 236. Konut 24'ün Güneyinde Üst Kattaki Yarım Daire Kemerli Balkon (Aralık)

Fotoğraf 237. Konut 24'ün Üst Kattaki Yarım Daire Yarım Şemse Bezemeli

Fotoğraf 238. Konut 24'ün Eyvan ve Üst Kattaki 5 Dilimli Pencere Nişi Detayı

Fotoğraf 239. Konut 24'ün Güneydoğusundaki Oda'nın Pencere Nişleri Detayı

Fotoğraf 240. Konut 24'ün Güneybatısındaki Odanın Pencere Nişleri Detayı

Fotoğraf 241. Konut 24'ün Güneydoğudaki 5 Dilimli Pencere Nişleri ve Aralarındaki Süslemeler

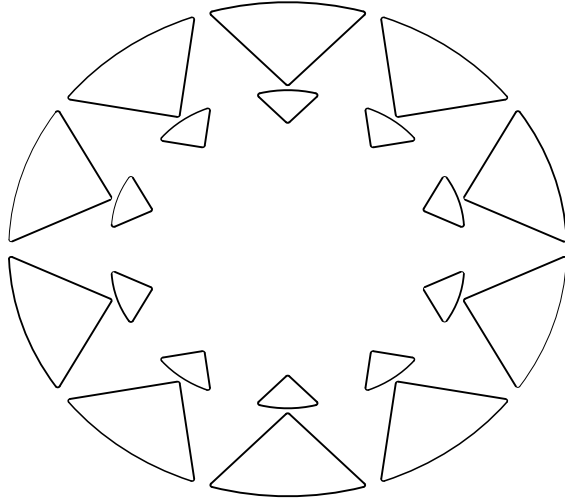

Fotoğraf 242. Konut 24'ün Güneydoğudaki Pencere Nişleri ve Süsleme Detayları

Fotoğraf 243. Konut 24'ün Üst Katında Çiçek Demeti ve Rozet Süsleme Detayı

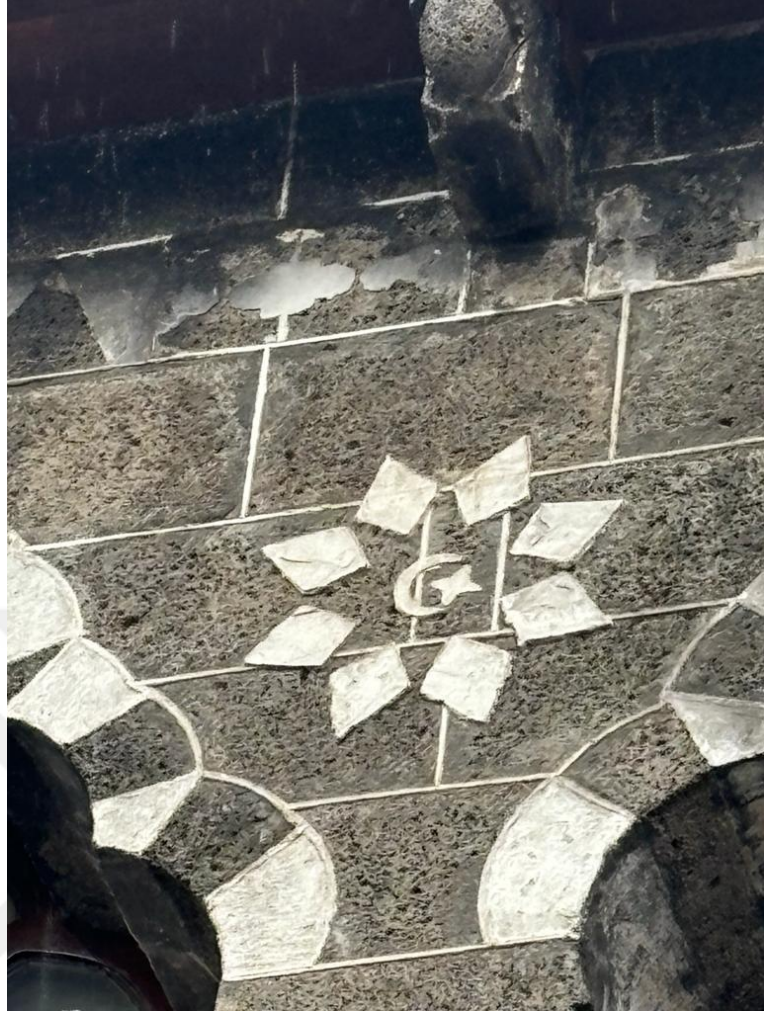

Çizim 83. Konut 24'ün Üst Kattaki Rozet Süsleme Çizimi

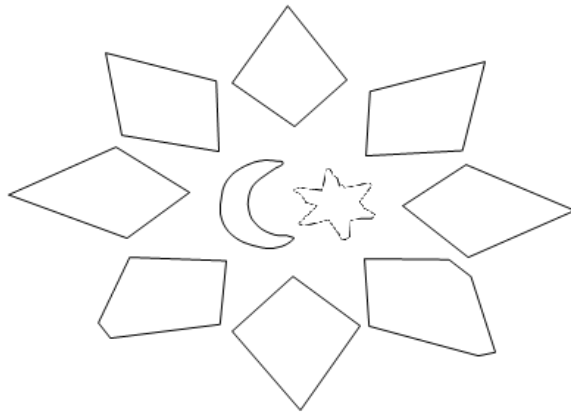

Fotoğraf 244. Konut 24'ün Güney Cephesindeki Çiçek Demeti Süsleme Detayı

Fotoğraf 245. Konut 24'ün Güney Cephesindeki Ay Yıldız Motifli Rozet Süsleme Detayı

Çizim 84. Konut 24'ün Güney Cephesindeki Ay Yıldız Motifli Rozet Süsleme Çizimi

4.25. Konut 25

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın sur ilçesinde Özdemir mahallesi yıkık kaya sokakta 20045 Ada 19 nolu parselde kayıtlıdır.

Yapının tarihçesi: Yapının inşa tarihine dair bir yazıt yer almamaktadır.

Mimari ve süsleme Özellikleri: Yapı iki katlı olup, avludan bir merdiven ile üst kata çıkılmaktadır. Avluyu iki cepheden kavrayan yapı birliği L plan tipini oluşturmaktadır. Üst kata her iki cephede de avludan bir merdivenle oda bir pencerelerin baktığı bir gezemek ve odalara giriş sağlanılmaktadır. Başka bir merdivenle de üst dama çıkılmaktadır. Yapının mimari özellikleri ve taş işçiliği; Osmanlı dönemi veya yakın tarihlerde inşa edildiğini göstermektedir kemerli pencereler, taş süslemeler bu bölgedeki yapıların karakteristik özelliklerini taşımaktadır.

Yapı bölge mimarisinde çoğunlukla kullanılan bazalt taş ile inşa edilmiştir avluya giriş kapısı tamamen yıkılmış yapının girişinin solunda yer alan bölümde zemin katta sivri kemerli eyvan olduğu düşünülen ve yanında yarım daire kemerli, ters-düz palmet motiflerinin yer aldığı kapı ile giriş sağlanmaktadır. Kapı üzerinde yuvarlak bir pencere mevcut, kapının solunda yer alan yarım daire kemerli ters palmet motiflidir. Kapının her iki güney ve kuzeydeki oda pencereleri yarım daire kemerli ve palmet motifleriyle oluşturulmuştur. Yapının üst katına avludan merdivenden çıkılmakta bir gezemekten de ortada eyvandan da eyvanın sağında ve solunda bulunan üç penceresi olan odalara giriş sağlanmaktadır (Fotoğraf 250). Basık kemerli eyvanın avluya bakan duvarın güney ve kuzey duvar yüzeyinde bitkisel ve geometrik bezemeli rozet süslemeler yer almaktadır. Üç adet bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas sıvalı pencere nişleri ve arasında yine bu mimarilerde kullanılan rozetler kullanılmıştır (Fotoğraf 252). Pencerenin de üzerinde tek sıra halinde aralarında da çiçek motiflerinin bulunduğu S ve C kıvrımlı süslemeler vardır. Yapının üst katında dışa taşmış yapıya sonradan eklendiği anlaşılan tuğla yapı malzemesi kullanılmıştır. Avluya girişi karşısında bulunan yapı birliğinde de giriş kata pencere kemerleri yarım daire olup, üst kata avludan başka bir merdivenle bir odaya giriş sağlanmaktadır (Fotoğraf 255). Pencerenin olduğu bölümde de gezemek yer almaktadır. Üst kattaki odaya giriş sağlanan yarım daire kemerli kapı üzerinde ise ters düz formda palmet süslemeler kullanılmıştır. Kapı üzerinde mavi bir şerit üzerinde

“Bismillahirrahmanirrahim” yazısı (Rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla) Arapça yazı bulunmaktadır Kapının üstünde yer alan sekiz dilimli çiçek motifli bri siyah bir beyaz renk kullanımı sağlanmış yuvarlak pencere nişi yer almaktadır. Pencere nişi üzerinde ise Arapça “Maşallah” yazısı yer almaktadır (Fotoğraf 256). Yuvarlak pencere duvarının iki tarafında ise bitkisel formda vazodan çıkan çiçek demeti süslemeleri mevcuttur. Odanın beş dilimli bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemeli pencereler mevcuttur. Pencerelerin arasında da yine bitkisel geometrik formda cas süslemeleri yer almaktadır. Pencerelerin üzerinde ise tek sıra halinde S ve C kıvrımlı aralarında çiçek motiflerinin olduğu süslemelere yer verilmiştir.

Fotoğraf 246. Konut 25'in Dış Cepheden bir Görünümü

Fotoğraf 247. Konut 25'in Güney Cephesinden Bir Görünüm

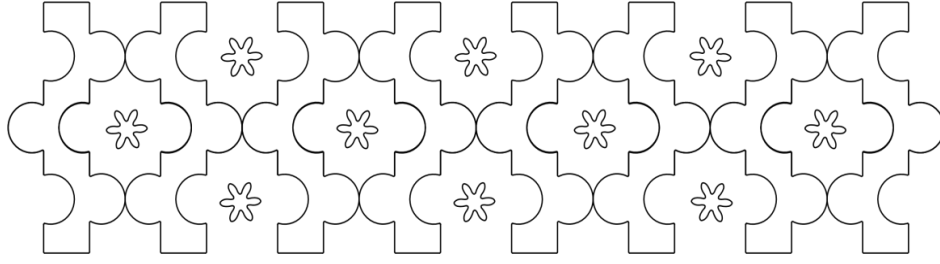

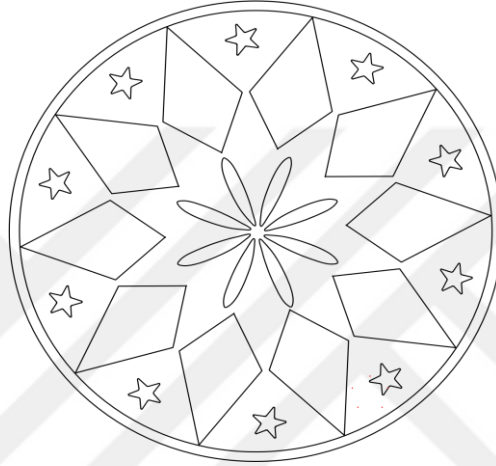
Fotoğraf 248. Konut 25'in Batı Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 249. Konut 25'in Güney Cephesinde Pencere Nişleri ve Süslemeleri

Çizim 1. Konut 25'in Güney Cephesinde Yer Alan Saçaklardaki Süsleme Çizimi

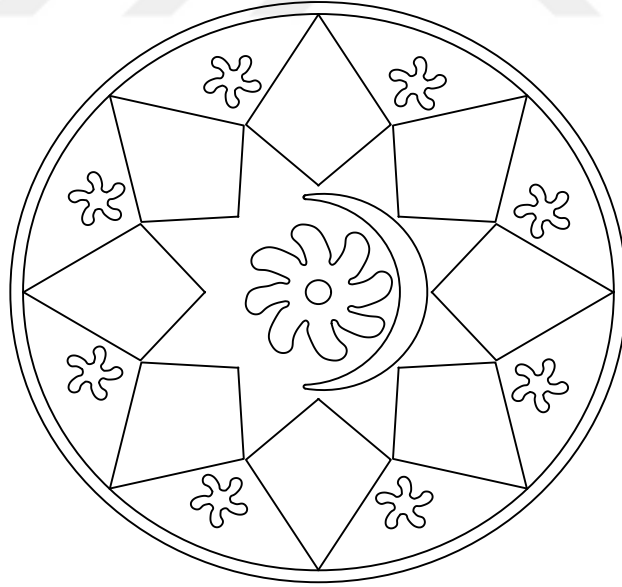

Çizim 2. Konut 25'in Güney Cephesindeki Pencere Nişleri, Aralarındaki Rozet Süsleme Çizimi

Fotoğraf 250. Konut 25'in Batı Cephesinde Yer Alan Pencere Nişleri ve Süslemeleri

Çizim 3. Konut 25'in Batı Cephesindeki Pencere Aralarındaki Rozet Süsleme

Fotoğraf 251. Konut 25'in Batı Cephesindeki Rozet ve Saçaklardaki Süsleme

Fotoğraf 252 . Konut 25'in Batı Cephesinin Zemin Kattaki Bölümü

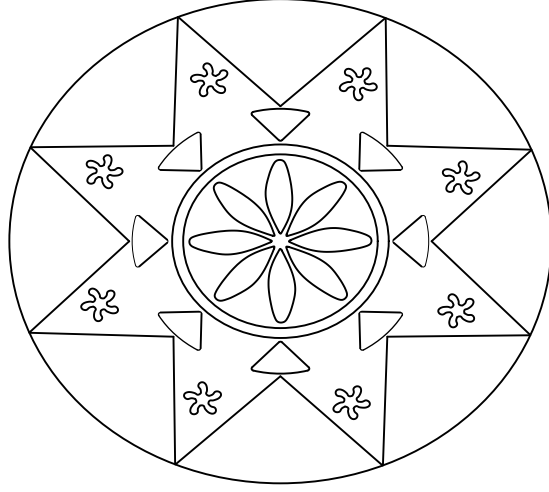

Fotoğraf 253. Konut 25'in Güney Cephesindeki Üst Kata Geçişi Sağlayan Merdiven

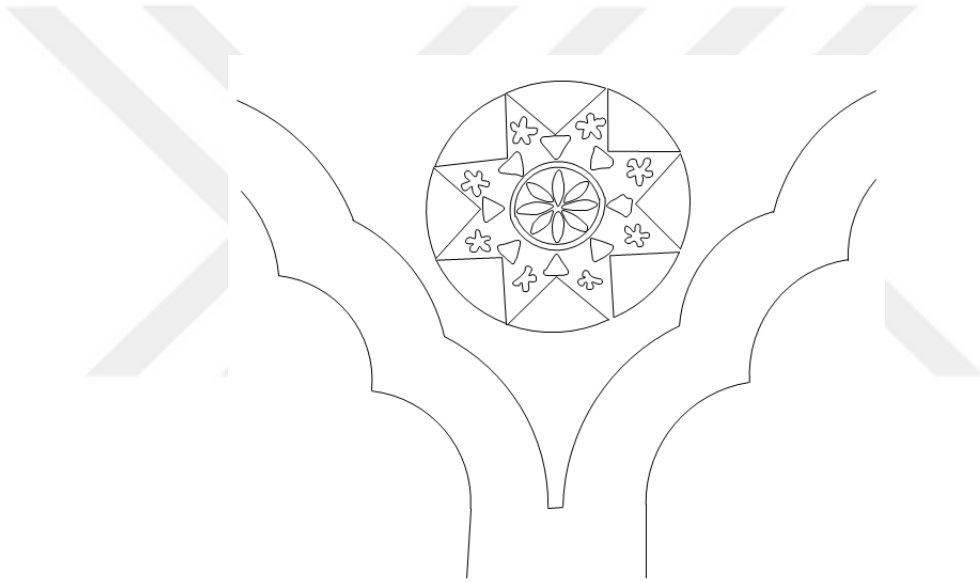

Fotoğraf 254. Konut 25'in güney cephesinde Kapı Üzerinde Mavi Bir Şerit Üzerinde
“Bismillahirrahmanirrahim” Yazısı (Rahman Ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla) Arapça Yazı ve
Süslemeler

Çizim 4. Konut 25'in Pencere Aralarında Kullanılan Rozet Süsleme Çizim Detayı

Çizim 5. Konut 25'in Pencere Arasındaki Görünümü

4.26. Konut 26

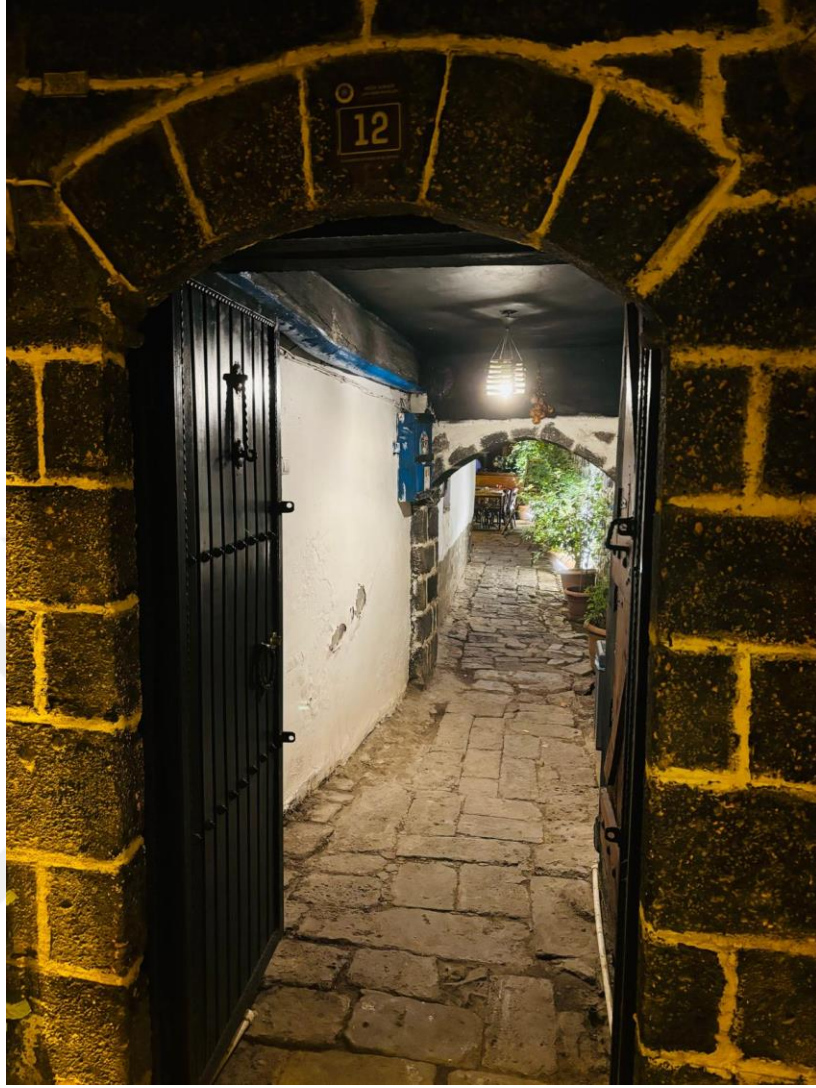
Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın sur içi ilçesinde Camii kebir mahallesinde, müze sokakta 332 ada 47 nolu parselde kayıtlıdır. Hewş Kafe olarak Kullanılmaktadır.

Yapının tarihçesi: Yapının avluya bakan pencere aralarındaki geometrik ve çiçek motifli rozetin içerisinde yazılan 1318(1901)'e tarihlendirilmektedir.

Mimari ve süsleme özellikleri: Yapıya yuvarlak kemerli bir kapıdan girilir ve yüksek bir pencere nişi bulunmaktadır. Pencere nişi, dilimli bir kemer ile çevrilidir ve avluya bakan kısmında, kemer nişinin her iki yanında geometrik ve çiçek deseni motiflerinden oluşan iki rozet bulunmaktadır (Fotoğraf 257). Saçaklarda da palmet kullanımı vardır. Yapı girişinden sonra uzun bir koridordan avluya geçiş sağlanır.

Yapıya uzun bir koridordan geçtikten sonra, dikdörtgen bir yapı ve avlu karşılıyor. İki katlı yapıda, ortadan yuvarlak bir kemerle giriş sağlanıyor. Giriş katında kullanılan kemerlerde işlenmiş olan, cas adı verilen süslemelerle dikkat çekmektedir.

Diyarbakır Sur içinde geleneksel konut mimarisinde kullanılan bazalt taş ile yapı inşa edilmiştir. Bazalt taşın sade görünümünden uzaklaşarak avluya bakan kısımda ve kemer eyvanda yoğunlukla cas süsleme öğeleri yer almaktadır (Fotoğraf 261). Pencere nişlerinde yine dilimli kemer kullanılmış olup, birbirini takip eden bir siyah bir beyaz, pencere nişlerinin üzerinde de saçak seviyesindeki bölümde tek sıra halinde S ve C kıvrımlı süslemeler oluşturulmuştur. İki pencere arasında ise ibrikten çıkan çiçek demeti süslemeleri mevcuttur (Fotoğraf 262). Bölgede duvar yüzeyinde pencere nişlerinin arasında geometrik ve bitkisel formda rozet süslemeler göze çarpmaktadır (Fotoğraf 263). Ayrıca motifleri ve geometrik bezemelerin yer aldığı rozet süslemesinin de altında ibrikten çıkan çiçek demeti süslemesi oluşturulmuştur (Fotoğraf 264). Ayrıca yapılan rozet süslemesinin içerisinde geometrik bitkisel formlarla birlikte yapının inşa tarihi hakkına bilgi verilmek istenmiştir. Yapının çörlenlerinde de cas boyama kullanılmıştır. Bu yapıdaki pencereler orijinal olarak bırakılmış ve değiştirilmemiştir.

Fotoğraf 255. Konut 26'nın Basık Kemerli Giriş Kapısı

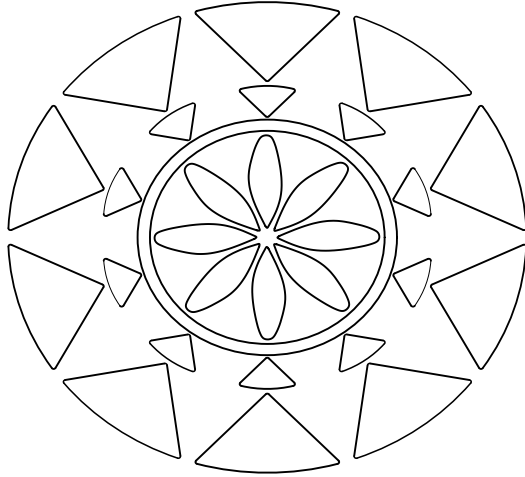

Fotoğraf 256. Konut 26'nın Girişinde, Saçaklardaki Rozet Süsleme Detayı

Fotoğraf 257. Konut 26'nın Girişindeki Çiçek Bezemeli Rozet Süsleme Detayı

Çizim 85. Konut 26'nın Girişindeki Çiçek Bezemeli Rozet Süsleme Detayının Çizimi

Fotoğraf 258. Konut 26'nın Girişindeki Ay Yıldızlı Rozet Süsleme Detayı

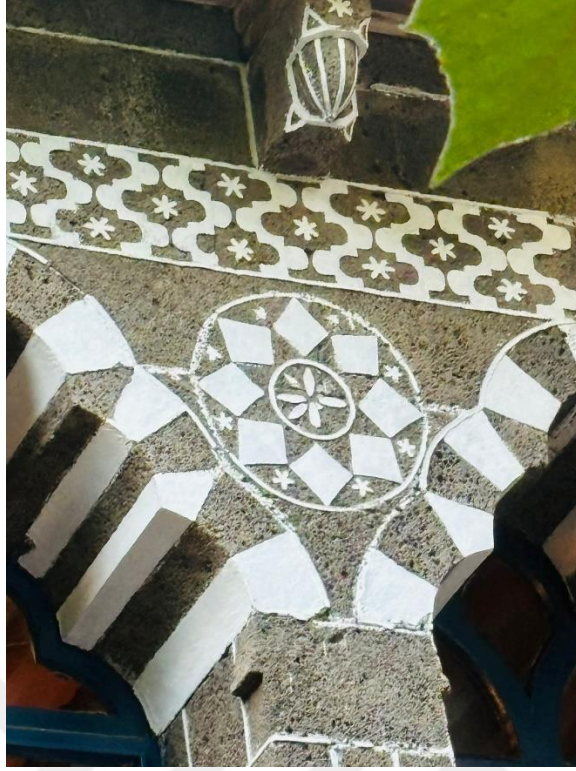

Fotoğraf 259. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Rozetler ve Saçaklardaki Süsleme Detayı

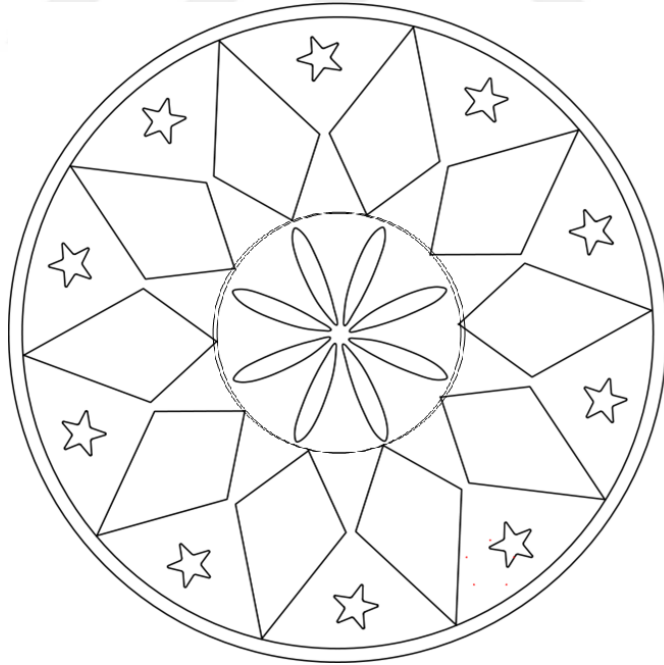

Fotoğraf 260. Konut 26'nın Güneyindeki Pencereler ve Aralarındaki Süsleme Kompozisyonu

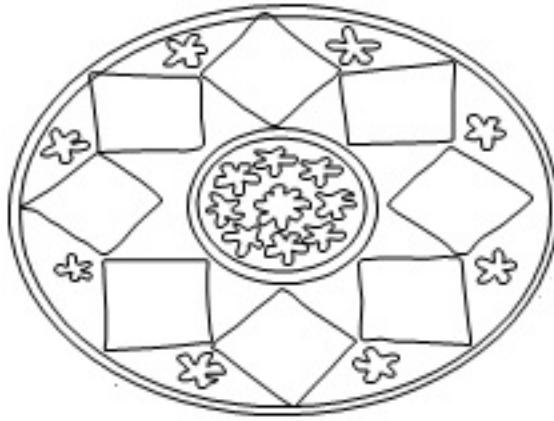
Fotoğraf 261. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Rozet Süsleme Detayı

Çizim 86. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Ç Rozet Süsleme Çizimi

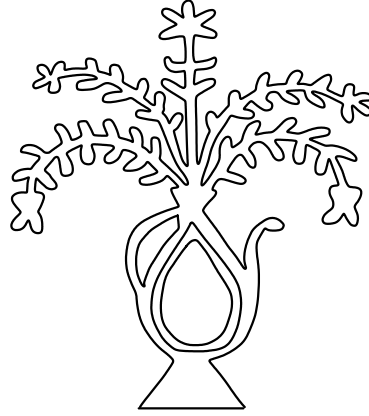

Fotoğraf 262 . Konut 26'nın Güney Cephe Duvarındaki Rozet ve Çiçek Demeti Süsleme

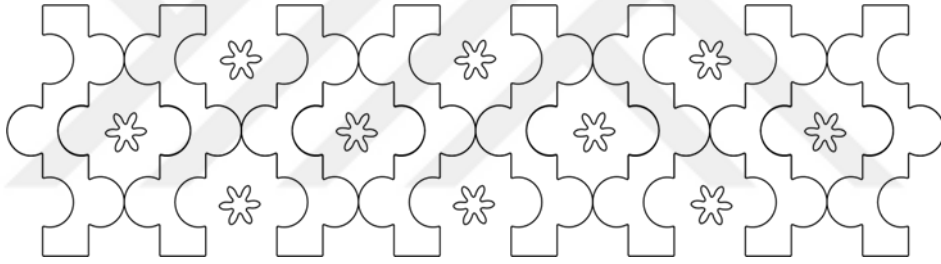

Çizim 87. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Bitkisel ve Geometrik Bezemeli Rozet Süsleme Çizimi

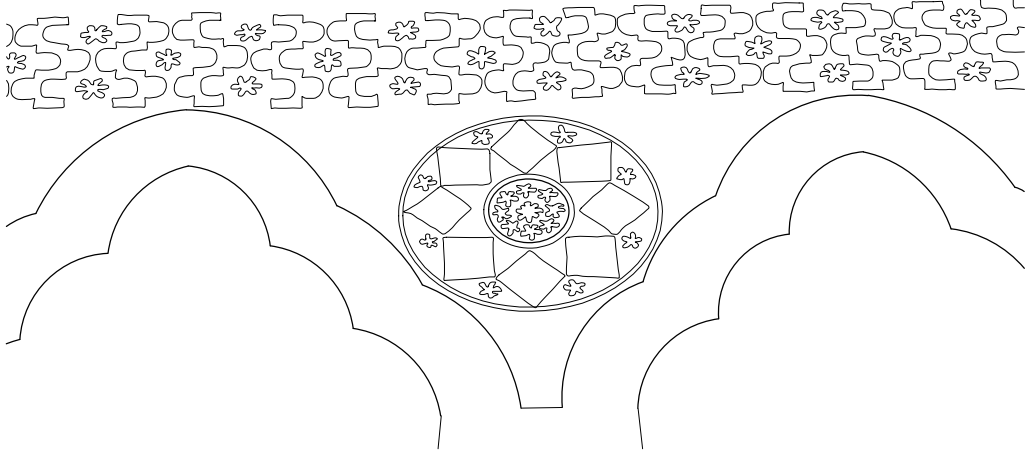

Çizim 88. Konut 26'nın Güney Cephesindeki İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Süsleme Çizimi

Çizim 89. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Saçaklardaki S ve C Kıvrımlı Süsleme Çizim

Detayı

Çizim 90. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Süslemenin Kemerler Arasından Görünümünün Çizimi

Fotoğraf 263. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Tarih Detayı Veren Çiçek ve Geometrik Bezemeli Rozet Süsleme Detayı

Fotoğraf 264. Konut 26'nın Çiçek ve Geometrik Ay Yıldız Bezemeli Rozet Süsleme ve Sivri Kemerli Yarım Şems Motifli Kemerli

Fotoğraf 265. Konut 26'nın Zemindeki Yarım Daire Kemerli Yarım Şemse Motifli Pencere Nişi

Fotoğraf 266. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Çiçek ve Geometrik Bezemeli Rozet, Saçaklarda S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı

Fotoğraf 267. Konut 26'nın Güney Cephesindeki S ve C Kıvrımlı Süsleme ve Çörten Detayı

Fotoğraf 268. Konut 26'nın Güney Cephesindeki Eyvanın İç Kemer Detayı

4.27. Konut 27

Yapının Adı ve konumu: Sur ilçesinde İskender Paşa Mahallesi Telgraf Sokakta 134 ada 43 nolu parselde kayıtlıdır. İskender Paşa konağı şu an restoran ve kafe olarak kullanılmaktadır.

Yapının tarihçesi: Yapının inşa tarihine dair herhangi bir yazı bulunmamakta ancak İskender Paşa Diyarbakır'da valilik yapan Osmanlı Beylerbeyidir. İskender Paşa Hicri 969/1551 kendisi yaptırmıştır (Tuncer, 2015, s.529).

Mimari ve süsleme özellikleri: Diyarbakır'da geleneksel bölge mimarisi, avlu merkezli planlama ile karakterizedir. Yapılar genellikle avlu etrafında şekillenir ve avlu çevresindeki odalar eyvanlarla birleşir. Bodrum artı zemin kat düzeni yaygındır, bodrum kat genellikle depo veya soğuk hava deposu olarak kullanılır. Eyvanlar, avlunun kenarlarında yer alır ve kemerli yapılardır. Yapılar genellikle haremlik ve selamlık olarak iki bölüme ayrılır; günümüze genellikle haremlik bölümü ulaşmıştır. Bölge mimarisi, Diyarbakır'ın iklim şartlarına uygun olarak planlanmıştır, bu da gölgelendirme ve rüzgâr alımı gibi faktörleri içerir.

Kuzey cepheden giriş yapılan bu yapıda, avluya açılan büyük bir avlu bulunmaktadır. Batı cephesinde, en uçta depo ve mutfak olarak kullanılan bir bölüm vardır. Bu bölümün yanında avludan beş basamaklı bir merdivenle çıkılan bir eyvan bulunur. Eyvanın kuzey tarafında sofaya ve ardından odalara geçiş sağlanırken, güneyde de aynı düzenleme mevcuttur. Eyvanın arkasında, ayrı bir kapısı ve penceresi bulunan bir odaya geçiş sağlanır. Bodrum kata ise eyvan merdiveninin altındaki kapıdan girilir. Bu cephedeki pencerelerin yanı sıra tepe pencerelere de yer verilmiştir.

Güney cephesinde, üç gözlü bir eyvan ve arkasında yazlık iki serdab bulunur. Ortadaki ön eyvandan yanlara ve arkaya geçiş sağlanır. Avluya en yakın eyvanın önünde dikdörtgen formda bir havuz bulunur. Ön eyvandan arkaya ve doğu-batıdaki serdablara geçiş sağlanır. Serdablarda küçük su havuzları yer alır; bu bölüm yazlık olarak serinlemek amacıyla kullanılır. Doğusunda, serdabın yanındaki merdivenle üst kata çıkılır ve burada odalar ile sofalar bulunur. Doğu cephesinde

ise şu anda tamamen yenilenen ve mutfak olarak kullanılan alan mevcuttur; zamanında yıkılan selamlık bölümünün bulunduğu yerdir

Diyarbakır geleneksel mimarisinde kullanılan bazalt taşıyla inşa edilmiş olan yapı, zamanında haremlik ve selamlık olarak kullanılmıştır. Günümüze ise haremlik bölümü ulaşmıştır. Batı cephesinde kullanılan pencere nişleri basık kemerli ve yarım şemse bezemeli süslemeler oluşturulmuştur. Üstlerinde tepe pencereleri bulunur ve bu pencerelerin arasında tek sıra halinde palmetler ve haçvari kompozisyonda süslemeler yer alır (Fotoğraf 272).

Batı cephesinde bulunan iki gözlü eyvanda ise sivri kemerli olup yarım şemse formunda süslemelere sahiptir (Fotoğraf 277). İki kemer arasında kalan duvar boşluğunda ise sütun başlığı üzerinde de vazodan çıkan 3 dallı çiçek demeti süslemesi mevcuttur. Eyvanın avluya bakan pencere duvarında, saçaklarda ise üç sıra halinde ters- düz halinde palmetler ve haçvari süslemelerle bezemelidir (Fotoğraf 280).

Güneybatı bölümünde yer alan avluya bakan beş pencere basık kemerli ve yarım şemse motiflidir. Üzerlerinde tepe pencereleri arasında ise palmetler ve haçvari süslemeleri yer almaktadır (Fotoğraf 281). Batı cephesindeki odalara yarım daire kemerli, geometrik üçgen motifli cas sıvası kullanılarak bir siyah bir beyaz görünümü olan kapıdan geçiş sağlanır(Fotoğraf 282). Bu odaların avluya bakan pencere kemerlerinde, kemer üzerinde palmet ve haçvari bezemeli süslemeler oluşturulmuştur (Fotoğraf 279). Pencerelerin kemerlerinde çiçek dalları, pencere aralarında ise yine aynı palmetler ve haçvariler yer alır. Odaların batı duvarlarında alçı nişler ve bitkisel motifli süslemeler görülür. Kuzeybatıda yer alan odada 5 dilimli birbirini takip eden bir siyah bir beyaz cas sıvalı niş yer almaktadır. Niş içerisinde vazodan çıkan çiçek demeti motifi ve altında iki sıra halinde haçvari süslemeleri tek sıra halinde ise ters-düze palmet motifli süslemeler oluşturulmaktadır (Fotoğraf 278). Bu yapıda nişin dışında kalan duvarda sırasıyla tek sıra halinde haçvariler iki sıra halinde palmetler ve yine tek sıra halinde ters-düz palmet motifli cas süslemeleri bulunmaktadır. Kapı üzerindeki kare nişin üzerinde

ve nişin sağında çiçek dallı motifli süslemeleri mevcuttur.

Güney cephesinde sivri ve yarım daire kemerli eyvan bulunur. Avluya bakan eyvan duvarında sırasıyla, haçvariler, ters-düz palmetler işlenmiş onların da altında kalan duvar yüzeyinde tek sıra halinde palmet ve haçvari motifli süslemeler oluşturulmuştur (Fotoğraf 273). Eyvan duvarının iç kısmında ise eyvana bakan duvarda tek sıra halinde palmetler yer verilmiştir. Eyvanın güney doğusunda yer alan avluya bakan dikdörtgen pencerelerin üzerinde ortada geometrik bezemeli bir süsleme çevresinde ise çiçek, ay, yıldız, güneş motifli süslemeler mevcuttur. Pencere aralarında ise tek sıra halinde ters- düz palmetler ve haçvari motifli cas süslemelerine yer verilmiştir (Fotoğraf 274).

Geleneksel Diyarbakır konut mimarisinde kullanılan süsleme unsurları bu yapıda da görülebilmektedir. Yapı, Osmanlı dönemine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir ve batı ile güney cephesi bozulmadan günümüze kadar ulaşmıştır. Bu süslemeler, dönemin mimari anlayışını yansıtarak bölgeye özgü bir estetik sunar. Özellikle yazlık kullanım için tasarlanan yapı unsurları, sıcak iklim koşullarında serinlemeyi sağlayacak biçimde düzenlenmiştir.

Fotoğraf 269. Konut 27'nin Parselin Avludan Görünümü

Fotoğraf 270. Konut 27'nin Güney ve Batı Duvarında Bir Görünüm

Fotoğraf 271. Konut 27'nin Güney Cephesindeki Eyvan Duvarında Tek Sıra Süsleme Detayları

Fotoğraf 272. Konut 27'nin Güney Cephesinde Yer Alan Duvarın Süsleme Detayı

Fotoğraf 273 . Konut 27'nin Güneydeki Serdabta Pencere Duvarındaki Süsleme Detayı

Fotoğraf 274. Konut 27'nin Güney Cephesinde Pencere Üzerinde Palmet, Geometrik Formda Süsleme Detayı

Fotoğraf 275. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Eyvan Kemerinin Detayı

Fotoğraf 276. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Odanın Güney Duvarında 5 Dilimli Nişin İçerisindeki Süsleme Kompozisyonları

Fotoğraf 277. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Odanın İç Duvardaki Şemse ve Haçvari Motifli Süsleme Detayı

Fotoğraf 278. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Eyvan Kemerinin Vazodan Çikan Çiçek Demeti, Palmet ve Haçvari a Süslemeler

Fotoğraf 279. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Yarım Daire Kemerli Pencere Nişi, Saçaklarda Haçvari Süsleme ve Şemse Motifli Süsleme Detayı

Fotoğraf 280. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Eyvanda Yer Alan Batıdaki Başka Bir Odaya Açılan Kapı Detayı

Fotoğraf 281. Konut 27'nin Batı Cephesindeki Eyvanda Yer Alan Batıdaki Başka Bir Odaya Açılan Pencere Detayı

4.28. Konut 28

Yapının yeri ve konumu: Sur ilçesinde Camii kebir mahallesi 352 ada, 3 ve 4 nolu parselde kayıtlıdır. Karga butik otel ve kafe olarak kullanılmaktadır.

Yapının tarihçesi: Yapı, karşılıklı 2 cepheden oluşmakta olup, bir cephede yapılan sonradan eklemenin 2022 tarihinin eklenmesiyle sonradan yapıldığı düşünülmektedir. Güney cephesinde yer alan yapı birliği içinde üst kattaki eyvana giriş yapılan yarım daire kemerli kapının üstünde "1320 (1902)" rakamları, yapının yapım tarihi hakkında bilgi vermektedir.

Mimari ve süsleme özellikleri: Yapının kuzey ve güney olmak üzere iki cephesi bulunmaktadır. Güneyde, farklı bir bölüme de bağlı olan yapı günümüzde duvarla ayrılmış durumdadır. Kuzey cephesinde bir aralıktan giriş sağlanmakta olup, bu aralıktan geçilerek kare bir avluya ulaşılır. Avluda bir havuz bulunmakta ve avluyu çevreleyen iki katlı kuzey ve güney cephesi görülmektedir. Bu yapı, bölge mimarisine uygun bir plan tipine ve özelliklere sahiptir. Dikdörtgen planlı olan yapı, güney ve kuzey cephelerden avluyu çevrelemektedir. Avluda kare bir alana oturtulmuş süs havuzu bulunmaktadır.

Yapı iki katlıdır ve güneydeki giriş katı ile üst kat aynı plan üzerinde devam etmektedir. Kuzeydeki giriş aralığından sonra, kuzey girişinin sağında kare formda bir kapı ile depo olarak kullanılan bir alan bulunmaktadır. Yapının kuzeybatısında avludan bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Merdivenden sonra gezinti alanı ve cephede ortasında bulunan kapıdan eyvana geçiş sağlanır. Eyvanın doğusunda ve batısında bulunan odalara bu kapılardan girilir. Güney cephesini incelediğimizde, yapının giriş katında yer alan cephede ortada bulunan bölüm şu an mutfak olarak kullanılmaktadır. Zemin katta, üst kata çıkılan merdiven alanının dışında kalan duvarda dikdörtgen formda pencereler bulunmaktadır. Güneybatıdaki bir merdivenle de üst kata çıkılmaktadır. Bu merdivenden sahanlığa geçilir ve sahanlıktan eyvana giriş sağlanır. Eyvanın doğusunda ve batısında bulunan odalara da buradan erişilir.

Güney cephesinde bulunan eyvandan, eyvanın kuzeyindeki bir merdiven ile koridora geçilir ve bu bölümde bulunan diğer odalara giriş yapılır. Geleneksel Diyarbakır mimarisi için tipik olan bazalt taşı ile inşa edilmiştir. Yapıyı hareketlendirmek için

bölgede yaygın olan cas süslemeleri kullanılmıştır. Giriş katı sadedir ve herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir.

Kuzey cephesindeki yapı duvarında bulunan pencere nişleri 5 dilimli kemer formunda olup, birbirini takip eden bir siyah bir beyaz renk kullanımıyla almalı bir görünüm sağlanmıştır (Fotoğraf 296). Ortasında bulunan eyvan kemerinde yarım şemse süslemeli ve eyvan kemerinin üzerinde kare içine alınmış 2022 yapım tarihi bulunmaktadır. Bu tarih üzerinde geometrik kare süslemeler ve şemse süslemeleri kullanılmıştır (Fotoğraf 295). Eyvan kemerinin sonuna kadar tek sıra halinde s ve c kıvrımlı süslemeler yer almaktadır. (Fotoğraf 297).

Her pencere arasında kalan avluya bakan pencere cephe duvarında ise vazodan çıkan çiçek demeti süslemeleri işlenmiştir. Pencere aralarında saçak seviyesinde ise ters düz şemse kullanılmıştır Her pencere kemerinin de üstünde iki çiçek dalı yer almaktadır. Çörtenlerde hayvan figürünü çağrıştıran cas süslemeler vardır (Fotoğraf 298).

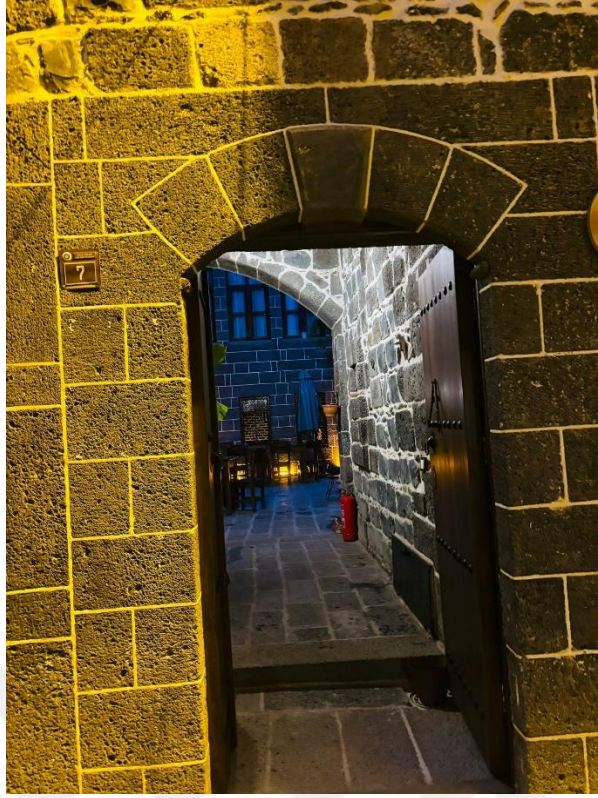
Güney cephesinde yer alan eyvan basık kemer formundadır. Üzerinde kare bir form içinde yapım tarihi, üzerinde geometrik bezemeli ve geometrik süslemenin etrafında şemse kullanımı mevcuttur (Fotoğraf 287). Kuzey cephesinde olduğu gibi kemerde yarım şemse formunda cas süslemeler ve onun üzerinde kalan saçak seviyesinde de s c kıvrımlı cas süslemelere yer verilmiştir (Fotoğraf 288).

Eyvanın batı ve doğusundaki odalarda her birinde 3'er pencere nişi bulunmaktadır. Pencere nişleri 5 dilimli birbirini takip eden bir siyah bir beyaz düzende cas süslemelidir (Fotoğraf 289). Her pencere arasında saçak seviyesinde ters düz formda şemseler bulunmaktadır. Bu cephede de kuzey cephesinde olduğu gibi hayvan figürü süslemeleri görülmektedir. 5 dilimli her pencerenin de arasında vazodan çıkan çiçek demeti süslemelerine yer verilmiştir (Fotoğraf 290). Güneydeki eyvana giriş yapıldığında, eyvanın karnındaki haçvari formda süslemeleri göze çarpmaktadır (Fotoğraf 293). Batı ve doğuda bulunan odalardan, eyvana açılan 5 dilimli iki pencere bulunmaktadır. Ayrıca, kapı üzerinde kare şeklinde başka bir pencere de mevcuttur (Fotoğraf 292). Eyvanın pencerelerinin üzerinde s ve c kıvrımlı cas süslemelere yer verilmiştir. Yapı, sadece mimari yapısıyla değil, aynı zamanda yapım tekniği ve kullanılan malzeme olan taş ile de geleneksel Diyarbakır mimarisinin özelliklerini taşımaktadır.

Yapının yapım tarihini göz önünde bulundurduğumuzda, güneydeki cephenin kuzey cephesinden önce inşa edildiği ve daha sonra kuzey cephesinin bu yapıya uyumlu hale getirildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, yapının zaman içindeki evrimini ve mimari uyumunu göstermektedir.

Fotoğraf 282. Konut 28'in Basık Kemerli Giriş Kapısı

Fotoğraf 283. Konut 28'in Güney Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 284. Konut 28'in Güney Cephesinden Bir Görünüm Detayı

Fotoğraf 285. Konut 28'in Güney Cephesindeki Süslemeleri

Fotoğraf 286. Konut 28'in Güney Cephesindeki 1. Katta Yer Alan Kapı Üzerindeki Tarih Bilgisi Detayı

Fotoğraf 287. Konut 28'in Güney Cephedeki pencere süslemeleri

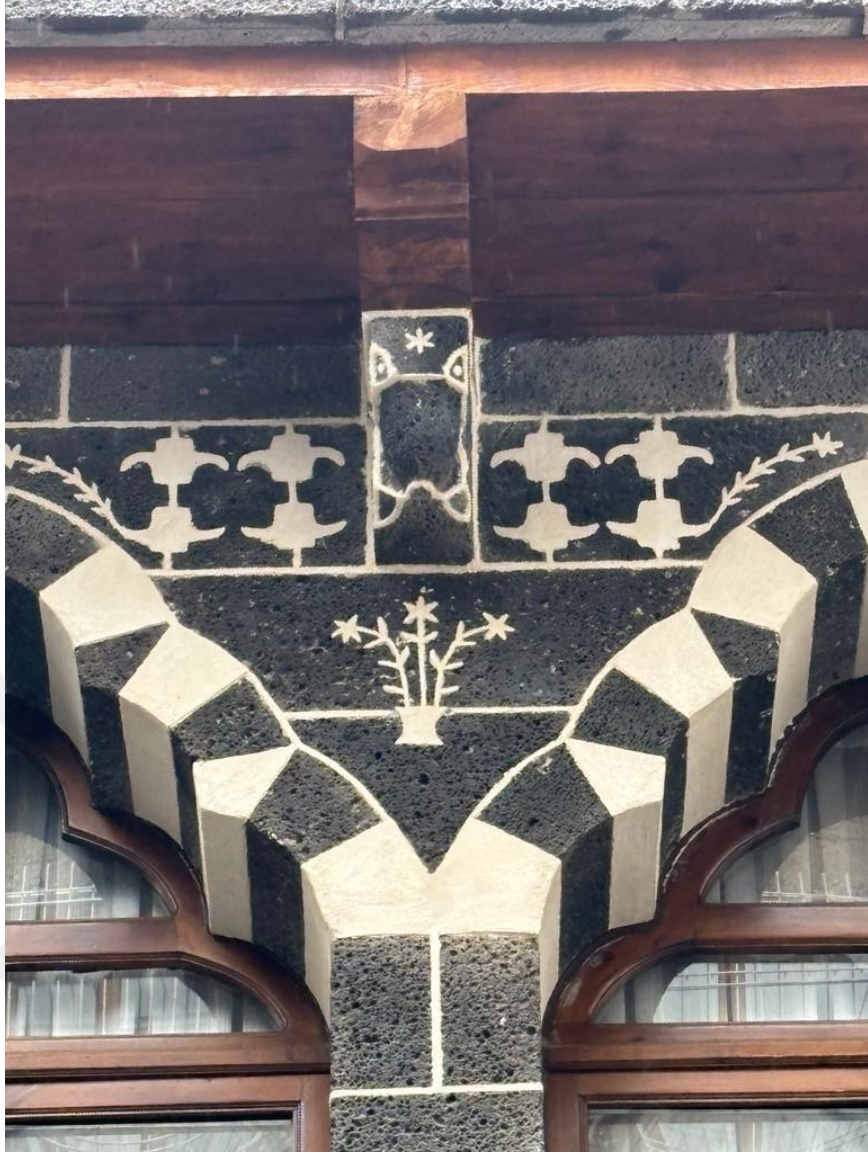

Fotoğraf 288. Konut 28'in 5dilimli Pencere, Şemse ve Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süslemeleri

Çizim 91. Konut 28'in Pencere Üzerinde Oluşturulan Çiçek Dalı Çizimi

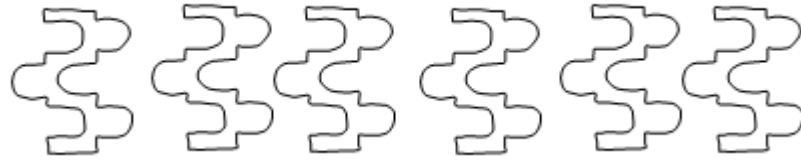

Fotoğraf 289. Konut 28'in 5 dilimli Pencere Nişleri Arasındaki Çiçek Demeti Süsleme Detayı

Fotoğraf 290. Konut 28'in Eyvandaki Dilimli Pencere ve S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı

Çizim 92. Konut 28'in Eyvandaki Pencere, Saçak Seviyesindeki S ve C Kıvrımlı Cas Süsleme Çizimi

Fotoğraf 291. Konut 28'in Güney Cephesindeki Kemer Karnı Detayı

Fotoğraf 292. Konut 28'in Kuzey Cephesine Avludan Merdiven ile Geçiş Detayı

Fotoğraf 293. Konut 28'in Kuzey Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 294. Konut 28'in 5 Dilimli Pencereelerde, Arasında ve Saçaklardaki Süslemeleri

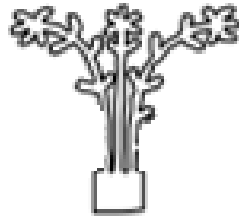

Fotoğraf 295. Konut 28'in Kuzey Cephesindeki Kapı Üzerindeki Tarih Bilgisi, S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı

Fotoğraf 296. Konut 28'in Kuzey Cephesinde İki Pencere Arasındaki Vazodan Çıkan Çiçek
Demeti Motifi Detayı

Çizim 93. Konut 28'in Kuzey Cephesinde İki Pencere Arasındaki Vazodan Çıkan Çiçek
Demeti Süsleme Çizimi

4.29. Konut 29

Yapının adı ve konumu: Diyarbakır'ın sur ilçesinde İnönü mahallesi, Ziya Gökalp sokakta ada 152, 35 nolu parselde yer almaktadır. Kültür ve tabiat varlıkları koruma kurulu olarak kullanılmaktadır.

Tarihçesi: Batı kanadı cumba altındaki kapı kemerinde 1318(1900) ve güney kanat üst katı batı ucundaki kapı kemeri üstünde 1304(1886) tarihleri yapının ne zaman yapıldığına dair bilgi vermektedir.

Mimari ve süsleme özellikleri: Ziya Gökalp sokağının batı yakasında 35 nolu parselde kareye yakın boyutlu avluya doğrudan girilir. Yapının bütünlüğünü güney ve batı cephesindeki yapı elemanları oluşturmaktadır. Bölgedeki diğer geleneksel konut mimarisi özelliğine sahip olup 2 katlı bir yapıdır. Avlu, eyvan, ahır, mutfak ve odalardan oluşmaktadır. Yapının avluya bakan cephelerinde yoğun olarak süslemeler yer verilmiştir. Güney kanadında giriş katın ve üst katın plan şeması aynıdır

Kare bir avlu ve iki katlı bir yapıdan oluşmaktadır. Yapı elemanları batı ve güney cephesinde oluşmaktadır. Yapının avluya bakan cepheleri oldukça hareketli bırakılmıştır. Avlu içerisinde çardak ve eliptik bir havuzda yer almaktadır. Yapılar batı ve güney yakada olup alt katta iki gözlü eyvan batıda da avludan giriş ile bağlantılı 3 pencereci bir oda vardır. Eyvanın batısında da bir üst kata çıkılmaktadır. Batı bölümünde de hala mutfak olarak kullanılan bir bölüm, güney köşede de avluya yüksek ve 4 ufak pencereden oluşan daha önce ahır olarak kullanıldığı düşünülen bölüm bulunmaktadır. Güney cephesinin üst katında planı da benzerdir. Yapının üst katında güney batı köşesinde enli bir balkonla buradan batı kanadına geçiş sağlanmaktadır. İki eyvan arasında kalan köşe odada aynı ulaşımı içeriden vermektedir. Batı kanadındaki cumba altında da avludan yapıya giriş vardır. Geniş bir avlu iki cephede bulunan yapı elemanları ile Diyarbakır geleneksel konut mimarisinde zengin süsleme öğelerine sahiptir.

Diyarbakır kentsel sit alanındaki yapılarda kullanılan malzeme ve teknikleriyle inşa edilmiştir. Yapının güney ve batı cephesinde bulunan yapı elemanları iki katlı olup süsleme açısından çok zengin öğelere sahiptir. Yapının giriş katındaki güney cephesinin batısındaki

odaya avludan girişi olan basık kemerli bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Kapıda üçgen geçişli birbirini nöbetleşe takip eden bir siyah beyaz görünümü vererek cas tekniği ile sıvanmıştır. Odada kullanılan pencere nişleri de yarım daire kemerli olup, yarım şemsellerle bezemelidir (Fotoğraf 299). Yapının üst katında da yer alan 5 dilimli 4 pencere nişinde de birbirini nöbetleşe takip eden bir siyah bir beyaz cas süslemelerine rastlanmaktadır. 5 dilimli pencere kemerlerin arasında da farklı süsleme öğelerini görmekteyiz (Fotoğraf 302). Doğu kısmında kalan her iki pencere nişlerinin arasında da geometrik ve bitkisel motifli ibrikten çıkan çiçek demetleri ve sekizgen formda içerisinde geometrik çiçek motiflerinden oluşan rozet süslemeler yer almaktadır (Fotoğraf 303). Ortada kalan pencere nişlerinin arasında, eyvana yakın pencere nişlerinin yanında da yine aynı süsleme özelliklerinin barındıran süslemelere yer verilmiştir. Pencere nişlerinin üzerinde ise iki sıra halinde farklı kompozisyonlarda s ve c kıvrımları, haçvariler üçgen formda süslemeler bulunmaktadır (Fotoğraf 299). Güney cephesinde ikili eyvanda sivri kemerli eyvanda da yarım şemseller kullanılmıştır. Eyvan kemerinin ortasında kalan sütuncenin üstünde vazodan çıkan çiçek demetleriyle karşılaşmaktayız (Fotoğraf 307). Üst kattaki eyvan planı da aynı olan eyvan nişlerinde biri sivri kemer formunda olup, eyvanın yanındaki balkon nişi de 5 dilimli birbirini nöbetleşe takip eden cas sıvaları ile boyanmıştır (Fotoğraf 306). 5 dilimli kemerin sağında ve solunda geometrik ve bitkisel motifli rozet süslemeler yer almaktadır. Her iki balkon nişinde aynı kompozisyonda rozet süslemeler kullanılmıştır. Yine iki sıra halinde eyvan kemerleri üzerinde iki sıra halinde cas süslemelerle karşılaşmaktayız. Avluya bakan güney- batı cephesinin kesişiminde bulundan balkon kapısı basık kemer formunda olup burada da haçvari ve palmet süslemelerine yer verilmiştir (Fotoğraf 305). Kapının üzerinde yapım tarihine dair bir kitabe ve 8 dilimli yuvarlak bir pencere bulunmaktadır. Her Güney cephesinde tamamında iki sıra halinde gördüğümüz haçvari, s ve c kıvrımlı süslemeler şemsellerle oluşturulmuştur. 8 dilimli penceresinin üzerinde çiçek dalı ve haçvariler pencere duvar yüzeyinde kalan bölümde ise sekizgen formda ve yuvarlak formda içerisinde geometrik ve çiçek motiflerinin işlendiği rozetler mevcuttur (Fotoğraf 305).

Batı cephesini incelediğimizde de giriş katı sade olarak karşımıza çıkar. Bu bölge zamanında ahır olarak kullanımı sağlanmıştır. Basık kemerli bir kapıdan yukarıya açılan bir merdiven üst kattaki yapı süslemeleri yine baktığımızda güney cephesinde yapılan aynı süsleme öğelerine sahiptir. Pencere nişleri 5 dilimli olup kemerlerde birbirini nöbetleşe takip eden bir siyah bir beyaz formda işlenen cas sıvalarla boyanmıştır. Pencere nişlerinin

arasında da cephedeki pencerelerin sonunda ve başında yine geometrik ve bitkisel motifli rozet süslemeler yer almaktadır (Fotoğraf 309). Yapının güney cephesinde karşılaştığımız gibi iki sıra halinde ters düz formda palmetler, haçvari şemse içerisine alınmış s ve c kıvrımları, üçgen motifleri gibi birlikte oluşturulmuş saçak seviyesinde ve kemer üzerinde kullanılmıştır. Batı kanadında bulunan cumba altında da bulunan kapı giriş kemerinde de tarih verilmiş, kemerde ise s ve c kıvrımlı rozet süslemeler oluşturulmuştur (Fotoğraf 311). Cumbanın altında da tek sıra halinde haçvari formunda süslemelerle karşılaşmaktayız (Fotoğraf 310).

Fotoğraf 297. Konut 29'un Güney Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 298. Konut 29'un Güney Cephesi ve Batı Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 299. Konut 29'un Batı Cephesinde Yer Alan Yarım Daire Kapı Detayı

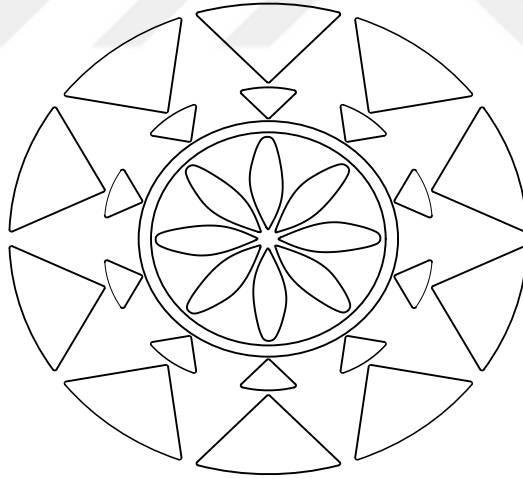

Fotoğraf 300. Konut 29'un Güney Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişleri Rozetler ve İbrikten Çıkan Çiçek Demeti Süslemeleri, Saçaklara Geometrik, Haçvari S ve C Kıvrımlı ve Şemse Motifli Süsleme Detayı

Fotoğraf 301. Konut 29'un Güney Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişleri Aralarında Geometrik ve Çiçek Motifli Süsleme Detaylı Rozetler

Çizim 94. Konut 29'un Güney Cephesindeki 5 Dilimli Pencere Nişleri Arasındaki Rozet Süsleme Çizimi

Fotoğraf 302. Konut 29'un Güney Cephesindeki 1. Kattaki Pencere Nişleri ve Batı Cephesiyle Bağlantılı Balkon Detayı

Fotoğraf 303. Konut 29'un Güney Cephesindeki 1. Kattaki Pencere Nişleri ve Batı Cephesiyle Bağlantılı Balkon Saçaklardaki Süslemeler ve 8 Dilimli Yuvarlak Pencere Nişi

Fotoğraf 304. Konut 29'un Güney Cephesindeki Zemin + 1 Kat Planı Cephe Düzeni Sivri Yarım Şemse Motifli Kemer Detayı

Fotoğraf 305. Konut 29'un Güney Cephedeki Zemin Katta İki Gözlü Eyvan Kemerli

Fotoğraf 306. Konut 29'un Güney Cephesindeki Eyvan Duvarındaki Vazodan Çıkan Çiçek Demeti

Fotoğraf 307. Konut 29'un Batı Cephesindeki Pencereleer

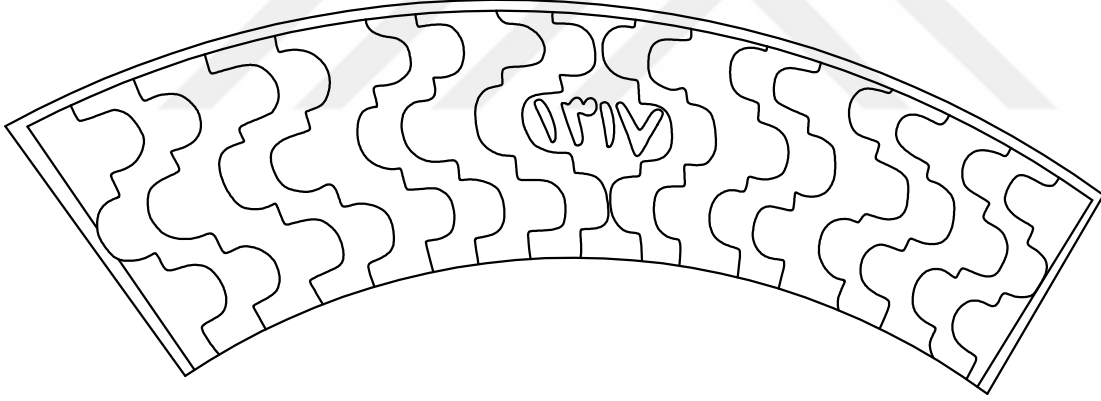

Fotoğraf 308. Konut 29'un Batı Cephesindeki Zemindeki Kapı ve Saçaklardaki Haçvari Süsleme

Fotoğraf 309. Konut 29'un Batı Cephesindeki Zemindeki Kapı Detayı

Çizim 95. Konut 29'un Batı Cephesindeki Zeminde Basık Kemerli S ve C Kıvrımlı Tarihçe Bilgisi İçeren Süsleme Detayının Çizimi

4.30. Konut 30

Yapının yeri ve konumu: Saray kapı kafe ve kahvaltı salonu olarak kullanılmaktadır. Diyarbakır sur ilçesinde, Cevat Paşa mahallesi 56 Ada 8 nolu parselde konumlandırılmıştır.

Yapının tarihçesi: Batı cephesindeki merdivenle çıkılan alanda nişin içinde Osmanlıca rakamlarla yazılan 1689 yılını yapının inşa tarihi olarak belirtebiliriz. Nişin içindeki kitabe dikkatlice bakıldığında 1398 tarihi görülmektedir. Bu da 1969 yılına denk gelir.

Mimari ve süsleme özellikleri: Geleneksel Diyarbakır mimarisinde, güney cephesinden giriş sağlandıktan sonra bir aralık ve ardından avluya geçiş bulunur. Avlu, genellikle güney, batı ve kuzey cephelerinden saran yapılarla çevrilidir. Bu yapılar, bölgenin mimari plan ve kat planı özelliklerini taşır ve malzeme olarak bazalt taş kullanılarak inşa edilmiştir. Ayrıca kullanılan malzeme ve yapı tekniği, Diyarbakır'ın mimari dokusunu yansıtmaktadır.

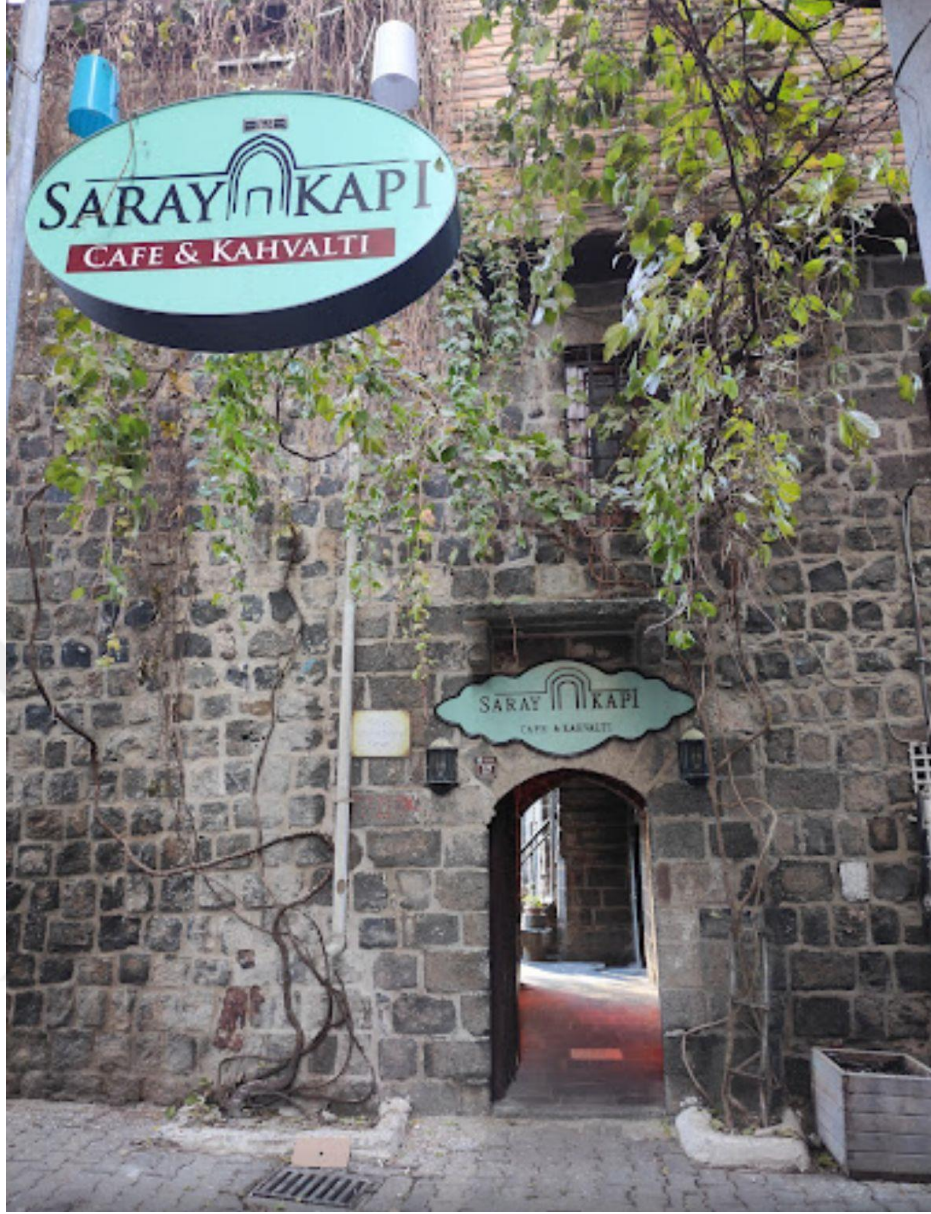
Güneyinden giriş sağlanan bu yapı, U planı şemasına sahiptir ve zemin + 1 katlıdır. Girişin sağında bölge mimarisinde olduğu gibi hela olarak kullanılan bir alan bulunur. Güney cephesinde basık kemerli bir eyvan ve yanında yarım daire kemerli bir kapı, bu alana geçişi sağlar ve şu an mutfak olarak kullanılmaktadır.

Üst kata güneydeki yuvarlak bir merdivenle çıkılır. Merdiven sahanlıktan bir odaya ve güneydeki balkonlu eyvana açılır. Eyvanın doğusunda 6 penceresi olan bir oda bulunurken, batısında ise eyvana bakan iki pencereli bir oda yer alır. Batı cephesinde bir eyvan ve eyvanın üzerinde sonradan eklenmiş gibi görünen betonarme yapı mevcuttur. Eyvanın yanında, ek bölüme yapıldığı malzemeden anlaşılan bir tuvalet bulunur. Kuzeydeki zemin katında daha önce ahır olarak kullanılmış bir alan bulunur. Üst kata avludan doğu ve batıda yer alan merdivenlerle çıkılır. Doğu merdiveninde sahanlık bulunur ve sahanlıktan bir odaya geçiş yapılır. Sahanlıktan sonra açık bir eyvana geçilir ve buradan doğusunda ve batısında bulunan odalara ulaşılır.

Bu yapı bölge mimarisinde yaygın olarak kullanılan bazalt taşı ile inşa edilmiştir ve geleneksel Diyarbakır yapılarıyla benzer teknik ve mimari unsurları içermektedir.

Özellikle Diyarbakır geleneksel konut mimarisinde görülen süsleme özelliklerini, pencere ve eyvan kemerlerinde görmekteyiz. Yapının güney cephesindeki zemin katta bulunan pencereler 3 dilimli formda olup, sade bir tasarıma sahiptir. Birinci katta yer alan sivri kemerli eyvan ise yarım şemse süslemelerle donatılmıştır. Eyvana açılan oda kapıları yarım daire kemerlidir ve iki renkli taş kerpiç malzeme kullanılarak yapılmıştır.

Üst kata geçiş sağlanan merdiven duvarında ise sivri kemerli iki renkli bir niş bulunur. Nişin içinde Arapça ve Osmanlıca yazı ve rakamlar beyaz taş üzerine yazılmıştır. Yazının anlamı silik olduğundan okunamamıştır. Yazıtında üzerinde cas tekniği ile vazodan çıkan çiçek demeti kompozisyonunda süsleme mevcuttur. Bu bölümü, ayrıca yarım şemseli bir kemerle tamamlanmaktadır (Fotoğraf 319). Kemer batıdan güney cephesindeki bölümle birleşerek biter. Sahanlıkta, bir odaya geçişi sağlayan yarım daire kemerli bir kapı yer almaktadır. Batı cephesindeki eyvanda sadece kemerde süsleme olarak kemer yüzeyinde yarım şemse motifleri kullanılmıştır (Fotoğraf 318). Yarım daire kemerli eyvanın içi sadedir. Malzeme olarak bu cephede tuğla ve sonradan eklenen bazalt taş kullanımı mevcuttur (Fotoğraf 314). Batı cephesinde eyvan ile merdiven arasındaki duvarda sivri kemerli nişli bir çeşme bulunmaktadır. Kuzey cephesinin zemin katı sadedir ve yarım daire kemerli bir kapıdan geçiş sağlanmaktadır. Pencere nişleri de sade ve yarım daire formdadır. Üst katta yer alan eyvan kemerleri sivri kemer formunda ve yine şemşeler kullanılarak almaşık bir görünüm sağlanmıştır (Fotoğraf 313, Fotoğraf 315). Odalara geçiş sağlanan kapılar sade yapıdadır ve yarım daire kemerli nişlerinde yine yarım şemşeler oluşturulmuştur. Yapı duvarında pencere aralarında beyaz taş kullanımı, hareketlilik katmaktadır. Geleneksel Diyarbakır mimarisindeki yapılar genellikle belirli bir plan formunu takip eder ve süsleme öğeleri minimaldir. Bu her yapı için geçerli değildir. Avlu etrafında düzenlenen yapılar yaygındır ve avlularda genellikle bir havuz bulunabilir. Bu yapıda da mevcuttur. Eyvan ve zemin artı bir kat planı, bu yapıların tipik özelliklerindendir. Bazı yapılar sonradan eklenmiş tuğla ve betonarme bölümlerle genişletilmiş olsa da esas yapıda bazalt taşı gibi yerel malzemelerin kullanımı baskındır. Bu özellikler, Diyarbakır'ın kendine özgü ve geleneksel mimari tarzını yansıtmaktadır.

Fotoğraf 310. Konut 30'a Giriş Sağlanan Basık Kemerli Kapısı

Fotoğraf 311. Konut 30'un Güneydeki Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 312. Konut 30'un Kuzey Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 313. Konut 30'un Güney Cephesindeki Yarım Yuvarlak, Yarım Şems Bezemeli Pencere Nişleri ve Sivri Kemerli Eyvan Detayı

Fotoğraf 314. Konut 30'un Pencere Nişleri Detayı

Fotoğraf 315. Konut 30'un Pencere Niş Detayı

Fotoğraf 316. Konut 30'un Kuzey Cephesindeki 1. Katta Yer Alan Eyvan Kemerli

Fotoğraf 317. Konut 30'un Kuzeydeki Üst Kata Geçişi Sağlayan Merdiven ve Batısında Kemer Detayı, Kemer Detayın İçerinde İse Sivri Kemerli Niş Detayı

Fotoğraf 318. Konut 30'un Batı Cephesinde Nişte Tarih ve Kitabe (Okunamamıştır)Üzerinde
İse Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süsleme Detaylı Sivri Kemerli Nişi

Fotoğraf 319. Konut 30'un Batı Cephesindeki Zeminde Bulunan Eyvan Kemer Detayı

4.31. Konut 31

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır'ın sur ilçesinde Cevat Paşa mahallesi, çelikmen sokakta 39 ada 26 nolu parselde kayıtlıdır. Sarmaşık adlı kafe olarak kullanılmaktadır

Yapının tarihçesi: yapının inşa tarihine dair herhangi bir yazıt yer almamaktadır.

Mimari ve süsleme özellikleri: Diyarbakır mimarisinde sıkça gözlemlenen plan formlarından biri olan avlulu yapılar, zemin kat ve birinci kattan oluşan, havuzlu yapılar bölgede yaygın olarak görülmektedir. Ancak yapı birliği, bölgede nadir olarak tek cephede yer alır. Bölgeye özgü mimari süsleme özellikleri, genellikle Osmanlı ve Selçuklu İslam sanatlarında sıkça görülen motiflerle bezelidir. Bu süslemeler genellikle metal işçiliği ve seramik üzerine işlenmiştir. Bu yapı genellikle bölgedeki diğer konutlardan farklı olarak tek cepheden ve avlulu olarak tasarlanmıştır. Batı cephesinden yarım yuvarlak kemerli bir kapıyla girilen bu yapı, 2 katlıdır ve eyvanlar ile odalardan oluşur. Avlunun girişin sağında küçük bir yuvarlak havuz bulunmaktadır.

Giriş katında ortada bir eyvan, eyvanın sağında bir oda bulunmaktadır. Üst kata avludan bir merdivenle geçiş sağlanır. Üst katta bir sahan bulunmakta olup, sahandan bir odaya ve odadan pencerelerin bulunduğu bir gezemek bölümüne geçiş sağlanır. Gezemekten sonra ise yapıya daha sonradan eklenmiş olduğu düşünülen betonarme bir bölüme geçiş sağlanır.

Bu yapı tipi, Diyarbakır konut mimarisindeki çeşitlilik ve özgünlüğü yansıtan bir örnektir. Avlulu plan düzeni, geleneksel yapıların korunması ve bölgenin iklim şartlarına uyum sağlaması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu yapı, bölge mimarisinin özelliklerini taşıyan bazalt taşı ile inşa edilmiştir ve sadeliği hareketlendirmek için geleneksel süslemelere yer verilmiştir. Zemin katta, sivri bir kemerle eyvana geçiş sağlanmaktadır. Eyvanın yanında bulunan yarım daire kemerli bir kapıdan dikdörtgen pencereli bir odaya girilir. Kapı kemerinde geometrik üçgen bezemeli süslemeler bulunurken, kapının üzerinde çiçek dalı motifi ve kare bir formun içerisinde yerleştirilmiş çiçek bezemeli süslemeler oluşturulmuştur (Fotoğraf 330). Bu odanın yanında, sonradan eklenmiş betonarme yapıdan oluşan bir hela bulunmaktadır.

Üst kata avludan bir merdivenle çıkılan sahanlık bölümünde, yarım daire kemerli ve zikzak şeklinde geometrik süslemeli bir kapı ile odalara geçiş sağlanmaktadır (Fotoğraf 324). Kemer dizisinin üstünde ise iççice geçmiş kıvrımlar ve palmet motifli

süslemeler oluşturulmuştur (Fotoğraf 325). Sembolün üzerinde kalan bölümde ise S ve C kıvrımlı arasında çiçek demeti bezemeleri bulunan tek sıra halinde süslemeler mevcuttur. Bu süslemeler, Hun devri keçe üzerinde de sıkça görülen motiflerdir ve bölge mimarisinde nadiren kullanılan bir özelliktir. Kapı ve pencereler arasındaki boşluklarda ve her pencere arasında kalan boşlukta aynı süslemelere yer verilmiştir.

Odanın içinde avluya bakan duvarda, sağdaki duvarda zikzak kompozisyonlar oluşturulmuş aralarından çiçek motiflerinin bulunduğu cas süslemeler mevcuttur (Fotoğraf 329). Gezemek üzerinden geçilen diğer bölüm ise sade ve betonarme olarak tasarlanmıştır ve yapıya sonradan eklenmiş gibi görünmektedir. Bu yapıdaki süsleme öğeleri, Osmanlı, Selçuklu ve diğer İslam sanatlarında yaygın olan bitkisel motifleri çağrıştırmaktadır. Bu özelliklerle birlikte yapının tarihinin 18. yüzyıllara kadar uzandığını söyleyebiliriz.

Fotoğraf 320. Konut 31'in Doğu Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 321. Konut 31'in Doğu Cephesindeki Gezemek Detayı

Fotoğraf 322. Konut 31'in Doğu Cephesindeki Odaya Geçişi Sağlayan Kapı

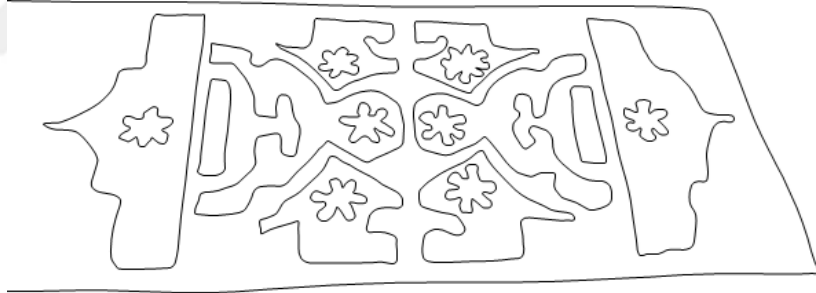

Fotoğraf 323. Konut 31'in Doğu Cephesi Kapı Üzerindeki Süsleme Detayı

Fotoğraf 324. Konut 31'in Doğu Cephesinde Pencere Duvarındaki S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı

Çizim 96. Konut 31'in Doğu Cephesinde Pencere Duvarındaki S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı

Fotoğraf 325. Konut 31'in Şemse İçinde S ve C Kıvrımlı Süsleme Detayı

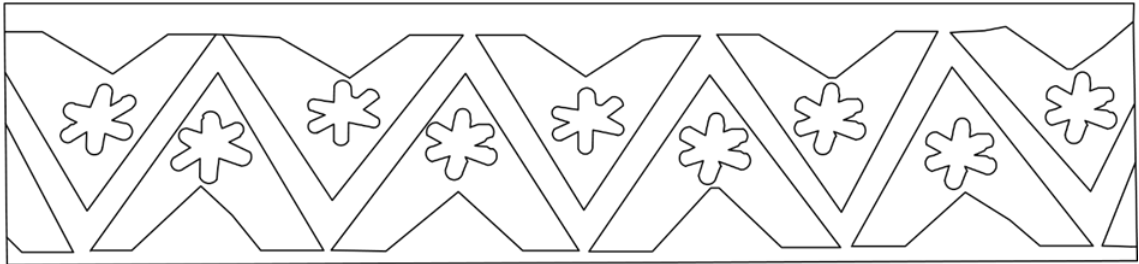

Fotoğraf 326. Konut 31'in Doğu Cephesindeki Oda İçinden Bir Görünüm

Fotoğraf 327. Konut 31'in Doğu Cephesindeki Odada Yer Alan Zikzak Formunda Aralarında Çiçek Motifi Kullanılan Süsleme Detayı

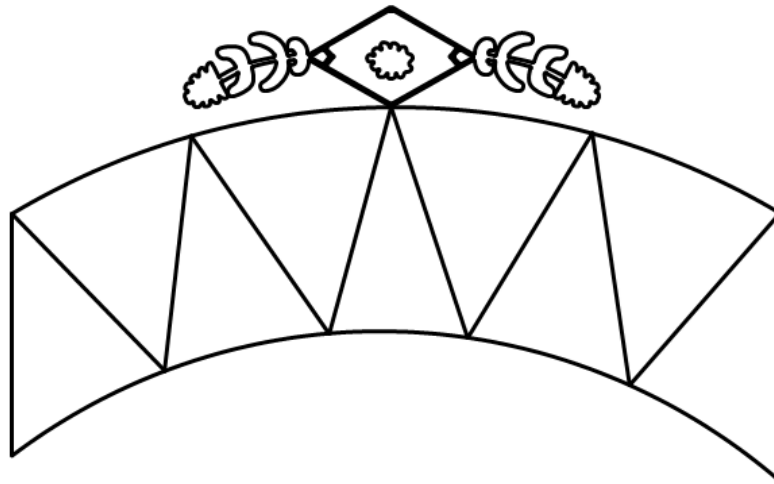

Çizim 97. Konut 31'in Doğu Cephesindeki Odada Yer Alan Zikzak Formunda Aralarında Çiçek Motifi Kullanılan Süsleme Detayı

Fotoğraf 328. Konut 31'in Doğu Cephesinde Basık Kemerli Geometrik ve Çiçek Dalı Bezemeli Süsleme

Çizim 98. Konut 31'in Doğu Cephesindeki Basık Kemerli Geometrik ve Çiçek Dalı Süsleme

4.32. Konut 32

Yapının yeri ve Konumu: Diyarbakır sur ilçesinde Gökalp mahallesi Behram Paşa sokakta 442 ada 11 nolu parselde yer almaktadır. Zerzevan kafe ve kahvaltı olarak kullanılmaktadır.

Yapının tarihçesi: Yapıda herhangi bir yapım tarihine dair yazıt kitabe bulunmamaktadır.

Mimari ve süsleme özellikleri: Kanatlı bir kapıdan aralığa aralıktan da avluya geçilir. Avluyu yapılar güney ve doğu cephesini çevreler. Doğu kanadı tek kattan oluşup, altına bodrum yapılmıştır. Kemerlerde yarım yuvarlak almaşık kemerlere yer verilmiş ve tepe pencereleri de kullanılmıştır. Basık bir kemerli avludan yüksek bir kapıdan odalara giriş sağlanır. Avluyu çevreleyen bir diğer cephe olan güney kanadına baktığımızda bölgede hâkim olan iki gözlü eyvan formu yer almaktadır. Pencereler yarım yuvarlak kemerli olup tepe pencereleri de kullanılmıştır. Yapı alan olarak geniş bir parseli kapsamaktadır. Dikdörtgen bir avluya sahiptir.

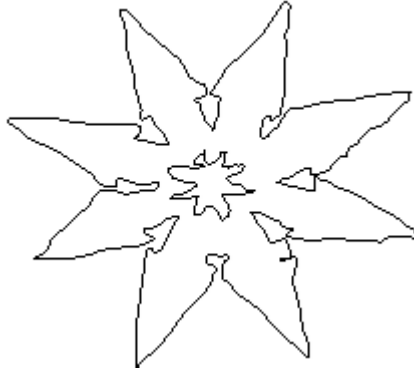
Mimari özelliği bakımından incelediğimizde yapı bölgedeki yapılarla aynı özelliklere sahiptir. Plan olarak da genelde dikdörtgen avlu veya kare avlu şeklinde plan şeması bulunmaktadır. Doğu kanadını incelediğimizde nadir görünen tepe pencereler kullanılmış, bu pencereler mevcut pencerenin hemen üzerinde konumlandırılmıştır. Pencere kemerleri basık kemerli olup tepe pencereleri düz kompozisyonudur. Yapılar güney ve doğu kanadında bulunmakta, güney kanadı iki gözlü sivri kemerli eyvandan oluşmaktadır. Batısında yer alan pencereler de cas tekniği süslemesi kullanılmış olup basık kemerlidirler. Aynı tepe pencere ve bodrum kompozisyonu görülmektedir. Eyvan içerisinde de yarım daire kemerli pencere nişlerine de yer verilmiştir. Güney kanadında doğusunda yer alan bir kapıdan sofaya sofadan da odalara giriş sağlanmaktadır. Bölgede kullanılan bazalt taş burada da yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Teknik olarak da bu bölgede görülen her yapı kompozisyonu gibi avlu ve avluyu çevreleyen yapı birliğinden oluşmaktadır. Doğu kanadını incelediğimizde yarım şemse motifli basık kemerler pencere nişlerinin aralarında tek sıra halinde palmetlerden oluşturulmuştur. Yarım daire formunda birbirini takip eden bir beyaz bir siyah cas süsleme kemerli bir kapıdan sofaya, sofadan da beş pencereci odaya geçiş sağlanır. Pencere nişlerinin üzerinde S ve C kıvrımlı çiçek bezemeli motiflere yer verilmiştir. Güney katı ise baktığımızda iki gözlü yuvanın sütunun üzerinde damla

motifi şeklinde bir küçük pencere kullanılmıştır. Pencerenin altında ise çiçek motifli sekizgen bir çerçevenin içerisinden cas ile sıvanmış süsleme mevcuttur. Eyvan kemerleri sivri olup kemer karnı haçvari bezemelerle, kemer yüzeyi ise yarım şemse olarak görülmektedir (Fotoğraf 338). Eyvan duvar yüzeyinde saçaklardaki kısımda ise tek sıra halinde şemseler oluşturulmuştur. Eyvanda yer alan oda girişi ve pencere nişleri de yarım daire formunda olup kemer süslemelerinde da yer verilmiştir. Güney kanadını doğusunda dama çıkan merdiven kapısı bulunmaktadır. Merdivenle çıkılan kapıda da yine yarım yuvarlak birbirini takip eden bir siyah bir beyaz cas süsleme tekniği kullanılan kemerlere yer verilmiştir. Kapı üzerinde sekiz dilimli pencere bulunmaktadır. Güney kanadının batısındaki pencere nişleri de basık kemerli olup ters-düz şemselerle bezemelidir. Tek sıra halinde güney kanadının da bitimine kadar ters-düze şemse motiflerine yer verilmiştir.

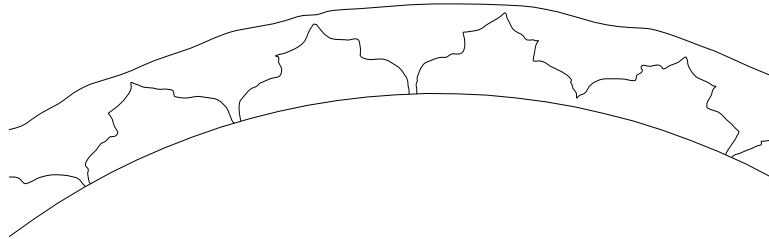

Fotoğraf 329. Konut 32'nin Kapı Girişin İç Kısımındaki Bitkisel Motif Süsleme ve Kemerde Yarım Şemse Süsleme Detayı

Çizim 99. Konut 32'nin Kapı Girişin İç Kısımında Yer Alan Bitkisel Süsleme Çizimi

Çizim 100. Konut 32'nin Kapı Girişin İç Kısımındaki Kemer Çizim Detayı

Fotoğraf 330. Konut 32'nin Doğu Cephesinden Bir Görünüm

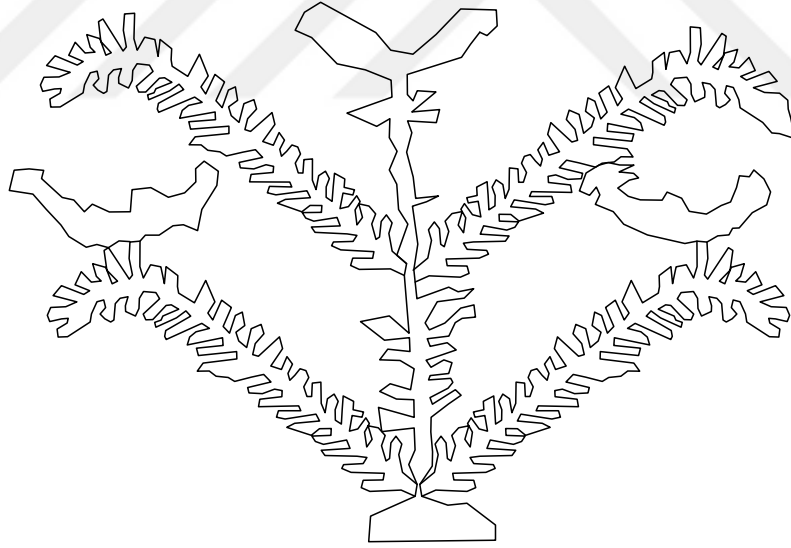

Fotoğraf 331. Konut 32'nin Doğu Cephesindeki Basık Kemerli Pencere Nişleri Üzerinde
Çiçek Dalı Süslemeleri ve Haçvari Süsleme Detayı

Fotoğraf 332. Konut 32'nin Doğu Cephesindeki Basık Kemerli Pencere Nişleri ve Kapı Detayı

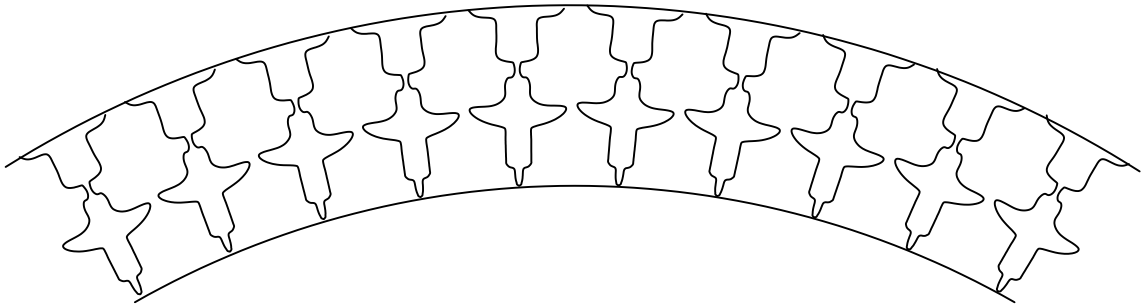

Çizim 101. Konut 32'nin Doğu Cephesindeki Basık Kemerli Kapı Üzerinde Tepe Pencere Altındaki Süsleme Detayı

Fotoğraf 333. Konut 32'nin Doğu Cephesindeki Şemse Motifli Basık Kemerli Kapı Detayı

Çizim 102. Konut 32'nin Doğu Cephesindeki Palmet Motifli Basık Kemerli Kapı Süsleme
Çizimi

Fotoğraf 334. Konut 32'nin Doğu Cephesindeki Basık Kemerli Pencere Nişi ve Üzerinde Bitkisel Süsleme Motifi

Fotoğraf 335. Konut 32'nin Güney Cephesinden Bir Görünüm

Fotoğraf 336. Konut 32'nin Güney Cephesindeki Şemse Motifli Sivri Kemerli Eyvan Detayı

Fotoğraf 337. Konut 32'nin Güney Cephesindeki Yıldız Motifi ve Damla Motifi Pencere Nişi

Fotoğraf 338 . Konut 32'nin Güney Cephesinde Yer Alan Yuvarlak Formda Pencere Nişleri

Fotoğraf 339. Konut 32'nin Güney Cephesindeki Eyvan Kemerinin Süsleme Detayı

Fotoğraf 340. Konut 32'nin Güney Cephesindeki Giriş Kapısı ve Pencere Nişi

4.33. Konut 33

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır sur ilçesi, savaş mahallesinde 20145/13 nolu parselde kayıtlıdır. Günümüzde hala restorasyon çalışmaları devam eden yapının avluya bakan cephe duvarları sağlam olup, kısmen değişime uğramıştır.

Yapının tarihçesi: Yapının inşa tarihi ile ilgili bilgi veren herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Yapımız bodrum ve zemin kat olmak üzere iki kata sahiptir; avlu, havuz, eyvan ve odalardan oluşmaktadır. U plan şemasındaki yapı, dikdörtgen avlunun etrafında 3 cephede yaşam alanlarına sahiptir. Yapıya giriş, avlunun kuzeyinde yer alan kapıdan sağlanmaktadır. Doğu cephesinde, dikdörtgen formda 6 adet penceresi bulunan bodrum katı ve kuzeydoğudan avluya 5 basamaklı bir merdiven ile geçiş sağlanan basık kemerli kapıdan, 5 adet yarım daire kemerli pencere nişi bulunan odaya ulaşılmaktadır (merdiven günümüzde tamamen kaldırılmış olup kalan izlerden anlaşılmaktadır). Güney cephesini incelediğimizde aynı düzen burada da mevcut olup, 4 adet penceresi olan bodrum katı ve zeminde ise avludan 5 basamaklı merdivenle basık kemerli bir kapıdan geçiş sağlanmaktadır. Pencere nişleri yarım daire kemerli formdadır. Güneybatısında ise zeminde bir eyvan ve batıdan merdiven ile geçişi sağlanan zemin kat bulunmaktadır. Bu bölümü incelediğimizde oldukça sade tutulmuş olup, bu kısmın restorasyon ile sonradan eklendiği ve kullanılan malzeme açısından özgünlüğünü kısmen kaybettiği görülmektedir.

Yapının süsleme özelliklerine baktığımızda, süslemeler tamamen günümüze ulaşmamış olsa da kalan izlerden kullanım alanları ve formları hakkında bilgi edinebilmekteyiz. Yapı, bölgenin özgün süsleme öğelerinden oluşmuştur. Doğu ve güney cephelerinde süsleme unsurları dikkat çekmektedir (Fotoğraf 343).

Doğu cephesindeki kapı basık kemerli olup, geometrik formlarla birbirini takip eden siyah ve beyaz renklerin kullanımı mevcuttur (Fotoğraf 345). Yapının yarım daire kemerli pencereleri, yarım şemse motifli cas süslemelere sahiptir (Fotoğraf 349). Kapı üzerinde yer alan küçük formdaki pencerenin her iki yanında, vazodan çıkan çiçek demeti motifli süslemeler yer almaktadır. Pencereler arasındaki duvarlarda da yine vazodan çıkan çiçek demeti, üstte ise yönü birbirine bakan ay, çarkıfelek ve geometrik unsurlar içeren rozet süslemeleri işlenmiştir. Yapının saçak seviyesinde, çörtlenlerin

arasında kalan duvarda tek sıra halinde S ve C kıvrımlı, aralarında çiçek motifleri içeren süslemeler bulunmaktadır (Fotoğraf 350, Fotoğraf 351).

Güney cephesinde ise pencere nişlerinde yarım şemse motifli cas süslemelere yer verilmiş olup, pencere aralarında ise daha büyük çiçek formundaki süslemeler işlenmiştir. Güney cephe kapısı basık kemerli formda olup, S ve C kıvrımlı süslemelerle hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 348). Kapı üzerindeki küçük ebatlı pencere nişinin her iki tarafında yine vazodan çıkan çiçek demeti süslemelerinden oluşmuştur (Fotoğraf 346). Pencere üstünde, saçak seviyesinde S ve C kıvrımlı cas süslemelere, diğer geleneksel Diyarbakır evlerinde olduğu gibi burada da yer verilmiştir

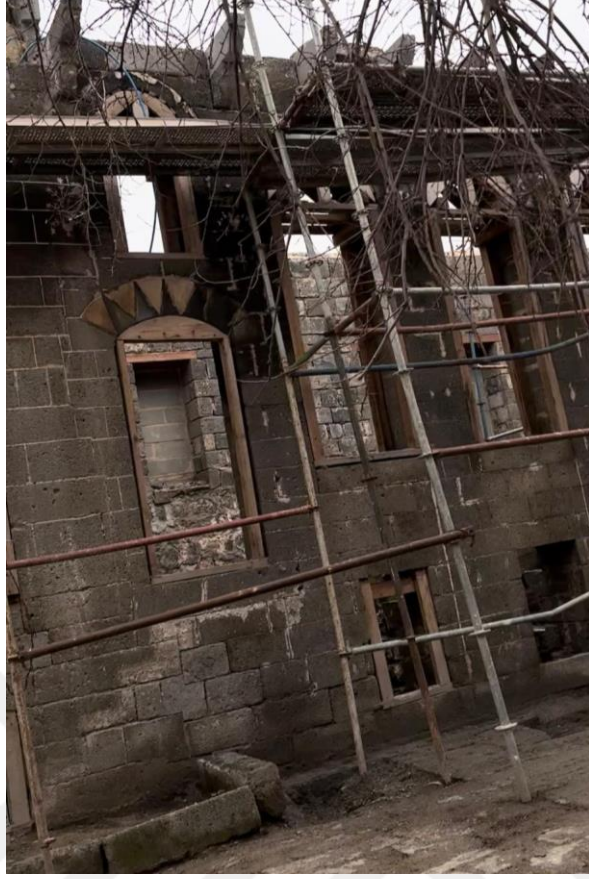
Yapı genel olarak bölge mimarisinin özelliklerini barındırmaktadır. Günümüzde hala restorasyonu devam eden yapının süsleme öğeleri yetersiz olsa da bir kısmı özgünlüğünü korumaktadır.

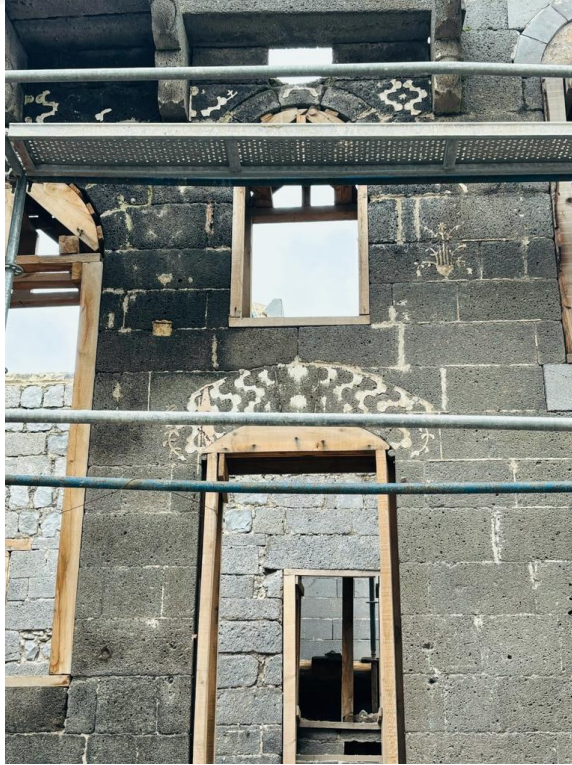
Fotoğraf 341. Konut 33'ün Avludan Cephelerinin Görünümü

Fotoğraf 342. Konut 33'ün Güney Cephesindeki Oda Kapısı ve Yanındaki Eyvan

Fotoğraf 343. Konut 33'ün Doğu Cephesindeki Kapı Detayı

Fotoğraf 344. Konut 33'ün Güney Cephesindeki Oda Kapısının Detayı

Fotoğraf 345. Konut 33' Ün Batı Cephesindeki Kapı Detayı

Fotoğraf 346. Konut 33'ün Güneydeki Oda Kapısının Süsleme Detayı

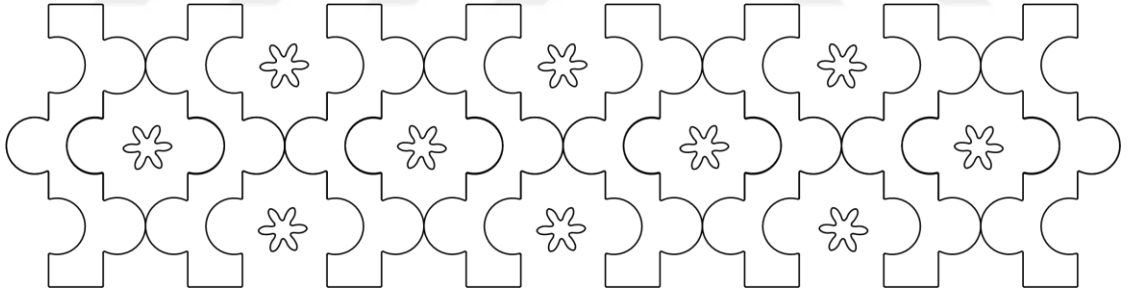

Fotoğraf 347. Konut 33'ün Doğu Cephesindeki Pencere Nişleri ve Arasındaki Süslemeler

Fotoğraf 348. Konut 33'ün Cephe Duvarındaki Saçak Seviyesinde Süsleme Detayı

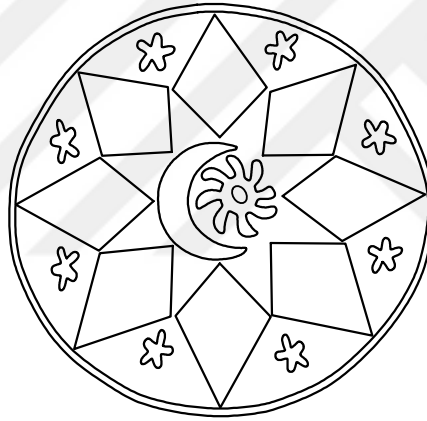

Çizim 103. Konut 33'ün Cephe Duvarındaki Saçak Seviyesinde Süslemenin Çizimi

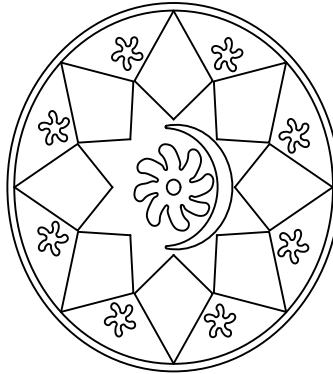

Fotoğraf 349. Konut 33'ün Doğu Cephesin Pencere Aralarındaki Rozet ve Çiçek Demeti Süslemesi

Çizim 104. Konut 33'ün Doğu Cephesin Pencere Aralarındaki Rozet

Çizim 105. Konut 33'ün Doğu Cephesin Pencere Aralarındaki Farklı Yöne Bakan Rozet

Fotoğraf 350 . Konut 33'ün Güney Cephesindeki Vazodan Çıkan Çiçek Demeti Süsleme Detayı

Fotoğraf 351. Konut 33'ün Güney Cephesindeki Pencere Aralarındaki Süsleme Detayı

4.34. Konut 34

Yapının yeri ve konumu: Diyarbakır sur ilçesi, camii kebir mahallesinde 444 ada 1 nolu parselde kayıtlıdır. Günümüzde kafe ve kahvaltı salonu olarak kullanılmaktadır.

Yapının tarihçesi: yapının inşa tarihine dair bilgi veren herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Mimari ve Süsleme Özellikleri: Yapının kuzeyinde, uzun bir aralıktan giriş sağlanmakta olup, dikdörtgen bir avluyu iki cepheden çevreleyen yapılar ve havuz bulunmaktadır. Güney cephesinde zemin ve bodrum katlardan oluşan cephede eyvan ve odalar yer almaktadır. Kuzeybatısındaki alan, günümüzde açık avluya bağlı olarak kullanılmakta, ancak önceden eyvan olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Güney cephesine sonradan eklenmiş üst kat yapıları da mevcuttur. Güneydoğuda yuvarlak kemerli bir eyvan, dikdörtgen formunda 4 pencere ve tepe pencereleri bulunmaktadır (Fotoğraf 354). Kuzey cephesi ise zemin ve birinci katlardan oluşmaktadır. Giriş aralığının yanında, iki gözlü eyvan ve dikdörtgen formlu iki pencereye sahip bir oda yer almakta olup, günümüzde mutfak olarak kullanılmaktadır. Yüksek bir merdivenle üst kata çıkılmakta ve dört pencereye sahip olan odaya geçiş sağlanmaktadır.

Yapıyı süsleme bakımından incelediğimizde, giriş aralığından sonra avlunun batısında sivri kemerli bir niş bulunmaktadır ve bu nişin duvar yüzeyinde iki adet geometrik motifli rozet süsleme kompozisyonu yer almaktadır (Fotoğraf 359). Sivri kemerli nişin altında daha önce çeşme olarak kullanılan bir alan mevcuttur. Bu alanın basık kemerli nişinde, birbirini takip eden bir siyah bir beyaz renk düzeninde ters düz palmet kompozisyonlu alçı süslemelere yer verilmiştir. (Fotoğraf 360). Güney cephede yer alan eyvan kemeri sadedir. Eyvanın yanında bulunan oda pencereleri dikdörtgen formda 4 pencere ve tepe pencereleri arasında tek sıra halinde haçvari motifli süslemeler oluşturulmuştur (Fotoğraf 355).

Kuzey cephesini incelediğimizde yapıya giriş sağlanan aralık sivri kemerli yarım şemse motifli kompozisyonu kullanılmıştır. Girişin yanında yer alan iki gözlü eyvan yarım daire kemerlerinin de yüzeyinde yarım şemse motiflerine yer verilmiştir (Fotoğraf 357). İki eyvan kemerinin ortasında kalan avluya bakan duvar yüzeyinde 5 dallı çiçek motifleri oluşturulmuştur. Zemin katta yer alan odanın duvar yüzeyinde şemse motifli sağır kemer süslemesi mevcuttur (Fotoğraf 362). Bu cephede de pencere

nişleri oldukça sadedir. Kuzeydeki odaya geçiş sağlanan basık kemerli kapıda birbirini takip eden bir siyah bir beyaz düzende geometrik motifli süsleme kompozisyonu kullanılmıştır (Fotoğraf 363). Yapının 1.katında inşa malzemesi olarak siyah beyaz taş kullanımı mevcuttur. Pencereelerde dikdörtgen formda olup sade tutulmuştur. Yapıyı genel olarak incelediğimizde Diyarbakır geleneksel konut mimarisi özelliklerini taşımaktadır. Ancak süsleme bakımından oldukça yetersizdir.

Fotoğraf 352. Konut 34'ün Güney Cephesinden Görünüm

Fotoğraf 353. Konut 34'ün Güney Cephesindeki Pencere Üzerindeki Süslemeler

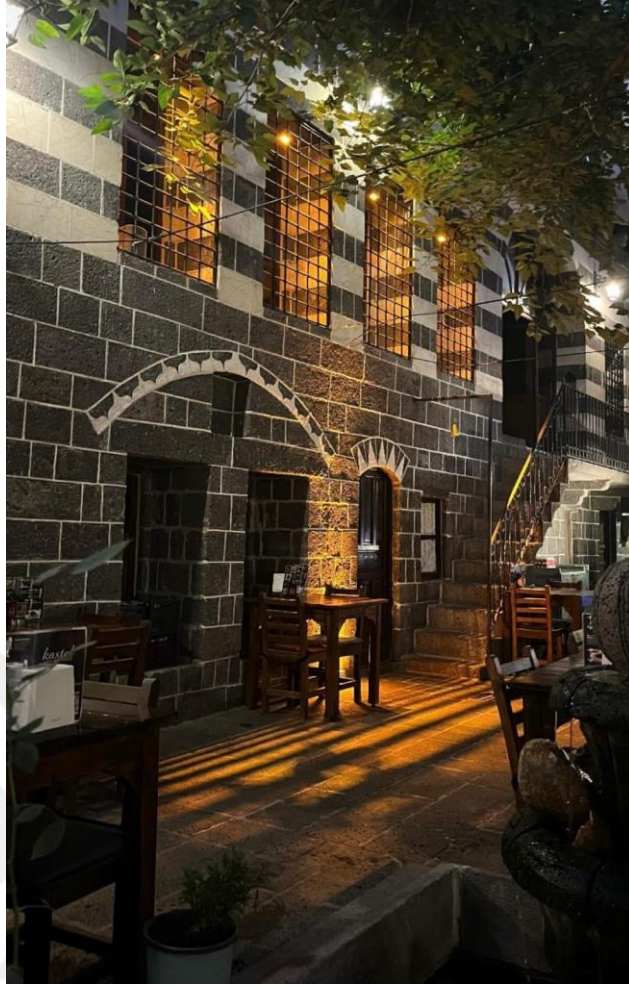

Fotoğraf 354. Konut 34'ün Pencere Arasındaki Haçvari Süsleme Detayı

Fotoğraf 355. Konut 34'ün Kuzeydeki Giriş ve Eyvan Görünümü

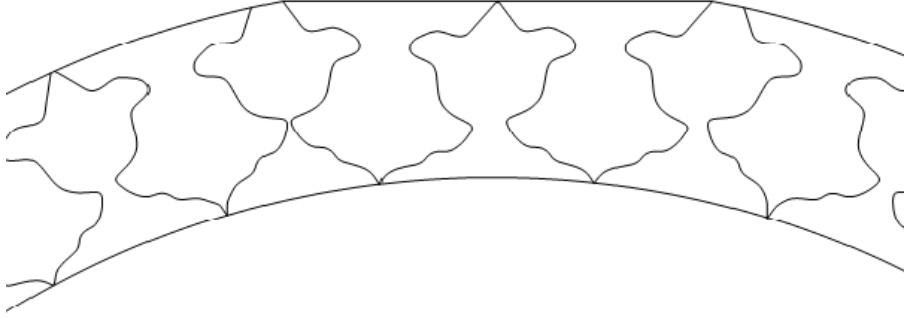
Fotoğraf 356 . Konut 34'ün Kuzeydeki Cephesinden Bir Görünüm 2

Fotoğraf 357. Konut 34'ün Batı Cephesindeki Sivri Kemerli nişin Duvar Yüzeyindeki Rozet Süslemeler

Fotoğraf 358. Konut 34'ün Batı Cephesindeki Sivri Kemerli Nişin Altındaki Basık Kemerli Niş
Detay

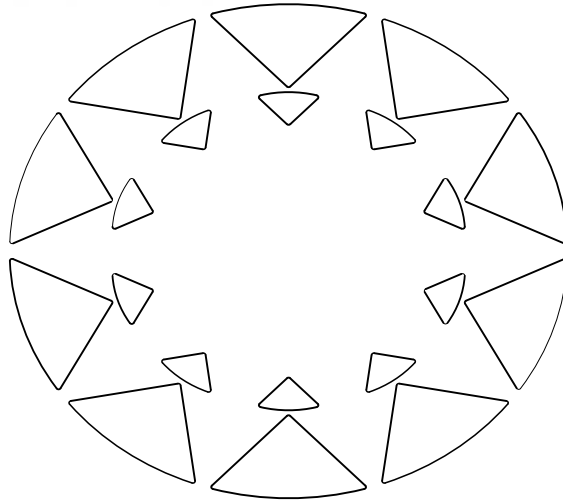

Çizim 106. Konut 34'ün Batı Cephesindeki Sivri Kemerli Nişin Altındaki Basık Kemerli Nişin
Çizimi

Fotoğraf 359. Konut 34'ün Batı Cephesindeki Sivri Kemerli nişin Duvar Yüzeyindeki Rozet
Detayı

Çizim 107. Konut 34'ün Batı Cephesindeki Sivri Kemerli nişin Duvar Yüzeyindeki Rozet

Fotoğraf 360. Konut 34'ün Kuzeydeki Sağır Kemer Detayı

Fotoğraf 361. Konut 34'ün Kuzeydeki Oda Kapısının Detayı

5. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Çalışmamızda, Diyarbakır'da tescilli 34 tane konutun süsleme programında karşımıza çıkan cas süslemeleri kullanıldıkları alanlar ile motif ve kompozisyon bağlamında incelenmiştir. Bu konutların tarihi 18. ve 19. yüzyıllara kadar gitmektedir. Konutların tarihine göre süsleme tekniğinin de aynı yıllarda veya sonraki yıllarda duvar yüzeylerine uygulanmış olabileceğini söyleyebiliriz. Nitekim, cas süsleme, evlerin inşa süreci tamamlandıktan sonra da uygulama bakımından pratik yapılabilen bir süslemedir.

Diyarbakır Sur İçi dediğimiz kentsel sit sınırları içerisindeki geleneksel konut mimarisinde süslemeler, bazalt taşın yapılarda yarattığı sadeliği ve monotonluğu hareketlendirmek için kullanılmıştır. Süslemenin geleneksel konut mimarisi örneklerinin tamamında kullanılmamış olmakla birlikte bölgeye özgü bir süsleme anlayışı olduğunu söyleyebiliriz. Bu süslemeleri, Diyarbakır konut mimarisinde özellikle cephesel karakteristik bir unsur olarak estetik bir kaygının sonucu şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Diyarbakır geleneksel konutların süsleme programı en yakın örneklerini bu bölgenin dışında Siverek evlerinde karşımıza çıkmaktadır. Süslemelerin uygulandığı alanlar ve oluşturulan süsleme tezyinatı ile tamamen birbirine benzerlik göstermektedir. Bu bölgede bu süslemelerin kullanılmasının en belirgin nedeni bölgenin inşa malzemesinin de bazalt taşı olmasıdır. Gri ve siyah renkli bazalt taşın monotonluğunu ve sadeliğini kırmak, yapıya hareketlilik kazandırmak için uygulanmıştır.

Bu süslemelere Diyarbakır'ın dini mimarisinde de karşılaşmaktayız. İbadethane olduklarından belli alanlarda ve az uygulanmıştır. Giriş kanatlarında, saçak altlarında, lojman pencere ve kemerlerinde ve çan kulelerinde sınırlı olarak görülmektedirler.

Değerlendirdiğimiz konutlardaki cas süslemeler, kullanıldığı alanlar ile süsleme kompozisyonları başlıkları altında detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

5.1. Cas Süslemenin Uygulandığı Alanlar

Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisinde cas süslemeler, yapının çeşitli alanlarında kullanılmıştır. Süslemelerin daha çok insanların rahat görebileceği noktalarda uygulama alanı bulduğu görülmüştür. Genellikle avluya bakan yapı cephelerinde, pencere nişlerinde, yoğun olarak pencere üzerindeki saçaklarda ve pencere aralarında, odalarda ve sofalarda, ayrıca eyvanlarda ve eyvanların niş formlarında karşımıza çıkar. Konut 2,9, 12 de eyvanlarda görülmektedir.

Bu süslemeler, en yoğun olarak yapıların giriş kapılarındaki kemerlerde karşımıza çıkmaktadır. Avluya geçildikten sonra, özellikle avluya bakan pencerelerin nişlerinde, saçaklarda ve pencere kemerlerinde farklı kompozisyonlarda uygulanmıştır. Bu süsleme alanına en güzel örnekler konut 2,14,12 de ki aralıkta ve kapı üzerindeki uygulanan süslemeyi örnek verebiliriz. Ayrıca, tepe pencereleri arasında sıralı olarak yer alan cas süslemeleri de mevcuttur. Konut 9,20,22 uygulama alanı olarak en güzel örneklerdendir. Pencere nişinin arasındaki duvar boşluklarında da kullanılmıştır. Konut 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 22, 27 de pencere aralarındaki süslemeleri görmek mümkündür. Eyvanlarda ise sıklıkla karşılaşılan sivri ve yarım daire kemerlerde, kemerlerin karınlarında da cas süslemeleri bulunur. Eyvanların içinde yapılan nişlerde de çok sık olmamakla birlikte tercih edildiği söylenebilir. Geleneksel Diyarbakır evlerine benzerlik gösteren Siverek'te de Hasan Gülel Evi ve Cudi Paşa Konağının da da karşılaşmaktayız. Eyvan kemeri ve eyvanın dış duvar yüzeyindeki süslemelerle benzerlik göstermektedir (Fotoğraf 373, Fotoğraf 374, Fotoğraf 377, Fotoğraf 379).

Diyarbakır konut mimarisinde cas süslemeleri, yapı elemanı olarak serdablarda ve pencere duvarlarında da kullanılmıştır. Konutların içinde, odalar ve sofalarda, pencerelerin arasında ve pencere kemerlerinin üst kısmında cas tekniğiyle yapılmış süslemeler bulunur. Bu süslemeler, farklı pencere formlarında, özellikle 5 dilimli ve 8 dilimli pencerelerde de uygulanmıştır. Konut 2,22,27,12, 17 de yuvarlak formda pencerelerde ve odaların içinde pencere duvar yüzeylerinde görülmektedir. Pencerelerin etrafında ve pencere üzerindeki saçaklarda, pencere aralarında farklı kompozisyonlarda konut 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9 ve konut 11, 12, 13, 14, 17, 18, 22, 27 de karşımıza çıkmaktadır. Diyarbakır'ın dışında Siverek'te yer alan Hasan Çelebi evi, Halfanlar Evi ve Cudi Paşa Konağını da uygulanan alanlarda benzerlikleri sebebiyle

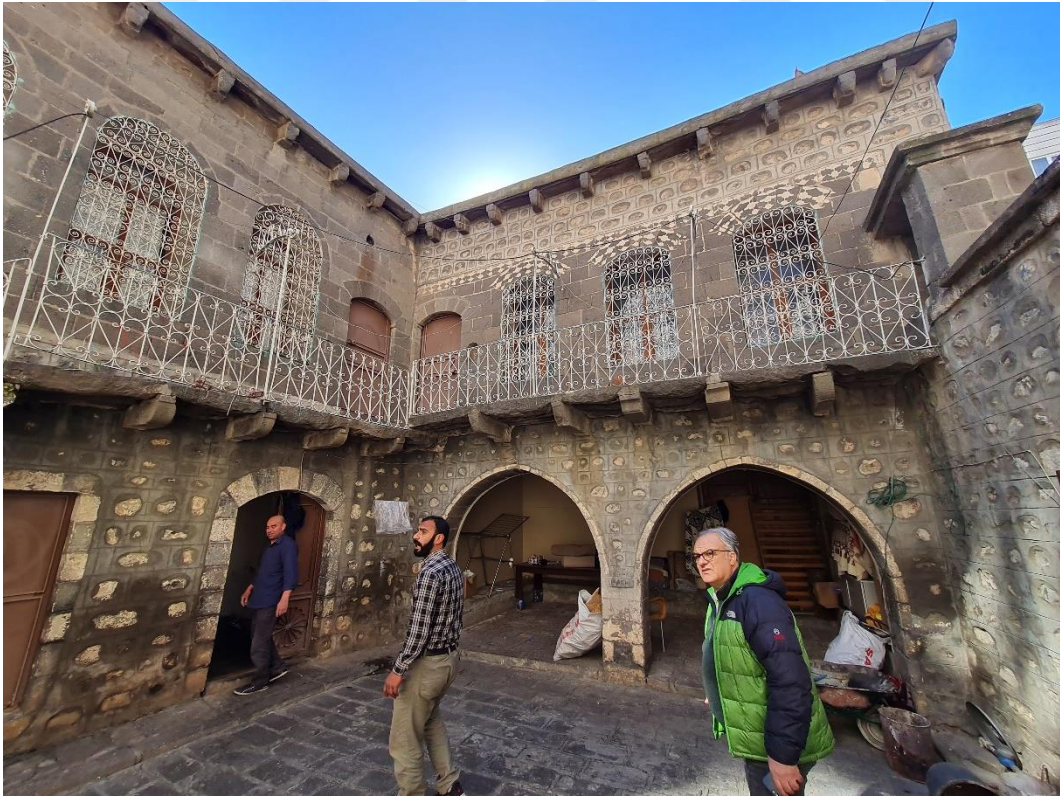

örnek gösterebiliriz (Fotoğraf 364, Fotoğraf 368, Fotoğraf 372, Fotoğraf 379). Dilimli pencere formunda da birbirini takip eden siyah ve beyaz cas süslemeleri mevcuttur. Bu kompozisyonlarda herhangi bir motif olarak uygulamanın ötesinde kemer taşlarının biri bazalt kalacak şekilde diğeri cas süsleme ile düz olarak sıvanmıştır. Konut 2, 3,5,6,8 ve konut 11,12,13,14,19 de bu uygulama karşımıza çıkmaktadır. Bu süsleme kompozisyonu bölgede 5 dilimli veya 8 dilimli olan nerdeyse tüm pencere nişlerinde kullanılmıştır. Diyarbakır konutlarının dışında bölge mimarisine benzer Siverek'te bulunan Hasan Gülel evinde de 5 dilimli pencere nişlerinde bu süsleme uygulanmıştır (Fotoğraf 372). Aynı şekilde kapı kemerleri de herhangi bir motif olarak oluşumun dışında kemer taşlarının biri bazalt kalacak şekilde diğeri cas süsleme ile düz olarak sıvanmıştır (Fotoğraf 372, Fotoğraf 381).

Diyarbakır konut mimarisinde iç mekân oldukça önemlidir. Avluya giriş yapıldığında, gösterişli bir cephe ile karşılaşılır. Her ne kadar birçok yapıda bu durum gözlemlenmese de Konut 12, konut 32 de avluya geçiş sağlayan kapıda ve kapıdan sonraki aralıklarda da cas süslemeler kullanılmıştır. Diyarbakır geleneksel evlerinde bu süsleme tekniğiyle dış cephe duvarında görülmemiş örnek olarak da konut 21 Cemil Paşa Konağı'ndaki daha önce çeşme olarak kullanılan duvarda nişte bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemeler ve üzerinde farklı kompozisyonlarda cas süsleme uygulanmış olduğunu görmekteyiz.

Fotoğraf 362. Siverekte Hasan Çelebi Evi Avluya Bakan Cephe Duvarı (Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 363 . Siverek'te Hasan Çelebi Evindeki Pencere Nişleri(Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 364 . Siverek’te Hasan Çelebi Evinin Eyvanı (Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 365. Siverek’te Halfanlar Evinin Pencereleeri (Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 366. Siverek'te Halfanlar Evinin Pencere Duvar Yüzeyi (Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 367. Siverek'te Halfanlar Evinden Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan)

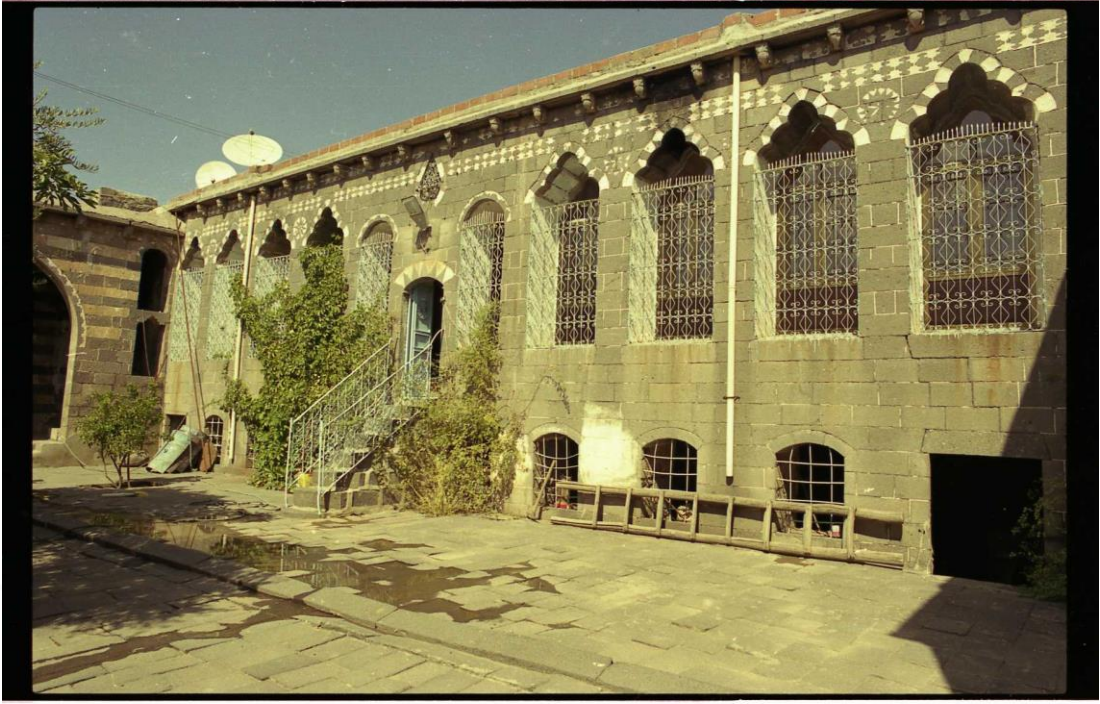

Fotoğraf 368. Siverek'te Halfanlar Evinden Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan)

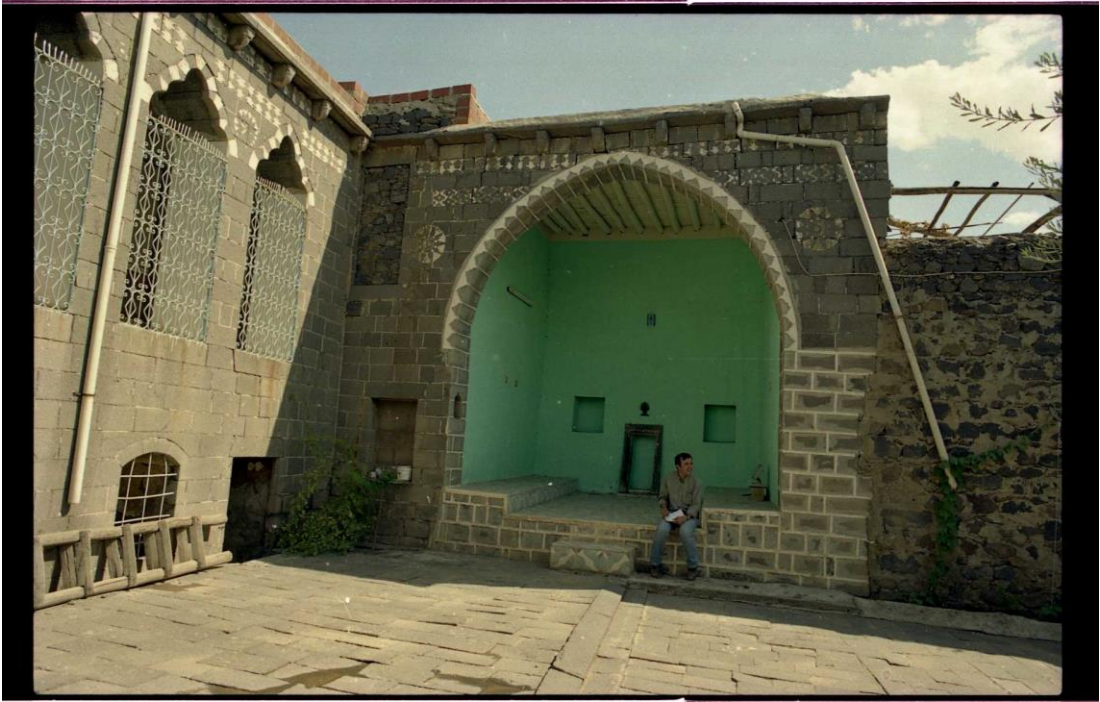

Fotoğraf 369. Siverek'te Halfanlar Evinden Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 370. Siverek'te Hasan Gülel Evinden Pencere Duvarından Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 371. Siverek'te Hasan Gülel Evinin Eyvanı (Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 372. Siverek'te Hasan Gülel Evi Eyvandan Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 373. Siverek'te Hasan Gülel Evi Eyvandan Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 374. Siverek'te Cudi Paşa Konağından Avludan Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 375. Siverek'te Cudi Paşa Konağından Avlıdan Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 376. Siverek'te Cudi Paşa Konağından Avlıdan Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 377. Siverek'te Cudi Paşa Konağından Avludan Eyvanın Görünümü (Kaynak Mustafa Topalan)

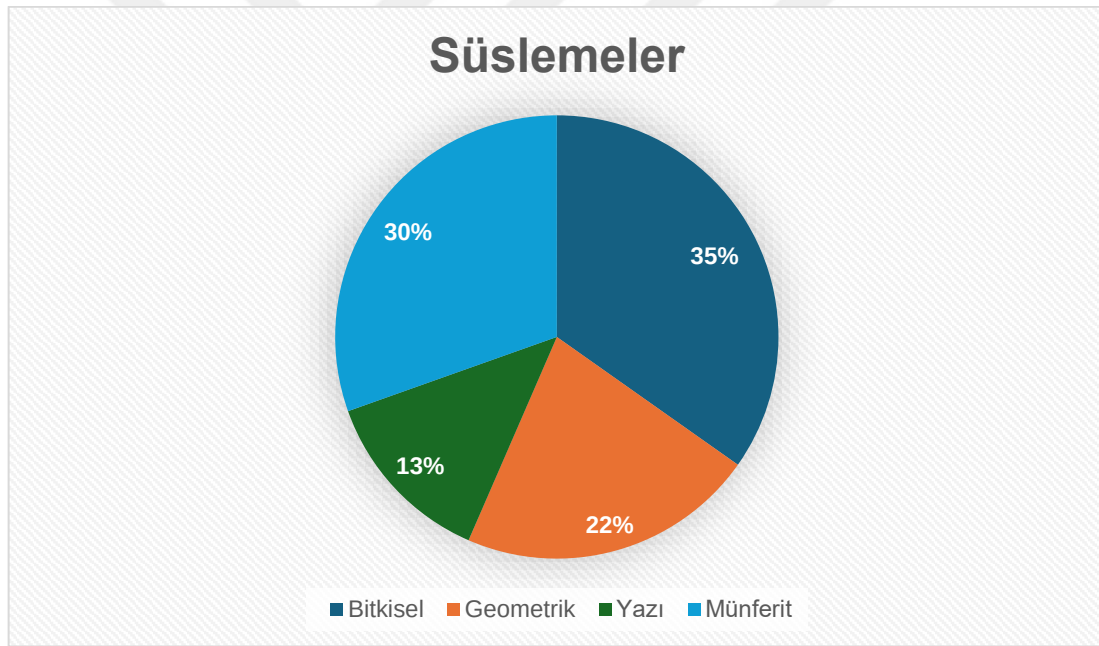
Fotoğraf 378. Siverek'te Cudi Paşa Konağından Kapı ve Pencereden Görünüm (Kaynak Mustafa Topalan)

Fotoğraf 379. Siverek'te Cudi Paşa Konağından Kapı ve Süsleme Detayı (Kaynak Mustafa Topalan)

5.2. Cas Süslemelerde Kompozisyon

Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisinde, düzgün kesme bazalt taşlardan oluşan yapı duvarları, cas tekniğiyle yatay ve dikey olarak boyanarak cephelerde iki renkli bir hareketlilik kazandırmıştır. İncelediğimiz 34 konutta cas tekniğiyle yapılan süslemeler, geometrik desenlerden yazı formlarına, bitkisel motiflere ve münferit (farklı ve bağımsız) kompozisyonlara kadar geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır. Her konutun, kendine özgü süsleme kompozisyonu olsa da genel hatları ile birbirine yakın veya aynı motif ve kompozisyonların da tekrarlandığını görmekteyiz. Bu durum Diyarbakır konut mimarisindeki kendine has cas süsleme anlayışının oluşmasına imkân tanımıştır. Cas tekniği ile yapılan bu süslemeleri geometrik, yazı, bitkisel ve münferit süsleme kompozisyonları olarak ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

Şekil 1. Konutlardaki Süsleme Türleri

5.2.1. Bitkisel Süslemeler

Bitkisel süslemeler, mimaride ve sanat eserlerinde kullanılan, doğadan esinlenen motiflerdir. Genellikle bitki, yaprak, çiçek, sarmaşık gibi doğada bulunan unsurların stilize edilmesiyle oluşurlar. Bu tür süslemeler, doğaya olan hayranlığı da yansıtır.

İslam sanatında ve Osmanlı mimarisinde yaygın olan bitkisel süslemeler, geometrik desenlerle birlikte kullanılarak zengin bir görsel ifade yaratır. Bitkisel süslemelerde doğrudan bir bitki ya da çiçek formu stilize bir biçimde tekrar edilerek kullanılmaktadır. Bu süslemeler, duvarlarda, kapılarda, pencerelerde, tavanlarda, sütunlarda karşımıza çıkmaktadır. Aynı anlayışla Bitkisel süslemeler, Diyarbakır konut mimarisinde cas süslemelerde de en fazla tercih edilen süslemeler olmuştur. Osmanlı geç dönemine ait bu konutlarda, doğadan ilham alınarak stilize edilmiş bitki ve çiçek motifleri geniş bir kullanım alanı bulur.

Bitkisel formdaki süslemeler, genellikle palmetler, vazodan veya ibrikten çıkan çiçek demeti şeklindedir ve konutların farklı alanlarında yaygın olarak kullanılmıştır. Ayrıca bölgede yaygın olarak işlenen rozet süslemelerde de bitkisel çiçek motiflerine rastlanmaktadır. Palmetler duvar yüzeyinde saçaklarda, pencere aralarında ve üzerinde oluşturulmuştur. Kapı kemerlerinde de çiçek dalı formunda motifler görülmektedir. Konut 2,12, 14 de bu uygulanan alan ve süsleme formu karşımıza çıkmaktadır. Konut 12 ve konut 34'te giriş açıklığında bulunan nişin veya kemerin üstüne çiçek demetti şeklinde ve çiçek motifi süsleme kompozisyonu uygulanmıştır. Geleneksel Diyarbakır konut mimarisinde bitkisel süslemeler, özellikle beş dallı, iki dallı ve vazodan veya ibrikten çıkan çiçek demeti şeklinde görülmektedir. Bölge mimarisinde konutların neredeyse tamamında bu süsleme kompozisyonu uygulanmıştır. Konut 2, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13,14,16, 17, 18, 20, 22, 23,24, 28, 29, 32,34 de ibrikten, vazodan ve 5 dallı 3 dallı çiçek demeti kompozisyonuyla bu konutlarda karşımıza çoğunlukla karşımıza çıkmaktadır. Konut 12, 20 ve 22 de eyvanda yer alan nişlerin içinde ibrikten ve vazodan çıkan çiçek demeti süslemeleri görülmektedir. Bu süslemeler pencere aralarında eyvan kemerlerinin duvar yüzeyinde uygulanmıştır. Ayrıca bitkisel motifli süslemeler genellikle farklı formdaki motiflerle etrafında veya içinde bütünleşerek uygulanır. Rozet süslemelerin içerisinde veya münferit olarak adlandırdığımız s v c kıvrımlı süslemelerle birlikte oluşturulmuştur. Konut 2, 12,14, 18, 20, 22, 26, 31 de süslemeleri birlikte oluşturulmasına örnek olarak gösterebiliriz.

5.2.2. Geometrik Süslemeler

Geometrik süslemeler, mimari eserler yazma eserler olsun birçok dini mimaride de görebiliriz. Geometrik süsleme, İslam kültürünün egemen olduğu bütün

çevrelerde, hemen hemen her teknikte ve her malzeme üzerinde uygulanmıştır. (Demiriz, 2017, s.10). Ancak mimari eserlere uygulanan süsleme kompozisyonları çoğu zaman tartışma konusu olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de tasvir hakkında genel bir hüküm bulunmamakla birlikte, Mâide Sûresi 93. Ayeti tasvir yasağı konusu ile ilişkilendirilmiştir. Bu ayete göre: “*Şarap, kumar, ensap ve fal okları şeytan işi pis işlerdir*”. Ayette geçen “*ensap*” kelimesi bazı müfessirler tarafından resim ve tasvir olarak tercüme edilerek İslam dininin tasviri yasakladığı görüşünü ileri sürülmüştür. Fakat çoğu müfessirin yorumunda “ensap” kelimesi “ibadet kastıyla dikilen putlar” olarak geçmektedir bu nedenle, söz konusu ayetin tasvir yasağından ziyade Müslümanların putperestliğe gidecek yollardan sakınmalarını öğütlediği söylenebilir. Söz konusu yasağın kapsamı ve süresi geçmişten günümüze tartışma konusu olmuştur. Bir grup din adamı yasağın İslam dinini kabul etmeden önce putperest olan Arap toplumunun puta tapmasını önlemek amacıyla gündeme geldiği görüşündedir (Konak, 2013, s.969). Nitekim bir sakınma kaygısı ile Camilerde mihrap nişi içerisinde ve minberde süslemelerin geometrik geçişlerle uygulanmış olduğunu görmekteyiz. Mimaride ve sanatta kullanılan, çeşitli şekillerin ve desenlerin düzenli bir şekilde motiflerin tekrarından geometrik süsleme oluşmaktadır. Bu süslemeler, genellikle soyut ve simetrik yapılarıyla dikkat çeker ve her bir parça belirli bir kurala göre dizilmiştir. İslam sanatında ve Osmanlı mimarisinde yaygın olan geometrik süslemeler, özellikle dini yapılarda tercih edilmiştir, bu görüş doğrultusunda İslam dini sanatsal girişimleri engelleyici bir tavır içinde değildir. İslam'da figürlü tasvirlerin sınırlı olması, süslemelerde soyut ve dekoratif desenlere yönlendirmiştir. İslamiyet'in hâkim olduğu bölgelerde de birçok konutta işlenmiştir. Geometrik desenler simetrisinin uygulanmasına en yatkın olanlardır. Tekrarlanan desenlerde ekseni etrafında dönüş yapan fırıldak düzenindekiler dışında simetrik düzen hemen hemen kurallaşmıştır (Demiriz, 2017, s.11). Geometrik süslemeler arasında, Türk-İslam sanatında sıkça rastlanan ve genellikle tekrar eden desenleri içeren zikzak desenleri belirli bir ritim ve düzenle tekrar eden şekillerden oluşur. Bu da İslam sanatının temel prensiplerinden biri olan simetri ve düzeni vurgular. Zikzak desenleri dinamik ve hareketli bir görsel etki yaratır. Geometrik süslemeler hem sembolik hem de estetik anlamlarıyla zenginleşmiş süsleme kategorisine giren önemli motiflerdir.

Diyarbakır geleneksel konut mimarisinde cas süslemelerde geometrik şekiller düz çizgilerle oluşturulan ve birbirleriyle kesişen desenler şeklinde karşımıza çıkar. Kareler ve dikdörtgenler, özellikle yapı duvarlarında yatay düzeylerde frizler şeklinde farklı motiflerle bir arada yer alır. Ayrıca, rozet süslemelerin etrafında daire şeklinde kullanımlar görülür. Merkezde yer alan dairesel motif etrafında yıldız şeklinde detaylar ve geometrik desenlerle desteklenmiştir. Bu motifler, Diyarbakır'ın tarihi konutlarında sıkça rastlanan sembolik ve geometrik motiflerin yansımasıdır.

Yapılardaki kemerlerde, kapı üstü ve pencere araları gibi önemli alanlarda geometrik süslemeler kullanılmıştır. Yatay yüzeylerde, simetrik olarak yerleştirilmiş dört ana bölümden oluşan motifler, geleneksel Türk-İslam sanatında sıkça görülen karmaşık geometrik ve bitkisel süslemeleri içerir. Motifin her iki yanında ve üst kısmında yer alan stilize bitkisel formlar, bu tür süslemelerde yaygın olarak kullanılan unsurlardır. Eğri çizgiler, yıldız şekilleri, bitkisel ve geometrik motiflerin birleşimi bu süslemelerde görülür. Konut 31 de çoğunlukla geometrik geçişli süslemeler göze çarpmaktadır. Konut 8'in eyvan karnı detayında da içi içe geçmiş dikdörtgen süsleme kompozisyonları karşımıza çıkmaktadır. Konut 2, 12, 18, 20, 25, 26 da rozet süslemelerle birlikte oluşturulmuştur.

İncelediğimiz konutların Cas süslemelerinde yatay frizlerde sıralı bir şekilde farklı motiflerin yer aldığı süslemeler de bulunur. Zikzak desenlerinin yanı sıra birbirini ter düz takip eden üçgen motiflerinin yan yana geldiği kompozisyonlar da tercih edilmiştir. Bu kompozisyonlar kemer yüzeylerinde daha ağırlıklı olarak görülür. Konut 31'de kullanımı mevcuttur. Yapının avluya bakan cephesinde ve iç mekânda duvar yüzeyinde üçgen geçişli tek sıra halinde oluşturulmuştur. Ayrıca bölgedeki süslemelerin benzer örneklerini gördüğümüz Siverek'te de Halfanlar evinde basık kemerli pencere nişleri üçgen formda bir siyah bir beyaz renk kullanımıyla oluşturulmuştur. Hasan Gülel Evi ve Cudi Paşa Konağında ise kapılarda üçgen geçişli kemer kullanımı vardır. Özellikle basık kemerli giriş açıklıklarında daha yaygın kullanılmıştır (Fotoğraf 381).

5.2.3. Yazı Süslemeler

Yazı süslemeleri, genellikle mimaride kapı, pencere kenarları, duvarlar ve nadiren iç mekanlarda kullanılan dekoratif nitelikli olduğu gibi bazen bir ayet, hadis, dua veya özlü bir söz olarak da kullanılmıştır. Bu süslemeler, yapının dönemi, kültürel arka planı ve dini inanışlarına bağlı olarak farklılık gösterir.

İslam mimarisinde yazı süslemeleri genellikle Kur'an ayetleriyle bezeli olup, sıklıkla kufi ve hat sanatının farklı türleri ile kullanımı görülür. Yazı süslemeleri, taş, ahşap, alçı ve metal gibi çeşitli malzemeler üzerine oyma, kakma veya kabartma teknikleriyle de uygulanmıştır.

Yazının süsleme kompozisyonu olarak Diyarbakır'ın geleneksel konut mimarisinde, yapıların eyvan kemerlerinde farklı tarzlarda süsleme kompozisyonlarıyla birlikte, özellikle yapının tarihçesini belirtmek amacıyla kullanılmıştır (Konut 28, konut 23).

Diyarbakır geleneksel konut mimarisinde cas tekniği ile oluşturulan yazı süslemeleri, dini anlamda mesaj iletmek ve tarihçeyi belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Toplamda 12 konutta yazı süsleme ile karşılaşılacaktır. Bunlardan 7 tanesi inşa veya onarım tarihini verirken 5 tanede de dua niyetli "Bismillahirrahmanirrahim, maşallah, suphanallah" gibi terkipler kullanılmıştır. Konut 25'te kapı kemerinin üzerinde mavi bir şerit üzerinde Arapça "Bismillahirrahmanirrahim" (Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla) yazısı yer almaktadır. Bu konut sahibinin dini inancını yansıttığı gösterdiği gibi, bir eve veya bir yere girmeden önce besmele çekilerek hayırlı bir niyetle girilmesi mesajını da vermektedir. Konutlarda kullanılan her yazı süslemesinin farklı kompozisyonlarla birlikte işlenmiş olduğunu da belirtmek gerekir. Bölge mimari süslemesinde işlenen geometrik ve bitkisel bezemelerle birlikte karşımıza çıkmaktadır. Konut 6 ve konut 26'da bu şekilde oluşturulmuştur.

Konut 12'de bir pencere nişinde ise "Maşallah" yazısı yer almaktadır. Bu, genellikle "Allah'ın dilemesiyle" anlamına gelir ve olumsuz enerjilere karşı bir koruma ya da iyi dilek olarak görülür. Ayrıca, bu konutta oda kapısının üzerinde kilit taşı yüzeyine yapıştırılan dairesel yazıt, tarihçeyi belirtmek amacıyla da yazı kullanılmıştır. İncelenen konutlardan Konut 18'de avludan üst kata çıkışı sağlayan aralıkta bulunan niş içinde, alçı yüzeye işlenmiş "La ilahe illallah Muhammed'in

Resulullah" (Allah'tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.v) onun elçisidir.) yazısı yer almaktadır. Alçı yüzeye işlenmiş bu yazı süslemesinin de etrafı yine bölgede yapılarda kullanılan cas süslemeleri de barındırmaktadır.

Süsleme ve mimari olarak özgünlüğünü kaybetmeden günümüze ulaşan konutlardan Konut 12'de dış kapı girişinde aralığa bakan iç bölümde bir niş içinde cas tekniğiyle Arapça "Maşallah" ve tarihçeyi belirten yazılar bulunmaktadır. Ayrıca, eyvanda yer alan 5 dilimli bir niş içinde, ibrik şeklinde Arapça "Allah" yazısı yer almaktadır. En yakın örnekleri Siverek'te bulunan süslemelerin yazı olarak kullanımıyla karşılaşılmamıştır.

5.2.4. Münferit Süslemeler

Bir yapıdaki diğer dekoratif unsurlardan bağımsız olarak, tek başına duran ve belirli bir süsleme kompozisyonuna dahil edilmeden değerlendirilen motifler, genellikle münferit dekoratif unsurlardır. Diyarbakır konut mimarisinde bu süslemeleri özellikle S ve C kıvrımlı olarak yapıların pencere duvarlarında ve saçaklarında görmekteyiz. Ayrıca, eyvan kemerlerinin üzerinde de yaygın olarak kullanılmıştır

Münferit süslemeler grubunda, avluya bakan pencerelerin etrafında, kullanım sıklığına göre sırasıyla şemseler, haçvari motifler, s ve c kıvrımlar karşımıza çıkmaktadır. Ay ve yıldız motifleri de bu kategoriye dahildir ve genellikle 5 dilimli pencere kemerlerinde kullanılmıştır. Ayrıca, ay ve yıldız motifleri, rozet süslemeler içinde de sıkça görülmektedir. Bu süslemeler genellikle pencerelerin arasında ve kapı aralıklarında bulunur. Konut 2, 12, 23'ün pencere tepe noktalarında ay ve yıldız motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu süsleme grubunda gördüğümüz rozet süslemeler, yapının genel estetiğini güçlendirdiğini ve mekânda merkezi bir odak noktası oluşturarak denge sağladığını söyleyebiliriz. Ayrıca, konut 12, ve konut 14'te ışık ve gölge etkisiyle üç boyutlu bir derinlik kazandırır. Rozet süslemeler de geometrik, bitkisel ve ay yıldız gibi unsurlarla bir kompozisyon dahilinde bir bütünlük oluşturmuştur. Münferit süslemeler arasında bazı konutlarda iç mekanlarda pencere aralarında çiçek dalı motifleri ve hayvan figürü sembollerine de yer verilmiştir. Konut 23'te eyvanın giriş kapısının karşısındaki 5 dilimli bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemeli nişte, hayvan figürleri, ay, güneş ve yıldız, çarkıfelek gibi birçok

süsleme kompozisyonu bir arada kullanılmıştır (Fotoğraf 231, Fotoğraf 234). Çarkıfelek Diyarbakır yapılarında yoğun olarak kullanılmıştır. Bilinen şekliyle dairesel yay kollarının bir merkezi odak almasıyla oluşan motif, Diyarbakır'daki örneklerde bağımsız kullanılmaktan çok, kompozisyonlar içinde tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Özellikle geometrik kurgulu düzenlemelerde zeminde oluşan çokgen ya da yıldız motiflerinin içini dolgulayan çarkıfelek, değişik formlarda ve farklı kol sayısına sahiptir (Baş, 2006, s.275)

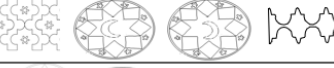
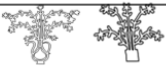
Diyarbakır evlerinde konut 20'de, oda içinde pencerenin cephe duvarında sırasıyla tek sıra halinde haçvari ve şemseler, sonra haçvari ve s ve c kıvrımlı cas süslemeler bulunmaktadır. Aynı diziliş, pencere aralarında kalan duvar boşluğunda da mevcuttur. Konut 14'te avluya bakan pencere yüzeyinde de haçvari, s ve c kıvrımlı ve şemse kompozisyonlu süslemelere yer verilmiştir.

Münferit süslemeler arasında 5 dilimli ve 8 dilimli pencere nişlerinde bir siyah bir beyaz birbirini takip eden cas süslemeler bulunmaktadır. Pencere kemerlerinde dilimli kemerlerle birlikte yarım daire kemerli ve basık kemerli formlar üzerinde yarım şemse biçiminde süslemelere de yer verilmiştir. Konut 1, 2, 3,4, 9, 12, 21, 22, 26, 27, 29 da yarım şemse kompozisyonu eyvan kemerlerinde ve basık kemerli pencere nişlerinde görülmektedir. Konut 21'de eyvan kemerlerinin karnında ise haçvari formda cas süslemeler oluşturulmuştur. Konut 20 de ise oda duvarında yer alan başka bir süsleme kompozisyonu da şemse içine yerleştirilmiş yıldız ile şemse motifleri ve geometrik şekillerden oluşan kompozisyonlardır (Fotoğraf 176). Aynı konutta kapı girişinin karşısında yer alan 5 dilimli nişte, sağır kemer içinde ortada 5 dallı çiçek motifi, etrafında ise yine sağır kemer süslemelerle şemse kompozisyonlarına yer verilmiştir (Fotoğraf 172).

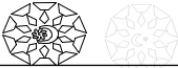

	Geometrik süslemeler	Bitkisel süslemeler	Münferit süslemeler	Yazı süslemeleri
Konut 1.	--	--	--	
Konut 2.				--
Konut 3	--			--
Konut 4	--	--	--	--
Konut 5	--	--	--	--
Konut 6				۱۲۳۴
Konut 7	--			--
Konut 8	--	--		--
Konut 9	--			--

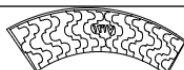
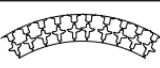
Şekil 2. 34 Konutun Süsleme Kompozisyonları

	Geometrik süslemeler	Bitkisel süslemeler	Münferit süslemeler	Yazı süslemeleri
Konut 10.	--	--	--	--
Konut 11.				
Konut 12.				--
Konut 13.	--			--
Konut 14	--			--
Konut 15.	--	--		--
Konut 16.	--		--	--
Konut 17.		--		--
Konut 18.				--

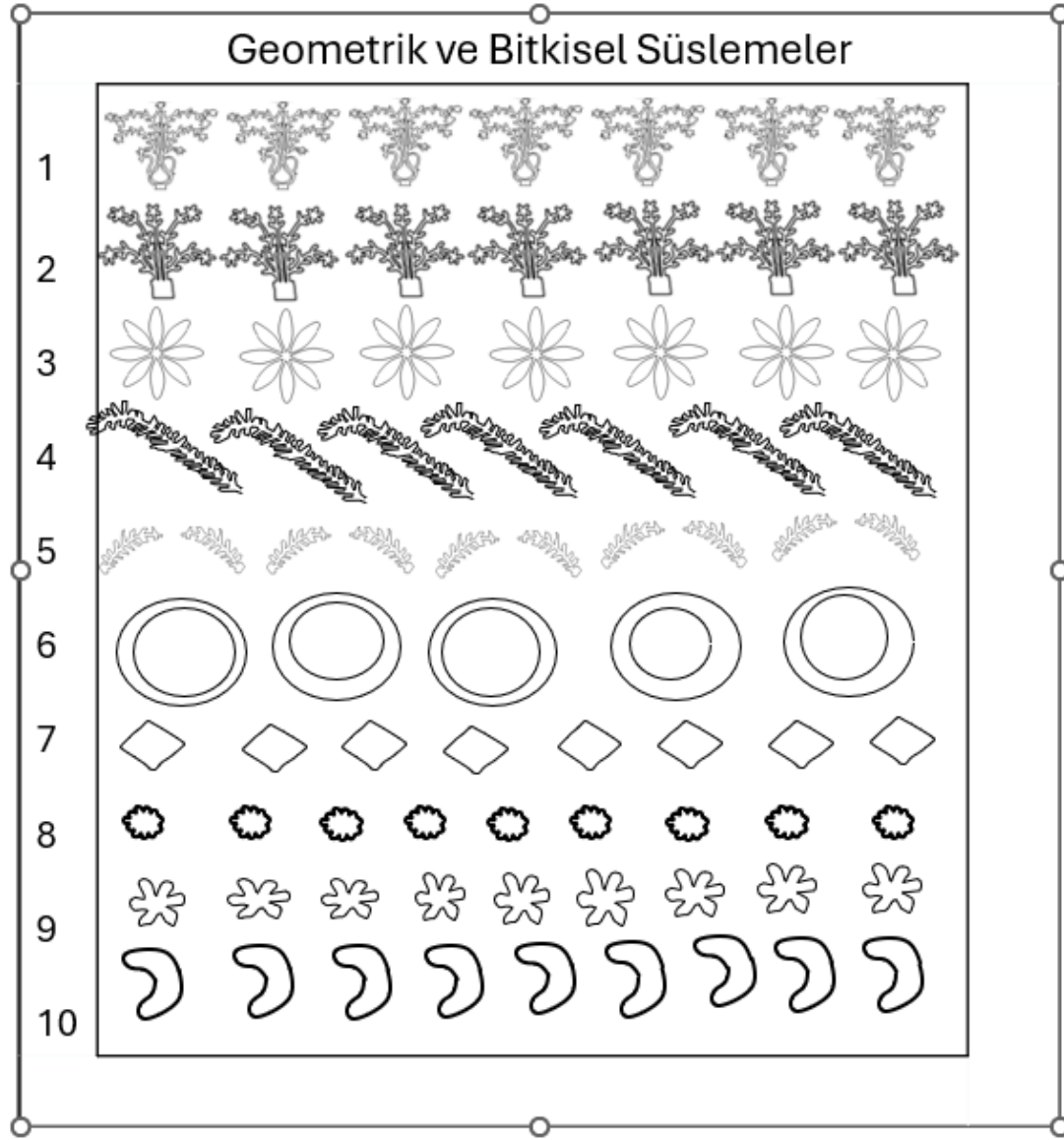
Şekil 3. 34 Konutun Süsleme Kompozisyonları 2

	Geometrik süslemeler	Bitkisel süslemeler	Münferit süslemeler	Yazı süslemeleri
Konut 19.	--	--		--
Konut 20.	--			--
Konut 21.	--	--		--
Konut 22.	--			--
Konut 23.	--	--		--
Konut 24.	--	--		--
Konut 25.	--	--	--	--
Konut 26.	--			--
Konut 27.	--	--	--	--

Şekil 4. 34 Konutun Süsleme Kompozisyonları 3

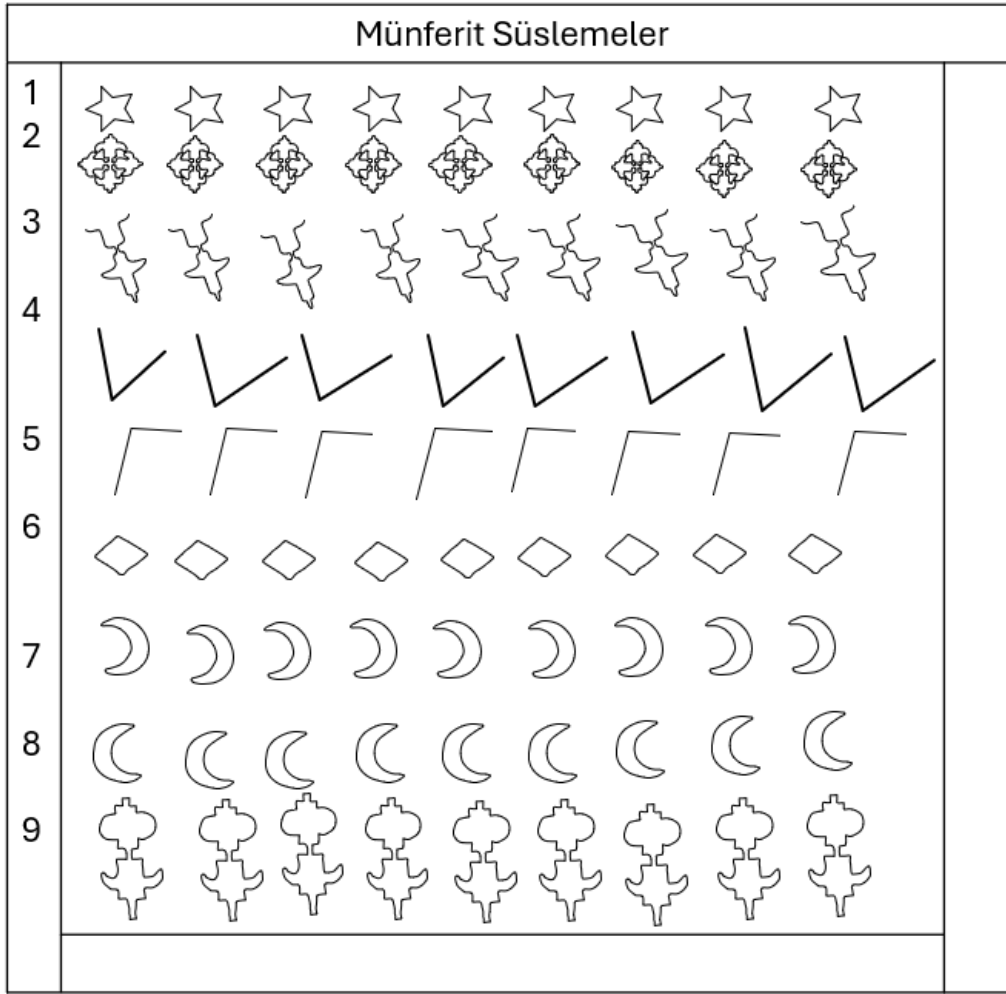
	Geometrik süslemeler	Bitkisel süslemeler	Münferit süslemeler	Yazı süslemeleri
Konut 28.	--		--	--
Konut 29.	--	--		--
Konut 30.	--	--	--	--
Konut 31.				--
Konut 32.	--			--
Konut 33.	--	--		--
Konut 34.	--			--

Şekil 5. 34 Konutun Süsleme Kompozisyonları 4

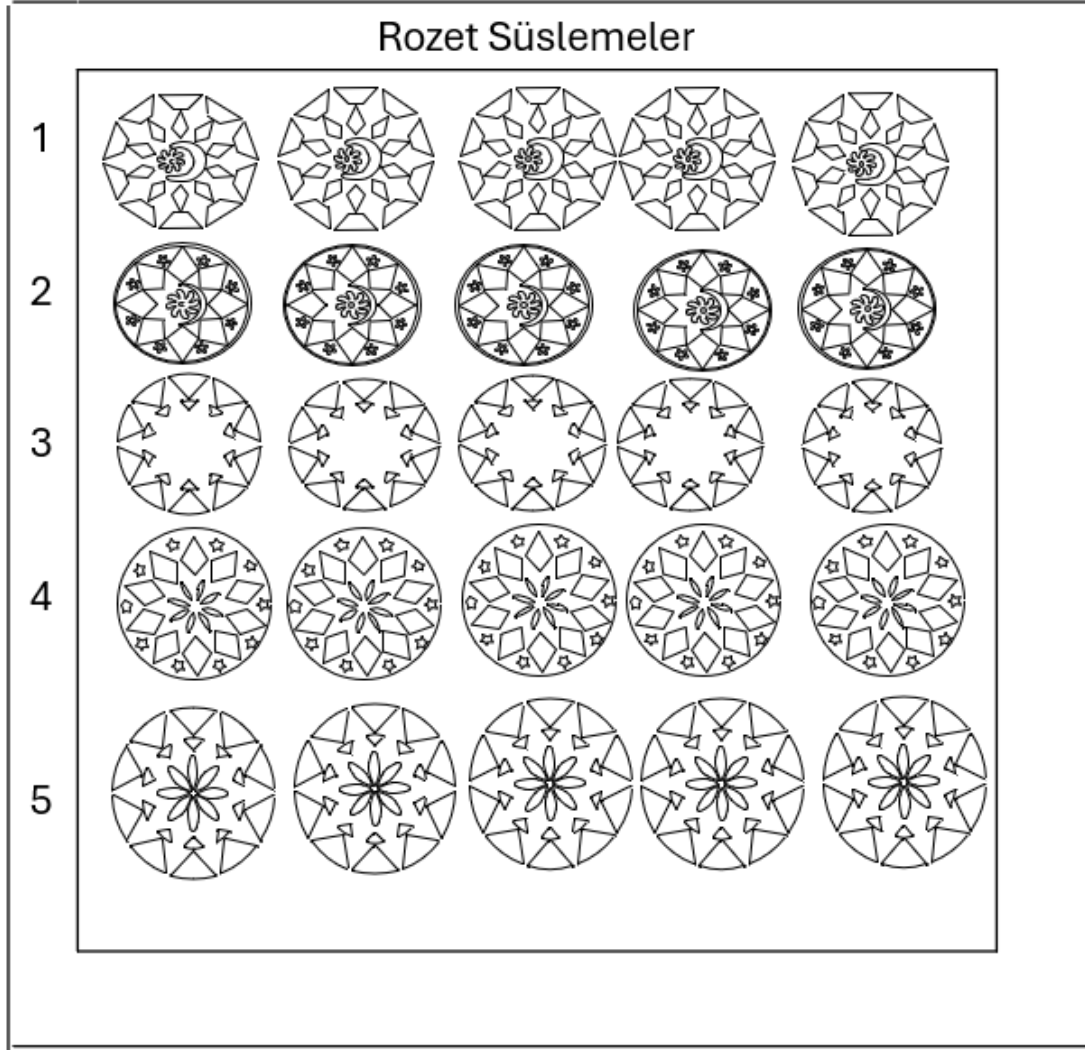

Şekil 6. Duvar Yüzeylerine İşlenen Geometrik ve Bitkisel Süsleme Türleri

Şekil 7. Duvar Yüzeylerine İşlenen Münferit Süsleme Türleri

Şekil 8. Duvar Yüzeyine İşlenen Rozet Süslemeler

6. SONUÇ

Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Diyarbakır, süreç içinde kaçınılmaz bir şekilde farklı kültürlerin etkisi altına girmiştir. Bu kültürlerin yüzyıllar boyunca oluşturduğu etkiler şehrin kültürel değerlerinde olduğu gibi sanat ve mimarisinde de belirgin izler bırakmıştır. Tarihi süreçte şehrin fiziksel karakterinin katmanlar halinde farklı devletlerin oluşturduğu mimari yapılarla şekillendiğini görmekteyiz. Ancak asıl karakterini ve en parlak dönemini Osmanlı döneminde yaşamış olduğu bilinmektedir. Nitekim bu dönemdeki mimari miras ve araştırmalar ışığında konut mimarisinin ne kadar zengin ve etkileyici olduğu anlaşılmaktadır. Her medeniyetin bıraktığı taşınmaz miras arasında, geleneksel konut mimarisinde dönemlerin dini, etnik ve sosyo-kültürel etkileri açıkça görülebilmektedir. İslamiyet'in hâkim olduğu dönemde, yapılar üzerinde yer alan İslami motifler ve yazı süslemeleri, dini mesajların iletilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Tezimizde Diyarbakır'da konut mimarisinde yaygın olarak kullanılan bazalt taş malzeme üzerine uygulanan cas süslemeler ele alınmıştır. Bazalt taş üzerine yapılan bu süslemeler kireç harcı ve metal kalıplar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Özellikle bölgede bazalt taş üzerinde yoğunlukla kullanılan "cas" süslemeler, evlerin iç ve dış mekanlarını estetik bir bütünlük içinde tamamlamaktadır. Bu süslemeler, Diyarbakır konut mimarisinin özgünlüğünü ortaya çıkardığı gibi kültürel süreklilikle ve aktarımla yüzyıllardır uygulanan kadim bir teknik olduğunu göstermektedir.

Tez çalışmamızda Diyarbakır'da bulunan 427 tescilli konuttan cas süsleme tekniğinin yer aldığı 34 konutun mimari çözümlemesi yapılmış ve süsleme teknikleri aktarılmıştır. Geçmişten günümüze özgünlüğünü kaybetmeden ulaşan konutların süsleme üslupları detaylı olarak incelenmiştir. Diyarbakır'ın zengin kültürel mirası ve konut mimarisinde cas süslemelerin tarihsel gelişimi, kültürel etkileri ve mimari yapı içindeki işlevleri, bu çalışmanın odak noktalarını oluşturmuştur.

İncelenen bu süsleme tekniğinin uygulandığı alanlar çeşitlilik göstermekle birlikte her konutta belirli süsleme kompozisyonları, uygulama alanı bakımından hemen hemen aynı noktalara işlenmiştir. Saçak seviyelerinde şemseler ve s ve c kıvrımlı süslemeler aynı alanlara uygulanmıştır. Rozet süslemeler ise pencere aralarında ay yıldız

kompozisyonundaki rozet süslemeler ise iç kısmı birbirine bakacak şekilde karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak avluya baka cephe duvarının sonunda ve başında yönleri iç kısma bakacak şekilde işlenmiştir. S ve C kıvrımlı süslemeler konut 7’de an kemeri ve pencere nişlerinde de kullanılmıştır. Çiçek demetleri ve vazodan çıkan çiçek demeti motifli süslemelerde avluya bakan pencere duvarında, eyvanda kullanılan nişler içerisinde ve eyvan kemerinin karnında kullanımı mevcuttur.

Cas süslemelerinin kompozisyonları incelendiğinde, bitkisel, geometrik, yazı ve münferit süslemeler dikkat çekmektedir. Bu süslemeler arasında bitkisel süslemeler motifleri daha fazla tercih edilmişken, geometrik kompozisyonlarda ise rozetlerle birlikte kullanılarak karşımıza çıkmaktadır. Konut 31’de ise bitkisel ve geometrik bezemeleri görülmektedir. Yazı süslemelerde inşa veya onarım tarihleri ve dua niteliğinde Maşallah ve Bismillahirrahmanirrahim ibareleri sıkça kullanılmıştır. Münferit süslemeler grubunda ise şemseler, S ve C kıvrımlı şerit süslemeleri, ay-yıldız, çarkifelek ve rozet gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Şemseler genellikle kutsal ve kozmik semboller olarak kullanılırken, S ve C kıvrımlı şerit süslemeleri estetik bir akıcılık sağlar. Ay-yıldız figürleri, Osmanlı dönemine özgü milli semboller olarak yer alırken, çarkifelek ve rozet motifleri hem bitkisel hem de geometrik tasarımlarla uyum sağlar. Bu kompozisyonlar, yapının süsleme dilini oluşturarak geçmişten günümüze bir bağ kurar.

Geçmişten günümüze kültürel aktarımla birlikte özgünlüğü bozulmadan birtakım eklemeler yapılarak süslemelerin gelişim gösterdiği tespit edilmiştir. Diyarbakır’ın geleneksel konut mimarisi hem yapı elemanları hem de süsleme özellikleri bakımından günümüze kadar büyük ölçüde korunmuştur. Bazı konutlarda ise tahribattan dolayı süslemelerinde ortadan kalktığını veya kısmen sağlam kaldığı görülmüştür. Günümüze kısmen sağlam ulaşanların ise yapılan restorasyon çalışmalarında özgünlüğünü kaybettiği ve süslemelerin kompozisyonlarında değişikliklerin olduğu gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak; Diyarbakır geleneksel konutların süsleme programında gördüğümüz cas süslemeler bölgeye has olup yüzyıllardır kültürel süreklilikle günümüze ulaşan kadim bir tekniktir diyebiliriz. En yakın örneklerinin Siverek evlerinde karşımıza çıktığı cas süslemelerin gri veya siyah renkli bazalt taşın üzerine kireç harcı ve metal kalıplarla uygulanmaktadır. Belli noktalarda özellikle bitkisel

süslemelerde kalıpsız elle veya ince uçlu malalarla bu tekniğin uygulandığı da görülmektedir. Diyarbakır'a has yerel bir teknik olan cas süslemelerin gelecek kuşaklara aktarılması ve korunması için önemli adımların atılması da bir zorunluluktur.

KAYNAKÇA

- Akbulut, İ. (1998). *Diyarbakır*. İstanbul.
- Akurgal, E., *Anadolu Kültür Tarihi*, Ankara 2003.
- Aluçlu, İclal – Demir, Hale. (2010). “*Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Tasarım Kriterleri*”, *Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır*, Ankara.
- Ansiklopedisi, Y. (1981). *Diyarbakır Maddesi, Türkiye , il: Dünyü, Bugünü, Yarını, 4. Cilt sayfa 2310-2344*. İstanbul: Anadolu Yayıncılık, .
- Baran, M. (2017). Eski Diyarbakır Evleri İklim İlişkisi. *Dicle Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Mühendislik Dergisi Cilt:8* , s. 423-430.
- Baş, G., *Diyarbakır'daki İslami Dönem Mimarisinde Süsleme*, T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi Van 2006.
- Baş, G. (2010, 2 1). Diyarbakır'daki Geleneksel Konut Mimarisinde Süsleme Anlayışı. *History Studies*, s. 314.
- Bekleyen, A. (1993). *Eski Diyarbakır Evlerinin Kitleli Biçimlenmesini Etkileyen Asal Etmenlerin Belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır.
- Bekleyen, Ayhan& Dalkılıç, Neslihan, (2011). *Geçmişin Günümüze Yansıyan Fiziksel İzleri: Geleneksel Diyarbakır Evleri. , Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi* (s. 456). Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür ve Sanat Yayınları 3.
- Beysanoğlu, Ş. (1997). *Anıtları ve Kıtabeleri ile Diyarbakır*. Ankara. Beysanoğlu, Şevket. (1999). “*Kuruluşundan Günümüze Kadar Diyarbakır Tarihi*”, Diyarbakır Müze Şehir, İstanbul.
- Beysanoğlu, Ş. (1995). “*Diyarbakır Tarihine Kısa Bir Bakış*”, Kültür ve Sanat, Ankara.
- Çakıl, D., 2005, *Çağlar Boyu Konuk Habercisi: Kapı Tokmaklar*, XX60 Yaşında Sinan Genim’e Armağan, Makaleler, İstanbul, s.267-274.
- Demiriz, Y. (2017). *İslam Sanatında Geometrik Süsleme*. İstanbul: Hayalpereset Yayınevi.
- Demiriz, Y. (tarih yok). Sinan'ın Mimarisinde Bezeme. *Mimarbaşı Koca Sinan'ın Yaşadığı Çağ ve Eserleri cilt 2* (s. 470-474).
- Kuban, Doğan. (1982). *Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Erginbaş, D. (1953). *Diyarbakır Evleri*. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi,, Ankara.

- Hasol, Doğan. (1990). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul.
- Haspolat, Y. K. (Tarihsiz). *Diyarbakır'ın Tarihi Evleri*, Diyarbakır.
- Haspolat, K. (2009). *Hükümdarlar, Paşalar ve Beyler Kenti Diyarbakır. I. Uluslararası Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır Sempozyumu* (s. 235). Diyarbakır: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Işık, Nurşen. (2022). *Geçmişin İzlerinin Diyarbakır Konaklama Yansıması: Cemil Paşa Örneği*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,
- Kahveci, A. E. (2008). *Diyarbakır Yöresinde Bazalt Taşının Yapı Malzemesi Olarak Kullanımının İncelenmesi Üzeine Bir Araştırma*. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yapı Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Kayan, A. (2019). *Kentsel Dönüşüm ve Diyarbakır Sur Örneği*. Uluslararası Yönetim ve İktisat ve İşletme Dergisi Cilt 15 sayı 3, 758-782.
- Konak, R. (2013, Ocak). *İslamda Tasvir Yasağı Sorunu ve Minyatür Sanatı*. The Journal of Academic Social Science Studies, s. 967-988.
- Kuru, A. Ç. (1997). *Orta Asya Türk Sanatında Palmet ve Lale Motiflerinin Değerlendirilmesi Hakkında Bir Değerlendirme*, sayı 230. Belleten, 470.
- Mercin, L. (2004). *Diyarbakır'daki Geleneksel Türk El Sanatları Örneklerinden Taş İşçiliği Üzerine İncelemeler*. I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu, Diyarbakır, 122.
- Dalkılıç ,N.&Aksulu I. (2000). *Diyarbakır Kenti, Geleneksel Konut Mimarisi*. Ankara: Gazi Sanat Dergisi Sayı 1.
- Göyünç, N. (1994). *Diyarbakır*. TDV İslam Ansiklopedisi, C. 9, İstanbul, 464- 469.
- Oral, İ. (1993). *Eski Diyarbakır Evlerinde Malzeme-- Strüktür- Süsleme İlişkisi Üzeine Bir Araştırma*,. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- ORUÇ, E.ğ., 2017, *Diyarbakır Sur İçi Bölgesindeki Geleneksel Konut Mimarisinde İklimsel Faktörün Rolü*, Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Mühendislik Dergisi, Cilt:8, Sayı:2,383-394.
- Özyılmaz, H. (2007). *Diyarbakır Geleneksel Konut Mimarisinde Morfolojik Analiz:Geleneksel Konutların Güncel Kullanımda Değerlendirilmesi*,. Doktora Tezi,Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sami, K. (2015). “*Güneydoğu Anadolu Bölgesi: Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Geleneksel Konutun Serencamı*”, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Dergisi, C.1117, 1101-1120.

- Soyukaya, N. (2013). *Diyarbakır Kültür Envanteri*. diyarbakır: Tc. Diyarbakır Valiliği İl Kültür ve Turizm Müze Müdürlüğü.
- Tuncer, O. C. (2015). *Diyarbakır Evleri*. Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür Sanat Yayınları.
- Tuncer, O. C. (2000). *Diyarbakır Yapı Sanatından Kesitler*. Bütün Yönleriyle Diyarbakır, (s. 108). Diyarbakır.
- Tuncer, O. C. (2015). *Diyarbakır Kiliseleri*. Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür Sanat Yayınları.
- Tuncer, O. C. (2015). *Diyarbakır Camileri*. Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür Sanat Yayınları.
- Tuncer, O. C. (2001). *Diyarbakır Kent Kimliği*. Bütün Yönleriyle Diyarbakır Sempozyumu, Ankara, 164.
- Yarış, S. (2020). *Geleneksel Türk Evi Mimarisinde Diyarbakır Evlerinin Yeri Üzerine Bir Değerlendirme*. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.
- Yarış, S. (2023). *Diyarbakır Surlarında Figüratif Yorumlar*. Akademisyen Kitabevi
- Yarış, S. (2024). *Diyarbakır Surlarında Yeni Figürlü Kompozisyonun İkonografik Yorumları*. Atatürk Üniversitesi Yayınları s.84-93.
- Yeşilbaş, E. (2007). *Diyarbakır'da Su Mimarisi*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Yıldız, İ. (2016). *Mimari ve Süsleme Özellikleri Bakımından Sait Paşa Konağı(Süleyman Nazif Evi)*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Yılmazçelik, İ. (2014). *19. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır(1790-1840)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Parla, C. (2005). *Diyarbakır Surları ve Kent Tarihi*. ODTÜ MFD, S.22, C.1, 2005, 57-84
- Parla, C. & Tuncer, O. C. (2016). *Yazıtları ve Betimlemeleriyle Diyarbakır Surları*. Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları: 17.
- Peyaslı, O. G. – Halifeoğlu, F. M., 2017, *Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Yapım Tekniği ve Malzemede Koruma Sorunları*, Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı, Mühendislik Dergisi, Cilt:8, Sayı:2, 345-358.
- YILDIRIM, M., 2006, *Diyarbakır Suriçi Geleneksel Evlerinde Koruma Sorunları ve Çözüm Öneriler*, Tasarım Kuram, Sayı:5, Aralık 2006, s.87-94.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Merve İNCİ
Yabancı Dil	İngilizce
ORCID Numarası	0009-0001-1743-3203
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10487761
Lise	Yeni Diyarbakır Anadolu Lisesi/Diyarbakır/2013
Lisans	Sanat Tarihi/Mardin Artuklu Üniversitesi/ Mardin / 2018
Yüksek Lisans	Kültürel Çalışmalar/ Mardin/ 2024
İki Deneyimler	Lisans Stajı /Mardin Müzesi/ Stajyer/ 2016